МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА РОБОТИ З ТАЛАНОВИТОЮ МОЛОДДЮ

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: СТРАТЕГІЯ, ІННОВАЦІЇ, ПРАКТИКА

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

21 – 23 травня 2009 року

Суми 2009

УДК 374:371. 214.115.
ББК 74.200.51
П-47

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол від 25.06. 2009 р. № 6)

Рецензенти

Пустовіт Г.П., професор, учений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти АПН України, доктор педагогічних наук

Литовченко О.В., завідуюча лабораторією діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання АПН України, кандидат педагогічних наук

П-47 **Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика : з**бірник статей Міжнародної наук.-практ. конф. – Суми, 2009. – 328 с.

До збірника включено матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Позашкільна освіта: стратегія, інновація, практика”, що висвітлюють роботу закладів освіти щодо інтеграції змісту навчання, створення відповідних моделей біологічної освіти в творчих об’єднаннях різних профілів (через упровадження наскрізних програм; розроблення та реалізацію освітніх проектів природничого, екологічного, валеологічного змісту для формування життєво та соціально значимих компетентностей вихованців різних вікових категорій тощо), залучення дітей та учнівської молоді до практичної природоохоронної та просвітницької роботи, упровадження здоров’язберігальних педтехнологій, формування навичок здорового способу життя тощо;

Думки авторів не завжди збігаються з точкою зору укладачів збірника. За достовірність цитат, назв, статистичних та інших даних відповідальність несуть автори.

ББК 74.200.51

© Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, 2009
© ВАТ «…….....…», 2009

ПЕРЕДМОВА

Однією з головних тенденцій сучасного суспільного розвитку в переважній більшості країн є зорієнтованість освітньої політики на забезпечення якісної освіти; створення умов, необхідних для рівного доступу до неї всіх верств населення; виховання особистості, здатної до самореалізації у професійній, соціальній та творчій діяльності.

У наш час системи позашкільної освіти країн СНД та східної Європи набули підвищеного соціального значення. Це зумовлюється не лише застосуванням у позашкільних навчальних закладах принципів випереджального виховання та практичної спрямованості навчання, а й створенням умов, сприятливих для творчої самореалізації особистості в позашкільному навчально-виховному просторі.

Подальший розвиток національних систем позашкільної освіти пов'язаний з упровадженням у зміст навчання компетентнісного й культурологічного підходів, що забезпечує можливість органічного поєднання її змістовної та емоційно-ціннісної складових. Важливим напрямом роботи є модернізація педагогічних методик і технологій, забезпечення ефективності навчально-творчої взаємодії в соціально-педагогічній системі "Сім'я – загальноосвітній –позашкільний – професійно-технічний – вищий навчальний заклад".

Крім того, загальна тенденція до погіршення стану здоров'я підростаючого покоління, зумовлена низкою спільних екологічних і соціально-економічних факторів, актуалізує проблему забезпечення ефективної співпраці науковців і педагогів-практиків, надаючи їй як загальнонаціонального, так і міжнародного статусу. І це стосуються не лише впровадження нових підходів, інтеграції навчально-виховних, розвивальних та здоров'язбережувальних технологій, а й вироблення в цьому контексті принципово нової концепції позашкільної освіти.

Вербицький В.В.,
директор Національного еколого-натуралістичного центру МОН України,
доктор педагогічних наук

РОЗДІЛ І

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ РОБОТИ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ВНЕШКОЛЬНОГО ЭКОЛОГО-НАТУРАЛИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Вербицкий Владимир Валентинович,
директор Национального эколого-натуралистического центра учащейся молодежи, доктор педагогических наук

Система внешкольного эколого-натуралистического образования обладает уникальным потенциалом развития творческих способностей воспитанников, учеников, слушателей. Гибкость, мобильность, открытость системы дает возможность быстро реагировать на образовательные запросы семьи, создавать творческую среду развития, формировать общечеловеческие ценности средствами эколого-натуралистического воспитания. Профессиональный уровень педагогов обеспечивает построение и реализацию индивидуальной образовательной траектории для разных уровней интеллектуального развития детей и учащейся молодежи. Внедрение современных педагогических технологий, психологическое сопровождение учебного процесса способствуют высокой востребованности внешкольного эколого-натуралистического образования во всем многообразиии его проявлений.

Качество внешкольного образования влияет на качество жизни, поскольку формирует направленность воспитанников на здоровый образ жизни, раскрывает творческий потенциал личности, побуждает к достижению общественно значимого результата. Неисчерпаем воспитательный потенциал внешкольных учреждений эколого-натуралистического направления в развитии социальной инициативы, гражданском становлениии учащейся молодежи.

Дальнейшеее развитие системы внешкольного эколого-натуралистического образования требует определение приоритетных

задач, направлений, способов деятельности и подходов к их решению, что является целью нашей работы.

В соответствии со стратегическими целями, сформулированными в Национальной доктрине развития образования Украины, (2001) Концепции внешкольного образования и воспитания (1996) образование должно обеспечить условия для формирования глобального, полифункционального и толерантного мышления учащихся и педагогов, а также коммуникабельности и готовности к личностному и социальному самоопределению в рыночных условиях. Для этого должен произойти переход от “знаниевой” к “компетентностной“ парадигме, обеспечивающей формирование у школьников таких познавательных и личностных способностей, которые обеспечивали бы их готовность к профессиональному, политическому и социальному самоопределению в изменяющихся условиях поликультурного взаимодействия.

Таким образом, речь идет о подготовке образованных, критически и творчески мыслящих выпускников внешкольных учреждений, способных к разностороннему и целостному видению сложных проблем жизни общества и природы, анализу их, а значит способных к поиску новых решений насущных проблем.

Происходящая смена образовательных парадигм, изменение представления о развитии способностей учащихся в процессе обучения и понимание субъекта в системе образования приводят к необходимости построения модели выпускника внешкольного учреждения.

Главными составляющими модели выпускника эколого-натуралистического центра (станции юных натуралистов), на нащ взгляд, должны стать: самообразовательные и исследовательские компетенции, организационно-коммуникативные, конструк-тивно-проектировочные, социально-личностные, адаптивные.

Модель выпускника включает развитие творческого потенциала личности, способности генерировать новые нестандартные идеи, имеющие общечеловеческую ценность, в то же время не наносящие вреда природе. Выпускник внешкольного учреждения должен приобрести способность:

- осуществлять системный анализ проблемной ситуации;
- выявлять из неопределенной проблемной ситуации задачу и корректно ее формулировать;
- видеть и точно оценивать противоречия, целенаправленно их разрешать, принимая нестандартные решения;
- генерировать нестандартные идеи и решения;
- выдвигать гипотезы;

– адекватно формулировать конечный результат;
– искать и оценивать многовариантные решения задачи или проблемы;
– преодолевать собственную инерцию мышления;
– вести целенаправленный поиск необходимой научно-технической информации по проблеме.

Наиболее сложной и трудно прогнозируемой характеристикой является личностная характеристика модели выпускника (в области биологии и экологии особенно). Здесь следует иметь в виду, что социальные и психологические качества личности отражают ее мировоззренческие установки, ориентирующие на выполнение определенной социальной функции (степень социальной зрелости, личностная система ценностей и приоритетов, наличие деловых качеств, сформированность морально-нравственных устоев). Необходимо также учитывать социально-значимые качества, которыми должен обладать выпускник внешкольного учреждения: ответственность, добросовестность, культура. Специфика профиля творческого ученического объединения накладывает свой отпечаток на модель выпускника, добавляя штрихи к характеру личности, связанные с особенностями будущей профессии: наблюдательность, усидчивость, аккуратность, объем памяти.

Таким образом, личностная сторона предполагает раскрытие возможностей человека, формирование его мотивов и интересов, воспитание потребностей в процессе целенаправленного взаимодействия педагога и воспитанника. Личностная составляющая обеспечивается таким фактором влияния как воспитательная работа. С этой целью разработана и реализуются Ориентиры воспитания учащихся 1-12 классов.

Отсюда такие требования к модели выпускника: понимание сущности и социальной значимости будущей специальности; следование этическим и правовым нормам общества; наличие ценностных ориентиров; знание законов межличностного общения и умение использовать их на практике; способность принимать решения и нести за них ответственность; наличие человеческих гуманных побуждений – чувства справедливости, сочувствия, готовности помочь; «непроизводственные резервы личности» – патриотизм, следование законам здорового образа жизни, умение создать благоприятный психологический климат в коллективе и другие.

Реализация модели во многом определяет педагогическое проектирование учебного процесса. Учебный процесс во внешкольном учреждении должен быть направлен на реализацию

содержания дополнительного образования на основе государственных стандартов, учитывая вариативные модули. Этот процесс осуществляется с учетом возможностей современных информационных технологий обучения и направлен на развитие личности ребенка, создает учащимся возможность социализации. Чтобы социализация совершалась без значительных потерь для личности внешкольное образование должно заложить в нее механизм адаптации, творчества, рефлексии выживания, сохранения своей индивидуальности.

Содержание внешкольного образования определяется образовательными программами, в которых отражены содержательно-реализационные аспекты образовательно-квалификационных характеристик, определено нормативное содержание обучения, изложены требования к содержанию, объему и уровню образовательной и допрофессиональной подготовки учащихся. Указанные программы используются также при разработке учебных планов, средств диагностики уровня усвоения знаний. Структурно-логические схемы подготовки будущих специалистов в области биологии – организационные алгоритмы реализации учебных планов, образовательно-профессиональных и учебных программ. Основными принципами формирования структурно-логических схем является опережающее обучение, непрерывность, последовательность и преемственность обучения.

Содержание личностно ориентированного обучения должно включать то, что нужно человеку для строительства и развития собственной личности, иметь, по крайней мере, следующие обязательные компоненты: ценностный, когнитивный, деятельностный, творческий и личностный.

Ценностный компонент обеспечивает оказание помощи в выборе личностно значимой системы ценностных ориентаций, личностных смыслов. *Когнитивный компонент* содержания обучения обеспечивает их научными знаниями о человеке, культуре, природе, ноосфере как основе духовного развития. В содержании образования должна быть заложена возможность участия воспитанника в определении собственной образовательной стратегии. *Творческий компонент* способствует формированию и развитию творческих способностей учащихся, оригинальных подходов к решению задач, необходимых для самореализации личности в познании, в труде, научной деятельности. *Личностный компонент* обеспечивает познание себя, развитие рефлексивной способности, овладение способами саморегуляции, саморазвития, самоусовершенствования.

Научно-исследовательская деятельность воспитанников – логическое продолжение программ профильных кружков и других творческих объединений учащихся, основной вектор внешкольного эколого-натуралистического образования, одним из основных принципов его организации является формула «образование через науку». Процессуально эта формула реализуется в условиях эколого-натуралистических центров в виде:

1) исследовательская работа, встроенная в учебный процесс, предполагающий выполнение опытнической и исследовательской, проектно-конструкторской, рационализаторской работы;
2) исследовательская работа дополняет учебный процесс, предполагающий работу в научных обществах старшеклассников;
3) исследовательская работа, параллельная учебному процессу, в рамках проведения конкурсов достижений исследовательского характера, участие в предметных олимпиадах, публикацию результатов в материалах научно-практических конференций и журнале «Паросток»;
4) исследовательская работа, проводимая в летнее время, проведение научных работ, связанных с инвентаризацией природных комплексов, изучением биоразнообразия (формами проведения которой являются экологические экспедиции, полевые практики).

Выполнение исследовательских работ – это реализация модели обучения действием, важнейшим принципом которой является опережающее обучение. Цель модели обучения действием – преодолеть разрыв между теорией предполагаемых действий (знаниями) и практикой (деятельностью). Следует учитывать и такую особенность модели обучения посредством действия, как деятельность в условиях неопределенности и риска: учащиеся и педагоги разрешают противоречия, получают знания, проводят экспертизу и принимают решения даже при частичном незнании всех фактов.

Исследовательская работа воспитанников эколого-натуралистических центров реализуется в процессе выполнения тематики опытнической работы, разработанной учеными отраслевых институтов НАН Украины и ААН Украины, преподавателей кафедр высших учебных заведений, в рамках их участия в целевых комплексных программах «Птицеводство», «Картофель Украины», «Возрождение виноградарства, садов и винодельческой промышленности», Национальной программы «Сохранения плодородия почв», Государственной программы «Лесы Украины на

2002-2015г.г.», реализации научных проектов «Микроскопические водоросли – показатели экологического состояния среды», «Урбанизированная среда», «Виола» и другие.

Содержание исследовательских работ крайне разнообразно по структуре, уровню обобщений, широте охватываемых проблем. Наиболее эффективны в этом плане работы *комплексного* характера, решающие социально значимые проблемы в области экологии, энергетики, природопользования.

Особенности исследовательской деятельности в области решения комплексной проблемы заключается в том, что работа ведется со сложносоставными и разнородными знаниями и методами их получения. Работа над комплексной проблемой позволяет интегрировать разнопредметные знания, общеучебные, предметные и специальные умения и навыки. Здесь речь идет о формировании качественно нового уровня знаний и умений на деятельностной основе, целостного восприятия и представления решаемой проблемы.

Нами выделены компоненты научно-исследовательской деятельности в области комплексных проблем представленных блоками: содержательный блок, деятельностный блок, мотивационный, информационный, мировоззренческий. В зависимости от специфики выполняемой воспитанниками проектно-исследовательской работы можно изменить содержание выделенных компонентов и вводить дополнительные блоки.

Опыт работы показывает, что ученики, получившие навыки организации исследовательской деятельности более успешно адаптируются к вузовской системе образования, имеют стабильно высокий рейтинг. Общий уровень мыслительной и речевой культуры позволяет им быстро и качественно осваивать терминологически сложный учебный материал специальных дисциплин, успешно выполнять курсовые и дипломные работы, вести научно-исследовательскую работу на кафедрах и в научных учреждениях.

Экологическое образование и воспитание в учреждениях внешкольного образования осуществляется в контексте модернизации образовательно-воспитательного пространства, поэтому эта система имеет личностно-ориентированный характер, практическую направленность. Экологизация содержания учебных программ творческих объединений учитывает их специфику. Так, на занятиях секций ландшафтного дизайна широко используется новое направление дизайн-культуры – рециклинг-дизайн, создаются объекты эстетического качества из предметов, отработавших свой жизненный цикл.

Проблемы сохранения биоразнообразия, создание экосети ставят перед педагогами задачи формирования ценностного отношения к природе как с точки зрения утилитарного использования, так и с точки зрения духовных ценностей. В процессе занятий и массовых мероприятий учащиеся осознают экономическую, рекреационную, экологическую, образовательную и научную, индикационную, эстетическую, культурную ценность биоразнообразия.

Массовые мероприятия экологического содержания носят практико-ориентированный характер и направлены на сохранения водных ресурсов, озеленение и благоустройство, минимизацию последствий аварии на ЧАЭС, повышение эффективности энергопотребления, использование возобновляемых источников энергии.

Дальнейшее развитие в системе внешкольного эколого-натуралистического образования должна получить конкурсная деятельность. Это особый вид деятельности, направленный на самореализацию, самоопределение воспитанников через стремление к достижениям, конкурсы достижений – одна из общепринятых форм признания личностных достижений учеников, слушателей, воспитанников, возможность проявления индивидуальных способностей, направленности, интересов. Конкурсы – специфическая форма организации образовательной деятельности учащегося, направленная на поддержку и мотивацию личностных достижений.

В организации конкурсной деятельности определяющим для нас является положение, что участие школьника в конкурсе будет деятельностным, если структура конкурсной деятельности включает следующие компоненты:

1) ценностно-целевой компонент (мотивация самоутверждения согласно направленности личности, ее ценностным ориентирам, социальным ориентирам деятельности);

2) процессуально-действенный (включение учащегося в содержательный процесс деятельности на основе личного выбора и принятия решений);

3) процессуально-проектировочный (решение конкретных содержательных задач в ситуации конкурентности и кооперации при проектировании достижений);

4) оценочно-аналитический (анализ результатов-достижений в ситуации общественной оценки);

5) оценочно-ценностный (представление результатов достижений в ситуациях признания личностных достижений как социально-ценностных).

В практике работы эколого-натуралистических центров утвердились конкурсы исследовательского характера (Всеукраинский конкурс «Юный исследователь» для детей 9-11 лет, «Юный селекционер», «Природа – человек – производство – экология», «Учимся заповедывать» и практико-ориентированные конкурсы «Будущее леса – в твоих руках»., «Энергия и среда», «Юный флорист», «Шмель и Пчелка» и другие.

Исследовательская работа – необходимое звено в подготовке научных кадров. Своеобразной моделью будущей научной деятельности учащихся стал Всеукраинский Институт биологических стажировок школьников – инновационная форма работы с одаренной ученической молодежью. Развитие возможностей учеников осуществляется в направлении профильной персонализации образования, которое достигается благодаря персональным образовательным программам.

Ведущая идея организации Института стажировок – реализация многовекторного персонифицированного биологического профилирования.

Особенным преимуществом Института биологических стажировок школьников является обеспечение индивидуального темпа развития ученика посредством реализации персональных образовательных программ.

Для организации работы Института стажировок используют разнообразные формы учебной деятельности: консультирование; разработка индивидуальных научно-образовательных проектов и их публичная защита; лекционные и лабораторные занятия; практическая работа в подразделениях профильных академических учреждений; проведение элективных курсов; учебные тренинги, самообразование.

Пролонгированный мониторинг успеваемости одаренных учеников и их мотивированности к непрерывному образованию осуществляется в соответствии с такими критериями:

- результаты участия в конкурсе – защита научно-исследовательских работ – членов Малой академии наук Украины;
- академическая успеваемость учебы во Всеукраинской заочной биологической школе;
- призовые места на Всеукраинских олимпиадах и конкурсах;
- награды (грамоты, дипломы, медали), полученные во время всеукраинских и международных мероприятий;
- количество учеников, которые стали студентами высших учебных заведений;

- количество воспитанников, которые работают преподавателями высших учебных заведений;
- количество воспитанников, которые успешно работают в зарубежных научных учреждениях.

Содержание внешкольного образования должно создавать учащимся возможности для социализации. Поэтому обновление содержания образования предполагает доминирование продуктивного способа обучения, реализацию эмоционально-ценностного компонента содержания. Роль внешкольных учреждений помочь сделать общественно-значимые ценности личностно значимыми для учащихся, формирование у них новых мотивов, связанных с осознанием жизненной перспективы, профессиональных намерений и устремлений, нравственного, эстетического и других идеалов.

Особая проблема – социализация одаренных детей. Такие дети нуждаются в психологическом сопровождении процесса социализации, где должно уделяться внимание самоанализу и самооценке, развитию способностей детей к самоорганизации.

В контексте образования устойчивого развития важным направлением деятельности внешкольных учреждений является гражданское становление воспитанников, формирование гражданской инициативы, осознанной гражданской позиции. Для гражданского становления воспитанников имеет большое значение содружество поколений, передача социально-нравственного опыта, традиций украинской культуры, ценностных ориентиров. Важной традицией юннатов является сохранение памятников истории, культуры, природы, помощь ветеранам в проведении работ на приусадебных участках.

Специфика деятельности внешкольных учреждений позволяет использовать широкий спектр форм и методов сотрудничества с семьей, направленных на повышение педагогического потенциала семьи посредством проведения консультаций, лекториев, вовлечения родителей в учебный процесс, организацию совместного досуга.

Стратегические цели внешкольного образования достигаются в тесном сотрудничестве с представителями национальной науки, культуры, общественными организациями. Педагогический коллектив Центра разработал и осуществляет программу взаимодействия внешкольного эколого-биологического образования и академической науки. Примером интеграции внешкольного эколого-натуралистического образования и академической науки стало подписание Меморандума о творческом сотрудничестве между

Отделением общей биологии НАН Украины и Национальным эколого-натуралистическим центром МОН Украины.

Совместная деятельность с высшими учебными заведениями, институтами АПН Украины, организациями и предприятиями осуществляется на основе договоров о сотрудничестве.

Дальнейшее развитие должно получить международное сотрудничество, изучение опыта внешкольных учреждений Российской Федерации, Республики Беларусь, Латвии, Польши, Болгарии, стран европейского содружества, проведение совместных мероприятий в области экологического образования, научно-исследовательской и педагогической деятельности.

Важным направлением деятельности эколого-натуралистических центров является подготовка педагогических кадров новой генерации для внешкольных учреждений: проведение педагогических практик, факультативов, семинаров, консультаций.

Эколого-натуралистические центры по-прежнему остаются центрами повышения квалификации работников других внешкольных учреждений, учителей биологии, внедрения в педагогическую практику инновационных подходов, современных педагогических технологий, оказания различных образовательных услуг посредством различных форм методической работы: курсы повышения квалификации, педагогические проекты, профессиональные студии, мастерклассы, Всеукраинское объединение учителей естественных дисциплин.

Реализация вышеуказанных направлений развития станет возможной при целенаправленном управлении качеством внешкольного образования, создание на правах отдельной структуры маркетинговой службы внешкольного учреждения.

Качество, доступность и эффективность деятельности внешкольного образования необходимо оценивать по шкале социального результата во всех направлениях деятельности, его воздействия на личность и социум.

Список литературы

1. *Вербицький В. В.* Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти). – К.: Деміур. 2001. – 304 с.
2. *Вербицький В.В.* Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти) – К.: Деміур, 2002. – 230с.
3. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи. Зб. наукових праць. – Вип. 3. – К.: Знання, 2000. – 519 с.
4. *Емельянов С.Л.* Конкурсы достижений как средство самореализации старшеклассников. Автореф. дис… канд. пед. наук.- СПб, 1999.- 22с.

5. *Марушевський Г.Б., Мельничук В.П.* Збереження біорізноманіття і створення екомережі: Інформаційний довідник. – К., 2008.-168с.
6. *Сущенко Т.И.* Основы внешкольной педагогики: Пособие для классных руководителей, педагогов внешкольных учреждений. – Мн.: Бел. наука, 2000. – 221 с.
7. *Гриценко Л. И.* Теория и методика воспитания. Личносно-социальный подход. М.: Академия. 2005. – 240 с.
8. *Барбина Е.С.* Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования. – К.: Вища школа, 1997. – 153 с.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ

Тихенко Лариса Володимирівна, директор Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, кандидат педагогічних наук

У статті на основі аналізу діяльності позашкільних навчальних закладів Сумщини сформульовано та охарактеризовано особливості формування системи біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі

Тисячоліттями взаємовідносини в системі “природа – людина – суспільство” будувалися людьми без урахування постійного підсилення антропогенного тиску на природу та врахування суттєвості змін, що відбуваються в природному середовищі. Споживацьке ставлення людства до природи призвело до глобального погіршення її стану. Проте, якщо вирішенням екологічних проблем почнуть опікуватись усі верстви населення в усіх країнах світу, то ситуація може змінитися на краще.

У сучасній науці стверджується думка, що лише завдяки підвищенню рівня біологічної та екологічної обізнаності суспільства можна змінити стиль людського мислення щодо оточуючого природного середовища. І це є переконанням не лише вчених, прогресивних політиків, а й пересічних громадян, адже лише біологічно освічена людина, ким би вона не працювала, яку б посаду не обіймала, зможе організовувати життєвий простір у відповідності до законів природи. Видатний український педагог-гуманіст В.Сухомлинський наголошував: “Людина була і завжди буде сином природи, і те, що ріднить її з природою, має використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури” [5].

Загально відомо, що провідну роль у формуванні біологічної освіченості населення відіграють заклади освіти. На кожному етапі своєї діяльності вони виконують завдання різного освітнього рівня й мають відповідну специфіку: дошкільні заклади знайомлять дітей з навколишнім світом; загальноосвітні – формують базову біологічну та початкову екологічну освіту; позашкільні – сприяють інтеграції отриманих знань, створюючи умови для їх активного застосування в навчально-творчій та практичній еколого-натуралістичній діяльності [1].

У наш час в Україні проблема формування біологічної освіченості населення набула статусу соціально-педагогічної. Крім навчальних закладів до створення цілісної системи біологічної освіти населення значних зусиль докладають: засоби масової інформації, а також лікувальні та профілактичні заклади, громадські організації та соціальні служби для молоді, що ведуть активну консультаційну та просвітницьку роботу; оздоровчі заклади, заклади фізкультури та спорту, що забезпечують оздоровлення та загартування населення. Зазначені соціальні інститути значно впливають на формування самосвідомості особистості, сприяють набуттю нею багатого життєвого досвіду.

Науковцями і практиками зроблено суттєвий внесок у створення науково-методичного підґрунтя для створення ефективної системи біологічної освіти в сучасному позашкільному навчально-виховному просторі. На сьогодні вже можна стверджувати, що означеній системі притаманні основні ознаки сучасних педагогічних систем, зокрема наявність організаційної концепції, технологічність, координованість і системність роботи, об’єктивність контролю за її результатами. Значними є наукові доробки для її сталого розвитку. Так, важливими є дослідження проблеми становлення і розвитку сучасних освітніх систем; розвиток психолого-педагогічних теорій розвивального навчання й виховання; упровадження життєво необхідних біологічних, екологічних, валеологічних знань у систему навчально-виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю [7].

Важливим для формування системи біологічної освіти в сучасному позашкільному навчально-виховному просторі є досвід роботи профільних і комплексних позашкільних навчальних закладів щодо біологізації змісту навчально-виховних програм, упровадження таких форм організації навчально-творчої роботи дітей та учнівської молоді, що забезпечують соціалізуючу функцію діючих моделей біологічної освіти.

Отже, сьогодні вже створено достатню науково-методичну основу для забезпечення процесу тотальної біологізації змісту, форм і

методів роботи позашкільних навчальних закладів. Активізується робота щодо вдосконалення методико-технологічної бази, зокрема щодо розроблення та впровадження сучасних педагогічних технологій, формування єдиного інформаційно-методичного простору. Модернізується навчально-виховний простір: забезпечуються необхідні матеріально-технічні та психолого-педагогічні умови; ведеться активна робота щодо підсилення креативної спрямованості навчально-виховного мікросоціуму. Забезпечена реалізація основних принципів узаємодії в соціально-педагогічній системі "Сім'я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади", зокрема принципів наступності та послідовності в навчальній роботі; постійної родинної підтримки творчого розвитку особистості; творчої спрямованості навчально-виховної та розвивальної роботи [1]. Відтак, діюча в позашкільному навчально-виховному просторі система біологічної освіти поступово стає цінним соціально-педагогічним надбанням.

Формування системи біологічної освіти в позашкільній освіті України безпосередньо пов'язане з процесами, що відбуваються в навчально-виховному просторі кожного конкретного позашкільного навчального закладу. Зокрема, організаційна концепція як основна характеристика системи, реалізується шляхом упровадження ідеї біологізації навчально-виховного простору навчальних закладів. Сучасні біологічні знання стають основою для всіх без виключення напрямів навчально-розвивальної та виховної роботи. Особливе значення надається забезпеченню психологічної комфортності навчально-виховного мікросоціуму як закладів в цілому, так і їх функціональних структур – відділів, гуртків, студій, шкіл тощо. Досвід практичної діяльності позашкільних навчальних закладів Сумщини свідчить про те, що впровадження саме такого підходу не лише підсилює креативність позашкільного навчально-виховного простору, а й сприяє прискоренню адаптації та соціалізації особистості, розвитку її комунікативно-творчих здібностей, творчої активності та ініціативності.

Важливою ознакою-характеристикою системи біологічної освіти, що формується в позашкільному навчально-виховному просторі, є наявність чіткої організаційної концепції. Вона передбачає корегування мети, завдань, форм і методів навчально-виховної роботи закладів, їх функціональних структур – відділів, шкіл, студій, гуртків, інших творчих об'єднань. У якості базових характеристик означеної системи можна розглядати: координованість, що забезпечується щорічним узгодженням навчальних планів і програм позашкільних навчальних закладів; прогнозованість результатів

роботи, що визначається певною технологічністю діяльності закладів і їх функціональних структур; функціональність системи контролю за якістю навчально-виховного процесу. Для накопичення та обміну педагогічним досвідом важливим є формування спільного інформаційного поля.

Досвід практичної діяльності дає підстави для твердження про те, що системність в роботі, як одна з базових характеристик системи біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі, має забезпечуватися як на місцевому, так і на регіональному та загальнодержавному рівнях. Метод педагогічного моделювання дозволяє педагогам розробити моделі біологізації навчально-виховного простору як профільних, так і комплексних позашкільних навчальних закладів. Важливим у цій колективній творчій справі є не лише врахування всіх напрямів, профілів та рівнів організації навчально-виховної роботи, а й традицій закладів, можливостей організації просвітницької, практичної природоохоронної, соціально-реабілітаційної та оздоровчої роботи. Концептуальне осмислення та узагальнення колективного педагогічного досвіду з означеної проблеми в межах регіону є достатнім підґрунтям для створення відповідних регіональних моделей біологізації позашкільного навчально-виховного простору.

На Сумщині процес формування регіональної моделі біологізації позашкільного навчально-виховного простору пов’язаний з декількома організаційно-технологічними аспектами.

По-перше, важливим є здійснення оптимізації кількості творчих об’єднань еколого-натуралістичного напряму та впровадження нових форм організації навчально-виховної роботи, зокрема шкіл раннього творчого розвитку еколого-натуралістичного спрямування; творчих об’єднань профорієнтаційної спрямованості та початкової професійної підготовки; родинних клубів любителів природи тощо.

По-друге, актуальним є впровадження компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Перед педагогами-позашкільниками стоїть завдання визначення відповідних результатів навчання у контексті ключових компетентностей, а саме: *мотиваційних,* пов’язаних з інтересами, індивідуальним вибором особистості; *функціональних,* пов’язаних зі сферою знань, умінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом; *соціальних,* пов’язаних із соціальною діяльністю особистості та життям у соціумі [4].

По-третє, заходи щодо біологізації позашкільного навчально-виховного простору здійснюються відповідно до всіх напрямів позашкільної освіти й уключають різні напрями роботи, зокрема

інтеграцію змісту навчання; широке застосування наскрізних виховних програм (екологічних, валеологічних, фізкультурно-оздоровчих, з формування навичок здорового способу життя тощо); упровадження сучасних педагогічних технологій для розширення та поглиблення знань вихованців про навколишній світ, розвитку їх комунікативно-творчих здібностей; формування екологічної самосвідомості, навичок здорового способу життя [7].

По-четверте, життя в технологізованому світі, що характеризується постійним погіршенням стану навколишнього середовища, зумовлює необхідність розширення та систематизації еколого-просвітницької роботи позашкільних навчальних закладів, залучення вихованців та їх батьків до практичної природоохоронної роботи.

По-п'яте, нагальною проблемою сьогодення є систематизація роботи навчальних закладів щодо збереження здоров'я вихованців. Це викликано підвищенням тенденції до погіршення стану здоров'я підростаючого покоління, що є зворотною стороною бурхливого науково-технічного прогресу.

Ураховуючи зазначене, серед стабільно діючих моделей біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі Сумщини можна виокремити:

- моделі профільної еколого-натуралістичної освіти (ознайомчий, базовий і вищий навчально-організаційні рівні), що реалізовуються в системі роботи еколого-натуралістичних центрів та станцій юннатів, природничих відділів комплексних позашкільних навчальних закладів;
- моделі введення біологічних знань у систему роботи шкіл раннього творчого розвитку, гуртків та інших творчих об'єднань комплексних позашкільних навчальних закладів, станцій юних туристів, техніків, центрів науково-технічної творчості учнівської молоді, центрів естетичного виховання, інших закладів області;
- моделі еколого-просвітницької роботи позашкільних навчальних закладів, що систематизують роботу клубів любителів природи, учнівських екологічних агітбригад, театрів тощо;
- моделі екологічного виховання, формування дбайливого ставлення до природи, що реалізуються через різні форми організаційно-масової роботи та роботу органів учнівського самоврядування – міжшкільні екологічні штаби, учнівські екологічні парламенти тощо;
- моделі навчання основам охорони здоров'я та здоровому способу життя, що визначають системи роботи за наскрізними навчально-

виховними програмами, програмами психолого-педагогічного тренінгу, планами роботи профільних оздоровчих таборів тощо.

Успішність роботи щодо створення моделі біологізації позашкільного навчально-виховного простору Сумщини визначається органічністю поєднання творчої діяльності та кращого досвіду роботи досвідчених педагогів з новаторськими ініціативами молодих колег. Це створило підґрунтя для впровадження низки організаційно-технологічних, методичних і процесуальних інновацій.

Так, до числа організаційно-технологічних інновацій доцільно віднести:

- уведення нових профорієнтаційних форм навчально-виховної роботи Сумського центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, Ямпільської станції юних натуралістів;
- організацію роботи профільних навчально-оздоровчих таборів на базі природоохоронних об’єктів Сумщини;
- у рамках роботи пересувного позашкільного навчального закладу: систематизацію учнівських еколого-краєзнавчих досліджень; організацію роботи екологічного відеолекторію.

Методичними інноваціями є:

- започаткування колективної роботи педагогів-позашкільників області щодо створення регіональної системи біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі;
- спрямування роботи обласних методичних об’єднань на створення моделей біологізації профільної навчально-виховної роботи;
- апробація в межах області програм психолого-педагогічних тренінг-курсів “Творчість – шлях до успіху”, “Уроки Здоров’ятка”, “Корекція агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку”, авторами яких є педагоги Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Найбільш вагомими процесуальними інноваціями можна визнати:

- упровадження наскрізних, короткострокових виховних програм екологічного, валеологічного, дослідницького спрямування;
- організацію психологічного супроводу навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі, модель якого запропонована психологічною службою Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;
- розроблення моніторингових, екологічних і валеологічних освітніх проектів, що реалізуються в переважній більшості позашкільних навчальних закладів області.

Важливим аспектом біологізації позашкільного навчально-виховного простору Сумщини є формування моделі організації роботи щодо виховання дбайливого ставлення дітей до природи в контексті ідей гуманістичного виховання Василя Сухомлинського. Основним моделюючим фактором цієї роботи є застосування наскрізних виховних програм, що органічно доповнюють профільні навчальні курси.

Актуальним у контексті організації навчально-творчої діяльності підростаючого покоління в позашкільному навчально-виховному просторі є збереження й укріплення їх фізичного й психічного здоров'я. Проте, застосування традиційних форм і методів такої роботи в позашкільних навчальних закладах вже недостатньо.

Узагальнення результатів аналізу показало, що здоров'я, як цінність у 81% від загальної кількості вихованців, займає одне з перших місць у ранговій послідовності цінностей. Поряд з тим результати проведеного дослідження за „Діагностично-проектуючим комплексом „Універсал – 03.27" показали низький рівень сформованості ціннісних пріоритетів у системі „Я і здоров'я" у 79% вихованців. Таким чином можна говорити про протиріччя, виявлені між ціннісними орієнтаціями та мотивами поведінки вихованців: вони хоч і вважають здоров'я однією із головних життєвих цінностей, проте реальні мотиви поведінки на здоровий спосіб життя у них не сформовані.

Представлені дані дають підстави для твердження, що в роботі кожного позашкільного навчального закладу належне місце має бути відведено розробленню та реалізації відповідної моделі впровадження валеологічних знань у систему профільної гурткової роботи. На нашу думку, основною концептуальною ідеєю такої моделі має бути інтеграція профільних навчально-розвивальних і здоров'язбережувальних технологій, а методологічною базою – теорії цілісності педагогічного процесу Юрія Бабанського, гуманістичного виховання Василя Сухомлинського, а також сукупність ідей щодо визнання людини вищою цінністю суспільного розвитку; провідної ролі активності самої особистості в процесі її розвитку; єдності природи, людини і суспільства; системного та цілісного підходу до соціально-педагогічних явищ.

Формування регіональної моделі біологізації позашкільного навчально-виховного простору не можливе без відповідної роботи у пересувному позашкільному навчальному закладі. Метою діяльності означеного закладу є практичне втілення принципу рівного доступу дітей та учнівської області до якісної позашкільної освіти; розширення навчально-творчого середовища для учнів сільських

шкіл. Саме тому показник охоплення позашкільною освітою сільських дітей та учнівської молоді постійно збільшується. Так у період з 2007 по 2009 рік до занять у його творчих об'єднаннях було залучено понад 5,5 тисяч учнів сільських шкіл.

Серед основних завдань роботи педагогів пересувного багатопрофільного позашкільного навчального закладу: організація навчально-творчої діяльності учнів за різними напрямами позашкільної освіти; залучення обдарованих школярів до участі в обласних та всеукраїнських конкурсних заходах, поширення в районах області найбільш ефективних методик і технологій навчально-розвивальної та виховної роботи.

Поглибленню біологізації позашкільного навчально-виховного простору сприяла робота пересувних навчальних закладів: у п'яти районах області реалізовано освітні проекти з екологічного краєзнавства, а також організацію навчально-дослідницької діяльності школярів – слухачів відділення біології, екології, хімії, аграрних наук і наук про людину Сумського територіального відділення МАН України. Завданнями на найближчу перспективу є організація роботи екологічного відеолекторію для старшокласників; систематизація навчально-дослідницької діяльності школярів з біології та природознавства; упровадження психолого-педагогічних тренінг-курсів [2].

Гуманізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах області зумовлює відповідне підвищення вимог щодо психолого-педагогічної компетентності педагогів, розроблення та впровадження відповідних моделей психологізації навчально-виховного процесу.

За такого підходу психологізація позашкільного навчально-виховного простору розглядається нами як така, за якої набуті вихованцями знання, уміння і навички стають основою для розкриття їх особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу. Це передбачає:

- творчу роботу педагогічних колективів, зокрема: постійне вдосконалення професійних і творчих здібностей педагогів; розроблення та впровадження авторських психолого-педагогічних програм, спрямованих на розкриття творчого потенціалу вихованців;
- психологічне конструювання та психологічний супровід навчально-виховного процесу;
- інтелектуально-творчу діяльність вихованців за програмами спецкурсів розвивального та дослідницького спрямування; їх участь у конкурсних заходах різних організаційних рівнів.

Для реалізації поставлених завдань належна увага приділяється створенню відповідної матеріально-технічної та інформаційно-методичної бази.

Серед психолого-педагогічних завдань, що вирішуються в процесі біологізації позашкільного навчально-виховного простору, основними, на наш погляд, є:

- гуманізація навчально-виховного процесу;
- розвивальна спрямованість усіх форм навчально-виховної роботи;
- упровадження інноваційних форм і методів роботи з формування гуманістичного світовідчуття довкілля та екологічної свідомості, що виявляється у ставленні вихованців до об'єктів живої і неживої природи;
- розвиток емпатії, рефлексії, що забезпечують здатність до розуміння всього живого, сприяють аналізу особистої поведінки та забезпечують самоконтроль за поведінкою в природі;
- формування ціннісного ставлення до здоров'я;
- спрямованість усіх форм роботи на соціалізацію та формування життєвих навичок особистості.

Успішність навчально-виховного процесу забезпечується створенням сприятливого психологічного клімату, чому сприяють особистісно орієнтований стиль спілкування та використання інтерактивних форм навчально-виховної роботи.

Досвід підтверджує, що саме за таких умов навчально-виховний мікросоціум позашкільних навчальних закладів характеризується творчою спрямованістю; постійним розширенням форм навчально-творчої взаємодії вихованців; сформованістю психолого-педагогічних умов, сприятливих для самореалізації особистості за обраним напрямом навчально-творчої діяльності, формування її позитивної "Я концепції".

Підсумовуючи викладене, доцільним є визначення основних напрямів подальшої роботи щодо формування регіональної системи біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі Сумщини.

Насамперед, подальша діяльність педколективів має спрямовуватися на дослідження науково-методичної проблеми "Формування регіональної системи біологічної освіти в позашкільному навчально-виховному просторі", а також споріднених з нею проблем: "Психологізація навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі", "Екологічне виховання дітей та учнівської молоді в позашкільному навчально-виховному просторі",

“Навчання дітей та учнівської молоді основам здорового способу життя” тощо.

Психолого-педагогічна діяльність колективів профільних і комплексних позашкільних навчальних закладів має спрямовуватися на подальше впровадження розроблених моделей біологізації змісту, форм і методів навчально-виховної роботи, продовження роботи щодо підвищення психологічної комфортності позашкільного навчально-виховного мікросоціуму.

Основним завданням методичної діяльності педагогічних колективів є розроблення та апробація профільних навчально-виховних методик з урахуванням соціальних запитів щодо творчого розвитку та збереження здоров’я підростаючого покоління, а також розширення самоосвітньої діяльності педагогів з метою підвищення власної біологічної, методико-технологічної та психолого-педагогічної компетентності.

Відповідно до цього, пріоритетними завданнями Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, як координаційно-методичного центру позашкільної освіти в регіоні, є систематизація та популяризація кращих педагогічних надбань з проблем біологізації позашкільного навчально-виховного простору, створення в ньому системи біологічної освіти підростаючого покоління.

Отже, виходячи із досвіду роботи педагогів позашкільних навчальних закладів Сумщини, можна стверджувати про реальність формування моделей біологічної освіти в сучасному позашкільному навчально-виховному просторі України. Проте, робота щодо формування в Україні системи логічно обґрунтованої та неперервної біологічної освіти, може бути забезпечена лише завдяки ефективності соціально-педагогічної системи “Сім’я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади”.

Відповідно до цього, професійно-творча взаємодія вчених та педагогів-практиків України має спрямовуватись на вирішення низки актуальних проблем, зокрема уточнення понятійного апарату позашкільної освіти; вдосконалення науково-методологічних засад навчально-розвивальної роботи в контексті збереження фізичного й психічного здоров’я дітей та учнівської молоді; розроблення концепції науково-методичного та психологічного супроводу навчально-виховної роботи позашкільних навчальних закладів; підготовки та видання навчальних і методичних посібників, тематичних збірників на основі узагальнених матеріалів перспективного педагогічного досвіду; удосконалення змісту, форм та методів підготовки й перепідготовки педагогічних працівників.

Усе викладене в доповіді, на нашу думку, є переконливим свідченням того, що сучасна позашкільна освіта України, ґрунтуючись на концептуальних ідеях корифеїв вітчизняної та зарубіжної педагогіки, поступово стверджується в суспільстві як самостійне й соціально активне явище, один із потужних факторів модернізації освітнього простору України.

Список літератури

1. Вербицький В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня. З досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти / В.В.Вербицький – К. : «Деміург», 2002 р.
2. Дослідницька робота школярів з біології: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. к.б.н. С.М. Панченко, Л.В. Тихенко. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 368 с.
3. Методичні засади реалізації пріоритетних напрямів експериментально-дослідницької діяльності (з досвіду роботи еколого-натуралістичних центрів України) : Виробн.-практ. видання. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 468 с.
4. Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти : наказ МОН України від 05.05.08 № 371 / Інформаційний збірник МОН України. – 2008. – № 13-15. – С. 20.
5. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України. Методичний посібник / За заг. ред. Тихенко Л.В. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2008. – 296 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976-1977.
7. Тихенко Л. В. Створення моделі біологічної освіти у позашкільному соціумі // Розвиток біологічної освіти в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – Мелітополь : МДПУ, 2006. – С. 92–96.

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНО КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Литовченко Олена Віталіївна, завідуюча лабораторією діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання АПН України, кандидат педагогічних наук

Можливості освіти у здійсненні її соціальних функцій визначають значна кількість чинників, серед яких одним з важливих є відповідність змісту, організації освіти сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки. Водночас, прогресивні тенденції у педагогічній практиці вимагають відповідної реакції педагогічної науки, функції якої полягають не лише у тому, щоб обґрунтувати

актуальний стан педагогічної проблеми, але визначити її *перспективний стан*.

Лабораторія діяльності позашкільних закладів розпочала фундаментальне дослідження з проблеми “Педагогічні засади оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільних навчальних закладах” (2009-2011 рр.), яке передбачає: 1) аналіз сучасного стану проблеми; 2) визначення нереалізованих можливостей (потенціалу); 3) визначення та обґрунтування педагогічних засад (основ) реалізації цих можливостей.

Відповідно актуалізується питання визначення критеріїв оцінки наявного стану проблеми у позашкільних навчальних закладах та виховного потенціалу; визначення результату навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів. У конкретизації напрямів дослідження враховували: 1) сучасні тенденції розвитку освіти взагалі та позашкільної освіти, зокрема; 2) соціокультурні потреби.

Категорія „компетентність” виступає як одне з основних понять модернізації змісту сучасної освіти; одним з найбільш перспективних підходів у педагогічній науці сьогодні є компетентнісний підхід, який представляє такий вид змісту освіти, котрий не зводиться до знаннєво-орієнтаційного компоненту, а передбачає оволодівання досвідом вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей [1]; передбачає спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток основних компетентностей особистості, тобто здатності вирішувати задачі у різних сферах діяльності на базі теоретичних знань. Компетентнісний підхід в освіті набуває популярності у європейських країнах, його засновником вважають британського психолога Дж. Равена, до сфери наукових інтересів якого входять проблеми природи компетентності, діагностики компетентностей учнів тощо.

Варто підкреслити: на сучасному етапі значною є увага педагогічної громадськості до компетентнісного підходу саме стосовно позашкільної освіти (у європейських країнах вживається термін „неформальна освіта”). Питання про ключові компетенції, якими має володіти учень, зокрема, піднімалися на Міжнародній конференції з питань позашкільної освіти „Формула Европы: Сегодняшние компетенции завтрашнему успеху” (15-17.04.2008, м. Вільнюс, Литва) та інших заходах, присвячених неформальній освіті.

Водночас, у сучасному соціокультурному просторі України актуальною є проблема підготовки молодої людини, здатної до самореалізації у професійній сфері, ефективної діяльності у суспільстві, соціальної взаємодії тощо. Отже, серед найбільш

важливих компетентностей особистості будемо розглядати соціальну компетентність.

Дослідження „соціальної компетентності” учнів як інтегрального результату навчально-виховного процесу у творчих об’єднаннях різних напрямів позашкільної освіти актуалізується в контексті соціальних функцій позашкільної освіти (виховання особистості, сприяння ефективній соціалізації особистості). Отже, в межах проблеми оптимізації виховного потенціалу навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах припускаємо доцільність обрати предметом дослідження *один з аспектів результату навчально-виховного процесу – соціальну компетентність особистості.*

Різні аспекти проблеми (сутність категорій „компетентність”, „соціальна компетентність”; діагностика, виховання та розвиток компетентної особистості) представлені у психолого-педагогічних джерелах. Зокрема, наукові підходи до виховання соціально активної особистості розглянуто у працях О. Сухомлинської, К. Чорної та ін; професійній та комунікативній компетентності особистості присвячено дослідження І. Беха, С. Демченко, А. Онкович та ін.; життєва компетентність є предметом дослідження І. Єрмакова, Л. Сохань, І. Ящук та ін.; проблемі соціальної компетентності особистості присвячено роботи М. Гончарової-Горянської, М. Докторович, О. Кононко, В. Маслєннікової та ін. Складові соціальної компетентності, а саме компетентність соціального вибору, компетентність соціальної дії, розглянув у своєму дослідженні П. Кендзьор. Різні аспекти виховання та соціалізації учнів у позашкільних навчальних закладах відображені у працях О. Биковської, С. Букрєєвої, В. Вербицького, А. Золотарьової, Б. Купріянова, Л. Логінової, Г. Пустовіта, Т. Сущенко та ін.

Проте, проблема виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах залишається актуальною. По-перше, не зважаючи на значний інтерес науковців до проблеми компетентності, в її межах залишаються ряд дискусійних питань, зокрема, питання діагностики компетентностей та ін. По-друге, особливості виховання соціально компетентної особистості у різних соціальних інститутах, у позашкільних навчальних закладах, зокрема, розкрито недостатньо. Водночас, організаційні, психолого-педагогічні та інші особливості навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів дозволяють зробити припущення про його суттєві можливості щодо вирішення проблеми. Останнє твердження вимагає відповідної експериментальної перевірки та теоретичного обґрунтування.

Метою статті є висвітлення деяких суттєвих питань дослідження соціальної компетентності особистості як одного з аспектів результату навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу.

Перше питання дослідження – питання про сутність провідних категорій.

Поняття “соціальна компетентність” є інтеграцією термінів „соціальний” (від лат. socialis – суспільний) та „компетентність” (від лат. competens – належний, відповідний).

У психолого-педагогічній науці існують різні підходи до розуміння сутності категорії ***„компетентність”***. Словник іншомовних слів сутність поняття “компетентність” представляє як поінформованість, обізнаність, авторитетність [9]. Компетентність розуміють як рівень освіченості людини, що характеризується здатністю вирішувати задачі у різних сферах діяльності на базі теоретичних знань. Дж. Равен визначає компетентність як специфічну здатність, яка необхідна для ефективного використання конкретної дії у певній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії [6]. Н. Лавриченко визначає поняття „компетентність” як психосоціальну якість, джерелом якої є відчуття власної успішності та корисності, котра сприяє усвідомленню особистістю власної здатності ефективно взаємодіяти з оточенням [5]. Компетентність розуміють також як здатність у плинних умовах діяти адекватно, конструктивно застосовувати при цьому набуті знання і досвід. Сучасні дослідження розглядають компетентність у широкому значенні, включаючи до її складу не лише знання, уміння, досвід їх застосування, але також мотиви діяльності, систему ціннісних орієнтацій особистості [3; 4; 7].

Сьогодні у психолого-педагогічній науці відомі різні класифікації компетентностей особистості, які розглядають компетентності нижчого та вищого рівнів, так звані „ключові” компетентності. Дж. Равен говорить про так звані „вищі компетентності”, які – незалежно від того, у якій конкретній сфері вони проявляються, – передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здібності організовувати інших людей для досягнення поставлених цілей, готовність оцінювати й аналізувати соціальні наслідки власних дій [7].

Можемо говорити про наступні основні види компетентностей за характером вирішуваних задач: *загальнокультурна компетентність* (орієнтації в світі культури), *соціальна компетентність* (здатність до високого рівня соціальної взаємодії, раціональної соціальної діяльності на користь собі і суспільству), *допрофесійна*

компетентність (орієнтації в світі професій, системі професійної освіти, ситуації на ринку праці, формування знань і умінь, що мають опорне значення для професійної освіти), *професійна компетентність* (здатність вирішувати професійні задачі раціонально, на високому рівні), *методологічна компетентність* (здатність вирішувати дослідницькі, світоглядні, творчі задачі).

Категорія ***„соціальної компетентності”*** класифікується як інтегральна характеристика особистості з боку її особистої свідомості та оптимальної для віку міри соціальної поведінки [4]. Соціальну компетентність розглядають також як здатність до високого рівня соціальної взаємодії, раціональної соціальної діяльності на користь собі і суспільству; як сукупність знань, вмінь та ціннісних орієнтацій, які зумовлюють доцільну поведінку особистості в соціальному середовищі [3].

У структурі поняття „соціальної компетентності” сучасні дослідження розглядають наступні компоненти: знання (наявність деякого об’єму інформації; можуть бути свідомими, неусвідомленими, інтуїтивними); вміння (реалізація знань на практиці); ціннісні орієнтації особистості, які зумовлюють і зумовлюються ставленням до існуючого знання (прийняттям, неприйняттям, ігноруванням, трансформацією) [3]. Дж. Равен у праці „Педагогическое тестирование. Проблемы, заблуждения, перспективы” підкреслює значення цінностей у структурі компетентності, які визначають зміст та результат діяльності, спосіб поведінки особистості. Крім того, автор зазначає про важливість мотивації у розвитку компетентності [7].

Отже, у цьому контексті можемо припустити, що за умови наявності необхідних знань, умінь та досвіду особистість може сприймати або не сприймати соціально схвалювані моральні цінності, і це визначатиме різні типи поведінки та її результати.

Враховуючи зазначене вище, *у якості ідеального інтегрального результату навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу будемо розглядати соціально компетентну особистість, яка керується у власній діяльності моральними цінностями.* Отже, у ході дослідження будемо оперувати також категорією „ціннісні орієнтації”. У психологічній науці *ціннісні орієнтації* розглядають як важливий компонент світогляду особистості або групової ідеології, який виражає (представляє) переваги і прагнення особистості або групи по відношенню до тих чи інших узагальнених людських цінностей (благополуччя, здоров’я, комфорт, пізнання, громадянські свободи, творчість, праця тощо) [2]. Саме формування ціннісних

орієнтацій часто розглядається як основна мета і сутність виховання, на відміну від навчання.

Підкреслюючи значення цінностей у структурі компетентності, будемо враховувати сучасний стан педагогічної теорії і практики, зокрема стосовно виховних проблем. Актуальними у межах дослідження є сучасні наукові концепції і програми (Бех І.Д., Ганнусенко Н.І., Чорна К.І. *Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів; Програма „Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України”,* затверджена Наказом МОН України №1133 від 17.12.2007 р.). Щодо змісту виховання Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів визначає базовими гуманістичними цінностями, що характеризують індивідуальну культуру особистості, рівень її вихованості, добро, відповідальність, совість. У Програмі „Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України” сучасний зміст виховання розглядається як науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе.

У праці „Виховний потенціал початкової освіти” віцепрезидент АПН України О. Савченко говорить про цілі й цінності сучасної освіти.

Зокрема, про *освоєння цінностей культури* (підвищення загальної культури і самоцінності особистості, прилучення дітей до національних і загальнолюдських цінностей, що потребує культурологічної спрямованості змісту, методик освіти, „окультурення середовища”); *цінності громадянського виховання* (освіта утверджує і надалі має утверджувати цінності української національної ідеї, яка (на думку О. Савченко) інтегрує такі складники, як державність, демократія, добробут, працелюбність і відповідальність людей); *цінність екологічного світогляду* (екологічна освіта і виховання стають дедалі вагомішими складовими загальної і професійної культури людей; змінюються підходи у ставленні людини до природи: сучасному розумінню ставлення людства до природи відповідає не ідея антропоцентризму, а ідея коеволюції, спільної еволюції природи і суспільства, що передбачає партнерство людини з природою і суспільства з природою у незапрограмованому діалозі (М. Моїсеєв) [8].

Крім вище зазначених, О. Савченко підкреслює наступні цінності освіти: *здатність навчатися впродовж життя; мовна культура учнів*; *толерантність* (прийняття і правильне розуміння

багатоманітності культур нашого світу, форм самовияву і способів виявлення людської індивідуальності; толерантність – це гармонія в багатоманітності; це – чеснота, яка робить можливим досягнення миру); *здоров'я як цінність* [8]. Стан здоров'я учнів має стати обов'язковим критерієм якості шкільної освіти. Не можна здійснювати успішні зміни в освіті, не враховуючи їх вплив на здоров'я дітей. (Ця позиція була розкрита О. Савченко у процесі підготовки Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)). Як зазначає Олександра Савченко, багато детермінант визначають стан здоров'я дітей. Серед них, з педагогічної точки зору, є дві найважливіші: якість організації навчально-виховного процесу в школі і духовне, фізичне емоційне благополуччя дітей у сім'ї [8].

Важливим питанням педагогічного дослідження є питання про діагностику досліджуваної якості.

Заслуговує на увагу науковий *підхід до діагностики компетентностей особистості Дж. Равена*, представлений у дослідницькій праці „Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы". Зважаючи на роль мотивації та ціннісних орієнтацій у складі компетентності, автор розглядає двоступеневу модель вивчення компетентності: спочатку необхідно з'ясувати якого роду діяльністю людина прагне займатися, а потім – які компоненти компетентності вона у цій діяльності виявляє.

Дж. Равен наводить приклади, які ілюструють хибність спроб діагностики певних компетентностей учнів без врахування їхніх ціннісних орієнтацій та попереднього досвіду. Наприклад, індивід, який високо оцінює успіх у футболі, може проявляти у цій сфері більшу ініціативу, сприймати зворотній зв'язок з боку оточення, відшуковувати нові технічні прийоми, помічати схвалення або несхвалення з боку партнерів, проявляти волю й продовжувати займатися футболом, не зважаючи на труднощі тощо. Однак, за умови, якщо здібність цієї самої людини у здійсненні такої комплексної когнітивної, афективної, вольової та соціальної діяльності буде оцінюватися у сфері математики (не значущій для даного індивіда сфері) той, хто діагностує, може помилково зробити висновок, що ця людина не здатна до тих аспектів діяльності, про які йшла мова вище [7]. У цьому зв'язку Дж. Равен говорить про недостатнє врахування індивідуальних особливостей учнів (здібностей, інтересів тощо) у визначенні змісту загальної освіти та критеріїв оцінювання її результатів. На його думку, такий стан може призвести до помилкових і навіть аморальних висновків при оцінюванні можливостей учнів (у сенсі можливого нанесення збитків особистості і суспільству в цілому).

Щодо діагностики компетентності, Равен вважає доцільним застосовувати замість традиційних тестів діагностичні методики нового типу: техніку описових висновків, подієво-поведінкове інтерв'ю, процедуру виявлення ціннісних очікувань.

Отже, можемо узагальнити, що у сучасній педагогічній науці наявні різні визначення сутності категорії „соціальна компетентність", проте більшість дослідників включають до структури соціальної компетентності знання, вміння та ціннісні орієнтації, надаючи останній складовій важливого значення; питання діагностики компетентностей особистості містить деякі нерозв'язані проблеми, зокрема пов'язані з недоцільністю застосування з метою оцінки компетентності традиційних тестових методик.

Матеріали статті, які відображають початковий етап здійснення дослідження, не висвітлюють проблему повною мірою, лише узагальнено представляють деякі її аспекти.

Список літератури

1. Болотов В., Сериков В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 8-14.

2. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 672 с. — (Большая университетская библиотека).

3. Гончарова-Горянська М.В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Київ. –2006. — С. 219-226.

4. Кононко О.Л. Соціальна компетентність старших дошкільників: типологія та умови ефективного виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць – Київ. – 2006. – С. 211-218.

5. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К.: Віра Інсайт, 2000. – 444 с.

6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. – М.: Когито-центр, 2002.

7. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: Пер. с англ. Изд. 2-е, испр. – М.: Когито-центр, 2001. – 142 с.

8. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я. Савченко. 2-ге вид, доповн., переробл. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.

9. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ. – 1974. – С. 345.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГУРТКІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Корнієнко Анна Володимирівна, науковий співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання АПН України, кандидат педагогічних наук

Мистецтво сприяє формуванню світоглядних уявлень, естетичних оцінок, ідеалів, переконань, що регулюють духовно-творчу активність особистості, зумовлюють її ставлення до світу: природи, суспільства, людей, самого себе. Тому, мета художньо-естетичного виховання у різних галузях освіти полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному та творчому самовдосконаленні.

Творча особистість у нашому дослідженні розглядається як суб’єкт творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, з одного боку, а з іншого, як причина творчої діяльності (здатності її до створення нового, оригінального продукту). Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності. Для творчої особистості характерні стійка спрямованість на творчість в органічній єдності з високим рівнем розвитку творчих якостей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально і особистісно вагомих творчих результатів в одній або декількох видах діяльності [5; с.68].

Творчі задатки та здібності притаманні кожній дитині. Тому, що творчість – це природна функція мозку, яка виявляється і реалізується у діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності. Творчість – це не тільки труд художника, артиста, вченого; вона може проявитися в іншій діяльності, результатом якої будуть конкретні ідеї і продукти, так і самі дії. Тому задача педагога – побачити індивідуальну креативність учня і прагнути розвивати її.

Під поняттям “креативності” ми розуміємо деяку сукупність розумових і особистих здібностей (якостей), які сприяють становленню і проявам творчості (оригінальність, самостійність, гнучкість, “швидкість” мислення, політ фантазії і ідей).

Ефективність формування і розвитку творчих якостей особистості багато в чому залежить від уміння педагогів організувати творчу діяльність учнів. Одним з головних педагогічних вимог до учнівської творчої діяльності є урахування вікових особливостей школярів. Без урахування особливостей розвитку психіки дітей неможливо правильно співвіднести між собою, ціль, мотиви і засоби досягнення мети.

Психологи доводять, що задатки творчих здібностей властиві будь-якій людині. Розходження складається лише в масштабах досягнень і їхньої суспільної значимості. Важливим є висновок психолого-педагогічної науки про те, що творчі здібності необхідно розвивати з раннього віку. Педагогікою також визначені шляхи розвитку творчих задатків і здібностей. Загальним для них є включення дітей у творчу діяльність. Потрібна безпосередня, практична діяльність у конкретному виді творчості – технічному, художньому і т.д.

Велике значення у творчій діяльності має безперервність творчого процесу. Практика показує, що епізодична творча діяльність малоефективна. Вона може викликати інтерес до конкретної виконуваної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, може навіть сприяти виникненню проблемної ситуації. Але епізодична творча діяльність ніколи не приведе до розвитку творчого ставлення до праці, прагнення до винахідництва і раціоналізації, експериментаторської і дослідницької роботи, тобто до розвитку творчих якостей особистості. Безперервна, систематична творча діяльність протягом усього часу навчання в позашкільному закладі, як свідчить досвід, неодмінно приводить до виховання стійкого інтересу до творчої праці.

Найбільш масовою формою залучення учнівської молоді до творчої діяльності є художня творчість. З педагогічної і психологічної точок зору вона є найефективнішим засобом виховання, що сприяє як навчанню і вихованню, так і розвитку творчих задатків і здібностей учнів.

Найбільш масовою серед інших формою організації дитячої творчості у позашкільних навчальних закладах є гуртки художньо-естетичного напряму. Такі гуртки диференціюються за змістом діяльності та тематикою роботи в них, віком учнів. До них належать: хореографічний, музичний, вокальний, декоративно-ужитковий, театральний, цирковий, образотворчий, літературний, кіно- та фотомистецтва. Особистісний розвиток учнів у гуртках художньо-естетичного напряму передбачає виховання у них системи цінностей,

збагачення емоційно-почуттєвої сфери, стимулювання образно-асоціативного мислення, розвиток творчого потенціалу.

Рис.1. *Охоплення дітей позашкільною освітою за напрямами*

До художньо-естетичного напряму належать також гуртки декоративно-ужиткового мистецтва. У процесі роботи в них учні опановують не тільки спеціальні трудові уміннями і навички різних видів народних промислів, але й глибше пізнають історію свого народу, своєї нації, її культуру та особливості, що приводить до формування стійких пізнавальних інтересів, творчого розвитку особистості.

Актуальним в гуртках декоративно-ужиткового мистецтва є пріоритетність творчого розвитку особистості саме засобами мистецтва. Коли ми говоримо про виховання творчої особистості, треба зазначити, що важливу роль грають у цьому процесі емоції. Саме емоції є необхідним фактором продуктивної діяльності мозку. Подив, обурення, натхнення, відчуття прекрасного і навіть почуття гумору спонукають до повноцінної інтелектуальної діяльності людини. Тому ми можемо зробити наступні висновки: саме предмети мистецького циклу найбільш сприяють розвитку творчих здібностей, бо мистецтво загострює емоційне сприйняття буття. Засобами мистецтва ми розвиваємо не тільки емоційно сферу учнів, а й допомагаємо йому навчитись шукати нові зв’язки. У процесі художньої діяльності народжується інтерес до образотворчості, який з часом переростає у потребу, що є головною рушійною силою формування творчих якостей та розвитку практичних умінь.

Таким чином, педагог, який працює в гуртках декоративно-ужиткового мистецтва допомагає реалізувати вихованцеві його природні задатки, виявити обдарованість особистості; тим самим він сприяє проявленню і становленню творчого начала.

Виховна роль занять народними ремеслами особлива тому, що в процесі художньої діяльності відбувається естетичне виховання, формування вмінь самостійно та творчо підходити до роботи, підвищення рівня творчої активності. Повноцінне залучення учнів до вивчення декоративно-ужиткового мистецтва може стати умовою найбільш успішного використання його виховних можливостей.

Педагогічно доцільним є створення на заняттях гуртків декоративно-ужиткового мистецтва ситуацій, які стимулюють в учнів активність і самостійність у навчанні. Так, система пошукових методів сприяє створенню мотивації до творчої діяльності та її закріпленню у практичній роботі учнів. Система пошукових методів передбачає застосування творчих *завдань*, які б давали змогу учням створювати художні образи (метод *доконструювання*) [3].

На всіх етапах виконання таких завдань необхідно використовувати різноманітні види допомоги, направлені на творче, самостійне рішення, на оригінальність у відборі характерних деталей, на різноманітність варіацій композиційного пошуку і різних засобів виконання образотворчої задачі. Для більш повного виявлення творчого потенціалу кожного учня педагогу слід рекомендувати різні види стимулюючої допомоги. Так, наприклад, при задумі сюжету композиції найбільш ефективною є така допомога, як "питання-роздуми" чи "питання-сумніви". Таким чином підвищується впевненість учня в успішності рішення графічної чи живописної задачі. На іншому етапі, наприклад, при пошуку різноманітних засобів створення композиції найбільш ефективною є допомога, яка ґрунтується на демонстрації роботи однолітків.

У практичній діяльності позашкільних навчальних закладів доцільно використовувати розвивальні ігри. Головна їх особливість полягає в тому, що при їх застосуванні один з основних принципів навчання – від простого до складного об'єднується з принципами організації творчої діяльності – самостійно за здібностями, за своїм темпом діяльності.

Наприклад, для розвитку уявлення, фантазії на заняттях пропонується гра: з розбитих фігур складаються нові (чим більше, тим краще). Гра з плямами „На що це схоже?": впливає на розвиток уявлення, фантазії, здатності висувати гіпотези, оригінальні ідеї. Для розвитку тих же якостей, пропонується гра „Слідопит": вчитель добирає згідно тематиці контури (сліди) країн, материків, сліди птахів, звірів тощо, а учні розповідають свої версії.

Корисно ігри поєднувати з трудовою діяльністю (виготовляти різні прикраси, такі як намисто, шляхом нанизування різних природних матеріалів: горобини, шипшини, квітів, кольорової квасолі тощо).

Аналіз педагогічної практики дав нам можливість вияснити деякі причини низького рівня творчої активності гуртківців. Одна з них – острах критики. Більшість людей уникають оригінальних рішень тому, що бояться виявитися не зрозумілими навколишніми, не хочуть викликати їхній осуд. У суспільстві складається певна система норм, і

відхилення від них у будь-яку сторону може викликати нерозуміння, оригінальність не завжди заохочується. Створення відповідної творчої атмосфери на занятті: доброзичливість педагога, відсутність категоричних оцінок і критики на адресу учня сприяють вияву його творчої активності.

Ні в якому разі не можна порівнювати і протиставляти за якістю „талановитості” роботи однолітків. Суперництво і конкуренція всередині учнівського колективу неприпустимі, бо вони одразу змінюють характер діяльності: замість творчості задля спілкування, вираження почуттів, ставлень починається вигадництво задля першості.

Наступна причина низького рівня творчої активності – помилкові установки, нетворчі рольові стереотипи. Більшість людей у повсякденній обстановці використовує свій творчий потенціал у найкращому разі відсотків на двадцять. Часто людина просто не знає, що певне завдання можна вирішити творчо й що він у стані із цим упоратися. Не сформульована умова завдання є причиною відсутності результату.

Велике значення у творчій діяльності має безперервність творчого процесу. Практика показує, що епізодична творча діяльність в гуртку малоефективна. Вона може викликати інтерес до конкретної виконуваної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, може навіть сприяти виникненню проблемної ситуації. Але епізодична творча діяльність ніколи не приведе до розвитку творчого ставлення до праці, прагнення до винахідництва і раціоналізації, експериментаторської і дослідницької роботи, тобто до розвитку творчих якостей особистості. Безперервна, систематична творча діяльність протягом усього часу навчання в позашкільному закладі, як свідчить досвід, неодмінно приводить до виховання стійкого інтересу до творчої праці.

На основі вищезазначеного, окреслимо основні організаційно-методичні умови підвищення виховного потенціалу гуртків декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів:

– навчальна програма гуртка повинна враховувати детальне і поглиблене вивчення найбільш важливих вузлових проблем, ідей і тем, які сприяють розвитку пошуково-перетворюючого стилю мислення;

– викладення навчального матеріалу програми гуртка повинне забезпечувати: якісне засвоєння базових знань, умінь та навичок, що є основою для генерування нових ідей; можливість одержувати нову інформацію, прищеплювати їм потяг до самостійного набуття знань;

– необхідність оптимального (кількісного і якісного) складу творчих груп (групи для розв'язування творчих завдань треба підбирати так, щоб за рівнем розвитку своїх творчих якостей вони доповнювали один одного);

– необхідність опосередкованого педагогічного управління творчою діяльністю учнів, прийняття на себе функції відсутнього у дитини „внутрішнього критика";

– наявність науково обґрунтованого методичного забезпечення тих форм та засобів позашкільної діяльності, які сприяють розвитку природних здібностей і творчих можливостей дітей у різноманітних народних ремеслах, художній і технічній творчості, науково-дослідницькій діяльності;

– надання учням можливості "мігрувати", випробовуючи, пізнаючи і обираючи собі заняття за здібностями;

– створення у процесі гурткової діяльності умов для комфортного інтелектуально-творчого спілкування (творчі ігри, гумористичні хвилинки, спеціальний тренінг уяви, швидкості мислительних процесів, образного мислення, невербального спілкування тощо).

Список літератури

1. Виховна робота в закладах освіти України. Випуск ІІ. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій.-К.:ІЗМН, 1998.-355с.

2. Демченко Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Дис.на зд.наук.ст.канд.пед.наук – 13.00.07 Умань, – 271с.

3. Збірник документів по організації позашкільної освіти.- К.: 2002.

4. Мачуський В.В.Виховання в учнів творчого ставлення до праці у позашкільних закладах науково-технічного профілю // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – С. 197 – 201.

5. Педагогічні технології: наука – практиці: Навчально-методичний щорічник /О.І.Кульчицька, С.О.Сисоєва, Я.В.Цехмістер/ За ред. С.О.Сисоєвої.- К.:ВІПОЛ, 2002.-Вип. 1.-281с.

6. Українська психологія:__сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996р.). – В 3-х томах.-К.:Вид-во ДОК-К, 1996.-Т.ІІІ.-403с.

7. Шпикалова Т.Я. Развитие детского творчества средствами декоративно-прикладного искусства: Автореф.дисс.канд. пед.наук.-М.: 1965.-19с.

НАУКОВО – ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СУЧАСНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Горшкова Олена Геннадіївна,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Запоріжського обласного інституту
післядипломної освіти,
кандидат педагогічних наук

Виховання підростаючого покоління хвилювало і хвилює людей завжди. Але дуже гостро ця проблема виникає саме у перехідний період, тому що пов'язана з кризою педагогічної освіти. *По-перше,* мова йде про кризу світоглядну (цінностей, ідеалів, цілей виховання); *по-друге* – про кризу технологічну (проблеми в сферах способів, методів, прийомів і форм виховання); *по-третє*, – про кризу організаційно-управлінську (адаптація до фінансово-економічних умов і пошуку взірців структурної і змістової перебудови освіти).

Ось чому, в останній період стали активно розроблятися основні ідеї гуманізації, гуманітаризації та демократизації освіти, особистісно-орієнтованого навчання та виховання, різні концепції розвитку дітей і молоді, багатоваріантні моделі навчання та системи виховання. Виділені наступні самостійні області педагогічних досліджень: реабілітаційна та корекційна педагогіка, андрагогіка, аксіологія та педагогічна акмеологія.

Значну увагу в науці та педагогічній практиці почали приділяти проблемам оновлення змісту позашкільної освіти: впровадженню інформаційних технологій, педагогічного проектування, інноваційній, експериментальній і дослідницькій діяльності.

Ці процеси потребують змін у педагогічній роботі педагогів позашкілля та його керівників. Звідси виникає проблема особистісного, професійного і громадянського самовизначення педагога позашкілля, бо, саме його позиція визначає спрямованість і ефективність виховання в освіті. Особливо актуальним стає оволодіння педагогами позашкільних закладів теоретичних основ виховання та практичної діяльності в нових умовах, що забезпечується системою безперервної освіти педагогічних кадрів.

Для всіх педагогів наявною є істина: у нових умовах суспільного розвитку виховання потрібно будувати по-новому, тобто, по іншому планувати, прогнозувати та проектувати. Як показує практика, протистояти негативним впливам може лише відповідно організований виховний процес, активна соціалізація дітей і підлітків на всіх його етапах.

Ось чому, *цільовими установками* позашкільної освіти є проектування та реалізація таких типів і форм позашкільного освітнього процесу, які б забезпечували особистісну культурно-історичну самореалізацію дитини на основі її евристичної, продуктивної та рефлексивної діяльності.

Особливого значення в цих умовах набуває інтеграція компетентнісного підходу з культурологічним, тому що в останньому структуру змісту освіти складає емоційно-ціннісна складова, що особливо характерно для позашкільної освіти. Треба зазначити, що культурологічний підхід, основні ідеї якого належать М.М. Скаткіну, І.Я. Лернеру і В.В. Краєвському, є основою модернізації позашкільного освітнього процесу. Уявлення про зміст виховання культурної людини в аспекті соціального досвіду, який обґрунтовується в культурологічному підході, задає механізм формування та побудови такого позашкільного освітнього процесу, який спрямований на отримання вихованцем особистого досвіду в відносинах і різних видах діяльності, в тому числі, й екологічній. Саме в цьому полягає основна ідея компетентнісного підходу. Це стверджується визначенням *компетентності*, за В.О. Болотовим і В.В. Серіковим, “як складного синтезу когнітивного, предметно-практичного й особистісного досвіду ”[2].

У зв’язку з цим особливо важливим є те, щоб у процесі взаємодії педагога позашкілля з вихованцем враховувалися такі аспекти, як культурна спадщина, цінності та набутий досвід. Як показує практика, при компетентнісному підході на одне із перших місць виходять особистісні якості людини, які дозволяють йому бути успішним у суспільстві. З цієї точки зору, перевага надається використанню педагогами позашкільних закладів під час взаємодії з вихованцями інтерактивних, кооперативних методів навчання, а також методу проектів, ситуаційному аналізу, технології портфоліо.

Зупинимося на деяких з них більш детально. Всі вони використовуються педагогами Центру дитячої та юнацької творчості міста Енергодара при формуванні життєтворчої компетентності особистості вихованця та спрямованості його на професійне самовизначення.

Технології портфоліо. Слово портфоліо в перекладі з англійської означає портфель, папка, а в перекладі з італійської мови – рекламний проспект. Мета портфоліо – рекламна демонстрація досягнень його хазяїна, що дозволяє судити про рівень його здібностей і майстерності. Саме це сприяло використанню портфоліо в позашкільних закладах як основи для розробки принципово нового

підходу до оцінювання творчої діяльності вихованців, до підняття їх мотивації при виконанні будь-якої роботи.

Проаналізувавши праці Новикової Т.Г., Прутченкова О.С., Хутірського О.В., Верстової О.В., ми дійшли висновку, що портфоліо – це систематичний і спеціально організований збір доказів, який використовується педагогами та вихованцями для моніторингу активного й осмисленого відношення самого вихованця до процесу своєї роботи. Це також колекція його робіт і результат, який демонструє прагнення, прогрес і досягнення вихованця в різних областях діяльності. Воно складається з трьох моделей: “ портфоліо документів”, “портфоліо робіт”, “портфоліо відгуків”[4].

“Портфоліо документів” – папка сертифікатів, грамот, свідоцтв, які підтверджують результати творчої діяльності вихованця.

“Портфоліо робіт” – створення різних творчих, проектних, дослідних робіт вихованця, а також опис основних форм і напрямків його наукової та творчої активності: участь у конференціях, конкурсах, навчально-дослідних таборах, проходження практик, спортивних і художніх досягнень.

“Портфоліо відгуків” – оцінка вихованцем своїх досягнень, самоаналіз різних видів діяльності та її результатів, резюме, відгуки педагогів, батьків, гуртківців, створення індивідуальної траєкторії саморозвитку.

Отже, підводячи підсумок вищезазначеному, можливо зробити висновок, що через зміст портфоліо, який гуртківець створює самостійно, він повинен відобразити:

- ступінь свого розвитку (інтелектуального, творчого, комунікативного);
- володіння різними засобами дій з створення кінцевого продукту;
- рівень і зростання освітнього результату в вибраному напрямку діяльності;
- уміння планувати й аналізувати свою діяльність, ставити мету і досягати її, адекватно оцінювати свої досягнення.

Треба зазначити, що при створенні портфоліо вихованець повинен чітко розуміти, навіщо це йому потрібно. Ось приклади відповідей гуртківців студії театру моди “Таїс”(керівник – Масунова Т.Г.):

Наталія Кузнєцова, (10 клас):

Моя мета створення портфоліо полягає в тому, щоб систематизувати всі мої успіхи та надати комісії при вступі у вищий навчальний заклад.

Рибальчик Аліса (9 клас):

Мета створення портфоліо полягає в тому, щоб детально розповісти про себе, щоб будь-яка людина, і, особливо, батьки, ознайомившись з ним, мали змогу скласти об'єктивну уяву про мене та мої інтереси, здібності, потреби.

Окунева Люба (5 клас):

Моя мета створення портфоліо – починати задумуватися про себе, потихеньку вивчати себе, розкривати себе перед собою, відповісти на запитання "Для чого я живу на цьому світі?"

Василенко Галина (11 клас):

Завдяки портфоліо, я хочу адекватно оцінити свої здібності, можливості для участі в різноманітних конкурсах, грантах.

Як показали відповіді, гуртківці в портфоліо, перш за все, побачили як вимоги сучасності, так і можливість скласти траекторію розвитку своєї особистості на шляху самореалізації.

Використання технології портфоліо дає можливість керівнику гуртка ефективно супроводжувати та підтримувати свого вихованця на шляху його розвитку, спрямовувати його дії на досягнення мети, консультувати та створювати умови для розкриття його талантів і подальшого професійного самовизначення.

Іншим методом, який використовується в компетентнісному підході, є *ситуаційний аналіз*. Він дозволяє безпосередньо відтворювати зв'язок з практикою, спираючись при цьому на суб'єктний досвід вихованця. У ході роботи під час заняття гуртка діти активно приймають участь в аналізі фактів і деталей самої ситуації, виборі стратегії, її уточнення і захисту, обговорення ситуації й аргументації правильності вибору своєї позиції. При цьому у гуртківців формується уміння працювати у групі, команді, розвивається критичне мислення, активізуються теоретичні знання, їх практичний досвід. Вихованці удосконалюють комунікативні здібності під час висловлювання своїх ідей, думок, пропозицій. У них формується уміння вислуховувати та сприймати різні точки зору й аргументувати особисту думку.

Таким чином, при використанні ситуаційного аналізу вихованці отримують важливість виявляти та поглиблювати аналітичні й оціночні навички, вдало та доречно застосовувати на практиці теоретичний матеріал. Цей метод дозволяє побачити багато підходів до вирішення життєвих ситуацій та обґрунтовувати пошук раціональних відповідей.

Треба зазначити, що аналіз ситуації проводиться в аспекті конкретного завдання за запропонованою схемою: *пошук проблеми → формулювання питання → рішення → висновок.*

Найбільші можливості для реалізації завдань компетентнісного підходу має метод проектів. Першим увів це поняття, зробив його науковий опис та спробу класифікації американський професор – В. Кільпатрик. Він проголосив головним завданням освітніх закладів "виховання вільних громадян", яке має складатися з "системи цільових проектів"[3]. На його думку, здобуті в процесі реалізації проекту знання набувають особливої міцності, усвідомлення й асоціативно пов'язуються з отриманим задоволенням, що стає поштовхом до нової діяльності.

Ще один американський педагог – дослідник – Е. Колінз – дійшов висновку, що застосування методу проектів сприяє виробленню у дітей набагато кращих практичних вмінь, професійної спрямованості, звички цінувати час і працю [5].

Так як позашкільний процес охоплює різноманітні види діяльності, то перевага надається наступним типам проектів:

- *ігрові проекти* – гра, танок, театр, свято;
- *словесні проекти* – слово, пісня, картина, фонограф, музичні інструменти;
- *екскурсійні проекти* – дослідження навколишнього середовища, народних звичаїв, традицій, історичних пам'яток;
- *художньо-прикладні проекти* – майстрування, ремонт, композиції ужиткового характеру з глини, картини з різноманітного природничого матеріалу.

Практика показує, що сила проектної діяльності полягає в її максимальній спрямованості на суб'єктне пробудження та розвиток особистості дитини, бо, на думку академіка Івана Беха, спрямованість особистості, головна її установка в ранній юності полягає в діяльнісному самовизначенні, виборі власного життєвого шляху та пошуці більш рівноправних стосунків із дорослими [1].

Підводячи підсумки вищезазначеному, приходимо до висновку в необхідності оптимізації змістовних видів наповнення вільного часу дітей, пошуку нових шляхів підвищення якості діяльності позашкільних закладів у соціумі.

Список літератури

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998. – С.75-77.
2. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе/ В.А. Болотов, В.В. Сериков.– Педагогика, 2003. – № 10.– С. 8–14.
3. Кильпатрик В. Метод проектов: применение целевой установки в педагогическом процессе. – Л., 1925.

4. Прутченков А. С., Новикова Т. Г. Портфолио как инструмент осознания собственных целей образования. // Интернет-журнал "Эйдос". – 2007. – 22 февраля.
5. Янжул Е.Практика метода проектов в американских школах. – Л., 1925. – С.92 – 95.

РОЛЬ ЕКСПЕДИЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ В ПІДГОТОВЦІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ ШКОЛЯРІВ З БІОЛОГІЇ

Панченко Сергій Михайлович,
науковий співробітник НПП «Деснянсько-Старогутський»,
кандидат біологічних наук

Черномаз Ала Вячеславівна,
методист Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Процес державотворення та розбудови громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до Європейського співтовариства. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об’єктивно потребує розроблення нової стратегії розвитку національної освіти. У зв’язку з цим особливого значення набуває впровадження в педагогічну практику інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток творчої особистості та формування її громадянської позиції. Такими педагогічними технологіями є технології пошуково-дослідницького спрямування [1].

Дослідницька діяльність школярів надає їм можливість самостійно та цілеспрямовано працювати, розвиває креативне мислення, вдосконалює систему теоретичних знань, практичних умінь і навичок щодо ведення спостережень, проведення експериментів, узагальнення результатів дослідження.

Процес розвитку пошуково-дослідницьких здібностей відображено в працях багатьох учених. Зокрема психолого-педагогічні аспекти цього питання висвітлюються в наукових працях В. Вербицького, Л. Виготського, В. Гаврилюка, Г. Костюка, Л. Ковбасенко, Т. Кудрявцева, Л. Леонтьева, В. Моляка, Н. Недодатко, А. Пономарьова, П. Якобсона та інших.

Дослідження цієї проблеми в системі позашкільної освіти доводить, що найбільш цінними та міцними є знання, здобуті

самостійно, шляхом творчого пошуку. Тому так важливо розвивати в учнів готовність і здатність пізнавати оточуючий світ, формуючи вміння та навички дослідницької діяльності.

Ефективними формами організації дослідницької діяльності учнів з біології є експедиційні форми, що мають не лише навчальне, а й велике виховне значення. К. Д. Ушинський писав: «Природа є одним з могутніх агентів у вихованні людини, і найретельніше виховання без участі цього агента завжди відрізнятиметься сухістю та однобічністю».

Експедиційні форми роботи сприяють поглибленню екологічніх знань учнів, залученню дітей до природоохоронної справи. Безпосередня практична діяльність школярів в природі при необмежених у часі й просторі можливостях створює сприятливі умови для стабільного формування екологічної культури (її інтелектуального, ціннісно-мотиваційного та діяльнісного компоненту) дитини, тобто формує новий тип мислення і дій щодо навколишнього середовища. У зв’язку з цим засвоєння учнями природничих знань набуває реального сенсу в повному розумінні цього слова, стає засобом досягнення мети екологічного виховання [2].

Експедиційні форми роботи реалізуються педагогами Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю в екологічному таборі «Деснянські зорі» на базі Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». До роботи в таборі залучаються учні 8-11 класів профільних гуртків дослідницького спрямування позашкільних навчальних закладів Сумської області, члени наукових товариств учнів та слухачі Сумського територіального відділення МАН з метою збору експериментального матеріалу, розширення знань, умінь і навичок учнів з основ дослідницької діяльності з біології; оздоровлення та фізичного розвитку.

Проведення еколого-просвітницьких заходів на базі об’єктів природно-заповідного фонду дозволяє надзвичайно ефективно впливати на світогляд учнівської молоді, використовуючи інформаційний та емоційний впливи. Національні природні парки мають необхідну для успішного проведення еколого-просвітницьких заходів інфраструктуру, зокрема візитцентри, систему екологічних стежок і, насамперед, збережені природні комплекси.

Організація роботи в екологічних таборах є активним комбінованим методом роботи, в якому форми діяльності та їх вираження надзвичайно різноманітні. Ми виділяємо принаймні п’ять основних форм екологічних таборів [3].

- Еколого-натуралістичні, метою яких є ознайомлення учасників із природою конкретної території, виховання бережливого ставлення до природних об'єктів, оволодіння елементарними навичками спостереження у природі. Такі табори мають велике значення для краєзнавчої роботи, трудового виховання, проведення природоохоронних акцій.

- Туристські – працюють на базі туристських гуртків, де значна увага приділяється екологічному вихованню. Як правило, в таких таборах не проводять систематичні спостереження та вивчення природи, трудові десанти. Основну інформацію учасники таких таборів отримують під час походів.

- Профільні біологічні – проводяться із значним відведенням часу на дослідження природи та здобуття навичок польових практичних досліджень. Як і в усіх інших типах екологічних таборів, належна увага приділяється відпочинку дітей, тому програма роботи табору передбачає організацію екскурсій та різноманітних культурно-масових заходів.

- Організатори активістських екологічних таборів проводять екологічне виховання дітей через практичну участь у природоохоронних акціях, наприклад, охороні первоцвітів, рейдах з виявлення фактів порушення природоохоронного законодавства тощо. У таких таборах організовують навчання, знайомлять учасників із природоохоронним законодавством, навчають проводити інспектування і виявляти правопорушення. Певну увагу приділяють оволодінню туристськими навичками.

- Пропагандистські екологічні табори організовують для проведення природоохоронних акцій. Основне їх завдання - проведення ефективних заходів, спрямованих на охорону природи. Часто організаторами таких таборів виступають екологічні громадські організації.

Екологічний табір "Деснянські зорі" ми відносимо до профільних біологічних. Робота табору передбачає інтенсивне профільне навчання та виховання. Цьому сприяє використання бази національного природного парку, його наукового та практичного потенціалу.

Ми вважаємо, що профільні екологічні табори не можуть бути відокремленими від системи заходів, спрямованих на виховання підростаючого покоління. Тому пропонуємо наступну формулу проведення табору: «талановита молодь – природно-заповідні території – екопросвіта – профорієнтація – надійна кадрова зміна». Під час діяльності табору значну увагу приділяємо профорієнтації,

залучаючи фахівців вищих навчальних закладів до організації та роботи табору.

В екологічному таборі під час польових практичних занять є унікальні можливості використання всіх сенсорних систем організму, що надзвичайно важко досягти під час занять у школі. До програми польових практик уключено різноманітні заняття з екологічних та біологічних дисциплін: орнітології, гідробіології, геоботаніки, ґрунтознавства, мікробіології тощо. Широкого використання набули форми занять, що неможливі в школі: спостереження та практична робота в польових умовах.

У системі методів навчання віддаємо пріоритет інтерактивним методам. Велике значення має також позитивний емоційно-психологічний клімат, що створюється під час навчальної діяльності учнів.

Начально-виховний процес у таборі забезпечують наукові співробітники Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України, Поліського природного заповідника, НПП «Деснянсько-Старогутський», викладачі вищих навчальних закладів. Основною вимогою добору викладачів є володіння оригінальними методами польових наукових досліджень і бажання передавати свої знання і практичний досвід дітям. Заняття проходять з урахуванням структури наукового експерименту чи спостереження. Спочатку ставимо проблему, потім пропонуємо шляхи та способи її розв’язання. На основі отриманих результатів робимо висновки про стан природних компонентів, розробляємо рекомендації щодо природоохоронного режиму.

Запрошення фахівців із наукових установ для роботи з талановитими дітьми має важливе виховне значення. Тривале спілкування під час занять і у вільний час між викладачами та учнями сприяє популяризації науки, професійному самовизначенню учнівської молоді.

Організація занять ґрунтується на засадах природовідповідності. Це здійснюється для того, щоб учні мали якомога більше контактів із найрізноманітнішими представниками флори та фауни нашого регіону. Це, на нашу думку, дозволяє гармонійно поєднувати інформативне та емоційне сприйняття оточуючого середовища.

Групові польові практичні заняття проводимо в першій половині дня в польових умовах. Для більш ефективної роботи діти були розділені на невеликі групи (7-8 чоловік), щоб учні під час занять мали достатньо можливостей для самостійної практичної роботи [4,5]. Другу половину дня відводимо для самостійної роботи школярів щодо виконання дослідницького проекту під керівництвом

педагога - інструктора. Юного дослідника ознайомлюють із проблематикою та основами методики наукових досліджень. Учень самостійно збирає та опрацьовує матеріал, робить висновки на основі своїх спостережень, готує доповідь про результати своєї пошуково-дослідницької діяльності, яку потім презентує на учнівській конференції під час перебування в таборі.

Таким чином, учень бере участь у всіх етапах дослідницької діяльності (від постановки проблеми дослідження до презентації своїх результатів). Після роботи в таборі діти мають змогу продовжити свої спостереження під керівництвом педагогів позашкільних навчальних закладів, які також проходять курс навчання під час перебування в таборі.

Важливе значення для узагальнення знань, отриманих у екологічному таборі, є організація навчально-виховної роботи в ігровій формі. З цією метою дітей залучають до виконання різноманітних творчих завдань [4]. Наприклад, кожна група дітей виступає в ролі гідів і самостійно на задану тему на відведеному маршруті проводить екскурсію з елементами інтерпретації природи за спеціальною методикою. Велика виховна роль належить емоційному сприйняттю дітьми живої та неживої природи. Дітям на початку роботи табору пропонують кілька тем для доповідей: “Екологічний табір моєї мрії”, “Я – міністр екології”, “Мій фільм про охорону тварин” тощо. На конкурсі, що проходить у кінці зміни, одна група є доповідачами, інша - опонентами. Третя група готує рецензію на виступ.

Досвід роботи показує, що до проведення екологічних таборів у національних природних парках слід залучати не лише співробітників відділів науки та рекреації, які проводять еколого-просвітницьку роботу, а й мисливствознавців, єгерів, інженерів лісового господарства. Неабиякий ефект мають акції знищення браконьєрських знарядь, проведення спільних рейдів зі службою охорони, ознайомлення з практикою лісового господарства на заповідних територіях.

Щодо різноманіття польових практичних занять, то, на нашу думку, вони повинні базуватися на 4-5 (не більше) навчальних дисциплінах. Крім того, важливе значення має індивідуальна робота з дітьми.

Належним чином організована робота екологічного табору, із залученням широкого кола спеціалістів, може бути місцем стажування педагогів. У наших екологічних таборах, де традиційно підвищують кваліфікацію педагоги позашкільних навчальних

закладів, напрацьовано досвід проведення семінарів-практикумів для вчителів біології та географії загальноосвітніх навчальних закладів.

Отже, участь учнів у роботі профільних екологічних таборів сприяє ефективному формуванню творчої особистості з високим рівнем дослідницьких компетенцій, екологічної свідомості та культури, сприяє усвідомленню себе часткою природи, гармонізації стосунків у системі „людина-суспільство-природа".

Список літератури

1. Дослідницька робота школярів з біології: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. к.б.н. С.М. Панченка, Л.В. Тихенко. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2008. – 368с.

2. Пустовіт Г.П Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах і школах.-Київ, 1996

3. Любінська Л.Г. та ін. Особливості діяльності екологічних таборів у національному природному парку “Подільські Товтри” // Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття: Мат. наук. конф. присвяченої 80-річчю Канівського природного заповідника (Канів, 9-11 вересня 2003 р.).- Канів, 2003.- С. 69-71.

4. Організація та проведення екологічних таборів: Методичні рекомендації.- Суми, 2002.- 40 с.

5. Польові практичні заняття в екологічних таборах (з досвіду роботи НПП "Деснянсько-Старогутський"): Методичні вказівки / Під. заг. ред. к.б.н. С.М. Панченка.- Суми, ВТД “Університетська книга”, 2003.- 44 с.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЮНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ В МАН УКРАЇНИ

Ковбасенко Луїза Іванівна,
старший науковий співробітник Інституту
проблем виховання АПН України

В.Г. Кремінь – академік НАН і АПН України, у статті “Суспільство знань і якісна освіта” зазначав: “Людина розумна у XXI столітті – це людина, що постійно навчається…Таку людину повинна формувати школа, а створити умови для безперервної освіти впродовж життя повинні суспільство і держава…, а вирішальним чинником суспільства знань буде людина, здатна діяти на основі отриманих знань, на основі практичного їх використання”.

Кожна епоха розвитку нашої держави, освіти, позашкільної освіти в тому числі, виокремлює в якості ті чи інші чинники – соціальні, економічні, політичні, філософські. І це цілком закономірно, бо людина і суспільство перебувають у постійному

взаємозв'язку і розвитку. Але переваги позашкільної освіти в тому, що вона створює умови для «злету людського духу», для світлих подвигів розуму і рук людських на шляху засвоєння таких цінностей, котрі чеський педагог Ян Амос Коменський визначив у «Великій дидактиці» термінами Знання, Доброчинність, Благочесність, чітко виділивши такі загальнолюдські істини як Свобода, Краса, Любов.

Саме ці глибокі істини покладені в основу позашкільної освіти і виховної діяльності позашкільних навчальних закладів з перших до сьогоденних кроків свого розвитку. Саме вони складають основу відносин Педагоги-Учні-Батьки-Суспільство.

Мала Академія наук України є пріоритетною формою позашкільної освіти. Навчально-виховна діяльність в ній має випереджальний характер і здійснюється в позаурочній та позашкільний час, об'єднуючи учнів позашкільних навчальних закладів, загальноосвітніх навчальних закладів II-го та III-го ступенів, ліцеїв, гімназій, вищих навчальних закладів I-го та II-го рівнів акредитації та інших типів навчальних закладів, які згуртовуються навколо проблем залучення учнівської молоді до науково-дослідницької роботи. Педагоги , вчені, спеціалісти, що опікуються проблемами виховання і плекання юного дослідника, сьогодні зосереджують увагу навколо розв'язання загальних освітніх проблем:

1. Сучасні соціально-економічні умови вимагають нових педагогічних орієнтацій у справі оновлення змісту навчально-виховного процесу в наукових гуртках і секціях, головна мета якого – виховання соціально-активної особистості юного науковця, створення умов для його творчого розвитку, навчання, використання отриманих знань у практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій та інших. Виконати це завдання під силу тільки творчим педагогам, вченим, педагогічним колективам, які спільними зусиллями зможуть перетворити знання юних дослідників на органічну, сутнісну складову особистості , що визначає її поведінку і характер дій.

2. Сучасні умови потребують перегляду відносин між вихованцями і педагогами. В умовах позашкілля, а також у роботі таких навчальних закладів як ліцеї, гімназії тощо, ці взаємовідносини набувають ще більшої демократичності і гуманності, що забезпечує створення "ситуації успіху", сприяє співдружності і співтворчості всіх учасників навчально-виховного процесу. При цьому кожний тип навчального закладу має враховувати свою специфіку, індивідуальність і виконувати відповідно до свого статусу надані йому функції.

3. Вирішення проблем зорієнтованості навчально-виховного процесу в навчальних закладах різних типів на формування розвиненої самодостатньої особистості та виховання особистості, здатної до наукової творчості, вимагають від педагогічних колективів працювати більш творчо, шукати нові, нестандартні технології виховної діяльності з юними дослідниками, створювати альтернативні системи навчально-виховної, творчої, пошукової, дослідницької, експериментальної роботи. Головне в цьому – відшукати і підтримати нові авторські методики, авторські програми навчання і виховання учнів.

4. Завдання щодо удосконалення навчально-виховної діяльності в МАН вимагає запровадження нових форм і методів взаємодії навчальних закладів з науковими установами різних типів, з громадськими організаціями, різними закладами, а також з сім'єю. Наслідком цієї роботи має стати – пошук, виховання і підтримка юних дослідників, які спроможні до інтелектуальної, науково-дослідницької діяльності.

5. Удосконалення виховної діяльності з юними дослідниками вимагає копіткої роботи з підтримки особистості творчого педагога, науковця, створення умов для їх кваліфікаційного зростання, визнання їх праці та педагогічної творчості.

Актуальним стає завдання віднайти "божу іскру" у кожного вченого, педагога, вихователя, допомогти їм реалізувати себе у такій важливій справі як навчання і виховання учнівської молоді в умовах Малої академії наук України.

Мета навчально-виховної діяльності в МАН має відповідати соціальному замовленню на інтелектуальній, моральний, духовний розвиток учнівської молоді і забезпечити реалізацію різних функцій.

Зміст навчально-виховної діяльності в цьому державно-громадському об'єднанні має ґрунтуватися на нагромадженні соціально-культурного досвіду, який визначає розвиток особистості юного науковця через різноманітні напрями навчальної, дослідницької, пошукової, експериментальної роботи, а саме: науково-технічної, техніко-технологічної, художньо-естетичної, туристсько-краєзнавчої, еколого-біологічної,військово-патріотичної, культурологічної тощо. Змістовні аспекти навчання і виховання(теоретичний, експериментальний, дослідний, самостійний, пізнавальний, творчий, виробничий, самоосвітній) здійснюються у різноманітних типах гуртків, секцій, шкіл, лабораторій, кафедр тощо.

Відповідно до зазначеного методи навчально-виховної діяльності мають відповідати меті, змісту і типам базових навчальних закладів , бути різнобарвними і ефективними.

Головне, необхідно враховувати, що становлення юного науковця відбувається за рахунок єдності процесів його навчання, виховання та розвитку. При цьому:

Навчання – це процес задоволення різних освітніх потреб учнів засобами різного роду інтелектуальних, пізнавальних, психолого-педагогічних послуг, які дозволяють вихованцям засвоювати, поглиблювати, розвивати знання , котрі він отримує у школі, а також тих послуг, які надають їм можливість поринути у світ нових знань з науки, культури, техніки, виробництва, природного середовища, соціуму.

Виховання – це засвоєння цінностей, котре веде до формування особистісного сенсу життя, зовнішнє спонукання до розвитку й реалізації психічної, соціальної та фізичної активності людини.

Розвиток – це процес якісної зміни особистості, що передбачає зміну її внутрішніх сфер: інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, вольової, екзистенціальної, предметно-практичної і сфери саморегуляції.

Вибір моделі організації навчально-виховної діяльності з юними науковцями в МАН залежить від:

- визначення мети, постановки завдань, створення необхідних умов, добору кваліфікованих кадрів;
- вибору функцій, в рамках котрих може бути реалізована ця мета. Це, головним чином, виховна функція, як складова освітньої функції (в тому числі навчальна, розвивальна, допрофесійна, соціальна тощо);
- вибору змісту, форм і методів, визначення очікуваних наслідків;
- розробки програм(планів) практичних заходів із впровадження моделі в дію;
- реалізації розроблених планів, програм.

Як свідчить досвід роботи кращих педагогічних колективів з юними дослідниками, у процесі навчання в наукових гуртках, секціях відбувається засвоєння учнями інформації, нових знань засобами пізнавальної, наукової, експериментальної, дослідницької діяльності, оволодіння життєво необхідними для цього вміннями та навичками. Завданням навчально-виховної роботи стає створення належних умов для самореалізації членів МАН як індивідуальностей, залучення їх до пізнання загальної системи цінностей.

При цьому в основу виховання покладаються міжособистісні стосунки учасників навчально-виховного процесу, живі події та явища довкілля, які спроможні викликати почуттєво-емоційні хвилювання учнів. У вихованні переважають ціннісно-орієнтаційний та мотиваційний і емоційний компоненти. Взагалі, у процесі навчання і виховання засвоюються і реалізуються власні знання, створюються

особистісні механізми адаптації, формуються ціннісні орієнтації та відношення до предметів, складається власне розуміння цінностей. У ході навчання в МАН учні не просто переймають досвід інших, а набувають свій власний досвід творчої діяльності за допомогою педагога, вченого, а також інших учнів, при цьому навчання базується не тільки на окремих знаннях, вміннях і навичках, а виходить на широкий процес розвитку особистості і само стає формою виховання.

Навчально-виховна робота в наукових гуртках спрямована на розвиток мислення, формування наукового світогляду, набуття учнями соціального досвіду.

За умов використання різних варіантів і моделей організації навчально-виховної діяльності в МАН, що надає можливість враховувати специфічність і зберегти унікальність цього державно-громадського об'єднання, обов'язковим є дотримання вимог:

1. Безперервності навчально-виховного процесу, при цьому його зміст має орієнтуватися на випередження відбиття у навчанні і вихованні учнів, їх розвитку та саморозвитку проблем розвитку суспільства, виробництва, науки, культури, інших сфер соціальної практики; в основі цього має бути наступність, багатоваріативність загальної, позашкільної, професійної освіти тощо.

В умовах МАН, крім поглиблення самих знань, умінь, навичок з базових дисциплін, у зміст навчально-виховної діяльності з юними науковцями входить процес їх практичного застосування, пошуку, відкриття, самоосвіти – особистісний досвід. Навчання і виховання учнів має здійснюватися за навчально-виховними планами і програмами відповідно до профілю наукової секції. При цьому обов'язковими є опанування спецкурсів з основ науково-дослідницької роботи членів МАН, орієнтовної програми з базової дисципліни та тієї сфери науки, культури, техніки, до якої має відношення тема дослідження.

При розробці навчально-виховних програм потрібно враховувати вимоги:

- включення тем, матеріалів, які не містяться у державному компоненті навчального плану;
- розширення об'єму понять, повідомлень, практичних заходів з теми, яка є головною для юного пошукача;
- включення в навчально-виховний процес видів діяльності, які потребують процесів мислення вищого рівня;
- створення умов для розширення бази знань і розвитку мовних здібностей;
- створення умов для демонстрації організаторських здібностей;

-виділення навчального часу для самостійної роботи, презентації її наслідків.

При цьому потрібно враховувати вимоги до технології розробки змісту навчального предмета, який є базовим у науковому дослідженні учня:

-зміст навчального матеріалу повинен виводити його за межі шкільного підручника та навчально-тематичного плану і програми;

-розширювати його світогляд, сприяти використанню отриманих знань у системній розробці проблеми дослідження;

-надавати вмінь логічної побудови кожного розділу, підрозділу, теми, підтеми навчального матеріалу з наступним пошуком нових повідомлень з найбільш вузьких тем;

-навчити узагальнювати окремі питання; навчити прийомам і методам більш глибокого вивчення матеріалу окремих тем.

2. Серед методів і форм навчально-виховної діяльності мають домінувати продуктивні, активно-творчі методи, які передбачають самостійну і творчу діяльність вихованців наукових гуртків проблемно-практичного характеру і мають на меті дати не тільки певні знання, а головне – досвід їх самостійного здобування, використання у практичній діяльності, житті. При цьому необхідно враховувати напрям творчої діяльності учнів, тематики їх досліджень, експериментальних робіт.

Методи, які використовуються у навчально-виховній діяльності цього об’єднання учнів, можуть бути: колективної творчої діяльності, прикладні, індивідуальні; методи, які забезпечують варіативність застосування знань до рішення особистих проблем учнів; методи, які допомагають учневі перенести знання в нові, нетипові ситуації; методи, які вчать самостійності у виконанні пошуку, дослідження, експерименту тощо.

Найбільш поширені форми навчання і виховання в МАН це: групові і індивідуальні заняття, семінари, читання, конференції, вікторини, конкурси, походи, екскурсії, експедиції, практичні роботи в лабораторіях, теплицях, на науково-дослідницьких ділянках, сільськогосподарських та промислових підприємствах, в архівах, в музеях, читальних залах, на природі тощо.

Процес навчання і виховання будується за колективним та індивідуальним принципом відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 11.08.2004 р. № 651 “Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної і групової роботи в позашкільних навчальних закладах”, статутів навчальних закладів різних типів, навчальних планів та Програм навчально-виховної діяльності в певних наукових об’єднаннях, затверджених

відповідними місцевими органами виконавчої влади. При цьому чисельний склад груп, у яких передбачається індивідуальне навчання, має становити від 1 до 5 вихованців, учнів.

Керівники наукових гуртків (педагоги, наукові співробітники, спеціалісти з різних професій) мають підходити до роботи з юними науковцями диференційовано, з урахуванням змісту, мети виховних завдань, завдань науково-дослідницької, пошукової діяльності учня.

3. Особистісно орієнтоване навчання і виховання – пріоритет у досягненні особистістю юного науковця поставленої мети.

Виховні ситуації, які створюються в межах особистісно-орієнтованого виховання учня в умовах наукового об'єднання, мають сприяти виявленню його творчого потенціалу, певних рис його характеру, що сприяли б його моральному, духовному, інтелектуальному, соціальному становленню, і конче потрібні в його послідовному зростанні як майбутнього вченого. Зміст виховного процесу повинен задовольняти вибірковість навчально-виховної діяльності учня, створювати сприятливе виховне середовище для його самостійної пошукової, дослідницької, експериментальної роботи, для самореалізації кожним вихованцем свого внутрішнього досвіду, своїх потреб і устремлінь. Ідеальна модель особистісно-орієнтованого навчання і виховання юного дослідника спирається на самостійний вибір профілю і програм навчання, самореалізацію, самоактуалізацію, самоконтроль і саморозвиток, формування власної особистості, на партнерство учасників навчально-виховного процесу за допомогою створення певних умов для розкриття їх творчих сил, набуття власного "Я", збереження неповторної індивідуальності тощо.

Все це впливає на функції того навчального закладу, в якому вчиться юний дослідник, головними серед них стають виховна, розвиваюча і самовдосконалення.

4. Процес виховання, як багатофакторне динамічне і цілеспрямоване явище, планується і прогнозується в МАН на досягнення успіху – позитивного результату організації спільної діяльності юних науковців, педагогів, вчених в процесі наукового дослідження і поетапного зростання члена МАН. Характерно, що поняття взаємодії (співпраці) на відміну від керівництва, відображає багатогранність партнерських відносин між вихованцем і вихователем, як суб'єктів рівноправних. При цьому виховання і самовиховання у юних науковців особистих рис, завдяки яким вони стають пошукачами, дослідниками, експериментаторами тощо, не можуть здійснюватися стихійно, а мають здійснюватися цілеспрямовано за розробленим планом і завданням.

5. У процесі навчально-виховної діяльності в МАН юний дослідник має задовольнити особисті потреби:

- творчі (розширення свого світогляду щодо розвитку культури, мистецтва, архітектури, знайомство з мистецтвознавством, літературознавством, мовознавством, народознавством, отримання відповідних вмінь і навичок);
- пізнавальні (поширення об'єму знань, вмінь і навичок, дисциплін та напрямів позашкільної діяльності);
- комунікативні (спілкування з однолітками, педагогами, вченими, кваліфікованими спеціалістами);
- компенсорні (за рахунок додаткових знань, вмінь, навичок, інформації вирішувати свої власні проблеми);
- профорієнтаційні (пов'язані з вибором і орієнтацією на майбутню професію вченого, кваліфікованого спеціаліста);
- дозвіллєві (провести вільний від навчання час в колі однодумців в умовах наукового гуртка, табору, у поході, екскурсії, на зльоті тощо).

Проте вивчення та аналіз стану виховної діяльності в МАН дозволяє наголосити на ряді проблем, які гальмують позитивний розвиток навчально-виховного процесу в цьому об'єднанні та знижують його якість. Це:

- ігнорування або формальне відношення до розвитку мережі наукових секцій, в яких невелика кількість учнів(від 5 до 10) об'єднувалась би за своїми інтересами і змогла б отримати знання з основ науково-дослідницької роботи, нові знання з профільної дисципліни, що виходять за межі шкільного підручника,нові знання з певних напрямів творчої діяльності;
- відсутність чіткої системи з пошуку учнівської молоді, яка має здібності, нахили до наукової творчої діяльності; необізнаність організаторів цієї справи з методиками виявлення та стимулювання навчання і праці учнів, а також педагогів, вчених, які прагнуть брати участь в організації навчання і виховання учнівської молоді;
- відсутність цілеспрямованого навчально-виховного процесу у зазначених творчих об'єднаннях учнів, його програмно-методичного забезпечення, концептуального визначення змісту, форм і методів навчання і виховання юних науковців в умовах «педагог, вчений-слухач, кандидат в дійсні члени МАН, дійсний член МАН»; «педагог, вчений-науковий гурток(секція)»;
- надання пріоритетів написанню учнями наукових рефератів всупереч пріоритету науково-дослідницьких(експериментальних) робіт учнів, що сприяє такому явищу як формалізм при оцінці наслідків даної роботи;

- наявність формалізму і стереотипів у проведенні 3-х етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України;

- відсутність практично діючих органів самоврядування у структурі територіальних відділень МАН, а саме: рад наукових товариств навчальних закладів(в тому числі колективних членів МАН), рад районних(міських) наукових товариств учнів, Президій територіальних відділень, які б впливали на якість стану навчально-виховного процесу.

Виконуючи функції позашкільної освіти, навчально-виховна діяльність Малої академії наук України характеризується гармонійною єдністю пізнання, творчості, спілкування дітей і дорослих, в основу яких покладено працездатність, кмітливість і захопленість вільним пошуком шляху до майстерності і розуміння змісту життя. Навчально-виховний процес в МАН будується таким чином, щоб учні самостійно змогли стати учасниками процесу здобуття додаткових та нових знань, вмінь і навичок. У наукових гуртках одним з головних завдань є стимулювання кожного учня до самореалізації за допомогою засобів і методів, котрі йдуть на користь індивіду і усьому суспільству, що має на меті – виховання людини для суспільства, яке постійно розвивається. Навчання і виховання в Малій академії наук України є першою важливою сходинкою у велику науку. Сучасний підхід до становлення нових форм соціально-економічної організації суспільства вимагає перегляду ставлення до важливого ресурсу країни – людського інтелекту. Ринкові відносини, які формуються в нашій державі, зумовлюють високий попит на талановитих людей, які можуть брати на себе відповідальність за рішення, що приймаються, виходити з ініціативами і реалізовувати їх. Тому особливого значення набуває турбота про пошук, розвиток і виховання обдарованої учнівської молоді. В умовах Малої академії наук передові педагоги, вчені розробляють різні моделі розвитку талановитої особистості, працюють над впровадженням нових технологій, форм і методів навчання і виховання засобами позашкільної життєдіяльності учнівської молоді. Тим самим і дорослі і діти вирішують важливу для нашої держави справу – виховання наукової зміни, яка б змогла стати гордістю нашої країни.

Президент Малої Академії наук України, народний депутат України, член-кореспондент Національної Академії наук України та Академії педагогічних наук України, доктор фізико-математичних наук, Заслужений діяч науки і техніки України Станіслав Олексійович Довгий завжди наголошує, що «Завдання старшого покоління – знайти, зацікавити і зберегти таланти для науки і для

України. Завдання держави - створити систему стимулів для людей, які зможуть вкласти свої знання та досвід у родючу ниву українських наукових талантів».

Список літератури

1. Бабкова С.В., Обозний В.В. Географічне краєзнавство в Малій Академії наук: навчання і пошукова робота. Навчальний посібник. – 1998.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У2Кн. Кн..2: Особистісно орієнтований підхід: теоретично-технологічні засади: Наук.виховання. – К.: Либідь, 2003.
3. Державна Національна програма «Освіта. Україна XXI століття». – К.: Райдуга, 1994. – 43 с.
4. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми / Зб. за ред.. В.М. Князєва та ін. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – 319 с.
5. Закон України «Про загальну середню освіту»// Освіта України. – 2000. - №31.
6. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С.229-250.
7. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій Академії наук України: метод. посібник/ Л. І. Ковбасенко. – Вид. 2-ге, випр. й доповн. К.: Інформ. системи, 2008, - 213 с.
8. Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи:Монографія. – Суми:ВТД «Університетська книга», 2008. Кн.2.

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ РОБОТИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сєрих Лариса Володимирівна,
доцент Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук

У статті розкрита модель організації еколого-натуралістичної роботи з молодшими школярами у процесі театралізованої діяльності згідно з їх психолог,го-педагогічними особливостями. Висвітлені напрями діяльності екологічного театру та форми еколого-натуралістичної роботи в урочний, позаурочний час.

Порівняно з дошкільним віком молодший школяр оперує конкретними пропозиціями, йому притаманна все ще нерозвиненість логічного мислення, суб’єктивізм асоціативних зв’язків, нестійкість пам’яті, що є передумовою художньо-образного освоєння світу. Із приходом у школу в дитини починається радикальна зміна всієї

структури його духовної активності, з'являється новий вид діяльності – навчання, або точніше – пізнавальна діяльність.

У молодшому шкільному віці особливості поведінки дитини багато в чому визначаються його новою соціальною ситуацією (насамперед, основним видом діяльності стає навчання). Навчання, навчальна праця визначають не тільки головний зміст діяльності молодших школярів, але й впливають на хід подальшого розвитку дитини, і, насамперед, на засвоєння нею суспільної культури. "Молодші школярі випробовують більшу природну потребу в русі, частій зміні діяльності. Вони легко збудливі, емоційні, відчувають потребу висловлювати вголос свої переживання, ділитися враженнями, активно цікавитися всім зовні яскравим, помітним" [6, с. 139].

За результатами теоретичного аналізу встановлено, що вік молодших школярів найоптимальніший для формування трьох основних компонентів формування особистості – психологічного, інтелектуального, процесуального. Молодші школярі повинні здійснити таку перебудову психіки, яка б могла забезпечити, можливо, велике успішне й міцне розуміння й запам'ятовування систем образних знань. Цьому процесу підпорядковується перебудова психічної активності дитини: розвитку його волі, уваги, дисципліни, відповідальності, самоконтролю, почуття боргу. У молодшому шкільному віці провідним видом діяльності є пізнавальна діяльність. Якщо в дошкільника пізнання включається в процес гри, то в молодшого школяра елемент гри включається в процес пізнання. Успішне виконання цієї життєво важливої функції відбувається завдяки довіри до авторитету, підвищеної сприйнятливості, вразливості, чуттєво-образному характеру дитячого мислення, наївно-ігровому ставленню до багатьох речей оточуючої дійсності [7]. У молодших школярів всі ці особливості виявляються позитивними.

Перебудова психіки дитини в початкових класах, формування нової структури психічних дій (з домінантою абстрактного мислення) повинне відбутися плавно й безболісно. Це означає вміння педагога перенести дію естетичних стимулів в ігровій діяльності на діяльність навчальну. У систему педагогічних дій з першого класу школи включається естетичний момент як естетичний фактор виховання. Завдання педагога збуджувати в учнів зацікавлене, емоційне, радісне ставлення до одержуваних знань.

Узагальнюючи дослідження вчених, структуру вікових особливостей молодших школярів зображуємо схематично (сх.1).

Схема 1.

Вікові особливості молодших школярів

Натомість сучасна психологія визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це важлива форма її життєдіяльності, а не вікова ознака. З грою людина не розлучається все життя, змінюються лише її мотиви, форми, ступінь вияву почуттів [5, с. 193]. Усі ігрові вправи розвивають емоції та інтелект дітей [2]. Коли молодші школярі залучаються до театралізованої діяльності, відбувається всебічний розвиток, їм простіше, легше оволодівати знаннями.

Загальний рівень розвитку сучасних молодших школярів досить високий. У цілому їх відрізняє гарний мовний розвиток. Вони правильно логічно вміють викладати свої думки, способи рішення досить складних розумових завдань, роблять самостійні висновки. Здебільшого школярі комунікативні, легко звикають до нового колективу, не соромливі. З огляду на це, варто створювати умови для інтенсивного спілкування між молодшими школярами, простір для якого оптимально дає театральне мистецтво, зокрема театралізована діяльність.

Театралізована діяльність, якраз, спирається на розвиток здатності переживання й активізації емоційної сфери. Дітям-глядачам притаманна повна віддача, захопленість дійством. Коли мовчати більше немає сил, лунають крики співчуття, радості або страху за долю героїв.

Важливим компонентом **театралізованої діяльності** є **театралізована гра.** Розрізняючи театралізовані ігри, ми спираємося на класифікацію театралізованих ігор Л. Артемової [1, с. 5]. Театралізовані ігри розрізняються відповідно до провідних засобів емоційної виразності і поділяються на дві групи: режисерські ігри та ігри-драматизації (схема 2.).

Схема 2.

Класифікація театралізованих ігор

(в залежності від головних способів виразності, за допомогою яких розігрують сюжет)

Театралізована діяльність відбувається в урочній та позаурочній діяльності. У шкільній (урочній) – на уроках мистецьких (музика, образотворче мистецтво) та немистецьких (людина і світ, природознавство, читання, мова). На уроках мистецького циклу молодші школярі розвивають *інтерес*, оволодівають *сприйманням*, усіма художніми здібностями, вміннями *оцінювати* мистецтво. На уроках немистецького напряму, на основі розвитку акторських засобів – пластики, культури мовлення, основ спілкування "з приводу" будь-якої інформації, мовленнєвих навичок відбувається (поглиблюється) *естетичне "переживання"* немистецької інформації з конкретної (екологічної) сфери знань.

У позашкільній (позаурочній) діяльності зміст театралізованої діяльності, по-перше, співпадає з сутністю театралізованої діяльності, яка відбувається в урочній діяльності, по-друге, театральні засоби використовуються у "нетеатральних", "немистецьких (екологічних)" заходах (святах, літературних, мовних вечорах, КВК, вікторинах, екскурсіях у природу, а також на "Екологічній стежині", "Дню Довкілля", акції "Ліс у твоїх руках", на "Балу квітів", "Святі Врожаю", "Святі зустрічі птахів" тощо). Зміст і структуру театралізованої діяльності показано в моделі театралізованої діяльності в екологічному театрі (схема 3).

Театралізована діяльність, як в урочний, так і в позаурочний час, виховує інтереси, смаки, здатність до творчої діяльності, яка необхідна для навчального процесу і є шляхом формування естетичної культури молодших школярів.

Театралізоване дійство тренує творчу уяву глядача, залучає його бути активним споживачем мистецтва, співавтором театру,

спроможним домалювати, доказати, договорити, підхопити фантазії творців спектаклю та понести їх з собою в життя, щоб продовжити по-своєму [3, с. 39].

Схема 3.

Модель театралізованої діяльності в екологічному театрі

Складові завдання

Суттєвою відмінністю нашої програми сценічної творчості є те, що передбачається включення школярів у сценічну творчість на основі інтеграції змісту предметів. Теми і сюжети, тексти міні-вистав визначаються змістом конкретних тем уроків з дисциплін. Наприклад, театральна мініатюра “Говорила берізка з кленом” виконується на уроці природознавства “Рослини – частина живої природи” (4 кл.), фрагмент свята Водохреща на уроці – “Водойми. Джерела і ріки” (4 кл.), інсценізація “Говіркі грибочки” на уроці “Людина і світ” (2 клас).

Роботу починаємо власне над виставою, де перед учнями постають завдання:

- визначення художньої ідеї майбутньої постанови;
- виконавські завдання (завдання на ідентифікацію, завдання на розвиток уяви);
- завдання на оформлення вистави (музичне оформлення, виконання декорацій, костюмів, ляльок, бутафорію тощо), яке посилює враження учнів;
- навички оцінювання ідеї, змісту, композиції вистави й оцінювання спільних результатів та власних здобутків;
- виховання партнерства.

Створення спектаклю – не “просто сума зусиль окремих виконавців, а їх складна колективна взаємодія. Це ансамбль, в якому

вага кожного визначається не тільки ступенем їх здібностей, але й гармонійним зв'язком з іншими" [4, с. 74]. Головне завдання, яке розв'язується в сумісній діяльності – надати можливість дітям для колективних переживань, створити їм радісний настрій. При цьому дитина відчуває себе як *"актор", "режисер", "сценарист" "художник", "музикант". Показ вистави* паралельним класам молодших школярів, молодшим дітям, батькам також відбувається на уроках і в позаурочний час.

Продовжуємо роботу на "Екологічній стежині", екскурсіях в природу, де учні виконують замальовки, підбирають образні характеристики деревам, кущам, квітам, грибам, птахам, звірам, неживій природі: хмаркам, річці, каменям, травичці тощо, вчаться *усвідомлювати художній образ*, виявляти своє *ставлення* до *природи*, *співпереживати*, висловлювати *власну думку*. Потім замальовки використовуємо при створенні сценічних екологічних образів, супроводжуючи їх рухами, пластикою, співами тощо.

На Свято урожаю готуємо виставу "Ходить гарбуз по городу" та "Іноземці на наших грядках" Марка Біденко, перед показом яких відбувається копітка робота:

- спостерігати за натурою, з метою передачі у малюнках її особливостей;
- передавати виразні особливості форми і розміру овочів різними художніми засобами, зокрема мімікою, жестами, рухами тощо;
- давати словесно-образну характеристику форми овочів на основі спостереження за їх станом у природі.

Тепер наведемо приклади "режисерських" ігор.

"Добро-зло" – формуються вміння за допомогою ляльководіння, мовленнєвої виразності пізнати "характер" тваринки. Уточнюються і закріплюються уявлення про "добро-зло", зовнішній вигляд, рухи, звички тварин, птахів, поведінку їх у природі. Закріплюються навички сприймання, розвивається уява, фантазія, виховується естетичний смак, любов та бережливе ставлення до природи.

"Подарунки" – формуються вміння визначити образ, знайти "зернину". Подарунки можуть бути будь-які, з лісу, саду, городу, лану, з магазину. Розвивається кмітливість, інтерес, творча уява, фантазія, закріплюються поняття "розмір", "форма", "спосіб вживання" тощо. Прищеплюються естетичні смаки та дбайливе ставлення да навколишнього світу.

Виконуючи гру-драматизацію, що ґрунтується на власних діях виконавця, для полегшення знаходження характеристики образів ми застосовуємо *метод наочного атрибуту* – ознаку персонажа, який символізує його типові якості, ознаки. Якщо немає костюма для

виконання ролі виготовляємо емблему, за якою діти пізнають зображуваного героя в іграх “Добро-зло”, “Наша казка”, “Загадки”, “Подарунки”, “Добридень, осіне!”.

До екологічної акції "Ліс у твоїх руках" підготовлені вистави: “Маленька мураха” Василя Шкляра, де головний зміст про працелюбність мурах, “Славний кравчик-їжачок” Володимира Ладижця, у якій їжачок спробував пошити слону одяг, безсумнівно такі екологічні вистави виховують екологічну культуру, привчають школярів берегти природні скарби.

Одним із напрямів роботи екологічного театру стало святкування *Дня Довкілля*, де глядачам була запропонована вистава “Вогонь, вода і честь” за мотивами італійської народної казки, яка має екологічне спрямування й виховує гідність дітей, та вистава “Сонечко” Юрія Ярмиша, яка також має екологічне спрямування, прославляє велич природи, її безцінний скарб і необхідність для життя і діяльності людини.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту й, на нашу думку, допомагає в цьому саме екологічний театр. Діяльність екологічного театру спрямована на виховання екологічної культури молодших школярів засобами постановки екологічних вистав, гри у екологічні ігри, що, безумовно, надає не тільки фундаментальних екологічних знань, але виховує особисту відповідальність за стан довкілля, допомагає оволодіти нормами екологічно грамотної поведінки.

Список літератури

1. Артемова Л.В. “ Театр і гра”. Вдома, у дитячому садку, в школі: [Пер. з рос. – 2 вид.] – К.: Томірс, 2002. – 291 с.
2. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч. посібник для учителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
3. Костюшко Г.О. Розвиток творчої активності молодших школярів засобами театральної діяльності: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. – 13.00.01. – К., 1999. – 20 с.
4. Миронова Р.М. Игра в развитии активности детей: кн. Для учителя. – Мн.: Нар. асвета, 1989. – 176 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Ґенеза, 1999. – 368 с.
6. Эльконин Д.Б. Психологическое развитие в детских возрастах: Избр. психол. тр. / Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: МОДЭК, 1995. – 416 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ ФОРМ ЭКОЛОГО-НАТУРАЛИСТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ«БЕЛГОРОДСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ДЕТСКИЙ ЭКОЛОГО-БИОЛОГИЧЕСКИЙ ЦЕНТР»

Цапкова Тамара Ильинична, директор
Государственного учебного заведения
дополнительного образования детей
„Белгородский областной детский эколого-
биологический центр”

Ничего не изменится в лучшую сторону в нашей стране, пока мы не вложим в души наших детей любовь и заботу о природе, а в их головы – экологическое сознание. Ребенок никогда не будет стремиться вернуть чистоту реке, если она не протекает через его сердце.

В.М. Смирнов

Решением этой благородной задачи занимается педагогический коллектив государственного образовательного учреждения дополнительного образования детей «Белгородский областной детский эколого-биологический центр», организующий и осуществляющий процесс экологического воспитания, реализующий сложные цели экологического образования личности, которое становится предпосылкой устойчивого развития общества.

За время существования областной станции юных натуралистов в стране произошло много перемен, но неизменно в нашей деятельности осталось главное – приобщение детей к природе, воспитание любви и бережного к ней отношения.

Сохранив положительный опыт предшествующих лет, Центр развивает новые направления образовательной и воспитательной деятельности по экологическому образованию, воспитанию и просвещению населения Белгородской области.

Являясь координатором, организатором, инициатором по разработке новых, усовершенствованию старых, давно забытых, методик эколого-натуралистической работы, Центр осуществляет образовательную, организационно-массовую, координационную и методическую деятельность. В его структуре объемно и результативно определились и такие направления полевого экологического образования, как: научно-исследовательская работа по биологии и экологии; учебные и исследовательские занятия на экскурсиях, полевых практикумах, в походах, экспедициях и т.п.

Исследовательская деятельность учащихся в объединениях Центра рассматривается как один из ведущих компонентов образовательного процесса.

Педагогическое управление развитием исследовательских способностей учащихся осуществляется через включение их в исследовательскую деятельность на занятиях в объединениях юных экологов исследовательского профиля, в системе индивидуального образования, а также через систематическую работу в секциях научного общества учащихся.

На базе Белгородского областного детского эколого-биологического центра с 1996 года работает научное общество учащихся «Юный эколог».

В течение всего периода деятельности НОУ «Юный эколог» школьники достойно представляли свои научно-исследовательские проекты на мероприятиях различного уровня:

- за период с 2005 года в городских, областных и Всероссийских конкурсах, олимпиадах приняло участие 393 воспитанника Центра, из них 79 стали победителями, 92 – призерами, 161 – лауреатами данных мероприятий;
- в рамках реализации национальных проектов премии для поддержки талантливой молодежи в 2006 – 2008 гг. присуждены 15 воспитанникам НОУ «Юный эколог»;
- по результатам участия в V и VI Всероссийском молодежном конкурсе научно-исследовательских работ Всероссийского форума по проблемам культурного наследия, экологии и безопасности и жизнедеятельности «ЮНЭКО» серебряным знаком отличия «Национальное достояние» награждены 3 воспитанника.

За время существования Центра границы его образовательного пространства постепенно расширялись. На протяжении многих лет Центр осуществляет взаимодействие с образовательными учреждениями области, учреждениями культуры и тесно сотрудничает с научными и высшими учебными учреждениями, природоохранными организациями, привлекая научных работников и преподавателей ВУЗов к работе по дополнительному профессиональному образованию педагогических работников. Такое сотрудничество обеспечило широкий спектр направлений эколого-натуралистической деятельности школьников.

В образовательных учреждениях области успешно реализуется программа «Школа экологической грамотности».

В рамках программы разработан эколого-образовательный проект исследовательской и природоохранной деятельности школьников «Наш дом – Земля». В рамках проекта работают пять направлений:

- *«Наш след на Земле» включает:* разработку маршрутов и проведение экскурсий по экологическим тропам в течение года;

проведение комплексных сезонных полевых практикумов; организацию и проведение исследовательских экспедиций по заданию ученых во время летних каникул;

организацию отчетных конференций по результатам проведения исследований в природе; конкурс исследовательских работ, рисунков, фотографий.

- *Комплекс акций «Хранители природы» включает:* озеленение пришкольных участков и дворов; работу по выявлению источников загрязнения в селе/городе; уборку мусора в парках, по берегам рек и озер.

- *Направление «Они должны жить» включает:* геоботанические исследования древесной, кустарниковой и травянистой растительности; выявление редких видов растений и животных; операции «Первоцвет», «Наши пернатые друзья»; разъяснительную работу с населением (расклеивание плакатов, публикации в местных СМИ и т.п.).

- *Комплекс акций «Вода для большого города» и «За чистоту рек и озер!» включает:* сбор и анализ информации о качестве питьевой воды в селе/ городе; проведение комплексной исследовательской работы по изучению водных объектов села/города.

- *Комплекс акций «Сбережем нашу Землю»* направлен на обучение по проблеме охраны почв, борьбу с овражной и ветровой эрозией, предотвращение смыва плодородного слоя почвы при вспашке земель вдоль склонов.

Базой эколого-натуралистического образования и воспитания в общеобразовательных учреждениях области служат также школьные лесничества, ученические производственные бригады, учебно-опытные участки.

Реализация образовательной деятельности на участках, полях ученических производственных бригад, питомниках и дендрологических отделах школьных лесничеств осуществляется посредством проведения учебно-опытной и учебно-исследовательской работы обучающихся по биологии и экологии, способствует выявлению научного потенциала школьников.

Так, в текущем году юными лесоводами проведено более 70 мониторинговых исследований лесных угодий, которые проводились по заданию лесхозов; членами ученических производственных бригад был заложен 191 опыт, по заданию АО – 41опыт, по заданию НИИ – 6 опытов; на учебно-опытных участках образовательных учреждений области школьниками было заложено и проведено 2198 опыта: в соответствии с программой – 2083 опыта, по заданию специалистов агрофирм – 73 опыта, по заданию ученых – 42 опыта.

Таким образом, более ста тысяч школьников области, получили важный урок настоящего патриотического отношения к сохранению природных богатств нашей Родины, который, будем надеяться, останется одним из самых ярких событий в их жизни и будет определять их социальное поведение в последующей взрослой жизни.

Одним из основных направлений деятельности Центра является методическое сопровождение развития дополнительного образования детей в области. Для этого используются современные педагогические и информационные технологии, апробируются инновационные формы и методы работы с педагогическими коллективами муниципальных учреждений дополнительного и общего образования.

Для реализации данного направления разработана стройная система организации исследовательской деятельности учащихся образовательных учреждений области, в том числе – дистанционные формы дополнительного образования. Так, в 2005 г. Центром совместно с государственным природным заповедником «Белогорье» и Белгородским государственным университетом разработана программа областной очно-заочной экологической школы «Первые шаги» для учащихся 3-6 классов и «Исследователь» для учащихся 7-11 классов. В 2008 году 62,0 % обучающихся школы «Исследователь» стали победителями и призерами всероссийских мероприятий, 24% из них стали кандидатами на присуждение премии для поддержки талантливой молодежи от белгородской области.

В 2008 году в целях повышения эффективности самостоятельной учебной деятельности обучающихся и предпрофильной подготовки учащихся 8-9 классов, сохраняя основные положения ООЗЭШ, совместно с Белгородским государственным технологическим университетом им. В.Г. Шухова и Белгородской государственной сельскохозяйственной академией Центром разработана и реализуется в настоящее время комплексная образовательная интегрированная программа областной очно-заочной профильной школы.

Важным компонентом программы профильной школы является не только овладение учащимися теоретическими знаниями, но и предоставляется возможность получения практических, творческих и олимпиадных заданий, а также применение полевого практикума, который используется при проведении летней очной сессии (в профильном лагере, экологической школе, экспедиции). Результаты исследований учащиеся используют в своих работах, которые оцениваются и рецензируются экспертами – преподавателями ВУЗов.

Трудно переоценить значение таких форм деятельности, как полевые практикумы. Для обучающихся детских объединений

Центра, а также муниципальных СЮН и ДЭБЦ разработана программа годичного цикла полевых практикумов в рамках полевой экологической Школы.

Практикумы проводятся на территориях заповедника «Белогорье», ботанического сада «Нежеголь», охотничьих хозяйств «Муромское» и «Русский лес», что служит дополнительной мотивацией школьников к исследовательской деятельности и стимулом к обучению, а привлечение к работе практикумов специалистов – ученых вузов, заповедника, ботанического сада, сотрудников отдела охотнадзора, Росприроднадзора позволяет им добиваться высоких результатов в исследовательской и практической деятельности охраны природы.

В течение года Центр организует и проводит до 17 различных областных мероприятий, пропагандирующих эколого-биологические знания, идеи охраны природы и биологического разнообразия, развития и совершенствования экологически адекватной человеку городской среды, в которых в течение учебного года участвует более 100 тыс. школьников.

Центр содействует участию детей в различных российских и международных конкурсах, фестивалях. За последние три года в них приняло участие свыше 1000 детей. В рамках реализации национальных проектов премии для поддержки талантливой молодежи в 2006 – 2008 г.г. присуждены более 40 участникам всероссийских олимпиад, слетов и программ молодых исследователей по биологии и экологии.

Используемые педагогическим коллективом Центра формы работы позволяют пробудить и воспитать у детей любовь, уважительно-бережное отношение к природной среде, сформировать в их сознании чувство ответственности за сохранение, спасение и приумножение богатства природы.

ВНЕШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: СТРАТЕГИЯ, ИННОВАЦИИ, ПРАКТИКА

Музыка Валентина Анатолиевна,
начальник отдела департамента образования,
культуры и молодежной политики
Белгородской области

Белгородскую и Сумскую области связывает давнее сотрудничество в области образования. Подтверждением тому есть проведение Международной научно-практической конференции

«Внешкольное образование: стратегия, инновации, практика», международного конкурса «Учитель года», ряда научно-практических семинаров и других мероприятий.

Сегодня мы рассматриваем очень важный вопрос, посвященный развитию внешкольной системы, системы дополнительного образования детей.

Кто-то из древних сказал «Все второстепенно в сравнении с заботой о детях», и можно продолжить «с заботой об их обучении, воспитании, гражданском становлении, нравственном развитии». Для этого многое делается и у нас на Белгородчине: найдены пути созидания, найдены разумные и взвешенные решения для того, чтобы перемены направлялись на интересы подрастающего поколения, на создание условий для его достойной жизни. В нашей области образование пользуется приоритетным вниманием со стороны руководства, что находит отражение в вопросах финансирования отрасли, развития и укрепления материальной базы, подготовки кадров. В текущем году около 30 % консолидированного бюджета области направлено на содержание и развитие образования, из них около 10 – на развитие системы дополнительного образования детей.

В области приняты меры по совершенствованию нормативно-правовой базы в области воспитания и дополнительного образования детей. Реализуется ряд областных целевых программ в области духовно-нравственного, патриотического, физического воспитания, развития школьного туризма.

Действует постановление губернатора области «О мерах по улучшению качественного состава тренеров-преподавателей и специалистов, работающих в спортивных учреждениях»

Среди приоритетов образования области – это вопросы воспитания. Именно «в образовании с воспитательным уклоном» мы видим спасение подрастающего поколения от бездуховности, морального падения.

Создание воспитывающей среды, формирование воспитательной системы, в масштабах каждого образовательного учреждения на всех ступенях образования от дошкольного до высшего – такую задачу мы ставим перед каждым педагогическим коллективом области.

За последние годы в области накоплен опыт по созданию воспитательных систем, о чем свидетельствовали 5 проведенных областных конкурса воспитательных систем. Опыт победителей областных конкурсов признан и на российском уровне. Около 30 учреждений образования стали лауреатами и дипломантами Всероссийских конкурсов воспитательных систем образовательных

учреждений. Среди учреждений допобразования – областной Дворец детского творчества.

Белгородчина – родина учебно-воспитательных комплексов на селе, которые были созданы и развивались на Белгородчине с 1976 года.

Они благополучно влияли на весь уклад сельской жизни, успешно решали проблему досуговой занятости, удовлетворения информационной потребности, творческого и культурного развития сельских детей, причем не стихийно, а в процессе системной работы органов и учреждений образования и культуры.

В настоящее время продолжена работа в обновленной модели, работает свыше 90 объединений – культурно-образовательных (социокультурных), духовно-просветительных центров на селе, которые также являются центрами интеграции основного, дополнительного и социального образования детей. Такие Центры решают главную задачу – возрождение нравственных и духовных ценностей русского народа, его интеллектуального потенциала через систему работы с детьми, родителями, общественностью.

Примером может служить Ездоченский духовно-просветительский центр Чернянского района, в состав которого входят юридически самостоятельные и сохраняющие ведомственную принадлежность: дошкольное образование, Ездоченская СШ и Холковская основная школа, Дома культуры в Холках и Ездочном, библиотека, школа искусств, дом творчества, здравпунк, Холковский монастырь.

Надо также отметить, что работа в режиме культурно-образовательных, духовно-просветительских центрах позволяет решать проблемы воспитания подрастающего поколения совместно с ведомствами-партнерами: спорта, туризма, молодежи, здравоохранения, социальной защиты, внутренних дел, а также русской православной церкви.

Проведение совместных мероприятий, коллегий дает надежду на укрепление государственных позиций в такой важнейшей сфере социальной жизни граждан, какой является воспитание.

В августе прошлого года на заседании правительства, которые были посвящены образованию поднимался вопрос о состоянии и развитии системы дополнительного образования детей. Во исполнение поручения губернатора области Е.С. Савченко была разработана областная программа развития системы дополнительного образования.

Считаем, что реализация Программы позволяет нам далее расширить возможности для творческого развития личности ребенка,

сохранить и развить сеть учреждений дополнительного образования, обновить содержание дополнительного образования, улучшить ресурсное обеспечение системы дополнительного образования: нормативно-правового, научного, информационно-методического, кадрового, финансового, материально-технического, а также преодолеть межведомственную разобщенность в области воспитания и творческого развития личности.

От наших совместных усилий зависит, насколько мы сможем создать условия, чтобы ребенок с раннего возраста смог активно развиваться в соответствии с его интересами, желаниями и имеющимся потенциалом, стремился узнать что-то новое, изучая окружающую среду, пробовал свои силы в изобретательстве, творческой деятельности, спорте.

В нашей области сложилась система дополнительного образования детей. Сохранен основной ее принцип – доступность в развитии интересов и творческих способностей ребенка, в основе своей она является бесплатной.

На сегодняшний день на Белгородчине работает 119 учреждений дополнительного образования детей, подведомственных образования и науки, которые развиваются по пяти основным направлениям, и по каждому из них определено координирующее головное учреждение как информационно-методический центр. Это областной Дворец детского творчества, областной Центр детского и юношеского туризма, областная специализированная детско-юношеская спортивная школа Олимпийского резерва, областной эколого-биологический центр, центр технического творчества детей.

Свыше 80 процентов детей от общего числа (130 тысяч детей и подростков) занимаются в них.

В области работает 74 учреждения дополнительного образования детей, подведомственных учреждению культуры, 8 – управлению физической культуры и спорта,2 – управлению по делам молодежи.

В концепции модернизации российского образования на период до 2010 года подчеркивается, что учреждениям дополнительного образования детей принадлежит особая роль в развитии склонностей, способностей и интересов детей и молодежи. Дополнительное образование детей рассматривается как составляющая единого образовательного процесса в рамках начального общего, основного общего, среднего (полного) общего образования. В области на базе общеобразовательных школ свыше 9 тыс. кружков, студий, спортивных секций, где более 130 тыс. детей и подростков занимаются любимым делом – художественным и научно-техническим творчеством, учебно-исследовательской деятельностью,

экологией, физической культурой и спортом, туризмом и краеведением.

Отдельных слов заслуживает работа с творчески одаренными детьми.

Формировать профессиональную элиту, выявить и поддержать наиболее одаренных и талантливых детей – это тоже одна важная задача учреждений дополнительного образования. Я назову имена белгородцев, известных нашей стране да и за рубежом: Светлана Хоркина, Ермоленко Юрий, которые являлись воспитанниками учреждении дополнительного образования детей области. Юное поколение продолжает славные традиции.

Высоких результатов достигают наши дети на всероссийских и международных конкурсах.

Так за последние 2 года среди учреждений дополнительного образования свыше 300 воспитанников стали победителями и призерами всероссийских и международных конкурсов.

Учреждения дополнительного образования детей участвуют во всероссийских конкурсах учреждений дополнительного образования детей. Так за последние 3 года 12 учреждений стали победителями и призерами конкурса учреждений дополнительного образования детей. Награждены дипломами Федерального агентства по образованию, вручены ценные призы – автомобили, компьютерное оборудование.

Последние два года отмечены победами юных техников на Международных и Всероссийских соревнованиях.

Воспитанники педагогов дополнительного образования Новооскольской станции юных техников Майборода Виталия Александровича и Майборода Ирины Львовны стали чемпионами мира, России по ракетомодельному спорту;

Всем известна мысль, что творческую личность может воспитать только творческая личность». Поэтому ключевым вопросом управленческой деятельности по решению современных задач воспитания – кадровый.

В настоящее время в системе дополнительного образования области трудится свыше 4 тыс. педагогов дополнительного образования различных ведомств.

В учреждениях дополнительного образования, подведомственных образованию, трудится свыше 4 тыс. педагогов. 70 % педагогов дополнительного образования имеют высшее образование, 45% – высшую и 1 квалификационные категории.

На современном этапе мы особое внимание уделяем качеству курсовой подготовки педагогов дополнительного образования.

В области создан и функционирует на базе Белгородского государственного университета региональный институт повышения квалификации специалистов, открыт кабинет проблем воспитания и допобразования. Ежегодно свыше 5 тыс. педагогов образовательных учреждений проходит курсовую подготовку на базе института.

С целью повышения статуса педагога дополнительного образования в области проводится конкурс профессионального мастерства «Сердце отдаю детям», конкурс авторских образовательных программ дополнительного образования детей, конкурсы на лучшее образовательное учреждение.

По итогам 2008 года Всероссийского конкурса авторских программ программа педагога дополнительного образования областного эколого-биологического Центра признана в числе лауреатов.

На самом престижном конкурсе России профессионального мастерства педагогов дополнительного образования детей «Сердце отдаю детям» Махов И.И., педагог дополнительного образования областного Центра детского и юношеского туризма» награжден главным призом конкурса – Хрустальным ключом.

Педагог дополнительного образования должен быть человеком увлеченным, влюбленным в свое дело и детей, быть интересной личностью. Наша задача оказать социальную и материальную поддержку такому педагогу.

С 1 января 2009 года осуществлен переход на новую систему оплаты труда работников дополнительного образования детей.

Растет и набирает силу на Белгородчине детское движение. Потребность в детских организациях ощущается довольно остро, поскольку именно они, как никакие другие объединения, имеют большой опыт социализации, выступая как особый социальный институт воспитания. Сегодня их роль значительно изменилась: они постепенно становятся одним из важнейших механизмов выполнения образовательным учреждением своих воспитательных функций, инструментом защиты прав и развития интересов подростков.

Детским движением на Белгородчине охвачено около 130 тыс. детей, действует более 600 детских общественных организаций.

В области функционирует свыше 80 патриотических клубов и объединений. Особое место в патриотическом воспитании подрастающего поколения принадлежит музеям, фонды и экспозиции которых составляют значительную часть историко-культурного общественного наследия.

В области действует свыше 450 музеев на базе образовательных учреждений, 405-из них паспортизированных. По численности музеев

наша область занимает одно из первых мест в Российской Федерации.

Необходимо также отметить роль учреждений дополнительного образования в предупреждении асоциального поведения детей, профилактике негативных проявлений в подростковой среде.

Понимая, что ребенок, склонный к правонарушениям, не будет заниматься в кружке изготовления мягкой игрушки и бальными танцами – это его не очень привлекает, а виды занятий различной спортивной направленности, занятие картингом – вот это его привлечет.

Радует нас, что в области открываются новые спортивные комплексы, дворцы спорта, детские спортивные школы. Только за последние годы в области открылось около 10 таких учреждений. Это спорткомплекс «Оранжевый лед» (г. Белгород), Дворец спорта «Кристалл» (г. Губкин),в г.Новый Оскол реконструирован стадион с двумя игровыми полями, открыт тренажерный зал, в г. Белгороде на территории лицея № 32 открыт стадион с искусственным покрытием. Строится молодежный комплекс в г. Грайвороне. Увеличилась сеть объединений спортивной направленности

Вместе с тем, имеется еще и ряд проблем требующих решения:

- укрепление материально-технической базы;
- кадровый вопрос;
-качество образовательного процесса не всегда соответствует современным требованиям;
- развитие общественно- государственного управления системой дополнительного образования

ЕКОЛОГІЯ І ДУХОВНІСТЬ

Герц Іван Іванович,
директор Тернопільського обласного
еколого-натуралістичного центру
учнівської молоді

Нам випало жити в геологічний період розвитку Землі, який дехто називає техногенним.. Він відзначається деградацією природного середовища під впливом господарської діяльності людства, що зумовлене, головним чином, нераціональним спрямуванням людського інтелекту передусім не на збереження й оптимізацію середовища свого існування, а на забезпечення непомірного зростання суспільного споживання шляхом посиленої експлуатації ресурсів цього середовища. Збереження існуючих

тенденцій експлуатації природного середовища протягом наступних 40 років приведе до остаточної його деградації, що унеможливить життя на всій планеті. Закономірно виникає запитання, де витоки такої жорстокості з боку людини. Відповідь на дане запитання знаходимо в Біблії.

Перша книга Мойсея (Буття, 1 : 26-30) відкриває нам таємницю створення людини: І сказав Господь: "Створімо людину за образом Нашим і за подобою Нашою". І далі перераховуються дари, які Господь дарував людині. Великий дар бути створеним на образ і подобу Божу, але не менша і відповідальність людини перед Богом. Про те, що людина не виконала волю-задум Господній і засмутила Творця Свого, свідчать слова із книги Буття (6:6) " І пожалкував був Господь, що людину створив на землі. І засмутився Він у серці Своїм".

Господь звертається до Свого некерованого створіння, через пророків, через святих мучеників. Але людина не була богопослушною. Тоді Господь почав звертатися до людини через урагани, потопи, інші природні катаклізми, але людина не розуміла мови небес, людина не розуміла голосу свого Небесного Родича. Та на те і є Господь довготерпеливий і багатомилостивий, що "Він не хоче смерті грішника, але хоче, щоб він навернувся і жив з Богом Своїм". Тому посилає Сина Свого на гріховну землю, а людина, що бачила, як Ісус Христос – Син Божий – оздоровляє, прощає гріхи, мертвих підносить зі смертельної постелі, не впізнала в Христові Посланця небес, хоч пророк Ісая пророкував, які діла буде творити Месія: Тоді розплющаться очі сліпим і відчиняться вуха глухим, тоді буде скакати кривий, немов олень, і буде співати безмовний язик" (Ісая. 35: 4-6).

Не впізнала людина в Христові Месію і розіп’яла його. Сама природа жахнулася людській жорстокості творіння розіп’яло свого творця.

Ось вони, витоки жорстокості, аморальності людського життя.

Екологічні кризи – це не тільки отруєні води, озонові діри над планетою, мертві ліси, це насамперед, отруєна внутрішність людини, загублене і фізичне, і моральне здоров’я, спостерігається прояв синдрому набутої індивідуальної деградації, аморальності. Отже, екологічні проблеми – це передусім проблема людини та її моральних цінностей.

Формування моральних цінностей людини це складний, довготривалий процес, що закладається з дитячих років, примножується батьками та школою. Важливість виховання етичного ставлення школярів до природи є актуальним, оскільки свідоме

розуміння відносин людського суспільства з природою є важливою умовою збереження середовища для повноцінної життєдіяльності і подальшого розвитку наступних поколінь.

Важливість і актуальність проблем біоетики стимулює перегляд програм системи шкільної освіти. Завдання слід ставити так, щоб елементи біоетики пронизували всі шкільні предмети.

Існуюча система шкільної освіти як частина кризової цивілізації, на наш погляд, займає лише захисні позиції. Вся її діяльність спрямована на відображення того, що проникає в школу з соціуму у вигляді симптомів різного роду деформацій суспільного розвитку, в той час як сама вона не в змозі знайти необхідні імпульси навіть для подолання багатьох внутрішніх суперечностей та недоліків.

Екологічна криза сьогодення є свідченням не тільки високого рівня технологічного розвитку суспільства, але водночас і гіпертрофованого людського прагматизму, який поєднується з екологічним невіглаством. Події останніх років переконливо свідчать, що поки регуляція стану навколишнього середовища буде примусовою державною та політичною, екологічна криза набиратиме обертів. Адже кожна людина як частина соціуму робить свій внесок у знищення довкілля, при цьому навіть не замислюючись над зробленим. У зв’язку з цим усе більше дослідників доходять висновку, що екологічна криза – це світоглядна руйнація духовності людини. Тому зрозумілим є те, що екологічне виховання сьогодні не повинно обмежуватись виключно розширенням поінформованості молоді. Оскільки компонентами процесу виховання незалежно від напрямів його змісту є свідомість особистості, її емоційно-почуттєва сфера, навички і звички поведінки, реальним постає той факт, що організація роботи з молоддю має базуватись на реалізації психоемоційних властивостей людини: переживанні, співчутті, радості, любові, відчутті, гармонії. Отже, біоетичне виховання молоді повинно бути орієнтованим на формування біоетичної культури.

Більшість культурних традицій базується на методології антропоцентризму, яка визнає моральні обов’язки лише перед людьми, протиставляючи себе світові природи. Тому антропоцентризм не узгоджується з фундаментальними принципами сучасної етики. У даний час сформувалося усвідомлення того, що людина – це частина природи, яка розвивається одночасно зі всім живим на Землі. Тому лише стратегія поведінки на основі положень концепції біоцентризму, за якою не один вид і не декілька видів, а все живе на Землі має право на існування і повинне стати центром уваги, дозволить сформувати основи поведінки людини в біосфері, адекватної вимогам сьогодення.

Людина повинна пройнятися системним мисленням (що поєднує екологічне та біосферне мислення), перейти до рівноправного співробітництва з природою, усвідомити, що не має права піднімати руку на не створене нею, що вона надто експлуатує природу, в якій людина запрограмована в основному лише як біологічний вид, без його дедалі зростаючих соціальних потреб. Тому, при вирішенн проблем теоретичного пізнання та практики насамперед необхідно стави'ти запитання: що це дасть для збереження та примноження життя, для продовження існування (а може, й розширення) біосфери? У разі негативної відповіді будь-яка дія повинна негайно зупинятися і всі зусилля спрямовуватися на пошуки можливих альтернатив. Необхідно формувати знання нового типу, які є синтезом істини та цінностей, а також не дадуть розірватися зв'язку, що й досі поєднує людство із джерелом його існування природою. Стратегія поведінки людини в біосфері повинна полягати у гармонійному співіснуванні людини й природи на основі усвідомлення її законів та корегування своєї діяльності відповідно до них.

Аналіз шкільної практики показує, що у школярів домінує споживацьке ставлення до рослинного та тваринного віту, свої стосунки з тваринами учні будують із суто прагматичних підходів.

Питання біоетичного виховання поки що не сприймаються більшістю людей як особистісні, такі, які перетинаються безпосередньо з життєвим шляхом окремої людини, а часто навіть визначають її долю. Нехтування принципом єдності людини та природи утворило протиріччя між традиційними підходами до розв'язання цих проблем і сучасним станом довкілля. З огляду на те, що майбутнє належить підростаючому поколінню, його вмінню оцінювати ситуацію, адекватно реагувати на зміни та вирішувати проблеми, пов'язані із виживанням планети, все більшої ваги набирає формування екоатрибутивної поведінки молоді, яка базується на засадах біоетики. На перший план у вирішенні цього питання виходять біоетична освіта та виховання, однак у новому розумінні їхніх завдань.

Ми вважаємо, що формування біоетичних переконань особистості, в умовах педагогічного процесу, допускає опору на єдність науково окреслених знань у галузі природних та соціальних факторів середовища з її адекватним почуттєвим сприйняттям, яке пробуджує естетичні переживання і на цій основі з'являються мотиви прагнення діяти для покращення довкілля. Якщо проаналізувати традиційні підходи до екологічної освіти та виховання, можна визначити одну загальну тенденцію споглядання природи («я»-природа), коли взаємовідносини живих істот розглядаються за

межами людської діяльності, коли кожна істота – це об'єкт вивчення, а потім – жива істота. Для школярів природа подається не як ціле, а вивчається «розібрано» різними навчальними предметами. Намагання розкрити її цілісність реалізувалося в складі естетичного виховання, але в рамках навчального предмета (переважно в дисциплінах біологічного циклу). Іншими словами, центральними в екологічному вихованні були ідеї антропоцентризму.

Останнім часом усім стало зрозуміло, що простий виклад голих фактів екологічного становища виявляється недостатнім для того, щоб уплинути на систему цінностей чи поведінку. Для того, щоб набуті знання допомагали змінювати ставлення до екологічних проблем і відповідну поведінку, навчально-виховний процес повинен базуватися на засадах, які визначатиме природа та навколишнє середовище. Навіть більше, такий процес має безпосередньо стосуватися щоденного життя дітей і підлітків, пов'язувати екологічні проблеми із системою їхніх цінностей, світобаченням та біоетичними переконаннями.

Найпоширеніший у шкільній практиці метод впливу на поведінку здійснюється за такою схемою: знання – ставлення – поведінка. Він ґрунтується на припущенні, що засвоєні знання впливають на наше ставлення до екологічних проблем і систему цінностей, викликаючи відповідні зміни у поведінці. Проте науковими дослідженнями не підтверджується реальна дієвість цього методу. Набуті в окремій галузі знання не впливають механічно на відповідну поведінку. Притаманні нам ставлення до певних проблем і система цінностей нагадують фільтр, який пропускає тільки ті знання, що підтримують усталені погляди. Інші факти відфільтровуються і не допомагають впливати на наше ставлення. Для того, щоб змінити поведінку, форми та засоби виховання, потрібно активно впливати на ставлення та систему цінностей, виховувати здатність і бажання до дії.

Екологічна етика має стати регуляторним принципом поведінки та мислення не тільки окремих особистостей, а й усієї світової цивілізації, якщо звичайно людство не хоче швидко зникнути з лиця Землі.

Важлива роль в процесі запровадження елементів біоетики в систему безперервної освіти відводиться позашкільній роботі. Проведення екскурсій в природу чи музей, організація літніх таборів та походів мають великий потенціал для формування етичних поглядів школярів.

Тернопільський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді став координатором біоетичної освіти в навчальних закладах краю. Нами розроблені, а також апробовані методичні

рекомендації з проблем біоетики, видали посібник "Біоетика", проводиться просвітницька робота з громадами міста Тернополя та області. Працівники Центру розробляють, на наш погляд, перспективну форму роботи, а саме – віртуальні екскурсії для різних вікових груп школярів. Великою популярністю користуються віртуальні екскурсії по найбільших зоопарках світу. Така тематика екскурсій не випадкова, адже всім нам відомі протиріччя, що стосуються утримання тварин у штучних умовах. Велику цікавість у школярів викликають питання пов'язані з генетичне модифікованими організмами. При Центрі працює клуб вихідного дня "Екологія і духовність". Такий підхід у нашій роботі дає надію, що підростаюче покоління одержавши елементи біоетичних знань зуміє не тільки зберегти живе, але і буде примножувати його в наступних поколіннях.

Список літератури

1. Киселев Н. Н. Мировоззрение й экология. – К.: Наук, думка, 1980. – 126 с.
2. Китанович Б. Планета й цивилизация в опасности. – М.: Мысль, 1985. – 98 с.
3. Коч Л.А. Креативная зтика. Психоло- гия освоєння подростками зтическихнорм й понятий. – М.: «МОДЗК» 2000. – с 192.
4. Павлова Т.Й. Биоэтика в школе. – Москва, 1993. – 138 с.
5. Степанюк А.В. Методологічні основи формування цілісності знань школярівпро живу природу. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1998.

ОПЫТ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВНЕШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ ЭКОЛОГО-БИОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Калиновская Лидия Павловна, директор учреждения образования Республиканского экологического центра детей и юношества

Новицкая Галина Аркадиевна, заведующая отделом биологии учреждения образования „Республиканский экологически центр детей и юношества"
(г. Минск, Республика Беларусь)

Важным и ответственным направлением Национальной системы образования является экологическое воспитание, обучение и просвещение.

Образовательный и воспитательный фактор в области экологического образования – важная составляющая национальных планов, стратегий и программ:

- Молодежь Беларуси;
- Молодые таланты Беларуси;
- Концепция и программа непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь;
- Национальная стратегия устойчивого социально – экономического развития Республики Беларусь;
- Национальный план действий по рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей среды.

Экологическое воспитание и обучение охватывает все уровни – с дошкольного до последипломного, включая внешкольное воспитание и обучение, повышение квалификации и переподготовки кадров, и строится на принципах непрерывности и преемственности.

Экологическое воспитание и образование объединяет (на всех уровнях) общая цель – формирование экологической культуры, основной чертой которой является ответственное отношение к природе, понимаемое как творческая трансляция ценностей культуры личности, что придает образованию и воспитанию новое качество. Особая роль отводится экологическому образованию в общеобразовательных школах (эколого-биологической деятельностью занимается более 500 тыс. школьников):

1. Включение в содержание учебных предметов в интегрированном виде знаний о природе, окружающей среде, человеке, обществе;
2. Выделение в структуре учебных предметов естественнонаучного цикла, в том числе биологии, тем, разделов, углубляющих и расширяющих аспекты экологического образования;
3. Создание гимназий, УО нового типа;
4. Наблюдается рост экологических объединений (школьные лесничества, экологические движения, экобригады, профильные экологические лагеря). Проводятся факультативные занятия. Отрадно отметить их разнообразную тематику;
5. Факультативы рекомендованные Министерством образования на 2008 – 2009 учебный год: лесоведение, биоэтика, экомониторинг, экология человека, растения и их охрана, исследовательская и научная деятельность, «дикая природа», комнатное цветоводство, фитодизайн и др.
6. Создаются экспериментальные площадки (экспериментальная площадка)

В системе образования Беларуси утвердилось и развивается внешкольное воспитание и обучение (в кодексе образования – дополнительное образование), которое располагает огромным потенциалом для развития экологической культуры, усиливает вариативную составляющую общеобразовательных учреждений и помогает в профессиональном самоопределении.

Сегодня в нашей системе экологического воспитания и обучения получают знания 33 тысячи школьников (в 24 экологических центрах).

В 65 учреждениях внешкольного воспитания и обучения имеется экологический профиль.

145 объединений открыто на базе сельских школ в агрогородках.

В Республиканском экологическом центре детей и юношества занимается около 1500 учащихся.

Центр в соответствии с Программой развития учреждений внешкольного воспитания и обучения в Республике Беларусь на 2005 – 2007 гг. (Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 09.09.2005 №8/13094) был включен в программу экспериментальной и инновационной деятельности в учреждениях образования как республиканская инновационная площадка по теме «Внедрение модели актуального воспитания и обучения детей в области окружающей среды и устойчивого развития на 2006 – 2009 гг.». Научным консультантом инновационной деятельности выступил Сергей Семенович Кашлев, доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики учреждения образования «Минский государственный лингвистический университет».

Задачи:

1. Активизация деятельности педагогического коллектива по совершенствованию экологического образования детей и юношества;

2. Освоение педагогами инновационных педагогических экогуманитарных технологий, широкое их внедрение в педагогический процесс Центра;

3. Разработка материалов и механизмов методического сопровождения инновационной эколого – педагогической деятельности;

4. Изучение и систематизация опыта внедрения модели актуального воспитания детей в области окружающей среды и устойчивого развития и организация трансляции опыта в практику деятельности внешкольных учреждений и школ республики.

5. Создание в учреждении внешкольного воспитания и обучения эколого-биологического направления единого эколого-

образовательного пространства, развитие экологической культуры, нравственных ориентиров, овладение экологической этикой.

6. Создание логически выстроенной инфраструктуры и материально-технической базы для организации учебно-воспитательного процесса учащихся младшего, среднего и старшего школьного возраста.

7. Привлечение высокопрофессиональных педагогов – специалистов и ученых ведущих ВУЗов страны и научно – исследовательских институтов.

Инновационный поиск форм и идей внешкольного воспитания и обучения проявляется в период проведения Республиканских Недель учреждений внешкольного воспитания и обучения, I Республиканского конкурса педагогических работников учреждений образования в номинации «Педагог внешкольного учреждения»: это мастер- классы, защита авторских программ, открытые занятия опытных педагогов.

Эксперимент по внедрению немецкого опыта по развитию чувственного восприятия природы проводился по 4-м уровням:

I уровень – подготовка авторским коллективом методических разработок «К вопросу о целостности экологического воспитания любви к природе», «Как создать сад для развития чувств»;

II уровень – создание садов запахов на учебно – опытных участках школ и внешкольных учреждений;

III уровень – методические разработки «Игровые упражнения», «Развитие органов чувств средствами природы»;

IV уровень – внедрение в образовательную систему методик и технологий по использованию созданных садов.

В качестве учебно-методической и материально-технической базы для организации учебно-воспитательного процесса учащихся и эколого-педагогического взаимодействия в УО «Республиканский экологический центр детей и юношества» создан учебный эколого-биологический комплекс.

В процессе создания комплекса (2004 – 2008г.г.) предполагалось:

разработать структуру комплекса и структуру вариативного компонента содержания учебного процесса в учреждениях внешкольного воспитания и обучения;

- определить теоретические основы и на их базе создать макетные образцы разделов и отделов земельных участков, содержание кабинетов экологии, экомониторинга, профильных лабораторий, живого уголка;
- разработать перечень и алгоритм лабораторно-практических работ, методики проводимых опытов и экспериментов;

- подготовить программы, современные учебные пособия, презентации, аудио-видеоматериалы, приобрести компьютерные программы для педагогов, учителей биологии и экологии, специалистов в области экологического образования по методике преподавания, обучения и воспитания;
- создать коллекции комнатных и грунтовых цветочно-декоративных, охраняемых, овощных и полевых растений; плодово-ягодный сад и мини-зоопарк.

Для создания ситуации выбора в соответствии с возможностями комплекса необходимо было разработать перечень и содержание образовательных программ и факультативных курсов: «Юный цветовод», «Экология города», «Ландшафтный дизайн», «Экодизайн», модульная программа «Медуничка», «Фитодизайн», «Экология и дети», «Занимательная биология», «Экологическая гостиная», «Гидробиология», «Ландшафтное бюро», «Начальное экологическое образование», «Мастерская флористики», «Ботанический мониторинг», экологический практикум «Человек и земля».

В результате проделанной работы структура комплекса определилась и состоит: коллекционный отдел (с набором овощных, полевых, лекарственных, цветочных, редких и исчезающих растений; плодово-ягодный сад); экологический отдел (водоём; дендрарий; тропа по развитию чувств); отдел цветочно-декоративных культур и озеленения; юных натуралистов; музейная экспозиция «Человек и природа»; кабинет экологии; кабинет экомониторинга; компьютерный класс; мини-зоопарк; библиотека.

Разработан научно обоснованный перечень и содержание программ по интересам:

«Экознайка», «Росинка», «Юный натуралист», «В мире животных», «Зоохобби», «Золотая рыбка», «Популярная экология», «Лекарственные растения», «Экология и здоровье», «Экология города с основами общей экологии», «Природа и я», «Экологическая игротека».

Созданы макетные образцы учебно-методических комплексов с включением электронных компонентов: по программам «Ландшафтный дизайн», «Экодизайн»; разработки занятий; Дидактический материал: раздаточные и демонстрационные карточки (древесно-кустарниковые, однолетние, многолетние, луковичные растения); демонстрационный материал к разделу «Цветочное оформление участков» (виды цветников); коллекция семян, гербарий, информация на СД-дисках.

Возможности комплекса:

- на базе учебного эколого-биологического комплекса организуется работа объединений по интересам;
- трудовая практика учащихся общеобразовательных школ;
- производственная практика учащихся учебно-производственных комбинатов;
- учебная практика студентов эколого-биологических, сельскохозяйственных специальностей вузов;
- повышение квалификации и педагогического мастерства педагогов;
- экскурсионная деятельность по ознакомлению с видовым разнообразием биологических объектов и возможностями ландшафтной архитектуры.

Содержательные установки реализуются через определенные формы, которые обеспечивают, используя базу учебного эколого-биологического комплекса, последовательное включение воспитанников в различные виды деятельности: познавательную, практическую, исследовательскую, проектную. Как промежуточный след по созданию эколого-биологических комплексов в УО – конкурс на лучший УЭБК, в котором приняло участие 320 учреждений образования Республики Беларусь.

Согласно работы в инновационном режиме и выполняя программу развития центров, определяется инновационная восприимчивость и компетентность педагогических кадров, готовность создавать, осваивать и реализовывать все лучшее и прогрессивное, что есть в науке и педагогической практике для повышения эффективности педагогического процесса и качества воспитания и обучения. Образовательная и методическая помощь направлена на:

1). Помощь педагогам в осмыслении педагогических явлений и возможностей профессионального роста: Республиканские семинары, консультации, открытые занятия, методические выставки, педагогические гостиные, обмен опытом работы на тематических педсоветах,

2). Методическую помощь в создании нового опыта: мастер классы; изучение опыта регионов, Украины, России, Германии; внедрение лучшего опыта в педагогический процесс центров; работа педагогов по сквозным, комплексным и авторским программам. Участие в Республиканских и Международных олимпиадах; методическая поддержка и консультирование в подготовке публикаций в журналах «Экология», «Пазашкольнае выхаванне» и др, в написании методических пособий и разработок.

3). Расширение возможностей для личностного и профессионального роста педагога и методиста: использование мультимедийных технологий; возможность участия в Международных республиканских научно-практических конференциях, семинарах; разработка методических рекомендаций и методических разработок; повышение квалификации и переподготовка; плановые и авторские курсы; переподготовка по новым специальностям.

Опыт экологического образования подтверждает, что на сегодняшний день экологическое воспитание и обучение представляет собой психолого-педагогическую и и социально-педагогическую системы, воздействующие на субъект не только как педагогический фактор, но и как фактор социальный, поскольку ребенок вовлекается в социальные отношения через отношение к природе, через отношения между самими детьми, а также педагогами и родителями, через научные организации, международные экологические проекты.

Главное в перспективной стратегии развития – это понимание значимости этого вопроса всеми участниками педагогического процесса: Министерством образования, управлениями образования, педагогами и учащимися.

Разработанная стратегия и система мер будет способствовать развитию экологического образования, формированию сознания, убеждения и деятельности, направленных на защиту природы. В полной мере этому будет способствовать и укрепление внешних связей.

РОЗВ'ЯЗУВАННЯ УЧНЯМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАДАЧ У ЗВИЧАЙНИХ І В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

Дараган Ольга Анатоліївна, завідуюча інформаційно-методичним відділом Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України

Постановка проблеми. Ускладненість умов, в яких протікає будь-яка професійна діяльність й повсякденне життя сучасної людини, стала вже своєрідною нормою. Дефіцит часу, зростання потоків інформації, ритму самої діяльності та її проявів у навколишньому середовищі обумовлює підготовку фахівців, здатних розробляти й реалізовувати проекти сьогодення і майбутнього, тобто підготовку до

творчої діяльності у досить широкому діапазоні [11, с.1-4]. Формування готовності до здійснення творчої діяльності може ефективно відбуватись у позашкільних навчальних закладах, зокрема еколого-натуралістичного спрямування, через використання у навчальному процесі творчих задач. Розв'язування професійних задач у будь-якій галузі, з огляду на стан екологічної кризи, повинно здійснюватись у контексті прогнозування еко-майбутнього, що вимагає пошуку нових оригінальних розв'язків. Цим зумовлена актуальність дослідження розв'язування учнями екологічних задач у звичайних і в ускладнених умовах.

У сучасних психологічних дослідженнях процес розв'язання творчих задач є головним предметом дослідження творчої діяльності. Головною ознакою поняття «творча задача», на думку В.О. Моляко, є повна або часткова новизна для суб'єкта, що становить для нього предмет спеціального пошуку нового способу його розв'язання [9;10].

У роботах Есаулова А.Ф., Коваленко А.Б., Матюшкіна О.М. висловлюються аналогічні погляди [14; 3; 8].

Екологічна задача відповідає вимогам, сформульованим до творчої задачі і має певну специфіку. Розробці вимог до конструювання змісту екологічної задачі висвячені роботи Д. Дернера, Ф. Капри, Кравченко С.А., Реймерса М.Ф. [2; 15; 5; 13]. Позиції цих авторів досить близькі, вони вказують, що екологічна задача повинна репрезентувати комплексні, мереживі, непрозорі (приховані) і динамічні ситуації. Об'єктивним змістом екологічної задачі є просторові, ймовірнісні, функціональнісні й часові (генерації, колообігу тощо) відношення [5]. Важливим в аспекті визначення специфіки екологічних задач є принцип «неповноти інформації» (принцип невизначеності), сформульований М.Ф. Реймерсом [13, с. 162].

Метою нашої статті є вивчення проявів екологічного мислення учнів при розв'язуванні екологічних задач у звичайних умовах та в умовах дефіциту часу.

Реалізації мети передбачає такі завдання:

- виявити й дослідити прояви мисленнєвих тенденцій на всіх етапах розв'язування творчої екологічної задачі;
- установити вплив предметної області на характер труднощів при розв'язуванні екологічних задач;
- з'ясувати основні помилки при розв'язуванні учнями екологічних задач.

Методика та організація дослідження. Сформовані дві групи: експериментальна – учні творчих об'єднання еколого-

натуралістичного спрямування і контрольна – учні загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва у кількості 50 осіб кожна.

Схема дослідження: учням обох груп пропонували розв'язати екологічні задачі для визначення загального рівня екологічних знань. Учні, які виявили низький рівень знань, у дослідженні участі не брали. Після цього учням пропонували розв'язати серію екологічних задач. Екологічні задачі репрезентують основні розділи програми з екології для позашкільних навчальних закладів, охоплюють суть екологічної діяльності і в певному сенсі моделюють її.

Екологічні задачі були розроблені за такими вимогами:

1) достатня складність, але доступність для розв'язання учнями 9 – 11 класів;
2) можливість проілюструвати розгорнутий процес;
3) розв'язання екологічної задачі;
4) можливість реалізації екологічного мислення;
5) передбачення можливості продукування декількох варіантів розв'язку;
6) сприяти реалізації знань, актуальних для знаходження шуканого задуму;
7) можливість реалізуватись проявам мисленнєвих тенденцій, характерних для учнів і актуальних для розв'язування екологічних задач;
8) дозволити отримати результат, який можна оцінити.

Учнями обох груп пропонувалась серія екологічних задач, які зазвичай в навчальній діяльності не використовувались, тому для них розв'язання цих задач є суб'єктивно творчим процесом. Задачі подавались на карточках, які містили інструкцію і текст умов. Інструкція мала такий зміст: «Вам пропонується розв'язати задачу. При розв'язанні постарайтесь придумати якомога більше розв'язків екологічних задач, вести пошук альтернативних варіантів. З цією метою спробуйте використати принципи схожості, протилежності, комбінування. Використовуйте рисунки, схеми, задавайте будь-які запитання, які виникають у процесі розв'язування».

Задачі давались експериментатором і розв'язувались учнем у його присутності. Робота проводилась індивідуально. У протоколах фіксувались такі показники: ставлення до задачі на початку роботи, прояви мисленнєвих тенденцій, час знаходження першого правильного розв'язку, характер цілеспрямованих пошукових дій, ставлення до отриманого результату, поведінка при зіткненні з труднощами, основні помилки, кількість звернень за допомогою, мовні та емоційні реакції, графічна робота.

Процес розв'язання екологічної задачі розглядався як трьохетапний: вивчення умови задачі, формування задуму, перевірка задуму. Тому дослідження проводили, вичленяючи кожний етап. У розв'язанні кожної задачі виділяли три процеси: процес розуміння задачі, процес формування гіпотези, процес перевірки результатів. Виділення етапів творчого процесу досить умовне, оскільки вони можуть перемежовуватись.

Результати та їх обговорення. При вивченні результатів розв'язування учнями екологічних задач аналізувалось: відповідність створеного задуму вимогам, сформульованим в умові задачі, наскільки цей розв'язок є актуальним, завершеним. Критерієм аналізу проявів мисленнєвих тенденцій ми визначили характер мисленнєвих механізмів та операцій, що забезпечують їх функціонування.

Щоб розв'язати екологічну задачу, необхідно ідеалізувати ситуацію взаємодії екологічних компонентів, створити модель за дачної ситуації. Учень, що розв'язує задачу встановлює відповідність моделі і прототипу. Число і кількість елементів в екоситуації, знаходиться як у функціональних, просторових і часових взаємозв'язках. Особливості моделювання в екології – це побудова моделей-дій. Рівень екологічних узагальнень залежить від рівня деталізації моделей. Залежно від рівня і глибини моделювання змінюються вимоги до функціонального синтезу. Розв'язання екологічних задач залежить від виявлення зв'язків між елементами системи. Розв'язання екологічної задачі має вірогідний характер, тому що не завжди враховується принцип віддаленості подій, принцип облудного благополуччя [13].

У мисленнєвому процесі, що веде до розуміння, учні творчих екологічних об'єднань використовували дані моніторингу, пам'яті, уяви, особливу роль відігравали процеси аналізу і синтезу.

Мисленнєві тенденції учнів, які розв'язували задач у вигляді переважаючої мисленнєвої тенденції і завершувались суб'єктивними переконаннями у правильності знайденого розв'язку. При розв'язуванні екологічних задач, особливо на перших етапах пошуку, часто спостерігалися дії за аналогією. Ознаки тенденції до аналогізування визначались пошуком шляхом порівняння екосистеми, що вивчається, з іншими відомими екосистемами, встановленням зв'язків між компонентами. Використання екологічних знань, законів спостерігалось через порівняння, встановлення аналогій і протилежностей та перенесення. Учні намагалися знайти такі функціональні зв'язки, через розробку яких можна наблизитись до розв'язання основної проблеми в задачі, перенесення в нові умови (в більш широкий контекст). Розуміння

екологічної задачі – це уявлювання процесу в динаміці, його масштабності (просторовості), передбачення несподіваних ситуацій, віддалених наслідків.

Тому процес розуміння за аналогією можна трактувати як процес відшукування такої властивості об'єкта, який перетворив би незрозумілу інформацію на аналогічну до еталонної [6; 7; 10; 11].

Інша частина учнів експериментальної групи після аналізу, співставлення й пере комбінування складових екосистеми, конструювала суб'єктивне бачення змісту задачі. Прояв цієї мисленнєвої тенденції визначався перебудовою структури процесу розв'язання задач і на цій основі виявлення нових зв'язків між компонентами, можливості залучення нових теоретичних фактів, нових властивостей утворених зв'язків.

Інколи пошуковий процес полягав у поєднанні проявів трьох мисленнєвих тенденцій. При цьому спостерігались цілеспрямовані мисленнєві дії, підпорядковані загальній ідеї.

При розв'язуванні екологічних задач у свідомості учнів у результаті вибору, співставлення, відсіву виникає провідний образ (провідна ідея, поняття), який може стати основою задуму розв'язання задачі або одного із її варіантів. Домінування образних форм при проектуванні задуму пов'язане із специфікою екологічного мислення, наявності просторової компоненти.

Гіпотеза розв'язування задачі – це конкретне уявлення про можливу поведінку і можливі стани соціоекосистеми, можливі шляхи трансформації наявної системи в систему, обумовлену вимогами задачі, тобто проектування реалізації коеволюційної програми. Головне в моделі – спряженість, інформаційна сумість її компонентів.

Прояв реконструюючої стратегії в учнів виявлявся в намаганні отримати результат всупереч правилам, зміни ситуації за принципом «навпаки», скажімо, замість підвищення температури для набуття сипучих властивостей мінеральними добривами, пропонувалось обробити їх рідким азотом, тобто знизити температуру. Прояв стратегії випадкових підстановок спостерігався як випадковий пошук і вибірковий пошук. Вибірковий пошук більшою мірою був характерний для учнів експериментальної групи.

Прояви мисленнєвих тенденцій реалізуються з опорою на знання, уміння, здібності. Стратегія визначає процес складання плану рішення, перетворення первинного розв'язку у остаточний розв'язок. Психологічно вона пов'язана з суб'єктивним вибором орієнтирів, суб'єктивним вибором дій, що сприяють досягненню бажаного результату.

Особливістю розв'язування екологічних задач є перевірка (апробація) не тільки тих функціональних властивостей, які є у даний час, але і тих, які матимуть місце після трансформації, пов'язаною з тією чи іншою ідеєю розв'язування екологічної задачі. Перевірка того, наскільки наявні властивості функціонуватимуть в нових умовах. Тут стратегічна тенденція завершується суб'єктивним переконанням у правильності знайденого розв'язку. В процесі апробації спостерігались дії за аналогією, відшукування протилежного прикладу, комбінування на основі співставлення компонентів. Необхідно визначити вибір учнями розв'язку, адекватного екологічно обґрунтованому, який у своїй основі інколи мав економічні, естетичні чи інші критерії.

Стратегічні тенденції репрезентують не просто суму на всіх етапах творчого процесу. Мова йде саме про домінування певної мисленнєвої тенденції.

Функція прояву мисленнєвих тенденцій полягає в забезпеченні осмислення екологічних знань в процесі створення і реалізації задумів розв'язання екозадач. Знання, уміння, навички проявляються через розуміння, задум при розв'язанні кожної окремої екологічної задачі [9].

Прояв мисленнєвої тенденції можна розглядати як спеціально організоване уміння проаналізувати нову задачу, здійснити пошук і перевірку розв'язку. Сенс стратегії як психічного утворення полягає в готовності до творчої діяльності, в наявності комплексу умінь і здібностей до її здійснення.

При розв'язанні екологічних задач функціонують не тільки окреслені нами вище прояви мисленнєвих стратегій, але і співвіднесення, співставлення, спів виміру, які визначають домінуючою тенденцією екологічного мислення, їх стійкістю, а також частотою реалізації [4; 5].

Виявлено, що учнів неоднаково реагують на часові обмеження. Для одних цей метод став засобом мобілізації мислення, інші учнів в такій ситуації розгублювались. Введення дефіциту часу для учасників творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів позначилось на активізації просторової уяви перебігу екологічних процесів, збільшення швидкості протікання мисленнєвих процесів, яка полягала у швидкості зміни в уяві моделей-дій.

У той же час використання методу часових обмежень під час розв'язування екологічних задач учнями загальноосвітніх навчальних закладів викликало появу більшої кількості труднощів, зменшення загальної кількості розв'язаних учнями екологічних задач і кількості

оригінальних розв'язків, спостерігалось намагання здійснити найбільш оптимальний розв'язок.

Ми виділили три групи учнів щодо реагування на лімітування часу для розв'язування екологічних задач:

1) група – учнів, для яких дефіцит часу виступав стимулятором розумової діяльності;

2) група – учнів, для яких дефіцит часу не справляв суттєвого впливу;

3) група – учнів, для яких часове лімітування здійснювало гальмівний вплив.

При розв'язуванні екологічних задач учнями були виявлені такі труднощі:

- пов'язані з відсутністю знань;
- труднощі, пов'язані з побудовою моделі;
- постановка проблеми потребує більше часу, ніж її вирішення;
- труднощі, пов'язані з пошуком аналогів, образів шуканого, виходячи із заданих умов;
- труднощі, пов'язані з невмінням оперувати наявними знаннями;
- складання малих впливів у кумулятивні ланцюгові інтеграції, що перевищують їх арифметичну суму;
- труднощі формалізації.

При розв'язуванні екологічних задач були виявлені такі основні помилки:

- не враховувались віддалені й побічні дії;
- не враховувалась структура протікання процесу;
- не враховувався принцип емерджентності;
- звернення до традицій;
- помилки актуалізму (наприклад. Передбачення, що процеси геологічного минулого адекватні сучасним, спотвореним антропогенною діяльністю);
- підтасовування під стандартне рішення;
- ігнорування актуальної інформації (відкритого характеру екосистем, динаміки і саморозвитку екосистем);
- неадекватні аналогії;
- неповне порівняння;
- неповне врахування особливостей протиріч соціо- і екосистеми;
- відрив від реальних умов екологічної задачі в бік безпідставного фантазування;
- психологічно значущим факторам надається надмірна увага.

Таблиця 1.

Частота прояву різних мисленнєвих тенденцій при розв'язуванні учнями екологічних задач (у %) (формування задуму)

	I (експериментальна група)	**II (контрольна група)**
Аналогізування	44	40
Протиставлення	14	12
Комбінування	12	8
Змішані	20	28
Не з'ясовано	10	12

Таким чином, при розв'язуванні учнями екологічних задач виявлені прояви таких мисленнєвих стратегій: аналогізування, комбінування, універсальна, реконструюючи, випадкових підстановок. Специфіка розв'язання екологічної задачі обумовлює також функціонування мисленнєвих стратегій співставлення, спів виміру, співвіднесення, які забезпечують операціоналізацію наявних знань з екології в учнів.

З'ясовані помилки та характер труднощів, які мають психологічні засади і можуть бути певною мірою подолані в процесі проведення творчого тренінгу.

Список літератури

1. Буш Г.Я. Аналогия и техническое творчество. Рига: Авотс, 1981. – 180 с.
2. Дернер Д. Логика неудачи. – М.: Смысл, 1997. – 243 с.
3. Коваленко А.Б. Психологічні особливості моделювання творчої діяльності // Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія», 2002, № 550. С. 121 – 124.
4. Кочергин А.Н., Марков Ю.Г., Васильев Н.Г. Экологическое знание и сознание: Особенности формирования. – Новосибирск: Наука, 1987. – 222 с.
5. Кравченко С.А. Психологічні особливості розвитку екологічного мислення у студентів. Автореф. дис. к-та психологічних наук: 19 00 01. Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 24 с.
6. Лозница В.С. Формирование стратегии поиска аналогов как метод развития творческого мышления старшеклассников. Автореф. дис. к-та психологічних наук: 19 00 01. К. 1985. – 22 с.
7. Мамыкин И.П. Аналогия и техническое творчество: Гносеологический анализ. – Минск: Наука и техника. 1972. – 168 с.
8. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М.: Педагогика, 1972. – 168 с.
9. Моляко В.А. Психология конструкторской деятельности. – М.: Машиностроение, 1983. – 134 с.
10. Моляко В.А. Психология решение школьниками творческих задач. – К.: Рад. шк., 1983. – 94 с.

11. Моляко В.А. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини // Практична психологія та соціальна робота. № 8, 2004. С. 1 – 4.
12. Новик И.Б., Мамедов Н.М. Метод моделирования в современной науке. М.: Общество «Знание» РСФСР. 1981. – 40 с.
13. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы). – М. Журнал «Россия молодая», 1994. – 367 с.
14. Эсаулов А.Ф. Психология решения задач. Методическое пособие. М.: Высшая школа. – 1972. – 216 с.
15. Capra F. From the Parts to the Whole // Elmwood Quaterly/ – 1994. – Yol. 10, № 2 & 3. P. 35 – 41.

СОВМЕСТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДЕТСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ ВНЕШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ И ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РЕШЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

Пенская Лидия Александровна,
директор Алчевского городского центра
эколого-натуралистического творчества
учащейся молодежи Луганской области

Экологические вопросы и проблемы являются первоочередными в деятельности органов местного самоуправления промышленного города Алчевска с его сложной экологией. Ученическая молодёжь – один из самых реальных действующих факторов оказания помощи в решении многих экологических проблем города, особенно местного значения.

Являясь координатором эколого-натуралистической работы в городе, Алчевский центр эколого-натуралистического творчества учащейся молодёжи основные усилия направляет на создание условий для решения учебно-воспитательных целей и задач воспитания подрастающего поколения на общечеловеческих, общегосударственных, европейских и региональных приоритетах, формирования у молодёжи активной жизненной позиции. Связующим звеном в системе эколого-натуралистической работы города является детский экологический парламент, созданный на базе эколого-натуралистического центра.

Детский экологический парламент – творческое объединение учащихся, орган ученического самоуправления, объединяющий ученическую молодёжь, представителей от всех школ города, профессионально-технических училищ, лицеев, воспитанников

эколого-натуралистического центра. В состав экологического парламента входят два, три представителя от учреждения, они же являются членами школьного самоуправления, Президент и Спикер парламента из числа учащихся, Совет старейшин из числа представителей общественности, природолюбов города. Экологический парламент имеет полномочия организации и координации экологической природоохранной работы в учреждениях образования, выпуска своей экологической странички «ЭКО-информ». Структура Парламента сформирована таким образом, что каждый из девяти комитетов, совместно с органами ученического самоуправления учебных заведений и Советом старейшин работают по разным направлениям: участие в трудовых экологических акциях, конкурсах, пропаганда и просвещение, научная и исследовательская деятельность, здоровый образ жизни, милосердие, досуг и другие. Цель создания детского экологического парламента: посмотреть глазами детей на экологические и социальные проблемы города. Заседания проводятся ежемесячно, согласно плана. На заседаниях обсуждаются злободневные экологические проблемы города, планируются и разрабатываются задания по участию в городских, областных, Всеукраинских экологических акциях, смотрах, конкурсах, заслушиваются выступления членов Парламента. Проводятся практическая природоохранная работа в городских парках, скверах, зелёных зонах, рейды в природу, на рынки по выявлению нарушений природопользования. Экологический парламент сотрудничает с природоохранными службами города, общественными организациями, отделами охраны труда и окружающей природной среды и внутренней политики городского исполнительного комитета, представителями депутатского корпуса, внося свой посильный вклад в решение злободневных экологических проблем города.

Значение воды безгранично велико, особенно в нашем крае, эта проблема

достигла глобальных масштабов, а Луганская область особенно страдает от недостатка питьевой воды из-за неудовлетворительного качества воды в водных объектах. И, неслучайно, сегодня жизненно важным является необходимость поиска альтернативных источников водоснабжения для области, а так же города Алчевска. Учитывая сложившуюся ситуацию, учащимися школ и воспитанниками эколого-натуралистического центра проведен ряд исследований по данной проблеме. Координатором работы выступает детский экологический парламент в сотрудничестве с кафедрой химии Донбасского национального технического университета (ДонНТУ).

Темы работ говорят сами за себя: «Исследование водных ресурсов города Алчевска с целью использования их в качестве источников питьевой воды», «Исследование питьевой воды в централизованной системе водоснабжения в 60-ом микрорайоне города Алчевска», «Анализ бактериологических показателей воды Лиманских и Орловых водоёмов города Алчевска, а также предложения по улучшению состояния воды с помощью биологических объектов». С докладами о проведённых исследованиях юные алчевцы выступают на Международной экологической конференции «Вода – источник жизни на Земле», которая ежегодно проводится ДонНТУ с привлечением учащейся и студенческой молодёжи, молодых учёных. Результатами исследований заинтересовался город. Авторы работ были приглашены на заседание круглого стола по проблеме альтернативных источников водоснабжения. Предложения и выводы исследований детей нашли отражение в решении данной проблемы: в городе построен завод по очистке вод Исаковского водохранилища, городской санэпидемстанцией проведена паспортизация родников и сделан биохимический анализ воды. Дэповцами организована работа волонтёрских отрядов по уходу за родниками в черте города.

Головной болью органов местной власти являются загрязнения твёрдыми бытовыми отходами зелёных зон, обочин дорог, мест массового пребывания горожан (остановки, подъезды, стадион, скверы и парки). Содержательная исследовательская работа проводится ученической молодёжью города, детским экологическим парламентом в рамках городских проектов «Чистый дворик, чистая улица, чистый город», «Чистый город – чистая планета». Решением исполнительного комитета за учебными учреждениями образования закреплены прилегающие территории в радиусе 50 метров. Членами экологического парламента проводятся рейды по выявлению несанкционированных свалок. В проведении рейдов участвуют представители местного телевидения. Сведения направляются в экологическую инспекцию.

Участвуя в городском конкурсе молодёжных творческих проектов «Если бы я был мэром» ребята вносят свои предложения по улучшению экологической ситуации в городе. Решены в городе такие предложения, как установка закрытых контейнеров для мусора, железобетонных урн на остановках, возле магазинов. Распахана свалка строительного мусора в зелёной зоне города, введены ежемесячные обязательные санитарные пятницы по уборке закреплённых территорий для всех категорий населения.

Интересная и содержательная работа проводится Парламентом по озеленению и благоустройству родного города. Согласно плана

работы детского экологического парламента объявлен старт экологических проектов. Вид деятельности учебные учреждения выбирают самостоятельно. Заслуживает внимания совместный проект волонтёрского отряда Алчевской средней специализированной школы №1 и общественной организации воинов интернационалистов Афганистана по озеленению и уходу за территорией памятника погибшим воинам интернационалистам в городском сквере Реквием. Проект «На встречу детям» воспитанников эколого-натуралистического центра совместно с общественным объединением «Дом природы» направлен на благоустройство и озеленение чудесного уголка живой природы в черте города – биостанции центра. Проекты Алчевской гимназии «Первоцвет», «Протяни руку помощи бездомным животным» отличаются массовостью, активностью участия ученических, педагогических и родительских коллективов. Экологический отряд информационно-технологической гимназии совместно с КМП «Зеленхоз» работают над выполнением проекта «Парки – лёгкие города» В микрорайоне гимназии, прилегающем жилом массиве, заложен дендропарк. Саженцы древесных пород выделены КМП «Зеленхоз» Учащиеся участвуют в посадках и обеспечивают уход, проводят пропагандистскую работу среди жителей микрорайона по вопросам бережного отношения к зелёным насаждениям и санитарного состояния.

На счету экологического парламента много полезных добрых дел. Парламент стал инициатором проведения городской акции «Зелёный наряд города», которая предусматривает сбор семян и плодов древесно-кустарниковых пород для КМП «Зеленхоз» на закладку питомников для выращивания своего посадочного материала, используемого в озеленении города. Традиционный ежегодный городской смотр-конкурс «Зелёный наряд города» на лучшее озеленение территорий учреждений образования – одно из первых начинаний городского масштаба детского экологического парламента в сотрудничестве с управлением образования. Средства на награждение победителей конкурса выделяются из фонда охраны труда и окружающей природной среды городского исполнительного комитета. Особое внимание Парламент уделяет пропаганде природоохранных знаний через средства массовой информации, экологический агит-театр и экологические агитбригады, листовки-обращения к жителям города, выставки-ярмарки, презентации, участие в телеэфирах.

Одно из новых направлений деятельности членов детского экологического парламента – разнообразные формы содружества с

городским территориальным центром, его жителями и посетителями – одинокими престарелыми людьми и детьми с ограниченными возможностями. Это концерты, выставки детского творчества, подарки сделанные своими руками, помощь в озеленении, благотворительные акции «Поделись своим теплом», «Экологическое милосердие», организованный отдых на биостанции эколого-натуралистического центра. В рамках акции «Экологическое милосердие» ребята собирают лекарственные травы в экологически чистой зоне, готовят фитосборы, передают их жителям территориального центра и детям приюта «Светлый дом».

Как результат, команда Алчевского детского экологического парламента стала победителем областных сборов в природе общественных организаций и органов ученического самоуправления.

Добрые полезные дела юных алчевцев находят поддержку со стороны органов местного самоуправления. Забота о подрастающем поколении – будущем города, в центре внимания местной власти. Яркий пример – долгосрочный проект «На встречу детям», победитель первого городского конкурса социальных проектов, цель которого создание условий для проведения организованного досуха, отдыха и оздоровления на природе разных возрастных и социальных категорий юных алчевцев, детей с ограниченными возможностями. В рамках проекта предусмотрено озеленение и благоустройство территории биостанции, создание уголка живой природы под открытым небом. Средства на финансирование данного проекта выделяются из местного бюджета, с привлечением заинтересованных представителей бизнеса.

Один из видов деятельности проекта «На встречу детям» – проведение, подготовленными инструкторами из членов экологического парламента, учебных и занимательных экскурсий, организованного досуга, практических занятий на грядках, тренингов под открытым небом, с целью воспитания экологической культуры.

Проходит время. Одно поколение парламентариев сменяет другое. Остаются только дети, инициативные, талантливые, открытые к творческому общению и дружбе, объединённые желанием быть полезными и востребованными. Именно такие молодые люди работают в детском экологическом парламенте в содружестве с общественными и молодёжными организациями, разными ветвями городской власти.

ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ОБЛАСТНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ «КУРСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ЭКОЛОГО–БИОЛОГИЧЕСКИЙ ЦЕНТР» ПО ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ И НАТУРАЛИСТИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ И ВОСПИТАНИЮ ДЕТЕЙ

Полникова Елена Михайловна, заместитель директора Курского областного эколого–биологического центра г. Курск

В современных условиях вопросы экологического образования и воспитания подрастающего поколения с каждым годом приобретают всё большую актуальность. Общеобразовательные школы, из-за перегруженности учебного плана, не в состоянии уделить должное внимание развитию экологической грамотности школьников. В связи с этим, решение этой проблемы берут на себя учреждения дополнительного образования детей. И это не случайно, так как именно эти учреждения обладают гибкой системой, реагирующей на изменения индивидуальных и образовательных потребностей детей, большим опытом приобщения их к культурным и экологическим традициям. Направленность экологической деятельности – созидательная и социально значимая. Личность, наделённую экологической культурой, отличает целостное восприятие окружающего мира, гуманистическое отношение к жизни в нём, умение достичь гармонии как с внешним, так и с внутренним миром. Это умение формируется за счёт специальных знаний, развития эмоциональной сферы, практических навыков экологической деятельности. С этими задачами успешно справляется внешкольное образование. Сила и привлекательность системы дополнительного образования детей – в его непохожести на школу, обязательную среду обитания современного ребёнка. В этой системе сочетаются различные виды человеческой деятельности: обучение, общение, творчество, отдых, развлечение, праздник. Образовательный процесс здесь строится так, чтобы научить воспитанников самоопределяться, т.е определять себя по отношению к окружающим людям, миру и самому себе. Именно здесь, с учреждениях дополнительного образования, гораздо проще организовать реальное и плодотворное сотрудничество детей и взрослых.

Одним из таких учреждений, осуществляющих непрерывное экологическое образование и воспитание школьников, является Курский областной эколого-биологический центр. На протяжении 70–ти лет своего существования Центр является координатором и

организатором всей натуралистической работы в области. Коллектив областного эколого-биологического центра считает, что процесс воспитания экологической культуры может быть успешным, если он осуществляется непрерывно. При этом непременным условием является сочетание теоретической подготовки с активной практической деятельностью в области охраны окружающей среды.

В центре работают высококвалифицированные специалисты – люди творческие, увлечённые, инициативные, неравнодушные, предельно ответственные. Их любят дети, уважают и ценят коллеги, родители. Они воспитывают в детях любовь к живому, формируют понимание связей и закономерностей в природе, стойкие экологические убеждения и активную жизненную позицию.

В соответствии с Законом РФ «Об образовании», Уставом эколого-биологического центра наш коллектив ставит перед собой задачу формирования у подрастающего поколения научных экологических и биологических представлений о целостности окружающей природной среды, о единстве человека с природой на основе альтернативных обучающих технологий. Коллектив работает над проблемой: «Совершенствование профессионального мастерства педагогов центра с целью формирования экологического сознания подрастающего поколения». Педагогами центра разрабатываются комплексные программы непрерывного экологического образования, направленные на получение наибольших результатов в натуралистической деятельности («Юный эколог»– программа для дошкольников, «Юный эколог» – для обучающихся начальных классов», «Земля– наш дом»– для учащихся 5–8 классов, комплексная программа для 2–10 классов «Зелёный мир», «Химия на страже экологии» – для 8–11 классов, «Экология и мы» – для студентов средне-специальных учебных заведений и т.д.)

Образовательная, методическая, исследовательская и природоохранная работа составляют основное содержание деятельности педагогического коллектива центра. Образовательная деятельность организуется как непосредственно в центре, так и на базе школ, дошкольных образовательных учреждений города, детских домов, школ-интернатов, средне-специальных учебных заведений, Курского государственного университета. В наших кружках по десяти профилям ежегодно занимается около 1,5 тысяч детей и учащейся молодёжи в возрасте от 6 до 18 лет. Ежегодно по экологической тропе центра проводится более 60 экскурсий для студентов педуниверситета, медицинского института, педагогического, фармацевтического колледжей, колледжа культуры, обучающихся школ города и области. По вопросам экологического

образования и воспитания детей мы работаем в тесном взаимодействии с учёными педуниверситета, сельхозакадемии, Центрально–Чернозёмным государственным биосферным заповедником им. проф. В.В.Алёхина, специалистами-экологами, библиотеками, коллегами внешкольниками.

Большое внимание педагогами уделяется экологическому и эстетическому воспитанию, развитию творчества, воображения и фантазии. Творчески работая с природным материалом, педагоги учат ребят в каждом цветке, травинке, корешке видеть неповторимую красоту, образ, чувствовать себя частицей прекрасной и вечной природы, воспринимать её по-новому, более сердечно и бережно к ней относиться.

Территория центра, а это 5,5 га. – уникальный природный комплекс в центре нашего города, который бережно сохраняется и развивается. Живые уголки с большим разнообразием птиц, рыб, кроликов, мелких лабораторных животных, оранжерея, коллекционный и опытный участки, цветники, сад, экологическая тропа центра приближают природу к детям, позволяют узнать мир животных и растений, полюбить их и в дальнейшем оберегать на всём своём жизненном пути. Ведь по-настоящему любить и беречь можно лишь то, что становится знакомым и близким. У нас дети знакомятся в природной лаборатории с такими сложными вопросами как борьба за существование, естественный отбор, антропогенное воздействие на окружающую среду. Наши воспитанники с гордостью называют себя юннатами

Курский областной эколого-биологический центр является организатором и координатором деятельности школьников области по экологии и натурализму. На протяжении многих лет методистами и педагогами центра разработано и применяется на практике множество интересных и увлекательных форм экологического воспитания школьников области – это праздники, выставки, слёты, фестивали, смотры, конкурсы и т.д.

С целью использования знаний детей и подростков по естественнонаучным дисциплинам в реальных делах по благоустройству городов и сёл, способствующем формированию у них активной гражданской позиции, развитию интереса в деле сохранения и приумножения природных богатств России, ежегодно центр проводит множество заочных областных конкурсов по экологии и натурализму, такие как «За сохранение природы и бережное отношение к лесным богатствам России», «Летопись добрых дел по сохранения природы», «Моя малая родина», конкурсы на лучшие пришкольные учебно-опытные участки, на лучшую

постановку природоохранной работы, на лучшие кружки юннатов школ и учреждений дополнительного образования и т.д.

На протяжении 9 лет мы проводим конкурс авторских программ эколого-биологического направления дополнительного образования детей и методического обеспечения «Поиск», с целью выявления интересных форм проведения кружковых занятий, совершенствования профессионального мастерства, активации работы кружков по экологическому и натуралистическому образованию.

Большой популярностью у педагогов и обучающихся области и города пользуется областная выставка творческих работ школьников «Природа и мы», которая отметила в этом году свой двадцатилетний юбилей. Ежегодно на выставку представляется около 1000 экспонатов по 16 номинациям из всех районов и городов области. Все работы настолько неповторимы, сделаны с любовью, отражают колорит и традиции районов.

С большим энтузиазмом ежегодно, на протяжении 26 лет, школьники со всех районов области собираются на слёт юных друзей природы, чтобы каждый раз продемонстрировать свои отличные знания по экологии и лесоводству. Творчески продуманные конкурсы состоят из теоретического тура, включающего в себя проверку знаний участников по основным разделам экологии, лесного хозяйства, и практического, целью которого является проверка умений и навыков в проведении экологических исследований и лесопользования. Вместив в себя лучшие традиции, вот уже 11 лет в рамках слета проводится фестиваль школьников «Экос Плюс», где ребята могут в полной мере в театрализованной форме проявить свои творческие способности. Цель фестиваля – формирование у молодого поколения Курской области экологического сознания, воспитания чувства патриотизма и ответственности за сохранение окружающей среды, укрепление сотрудничества и взаимного обмена опытом и информацией, развития творческих способностей и сохранения народных традиций, а также воспитание активной жизненной позиции личности.

С целью развития у обучающихся наблюдательности, творческих способностей, чувства прекрасного центром проводится областной фотоконкурс «Мир, в котором я живу», в котором всегда с большим энтузиазмом принимают активное участие школьники и педагоги как области, так и города.

С большим интересом школьники области и города на протяжении многих лет участвуют в конкурсе водных проектов и конкурсе исследовательских работ, которые проводятся в центре с

целью приобщения школьников к научно-исследовательской, опытнической работе, направленной на углубление знаний и умений обучающихся и оптимизации экологической обстановки в городе и области. Достойные работы принимают участие во Всероссийских конкурсах водных проектов и исследовательских работ.

Ежегодно центр проводит научно-практические семинары для педагогов школ, учреждений дополнительного образования, работников дошкольных учреждений по организации натуралистической и экологической деятельности, совершенствованию опытнической и исследовательской работы здоровьесберегающим технологиям, патриотическому воспитанию подрастающего поколения.

С уверенностью можно сказать, что каждый второй школьник проходит юннатские университеты, приобщается к труду на земле, воспитывает в себе с детства чувство бережливого хозяина бесценных природных сокровищ, познаёт мир тайн природы, учится видеть в обычных её явлениях красоту форм, звуков, запахов, то есть то, без чего невозможно чувство любви к родной земле.

Путь от суммы знаний, умений и навыков к творческому исследованию законов природы и к жизни в гармонии с этими извечными законами нелёгок. Но, несмотря на это, наш коллектив выбирает этот путь, понимая реальную необходимость сегодняшнего дня.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ СТАНЦІЇ ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ

Трегубова Людмила Анатоліївна, директор Чернігівської обласної станції юних натуралістів

Чернігівська обласна станція юних натуралістів – сучасний позашкільний заклад, який координує методичну та навчально-виховну еколого-натуралістичну роботу в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах області. Свою діяльність станція розпочала у 1934 році, об’єднавши юннатівський рух на Чернігівщині, який зародився у Ковтунівській школі Прилуцького району, де було організовано в 1918 році із дітей селян-бідняків групу любителів природи. Їх приклад підхопили в інших школах Прилуцького і Срібнянського районів, а пізніше гуртки юннатів

з'являються в усіх районах області. З кожним роком діяльність гуртків юних натуралістів стає змістовнішою і ефективнішою, створюються нові творчі об'єднання еколого-натуралістичного спрямування.

Багаторічний досвід станції із навчально-виховної діяльності сприяє формуванню нової генерації талановитих господарів свого краю, які здатні вирішувати виробничі і соціальні проблеми на засадах практичного мислення, розуміння взаємозалежності економічних, соціальних та екологічних проблем.

Політичні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві зумовили докорінну модернізацію організаційної структури освітньої галузі. Ці зміни стосуються створення нових освітньо-виховних моделей, перегляду змісту навчально-дидактичних матеріалів, форм і методів навчання та виховання молодого покоління.

Сучасна соціально-економічна ситуація висуває нові вимоги до організації діяльності і позашкільного навчального закладу.

Щоб виживати в таких умовах, комунальний заклад «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» повинен адекватно на них реагувати, бути конкурентно спроможним, вести постійний пошук додаткових джерел фінансування, працювати в контакті з іншими соціальними інститутами, інтегруватися в соціумі, а також постійно удосконалювати власну модель діяльності закладу в аспекті діючих інноваційних технологій, адекватності стратегічним потребам та місії закладу в цілому.

Спроби пристосувати власну діяльність до ситуації все більш прискорених змін у соціально-економічному житті обумовили вихід Чернігівської облсюн на принципово нові підходи до створення власної моделі життєдіяльності як цілісного соціального організму.

На станції працює 27 педагогічних працівників, в тому числі заступник директора з навчально-виховної роботи, 3 завідуючих відділами, 3 методисти, 21 керівник гуртків, з них 25 мають вищу освіту, 2 – середню спеціальну, 2 працівники облсюн мають учену ступінь кандидата біологічних наук, 4 – нагороджені знаком „Відмінник освіти України", 2 – знаком «Софія Русова».

Колектив облсюн працює над проблемою: засвоєння школярами ідеологічної української державності та формування національної самосвідомості засобами еколого-натуралістичного виховання.

В структурі станції є відділи: методичний, організаційно-масовий, біологічний.

Щороку на допомогу вчителям, школярам, працівникам позашкільних та дитячих оздоровчих закладів розробляються

інструктивно-методичні матеріали, проводяться обласні, районні семінари та консультаційні дні.

З 2008 року розпочала свою роботу мобільна консалтингова служба, яка є структурним підрозділом методичного відділу. Вона сприяє професійному вдосконаленню, стимулюванню майстерності педагогічних працівників як станції, так і навчальних закладів області. Основні її завдання полягають в інформуванні педагогів через різні форми роботи (надання консультацій, виступи на телебаченні чи радіо, друк у засобах масової інформації, безпосередню діяльність методичного відділу); збагаченні професійного досвіду педагогів елементами перспективного педагогічного досвіду; ознайомленні вчителів з новими науковими досягненнями педагогіки, психології, культурології, дидактики, соціології, вивченні основних нормативних документів про позашкільний навчальний заклад; ознайомленні з науково-педагогічною, методичною літературою, основними видами наукової продукції, прийомами і методами роботи з дітьми.

Організація роботи мобільної консалтингової служби здійснюється за індивідуальними, груповими та колективними формами. Теми консультування визначаються через проведення співбесід із педагогами, вивчення результатів діяльності учнів та запитів вчителів, врахування їхніх пропозицій і результатів педагогічної діяльності.

Значну допомогу в роботі консалтингової служби надають районні (міські) відділи освіти, методичні кабінети. Це сприяє тому, що всі навчальні заклади області приймають активну участь в еколого-натуралістичних заходах, що суттєво впливає на виховання екологічної свідомості учнів.

З питань підвищення фахового рівня, педагогічної майстерності, поінформованості з різних питань організаційного і методичного забезпечення еколого-натуралістичної діяльності у 2008році проведено 5 обласних семінарів:

- „Еколого-натуралістичні форми та методи роботи з обдарованими дітьми (для керівників методоб’єднання вчителів біології і хімії);
- „Оновлення змісту, форм і методів роботи дитячих об’єднань з екології” (для керівників гуртків екологічного профілю);
- „Формування творчої гармонійної особистості та розвиток естетичних почуттів учнів під час навчально-виховного процесу в творчих об’єднаннях юннатів” (для керівників гуртків юних квітникарів);

- „Сучасні підходи в організації трудової діяльності учнів” (для керівників учнівських виробничих бригад, трудових аграрних об’єднань);
- „Організація та зміст роботи зоолого-тваринницького напряму в загальноосвітніх школах та позашкільних навчальних закладах” (для керівників гуртків зоологічного профілю).

Для вчителів біології, екології загальноосвітніх та спеціальних шкіл-інтернатів на станції продовжує свою роботу експериментальний педагогічний майданчик по вивченню та впровадженню педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в позакласну роботу еколого-натуралістичного спрямування.

Для учнів, студентів, батьків, вчителів міста та області організовано роботу шкіл юного аранжувальника та юного акваріуміста, де діти та дорослі вчаться мистецтву аранжування, а також набувають практичних умінь і навичок з акваріумістики.

На допомогу організаторам еколого-натуралістичної роботи в школах і позашкільних навчальних закладах області розроблені та видані такі інструктивно-методичні матеріали:

„Методичні рекомендації із зовнішнього та внутрішнього озеленення загальноосвітніх шкіл, позашкільних та дошкільних навчальних закладів”;

„Методичні основи виконання та оформлення науково-дослідницьких робіт”;

„Вивчати, щоб зберегти. Матеріали екологічної конференції, присвяченої дослідженням, які проводилися під час літньої еколого-краєзнавчої практики – 2008” та інші.

За сприяння та фінансової підтримки Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області та Чернігівської обласної ради Українського товариства охорони природи було здійснено видання таких методичних рекомендацій:

- „Форми та методи екологічної освіти та виховання школярів та учнівської молоді”, які містять інформацію про раціональне використання ресурсів та енергії; методичні рекомендації по створенню екологічної стежки та організацію роботи на ній; методи та засоби „глибинної екології”, про проектну форму навчання і виховання; екологічні ігри; екологічні сценарії агітбригади „Десняночка” Чернігівської облСЮН.
- „Дендрофлора, як науково-екологічна рекреаційна складова в шкільному курсі біології”, де представлено відомості про біологічні та екологічні особливості окремих груп деревних рослин, їх охорону на території міста Чернігова, розглядаються

можливості їх використання в озелененні та пропонується система екскурсій з розділу „Рослини” шкільного курсу біології.

В комунальному закладі „Чернігівська обласна станція юних натуралістів” працює 62 профільні гуртки юних натуралістів, 4 клуби, дитяча аматорська народно-обрядова студія „Барвінок”, секція юних натуралістів – телеведучих «Паросток», екологічна відеотека „Екологія – XXI століття”, фітовітальня „Медунка”, екологічна агітбригада «Десняночка», 7 секцій хіміко-біологічного Чернігівського територіального відділення Малої академії наук України, в яких поглиблюють свої знання більше 1500 учнів загальноосвітніх навчальних закладів міста Чернігова. З метою рівного доступу учнів до якісної освіти організовано роботу 12 профільних гуртків станції на базі сільських шкіл Менського, Ніжинського, Ріпкинського, Чернігівського районів.

Працюючи в профільних гуртках юних натуралістів, учні глибше оволодівають основами наук, отримують додаткові знання з біології, екології, хімії, поповнюють та розширюють свої знання про природу, її багатства, ознайомлюються з різними галузями сільськогосподарського виробництва, різноманітними професіями, ведуть науково-дослідницьку роботу. Керівники гуртків значну увагу приділяють виробленню у вихованців правильних поглядів на взаємовідносини людини з природою, питанням охорони та збагачення рослинного і тваринного світу, участі в масових природоохоронних заходах.

Підвищується також і якість навчально-виховного процесу, який базується на сучасній педагогічній парадигмі, інноваційних технологіях і орієнтується на високу результативність вихованців станції, оскільки розробляються і впроваджуються нові технології навчання і виховання. Більшість педагогів станції використовують цілий арсенал інтерактивних методів навчання, а саме: *творчі завдання* в гуртках юних біохіміків (керівник Велігорська С.В.), «Любителів домашніх тварин» (Солодка Н.М.), юних фітотерапевтів (Кидиба Р.Г.); *робота в малих групах* – юних овочівників (Лапа С.Є.), юних рослинників (Сушениця Л.А.); *рольові, ділові та навчальні ігри* – гурток валеології (Точона С.М.), *використання суспільних ресурсів – запрошення спеціалістів, екскурсії* – юних флористів (Осипова Т.К.), «Традиційної кулінарії українців» (Чала О.Г.), юних екологів-краєзнавців (Попруга В.М.). Під час проведення занять юних екологів (Карпенко Ю.О.), юних зоологів (Леус Ю.В.), юних квітникарів (Потоцька С.О.) широко використовуються інтерактивні лекції, аудіо- і відеоматеріали, наочні посібники. Такі методи як «мозковий штурм», «карусель», «дебати» застосовуються в роботі з

вихованцями гуртків юних екологів (Ходоса В.П., Берендєєва В.М.) та «Основи біології» (Теребун М.С.). Керівниками гуртків молодшого шкільного віку (Корінь Т.І., Кузьменко В.Д., Бабенко В.В.) – методи „глибинної екології”, а в гуртках юних друзів природи та «Основи екологічних знань» (Бицько Т.М., Басанко І.В.) використовується метод проектних технологій.

Формуванню практичних умінь та навичок по вирощуванню сільськогосподарських культур та веденню дослідницької роботи з ними сприяє робота юннатів на навчально-дослідній земельній ділянці станції, яка є справжньою навчально-методичною базою для роботи з гуртківцями, членами МАН, учнями шкіл, вчителями, власниками присадибних ділянок. Щороку юннати закладають і проводять більше 60 дослідів на навчально-дослідній земельній ділянці, в природі, в куточку живої природи та проводять науково-дослідницьку роботу в рамках Всеукраїнських масових еколого-натуралістичних заходів. Навчально-дослідна земельна ділянка облсюн є також місцем проведення педагогічної практики для студентів хіміко-біологічного факультету Чернігівського державного педагогічного університету ім..Т.Г.Шевченка та навчально-виробничої літньої практики для школярів і учнівської молоді міста.

У вирішенні питань екологічного та трудового виховання молоді колектив КЗ „Чернігівська обласна станція юних натуралістів” активно співпрацює з науковими установами та громадськими організаціями, зокрема: Чернігівським державним педагогічним університетом ім. Т.Г. Шевченка, Інститутом с/г мікробіології УААН, ЗАТ НВО “Чернігівеліткартопля”, Чернігівським опорним пунктом Інституту садівництва УААН, Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області, обласним управлінням лісового та мисливського господарства, з асоціацією «Зелений світ», обласною організацією Всеукраїнського товариства охорони природи, Центром гуманістичних технологій АХАЛАР, обласною благодійною організацією «Аратта», організацією багатодітних «Сім’я».

Педагогічний колектив обласної станції юннатів спрямовує всі свої зусилля на досягнення єдиної мети – виховання дбайливих господарів землі. За минулі роки зроблено та досягнуто чимало. Адже недаремно у 2008 році колектив станції став переможцем відкритого рейтингу якості позашкільної освіти «Золота когорта позашкільників». Продовжуючи традиції ветеранів юннатівського руху та творчу активність і новаторську ініціативність молодих, педагоги станції будуть не лише зберігати кращі починання юних натуралістів але й примножувати та вдосконалювати їх.

ІННОВАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ГУРТКА

Богатир Тетяна Василівна,
заступник директора Черкаського обласного центру еколого-натуралістичної творчості

Процес реформування освіти в Україні, який мав би усунути вади шкільної практики, насправді часто зводиться до спроб введення нового змісту в рамки старої системи. Адже проблеми радянської системи освіти, що була орієнтована значною мірою на інформативні цілі, автоматично переносяться на сучасний розвиток школи. Вносяться зміни в навчальні плани та програми, проте ці заходи істотно не впливають на якість навчання. Як і раніше, в центрі цих перетворень залишається питання «Як навчати?».Такий підхід уже вичерпаний самою практикою розвитку освіти. Адже обсяг знань не може зростати до безкінечності. Все гострішою стає проблема *вдосконалення форм організації процесу навчання*, знаходження відповіді на запитання «Як навчати, як створювати умови для розвитку та самореалізації особистості в процесі навчання у позашкіллі?»

Значною мірою цього можна досягти, використовуючи сучасні інноваційні технології, зокрема технології інтерактивного навчання, перетворюючи, таким чином, традиційне заняття в інтерактивне. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Педагогічний колектив Сторожинецького районного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, працюючи над вирішенням науково-методичної проблеми *«Впровадження інноваційних технологій з метою підвищення ефективності заняття гуртків»*, на другому етапі (2008-2009 н.р.) вивчає інноваційні технології колективно-групового навчання та використовує їх під час організації занять. Так на заняттях гуртків «Юні рослинники» (керівники – Гаврилюк С.І. та Беленчук А.О.), «Юні знавці лікарських рослин» (керівники – Богатир Т.В., Коржос О.Г. та Митрицька С.М.), «Юні друзі природи» (керівники – Урсулян Г.М. та Гакман Л.І.) часто використовуєть групову (фронтальна) форму організації навчальної діяльності учнів *(вправи: робота в парах, робота в малих групах, «Два – чотири – всі разом», «Акваріум», «Ажурна пилка», «Броунівський рух»),* яка передбачає навчання

однією людиною (здебільшого вчителем) групи учнів чи цілого колективу. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди більша, ніж тих, хто говорить. Усі учні в кожен момент часу працюють разом чи індивідуально над одним завданням із наступним контролем результатів.

Керівники гуртків «Юні бджолярі» (Кривко А.В.), «Юні лісівники» (Приходьмо В.І. та Казимирко Б.В.), «Юні екологи» (Приходьмо А.М.), «Голубий патруль» (Лукашевич Я.М. та Герман Л.І.) більше практикують колективну форму навчальної діяльності учнів *(«Триступеневе інтерв'ю», «Карусель», «Мозковий штурм», «Снігова куля»* – це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання педагог керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Така модель легко й ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Кооперативним навчанням називається такий варіант його організації, за якого учні працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найбільш ефективний навчальний процес для себе і своїх товаришів. Ідея проста – спільні зусилля призводять до того, що всі члени групи прагнуть до взаємної вигоди. Таку форму навчання, а саме вправи: *«Займи позицію», «Навчаючи – учись», «Коло ідей», «Метод Прес», «Складання резюме», «Кубування»* використовують на заняттях гуртків «Флористика» (кер. Броска Л.М.), «Колаж» (кер. Ходороба О.М.), «Лозоплетіння» (кер. Гева М.В.), «Юні Акваріумісти» (кер. Гданський І.О.), «Юні квітникарі-аранжувальники» (кер. Петрашеску М.І.)

Основними ознаками кооперативної групової роботи є:

1. Поділ класу на групи для досягнення конкретного навчального результату.

2. Склад групи не може бути постійним протягом тривалого часу. Він змінюється залежно від змісту і характеру навчальних завдань, що необхідно виконати.

3. Кожна група розв'язує певну проблему, визначену завданням, яке може бути:

- за складністю однаковим для *гетерогенних* (складаються з учнів з різним рівнем пізнавальних можливостей) груп або диференційованим для *гомогенних* (складаються з учнів, приблизно рівних за пізнавальними можливостями);
- за змістом та навчальною метою однаковим для всіх груп (не залежно від складу групи);

- за способом (процедурою) виконання різним або однаковим.

4. Завдання в групі виконується таким способом, щоб можна було врахувати й оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи й групи в цілому.

Кількість учнів у групі залежить від загальної кількості їх у гуртку, характеру й обсягу знань, що опрацьовуються, наявності необхідних матеріалів, часу, відведеного на виконання роботи. Оптимальною вважають групу з 3-6 осіб, тому що за меншої кількості учням важко різнобічно розглянути проблему, а за більшої – складно врахувати, яку саме роботу виконав кожний учень. Групам з парною кількістю властива краща спроможність вибратися з глухого кута.

Таким чином, використання групових форм організації діяльності учнів на заняттях гуртків дає змогу позбутися деяких її вад і є однією з умов використання інтерактивних технологій навчання.

Парну і групову роботу організовуємо як на заняттях засвоєння, так і на практичних заняттях застосування знань, умінь та навичок. Такі вправи можна впроваджувати одразу ж після викладу нового матеріалу чи на початку нового заняття замість опитування, або бути частиною повторювально-узагальнюючого заняття.

Наведу для прикладу кілька технологій інтерактивного навчання.

Робота в малих групах

Роботу в групах варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Малі групи варто використовувати тільки в тих випадках, коли завдання вимагає спільної, а не індивідуальної роботи.

Як організувати роботу?

1. Переконайтеся, що учні володіють знаннями та вміннями, необхідними для виконання завдання.

2. Об’єднайте учнів у групи. Почніть із груп, що складаються з трьох учнів. П’ять чоловік – це оптимальна верхня межа для проведення обговорення в рамках малої групи.

3. Запропонуйте їм пересісти по групах. Усі члени групи повинні добре бачити один одного.

4. Повідомте учням про ролі, які вони повинні розподілити між собою і виконувати під час групової роботи.

- Спікер – головуючий (керівник) групи: зачитує завдання групі; організовує порядок виконання; пропонує учасникам групи висловлюватися по черзі; заохочує групу до роботи; підбиває підсумки роботи; визначає доповідача.

- Секретар: веде записи результатів роботи групи; як член групи, повинен бути готовий висловити думки групи при підбитті підсумків чи допомогти доповідачу.

- Доповідач: чітко висловлює думку групи; доповідає про результати роботи групи.

5. Дайте кожній групі конкретне завдання й інструкцію (правила) щодо організації групової роботи.

6. Стежте за часом. Дайте групам досить часу на виконання завдання. Подумайте, чим зайняти групи, які справляться із завданням раніше за всіх.

7. Забезпечте нагороди за групові зусилля.

8. Будьте готові до підвищеного шуму, характерного для методу спільного навчання.

9. Під час роботи груп обійдіть їх, запропонувавши допомогу.

10. Прокоментуйте роботу груп з точки зору її навчальних результатів.

„Акваріум”

Ще один варіант кооперативного навчання, що є формою діяльності учнів у малих групах, ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку.

Як організувати роботу?

1. Вчитель об’єднує учнів у групи по 4-6 осіб і пропонує їм ознайомитися із завданням.

2. Необхідно відокремити діючу групу (вибрану вчителем) від «слухачів» певною відстанню.

3. Діюча група отримує завдання для проведення групової дискусії, сформульоване приблизно так:

- прочитайте завдання вголос;
- обговоріть його в групі;
- за 3-5 хвилин дійдіть спільного рішення або підсумуйте дискусію.

4. Учні, що знаходяться в зовнішньому колі, слухають, не втручаючись у хід обговорення.

5. По закінченні відведеного для дискусії часу (не більше 2-3 хвилин) група повертається на свої місця.

6. Далі місце в «Акваріумі» займає інша група й обговорює наступне запитання.

7. Можна підбити підсумки або обмежитись обговоренням роботи кожної групи.

„Мікрофон”

Різновидом загальногрупового обговорення є технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання, або висловлюючи свою думку чи позицію. Робота за такою методикою дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем; відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Як організувати роботу?

1. Поставити запитання до класу.

2. Запропонуйте класу якийсь предмет (ручку, олівець, тощо), який виконуватиме роль уявного мікрофона. Учні передаватимуть його один одному, по черзі висловлюючи свою думку.

3. Надавайте слово тільки тому, хто отримує «уявний» мікрофон.

4. Запропонуйте учням говорити лаконічно й швидко (не більше 1 хв.)

5. Не коментуйте і не оцінюйте подані відповіді.

Навчаючись – учись
(„Броунівський рух”)

Метод «Навчаючи – учусь» використовується при вивченні блоку інформації або при узагальненні та повторенні вивченого. Він дає можливість учням узяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цього методу дає загальну картину понять і фактів, що їх необхідно вивчити на уроці, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання.

Як організувати роботу?

1. Підготуйте картки з фактами, що стосуються теми уроку, по одній на кожного учня.
2. Роздайте по одній картці кожному.
3. Протягом кількох хвилин учні читають інформацію на картці. Перевірте, чи розуміють вони прочитане.
4. Запропонуйте їм ходити по класу і знайомити зі своєю інформацією інших однокласників.
5. Протягом відведеного часу треба забезпечити спілкування кожного учня з максимальною кількістю інших для отримання якомога повної інформації.
6. Проаналізуйте та узагальніть отримані ними знання.

„Ажурна пилка”
(„Мозаїка”)

Технологія використовується для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Ефективна і може замінити лекцію у тих випадках, коли початкова інформація повинна бути донесена до учнів перед проведенням основного уроку або доповнює такий урок. Заохочує учнів допомагати один одному – вчитися, навчаючи.

Як організувати роботу?

1. Підберіть матеріал, необхідний для уроку і підготуйте інформаційний пакет для кожного учня (матеріали підручника, додаткові матеріали – вирізки з газет, статті тощо).
2. Підготуйте таблички з кольоровими позначками, щоб учні змогли визначити завдання для їхньої групи. Кожен учень входитиме у дві групи – «домашню» й «експертну».
3. Розпишіть учнів по «домашніх» групах від 3 до 5 чоловік, залежно від кількості учнів.
4. Після завершення роботи домашніх груп запропонуйте учням розійтись по своїх кольорових групах, де вони стануть «експертами» з окремої теми.
5. Кожна «експертна» група повинна вислухати всіх представників домашніх груп і проаналізувати матеріал в цілому, провести його експертну оцінку за визначений час.

6. Після завершення роботи запропонуйте учням повернутися «додому».

Нетрадиційні форми організації навчально-виховного процесу гуртка

Гострота сучасних проблем, взаємовідносини суспільства і природи висунули нові, невідкладні завдання перед освітою, педагогічною наукою і практикою. Нам потрібно забезпечити підготовку молодого покоління, здатного вивести людство із стану глибокої екологічної кризи, причиною якої стало незнання, або ігнорування законів природи, споживацького ставлення до неї. Необхідно викорінити в підростаючого покоління губну традицію якомога більше брати у природи, і виховувати гармонійне співіснування з нею: раціональне використання та відтворення її багатств, психологічну готовність оберігати природні цінності всюди і завжди.

Творчу активність учнів по засвоєнню основних положень екологічної науки, зміну стереотипів та екологізацію мислення дітей можна реалізувати шляхом організації практичної екологічної позакласної роботи у нетрадиційних формах. На сучасному етапі розвитку освіти основною формою організації інноваційної діяльності є педагогічний експеримент, результати якого дають змогу переконатися на підставі педагогічної практики в ефективності нових ідей і технологій.

Методична рада Сторожинецького РЦЕНТУМ педагогічний експеримент розглядає як ефективний спосіб розв’язання педагогічних проблем у навчально-виховному процесі. Тому виконуючи перспективний план роботи центру, на першому етапі методичної роботи використовується *метод емпіричного пізнання,* за допомогою якого можна в природних чи штучно створених (контрольованих і керованих) умовах досліджується моніторинг засвоєння матеріалу учнями та триває пошук нових прийомів, форм і методів викладання. Для контролю і перевірки ефективності різних педагогічних впливів використовується *метод дослідження* (тренінги, тестування, диспути, захисти та презентації пошукових чи дослідницьких робіт).

Керівники гуртків спираючись на інноваційний підхід в педагогічній діяльності запроваджують різні форми організації навчально-виховного процесу: *експериментальні групи, пошукові та експедиційні загони.* Важливо точно визначити всіх учасників педагогічного експерименту і розподілити відповідальність між ними. Чітко налагоджена робота екозагону «Первоцвіт» (кер. Стрілецька Л.В.). Гуртківці, а це 7-ий клас, проводять найпростіші науково-пошукові роботи по виявленню червонокнижних рослин Буковини. Високих результатів у практичній

природоохоронній роботі здобувають патрулі: «зелені», «голубі» та «екологічні». Саме у таких угрупуваннях з конкретною метою керівник гуртка розподіляє «ролі», враховуючи вподобання дітей. Адже експеримент не може бути знеособленим. Він виявляється результативним за умови, якщо всі зацікавлені в ньому учасники матимуть чітко сформульовані обов'язки і права.

Ми – позашкільники маємо більше можливостей, ніж наші колеги зі школи, бачити кожну дитину, враховувати у виховній роботі зміни, що відбуваються із сучасними дітьми.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Остафійчук Т.В., директор,
Рівненської обласної станції юних натуралістів

Мороз Є.П., методист
Рівненської обласної станції юних натуралістів

Обов'язок охороняти природу, її багатства став вимогою Конституції нашої незалежної держави. Її завдання може виконати тільки нова генерація людей, у яких вихована повага до життя, яка усвідомила універсальну цінність природи, необхідність раціонального використання її ресурсів, і готова брати активну участь у розв'язанні екологічних проблем.

Знання про навколишнє середовище людина отримує з перших своїх кроків. Об'єкти природи – єдині важелі її існування. Навіть ті штучні об'єкти, що виникають внаслідок розумової діяльності людини, теж синтезовані з природних.

Нині вже не вистачає знань про природу взагалі, необхідно знати закони, закономірності виникнення, розвитку і співіснування як окремих об'єктів так і їх угруповань на локальних, регіональних і планетарних рівнях.

Екологічне, наукове і культурне майбутнє нашої країни на початку третього тисячоліття тісно пов'язане з вихованням і формуванням практичного розуму підростаючого покоління. І тому на порядку денному стоїть найголовніше питання – гуманістично-

раціональний взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем, де вона є суб'єктом екосистеми „природа – людина – суспільство".

Позашкільна освіта, що розрахована на цілеспрямовану і талановиту молодь, веде постійний пошук змісту, засобів і методів ефективного екологічного виховання, де пріоритет віддається безпосередньому спілкуванню з природою.

Серед значної кількості перспективних напрямів модернізації навчально-виховного процесу у творчих учнівських об'єднаннях можна на сьогодні започаткувати наступні:

- удосконалення структури і режиму роботи позашкільного еколого-натуралістичного закладу;
- актуалізація змісту роботи творчих учнівських об'єднань, особливо, біологічного та екологічного;
- перехід до продуктивної моделі проектно-модульного навчання у профільних групах;
- розширення методології гри у навчально-виховному процесі всіх рівнів позашкільної освіти [3, 3-5].

Розуміння сучасного стану природи вимагає ландшафтно-біоекологічної підготовки учнів. Тому у Рівненській обласній станції юних натуралістів за останні роки розроблені положення про мету, зміст і завдання конкурсів, змагань, профільних гуртків, що дає можливість вихованцям отримати поглиблену підготовку з природничих дисциплін.

Діяльність станції спрямовується на більш конкретну реальну інтеграцію еколого-безпечної політики і розумного осмислення соціально-економічного стану виробничої діяльності людини, на вивчення природи свого краю і детальне знання національних його надбань і багатств. Такий збалансований підхід стає домінуючим при підтримці екологічної рівноваги на території свого регіону.

Одним з основних завдань станції є організація співпраці вихованців, педагогів, батьків у практичній екологічній діяльності.

Робота Рівненського обласного осередку Всеукраїнської дитячої спілки „Екологічна варта" поєднує два рівноцінних компоненти: озброєння молоді науковими знаннями з охорони природного середовища та організацію відповідної трудової діяльності. Значні можливості для реалізації завдань екологічного виховання школярів мають масові заходи з їх різноманітністю форм і методів проведення. Однією з форм роботи є колективна організація творчої діяльності екологічного спрямування, що сприяє формуванню в учнів активної життєвої позиції, набуттю ними організаційних, конструктивних та аналітичних умінь і навичок, самостійності, відповідальності в прийнятті і виконанні рішень екологічної компетентності.

Колективна творча діяльність враховує:

- інтереси і потреби кожного учня;
- спільне визначення загальних цілей;
- надання можливостей кожному вихованцеві знайти своє значуще місце в колективній діяльності;
- зацікавлення школярів у досягненні позитивних результатів;
- підвищення авторитету вихованців у творчих об'єднаннях [2, 135-137].

Екологічний моніторинг довкілля є сучасною формою реалізації процесів екологічної діяльності за допомогою засобів інформатизації і забезпечує регулярну оцінку і прогнозування стану середовища життєдіяльності суспільства та умов функціонування екосистем, збереження природного середовища та раціонального природокористування [1, 208].

Екологічні пости юннатів здійснюють моніторинг, проводять екологічні експедиції з метою обстеження, обліку і вивчення стану джерел, струмків та малих приток, контролюють чистоту повітря, води, дотримання норм землекористування, розв'язують екологічні соціально важливі питання.

Під час проведення акції „Чисте повітря" юними екологами досліджено забруднення повітря та розроблено рекомендації щодо покращення його стану у шкільних мікрорайонах, визначено роль зелених насаджень в екологічному балансі міста Рівного, які зменшують кількість сонячної радіації, впливають на вологість повітря та пом'якшують негативний вплив сильних вітрів, створюють умови для аерації території міста, нейтралізують і поглинають вуглекислий газ та пил.

Юннати-екологи Рівненщини щороку організовують і проводять весняну міні-експедицію у природу з метою виявлення первоцвітів. Результати проведеної роботи гуртківці оформляються у вигляді стіннівок „Первоцвіти просять захисту", відео фрагментів, заміток у пресі.

Співпраця загальноосвітніх та позашкільних закладів з громадськими організаціями сприяє активізації природоохоронної діяльності, екологічній освіті і просвіті.

Дитяче самоврядування – складний і відповідальний процес, який має багатопланові виховні можливості. ВДС „Екологічна варта" запропонувала таку модель дитячого самоврядування як об'єднання дітей на заняттях "Школи вартового лідера". Під час семінарів для лідерів дитячого екологічного руху розглядаються питання про теоретичні основи та принципи розвитку лідерства, соціальну компетентність молоді з питань охорони навколишнього середовища,

природоохоронну пропагандистську діяльність, а також виховання лідерських якостей особистості у молодіжних екологічних організаціях.

Активізації екологічної роботи в області сприяє проведення фестивалів: молодіжний мистецький соціально-екологічний фестиваль „Біле озеро” у Володимирецькому районі, обласний фестиваль екологічної творчості молоді „Свіжий вітер”.

В області започатковано проектну діяльність екологічного спрямування школярів. Головною метою її є усвідомлення учнями цінності природи, єдності людини і природи, формування позитивного, шанобливого ставлення до природи, збагачення досвіду взаємодії учнів з природним середовищем, організація різнопланової участі в практичній екологічній діяльності, з метою становлення особистісного досвіду учнів, формування компетентної особистості.

Основними завданнями проектів є виховання у дітей любові до рідної землі, здійснення внутрішнього і зовнішнього озеленення загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів відповідно до вимог сучасного фітодизайну, збереження зелених насаджень. В грудні юні природолюби влаштовують диспути „Новорічне дерево – яким йому бути?”, „Новорічний подарунок”, „Букет замість ялинки”, інформують населення про важливість збереження лісових красунь.

Всі заходи еколого-натуралістичного спрямування передбачають усвідомлення гуртківцями своєї належності до природи, своєї природовідповідності і значення природи у житті суспільства.

Молоде покоління в позашкільному навчальному закладі набуває додаткової екологічної освіти, практичних умінь і навичок, розвиває емоційно- спостережливі риси, самореалізується та самовиражається. Виховна функція природничих заходів пов’язана із засвоєнням особистістю елементів екологічної культури, усвідомлення нею цінності здоров’я і здорового способу життя, залежності людини від наявності об’єктів природи і їх стану.

Список літератури

1. Бауер М.Й. Методологія екологічної освіти. – Чернівці: Крайова освіта, 2000.- 320 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн.: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. – 328 с.
3. Вербицький В.В. Основи еколого-натуралістичної освіти. Науково-методичний посібник. – К., 2005. – 490 с.
4. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі: Навч.-метод. Посібник. – К.: Наук. Світ, 2001. – 182 с.

СТАН ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ

Ровкач Ангеліна Василівна, головний спеціаліст відділу виховної роботи та соціального захисту дітей Рівненської облдержадміністрації

Уже нікого не потрібно переконувати в тому, що екологічна культура має стати необхідною складовою виховання і мірилом практичних дій кожної людини у сфері природокористування.

Упродовж останніх років поінформованість людей з екологічних проблем зросла, бо в нас був суворий вчитель – Чорнобильська катастрофа. Проте, зараз важливо не просто висвітлювати екологічні проблеми, а сконцентрувати всі зусилля на пошуках шляхів їх вирішення. Одним з цих шляхів є екологічне виховання школярів та учнівської молоді.

Аналізуючи стан екологічного виховання школярів, я хочу зупинитись на таких основних моментах, як: контроль та керівництво, профільне навчання, позакласна робота, функціонування закладів, відділів, та творчих об’єднань еколого-натуралістичного напряму у позашкільних навчальних закладах, співпраця з громадськими організаціями, аналіз участі школярів у масових заходах.

Профільне навчання. Основи екологічної культури школярів закладаються при викладанні біології, хімії, географії, під час проведення предметних тижнів з природничих наук, профільного навчання.

З метою здійснення допрофільної підготовки у загальноосвітніх навчальних закладах Березнівського, Володимирецького, Дубенського, Рокитнівського районів введено спецкурси з лісівництва, бджільництва, сільськогосподарського дослідництва, тракторної справи.

Зважаючи на те, що більше 40% території Березнівського району покрито лісами, а значна частина населення задіяна на лісопереробних підприємствах, враховуючи наявність навчального закладу, що готує фахівців для лісової галузі в п’яти загальноосвітніх навчальних закладах району створено шкільні лісництва. За закладами закріплено ділянки на яких обладнано розсадники хвойних дерев, площі для висадки дерев. В закладах розроблені відповідні програми, налагоджено співпрацю з місцевими лісництвами та вищими навчальними закладами, які готують фахівців лісового господарства.

У Семидубському аграрному ліцеї Дубенського району здійснюється експериментальна робота з теми “Підготовка школярів до трудової діяльності в умовах сільськогосподарського ліцею”. Заклад має 6 га власної землі, пальметний сад, сільськогосподарську техніку, що є базою для реалізації профільного навчання. Діяльності ліцею у зазначеному напрямку сприяють угоди про співпрацю, укладені з Львівським аграрним університетом, Мирогощанським аграрним коледжем, викладачі яких викладають відповідні спецкурси для учнів ліцею, сприяють у розробці авторських програм.

Упродовж 2004-2007 рр. у Радивилівському районі працювала творча група вчителів біології з проблеми “Екологічне виховання на уроках та в позакласній роботі з біології”. У квітні 2007 року на засіданні районного методичного об’єднання вчителів біології, яке відбувалось на базі Довгалівської ЗОШ І-ІІІ ст., проведено презентацію матеріалів роботи творчої групи. Педагоги ознайомились із досвідом природоохоронної роботи у Довгалівській школі, яка є опорним закладом з екологічного виховання у районі.

Екологічний клуб “Стежина”, який діє у цьому закладі з 1996 року, неодноразово визнавався переможцем обласного огляду-конкурсу на краще проведення природоохоронної роботи, а також призером багатьох акцій та конкурсів екологічного змісту.

Аналізуючи стан організації екологічного виховання у позаурочний час, як позитивне слід зазначити, що у порівнянні з минулим навчальним роком кількість гуртків еколого-натуралістичного спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах збільшилась на 64 одиниці та становить 539 гуртків (у мин. році було 475) у цих гуртках займається близько 7 тисяч школярів.

Найвищим цей показник є у Млинівському районі – 57 гуртків та Дубровицькому районі – 51 гурток.

З 539 гуртків фінансуються з місцевих бюджетів 512.

У позашкільних навчальних закладах функціонує 181 творче об’єднання еколого-натуралістичного спрямування, з яких 68 – в обласній станції юних натуралістів, які відвідують 1007 гуртківців; 23 – у Радивилівській райСЮН, де навчається 395 гуртківців, у Дубенському міському Будинку дітей та молоді еколого-натуралістичний відділ, в якому нараховується 17 гуртків, де навчається 200 вихованців.

У 32 комплексних позашкільних закладах функціонує 70 творчих об’єднань еколого-натуралістичного напряму.

У 2008 – 2009 навчальному році в обласній станції юних натуралістів створено два відділи – екології і квітництва та біології і сільськогосподарського дослідництва. Працюють творчі об’єднання:

юних зоологів, юних іхтіологів, друзів природи, екологів, знавців лікарських рослин, юних рослинників, юних овочівників, юних квітникарів, юних бджолярів, юних конярів, гуртки: “Основи біології”, “Агрохіміки”, “Оберіг”, “Художні вироби з соломи”, “Розпис по тканині”, “Захоплююче лозоплетіння”. Працюють новостворені гуртки: екологічна агітбригада «Бумеранг» та гурток «Фавор» – реабілітаційного спрямування для дітей з особливими потребами.

Гуртківці мають змогу навчатись та проводити дослідницьку роботу в обладнаних кабінетах, живому куточку, квітковій та овочевій теплицях, навчально-дослідних земельних ділянках, фруктовому саду, винограднику.

Укладено Угоду про співпрацю між Рівненським державним гуманітарним університетом та обласною станцією юних натуралістів, згідно Положення про навчально-науково-виробничо природничий комплекс. Робота спрямована на впровадження системи ступеневої підготовки фахівців за наскрізними навчальними планами та програмами, спільне проведення науково-дослідних робіт.

Обласною станцією юних натуралістів проводиться профорієнтаційна робота, спрямована на ознайомлення юннатів, екологів, дослідників сільського господарства з рядом професій в галузі біологічних і сільськогосподарських наук. Обласна заочна Біологічна школа об’єднує обдаровану молодь, що відрізняється гостротою мислення, спостережливістю, допитливістю.

На базі Рівненського зоологічного парку загальнодержавного значення працює клуб “Зоолог” Рівненської облСЮН. Юннати проводять спостереження за поведінкою та розвитком змій, земноводних, які живуть в тераріумах; допомагають доглядати та проводять дослідницьку роботу в галузі акваріумістики, що дає можливість засвоїти спеціальні теоретичні знання та практичні уміння і навички з акваріумного рибництва та іхтіології.

Дослідницька робота обласної станції юних натуралістів проводиться за завданнями та рекомендаціями наукових співробітників Рівненської державної сільськогосподарської станції та Верхівської державної сортовипробувальної дільниці. З цими установами укладені угоди про творчу співпрацю.

Рівненська обласна станція юних натуралістів є координатором еколого-натуралістичної роботи в області. Однією з колективних форм методичної роботи станції є організація теоретичних та практичних семінарів з програмно-методичного забезпечення профільного навчання. Впродовж нинішнього навчального року для

педагогів області було проведено ряд семінарів, під час яких понад 250 вчителів біології підвищили свою фахову майстерність.

Навчальними закладами області налагоджено співпрацю з Всеукраїнською громадською організацією «Екологічна ліга» та Всеукраїнською дитячою спілкою «Екологічна варта». Всього в області зареєстровано та активно працює 59 осередків названої організації.

На базі облСЮН було організовано та проведено обласний фестиваль “Свіжий вітер”, під час якого 19 колективів з 14 районів і 3 міст області представили свої програми у номінаціях “Екомода” та “Екологічний театр”.

У роботі з учнівської молоді Рівненщини активно застосовуються нетрадиційні форми роботи, однією з яких є обласний конкурс на кращу екологічну агітбригаду “На нас надіється Земля”. На конкурсі йшлося про екологічні проблеми, що турбують райони та міста нашої області. Команди називали конкретних забруднювачів навколишнього середовища – підприємства, організації, давали загальну оцінку екологічного стану своєї місцевості, звітували про проведену природоохоронну роботу.

Вирізнялась високим рівнем виконавської майстерності, оригінальністю художнього оформлення та костюмів агітбригада “Шанс” Кузнецовського Будинку дітей та юнацької творчості.

Кращими були екологічні агітбригади: “Сполох” Демидівського НВК “ЗНЗ І-ІІІ ст.-ліцей”; “Калинонька” Мирненського ЗНЗ І-ІІІ ст. Костопільського району; “Капітошка” Млинівського ЗНЗ І-ІІІ ст. № 1; команда “Екологічна варта” Зорянської “Школи-гімназії” Рівненського району; “Бумеранг” Рівненської обласної станції юних натуралістів; “Зелений гурт” Рокитнівського аграрного ліцею; “Сполох” Бережницького ЗНЗ І-ІІІ ст. Дубровицького району та “Еко-клас” Новокорецького ЗНЗ І-ІІІ ст. Корецького району.

Рівнем оцінки екологічної, дослідницької освіти і виховання школярів області, їх практичних природоохоронних справ є щорічний підсумок участі у Всеукраїнських та обласних масових заходах.

Найактивнішими та найрезультативнішими у минулому навчальному році були юннатівці Радивилівського району – вони взяли участь у 23 із 25 масових заходів, Березнівського району – у 18-ти, Рокитнівського району – у 15 заходах.

Зокрема, що стосується участі у Всеукраїнському конкурсі школярів та учнівської молоді “Мій рідний край – моя земля” пропагандистами природоохоронних знань серед своїх друзів, місцевого населення є школярі Березнівського, Дубенського, Здолбунівського, Радивилівського районів.

За напрямом Експериментальна та дослідницька робота – варто відмітити активну участь юних екологів Володимирецького, Дубровицького, Костопільського, Рівненського районів, міста Кузнецовська. Вони систематично проводять роботу із збереження, примноження та впорядкування зелених насаджень, дбають про охорону природних ландшафтів, а також рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин.

Учнівські колективи шкіл Млинівського, Дубровицького районів і вихованці Дубенського районного Будинку учнівської молоді проводять вивчення та охорону місць зростання червонокнижних видів.

Своєрідністю відзначається еколого-натуралістична робота школярів міста Острога. Учнівська молодь залучається до навчально-практичної діяльності з вирішення проблем енергоефективності та раціонального використання ресурсів як найбільш ефективних шляхів зменшення викидів парникових газів.

Результатом співпраці Рівненської облСЮН з НЕНЦ є участь гуртківців у масових заходах, зльотах, симпозіумах. Кращі юні дослідники мають можливість навчатись у Всеукраїнській заочній біологічній школі, відпочивати у Всеукраїнському таборі “Юннат”, оздоровчому таборі в урочищі Батилиман на південному узбережжі Чорного моря.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ С ПОМОЩЬЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Ткаленко Тамара Александрова, директор Антрацитовского городского эколого-натуралистического центра ученической молодежи Луганской области

Жизнь ставит перед нами множество сложнейших проблем, в том числе и социального плана. Все они требуют незамедлительного решения. Без экологических знаний, без экологического воспитания людей, которое должно начинаться с самого раннего возраста, мы их не решим. Вот почему с процессом формирования творческой личности работа внешкольных учреждений приобретает новое качественное значение.

И когда меня спрашивают, как мне представляется этот процесс, я отвечаю так, что творчество – это способ жизни. Чтобы ярче украсить свою жизнь, временами, черно-белую, мы обязательно

вносим в нее элементы творчества. Каждый ребенок имеет возможность сделать окружающий мир более интересным и можно утверждать, что наш эколого-натуралистический центр помогает раскрываться всему творческому потенциалу юного гражданина.

Через работу руководителей кружков экологического центра красной нитью проходят слова известного педагога Василия Кременя «Найти, поддержать, развить человека в человеке, заложить в нем механизм самореализации». Работая над проблемой формирования творческой личности, педагогический коллектив центра поставил перед собой задачу: определить учащегося главной действующей фигурой учебно-воспитательного процесса, постоянно обогащаться творческим опытом, формировать механизм самореализации каждого учащегося и создать комфортные условия для творческого развития ребенка. Для решения этих задач используются разнообразные формы работы: занятия, кружковая и клубная работа, работа научной секции МАН, лекции, конференции, экспедиции, практическая природоохранная работа, массовые мероприятия.

Выявить свои способности и таланты, испробовав себя в разнообразных формах деятельности, дает учащимся такую возможность научное общество «Эрудит», руководитель которого Кондратенко Л.В. – методист центра. В научном обществе учащихся работает эколого-биологическая секция, в которой обучаются старшеклассники. Среди воспитанников научного общества – слушатели Всеукраинской очно-заочно биологической школы, Института ботанических стажировок имени М.Г. Холодного. Школы флористики и фитодизайна. Все члены общества принимают активное участие в различных экологических научно-образовательных программах и конкурсах, привлекаются к научно-исследовательской работе соответственно их интересам, знакомятся с правилами написания научно-исследовательских работ, с методами научного познания.

Среди одаренных детей в научном обществе есть такие, которые сами демонстрируют свои интеллектуальные умения. Но есть дети, неуверенные в себе, мало активные. С такими учащимися проводим тренинги и коррекционные занятия. Для изучения интеллектуального потенциала воспитанников научного общества проводим тесты для оценивания интеллектуального нереализованного потенциала.

Научное общество «Эрудит» постоянно сотрудничает с родителями воспитанников. С целью знакомства родителей с деятельностью их детей в обществе, заинтересовываем их в совместном труде, проводим для них беседы, социально-

психологические тренинги, приглашаем их на ученические конференции.

Социально-психологические тренинги для родителей охватывают экологические аспекты бытовой сферы и способа жизни. Были проведены такие тренинги: «Собираемся на природу», (к вопросам использования природы в воспитании детей), «Содержать домашних животных или нет?» (к вопросам экологических требований при содержании домашних животных), «Уменьшаем количество бытовых отходов» (об экономном использовании семьей личных вещей, бытовых приборов и материалов).

С интересом приходят воспитанники на открытые занятия общества, где они имеют возможность проявить инициативу, творчество, организационные способности, презентовать свои исследовательские работы. Так, воспитанники научного общества, выпускники 2008 года презентовали такие работы: «Флора каменистых отложений Донецкого кряжа Антрацитовского района.» И «Лихенофлора города Антрацит как индикатор состояния атмосферного воздуха». Выполняя эти работы, дети использовали исследовательский материал, который они наработали во время экспедиций в природе в составе экологического отряда. Наблюдения над растениями и инвентаризация видового состава флоры обозначенных мест проводится у нас с 2004 года. В работе по изучению каменистых обнажений Донецкого кряжа Антрацитовского района дети достигли цели и определили современный состав растений каменистых обнажений. Они вместе со своим руководителем сделали таксономический анализ флоры растений и способы их приспособлений к данным условиям среды. Впервые за историю экологического центра воспитанники научного общества провели инвентаризацию флоры южной части Антрацитовского района. Эта работа заняла III место на XIУ областном конкурсе-защите научно-исследовательских работ учащихся.

Летом 2008 года юные исследователи стали участниками научно-образовательного проекта «Микроскопические водоросли – показатели состояния окружающей среды». Они исследовали водоросли почвы, фитобентоса, фитопланктона, а также водоросли с коры деревьев и других поверхностей. Результат работы – это написание исследовательской работы «Микроскопические водоросли пресноводного водоема».

В феврале 2009 года на 15 областной конкурс исследовательских работ представлялась работа «Использование травянистых дикорастущих растений во внешнем озеленении учебных заведений города». В ней были исследованы наиболее распространенные и

важные для озеленения декоративные растения каменистых обнажений и склонов байрачных лесов Антрацитовского района. Работа стала продолжением предыдущей научно-исследовательской по изучению флоры.

Эколого-натуралистический центр учащейся молодежи ведет постоянную поисковую работу по развитию существующих и внедрению новых форм работы экологического образования и воспитания. Одной из таких форм является тесное взаимодействие центра с общеобразовательными школами и школами нового типа. Такое содружество выражается в организации работы кружков на базе учебных заведений, в проведении природоохранных массовых мероприятий, в организации практической природоохранной работы. Объявлены совместные проекты школ и экологического центра «Возрождение штучной экосистемы сквер по улице Заводской» – ООШ №4; «Зеленый дом» – ООШ №2, и другие. В рамках долгосрочного проекта «Зеленый дом» дети поставили перед собой цель озеленить, облагородить школьный двор, школьные классы, коридоры, оборудовать зимний сад в фойе школы, заложить альпийские горки во дворе, омолодить школьный сад, заложить зеленую изгородь. Работа рассчитана на несколько лет. Поздней осенью юные любители природы собрали семена бирючины и высадили их вдоль школьного забора, весной – заложили альпийскую горку, тем самым сделаны первые шаги в выполнении проекта.

Участвуя в проекте «Возрождение искусственной экосистемы сквер по улице Заводской», юные природолюбы ООШ №4 составили характеристику расположения сквера в жилом районе. Они сделали паспортизацию древесных растений сквера, изучили санитарное состояние деревьев, проводят мониторинг санитарного состояния деревьев относительно видового состава, а также определили степень запыленности воздуха в разных местах территории сквера. Но самое главное – дети прониклись ответственностью за выполняемую работу по возвращению к жизни заброшенного сквера. На занятиях кружков эколого-натуралистического центра учащиеся не только получают дополнительные знания, но и привлекаются к конкретной природоохранной деятельности. Это участие в разнообразных акциях, конкурсах, викторинах. Активизировал работу природоохранный клуб «Экотоп» экологического центра. Учащиеся 7-х и 8-х классов общеобразовательных школ были приглашены к участию в познавательной игре-конкурсе «Экологическая мельница». Игра была разработана и проводилась руководителем клуба Кущенко Л.Б. Итоги игры, которая продолжалась поэтапно в течение учебного года, были озвучены на итоговой конференции экологов «Цветущая

Луганщина». Победители были награждены грамотами городского отдела образования.

Экологический клуб «Экотоп» объединил детей разных школ, дав им возможность проявить себя в разных экологических ситуациях. Готовясь к проведению игры, юннаты работали над сценарием игры, подбирали задания, рисунки, схемы для различных заданий и конкурсов экологической игры.

Формирование творческой личности начинается в экологическом центре на занятиях кружков «Юные друзья природы дошкольного возраста». Целью каждого занятия руководителя кружка Дрондиной Е.Л. является применение таких методов и приемов подачи материала, которые бы развивали умение видеть и понимать красоту природы, окружающей среды, формировали у детей эстетические и эмоциональные отношения, развивали творческую личность в каждом ребенке.

В работе кружка используется прием игры-задания «Придумаем историю (сказку)». Целью этих заданий является активизация творческих способностей и фантазии детей. Начало (или середину и конец) истории начинает рассказывать руководитель кружка, а дети додумывают, фантазируют и составляют законченный рассказ. Темы таких историй – сказок очень разнообразны: «Приключения Луны и Солнца», «Как рыба из реки убежала», «Несчастье в лесу» и многие другие. Ребенок, описывая окружающую среду, учится высказывать свое отношение к природе, анализировать, передавать свои мысли, впечатления от увиденного в историях, рассказах, сказках.

Несколько лет работает в эколого-натуралистическом центре кружок «Юные флористы и фитодизайнеры», руководитель кружка Пономарева М.Г. На занятиях кружка красота природы и человека показывается разными художественными способами. Творчество флористов-фитодизайнеров основывается на использовании для работ материалов растительного и искусственного происхождения. На первом этапе работы кружка Пономарева М.Г. воспитывает у детей чувство прекрасного, учит видеть чудесные краски природы. Руководитель кружка остерегает воспитанников от уничтожения дикорастущих растений, цветов. Кружковцы, изготавливая свои картины, привыкают к труду, к творческой работе, которая требует от них терпения, тщательности, аккуратности, воспитывает эстетический вкус. Для некоторых из них, обучение в кружке способствовало выбору профессии дизайнера.

Пользуется популярностью и кружок «Писанкарство», руководитель Ткаленко Т. А. В кружке активно возрождаются национальные традиции украинского народа. Дети вкладывают в

маленькие художественные изделия свои представления о весеннем пробуждении природы. Изучение истории, культуры и традиций украинского народа способствует росту духовности его воспитанников. С увлечением работают дети в проекте «Писанки Слобожанщины». Красивая коллекция пасхальных яиц займет достойное место в городском музее.

Активно работают у нас и кружки зоологического профиля. Здесь накоплен значительный опыт работы по использованию нетрадиционных форм работы. Воспитанники зоологического кружка – активніе участники Всеукраинского конкурса достижений юных зоологов и животноводов.

Таким образом, формирование творческой личности в эколого-натуралистическом центре проходит в несколько этапов и по нескольким направлениям, систематическим трудом всего педагогического коллектива. Воспитывается личность, которая понимает свои поступки, может предусмотреть их последствия, личность, которая любит и ценит природу и никогда ей не навредит.

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ПЕРЕСУВНОМУ ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Висоцька Людмила Василівна, завідуюча відділом

Рагуліна Ольга Олександрівна, керівник гурткової роботи
Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Протягом останніх років дедалі помітнішими стають результати модернізації системи позашкільної освіти і виховання, в ході якої простежується позитивна динаміка у створенні навчально-пізнавального поля дітей. [1]

Прикладом вищезазначеного є впровадження на Сумщині соціально-педагогічного проекту – пересувного позашкільного навчального закладу, завдяки якому щороку близько 3000 учнів сільських шкіл залучаються до різних форм позашкільної роботи, створюються реальні умови для залучення дитини як до індивідуальної, так і соціально значущої навчально-пізнавальної, пошукової, дослідницької та конкретної суспільно корисної, масової чи природоохоронної роботи.

Своєрідність навчально-виховної діяльності закладу полягає, насамперед, у добровільному і цілеспрямованому використанні дитиною вільного від навчання в загальноосвітній школі часу для якнайповнішого розвитку своїх потенційних можливостей.

Для сучасної дитини властиве розмаїття інтересів і потреб, що з кожним роком завдяки розвитку інформаційних ресурсів набуває динаміки і нерідко не знаходить реалізації у формальній сфері дозвілля.[2]

Велике значення в організації навчально-виховного процесу закладу надається різноманітності організаційних форм занять і виховних заходів, серед яких найбільш ефективними є: навчально-практичні заняття, тематичні екскурсії, майстер-класи, конкурсно-пізнавальні та розважальні заходи, спортивні, туристські змагання тощо.

Зміст навчально-виховної роботи зорієнтований на особистісні потреби дітей, стимулювання їх мотивів до навчання.

На особливу увагу заслуговує діяльність пересувного закладу з еколого-краєзнавчого напряму. Заняття організовані з урахуванням освітньо-виховних традицій районів, використання матеріальних можливостей сільських шкіл. Природоохоронна робота здійснюється дистанційно та безпосередньо на базі шкіл за навчально-виховною програмою «Екологія Сумщини», розробленою педагогами закладу. Формами цієї роботи є ознайомлення школярів з методиками проведення фенологічних спостережень, моніторингу природних об’єктів, вивчення лісових, лучних, польових біоценозів, різновидів грунтів, видів рослин і тварин, здійснення заходів щодо охорони навколишнього середовища.

Ефективною формою екологічного виховання школярів стали екологічні стежки, що включають такі взаємопов’язані компоненти, як оздоровлення, рекреація, просвіта, навчання і виховання.

Створення учбових стежок – справа достатньо нова, яка набирає швидких темпів. Різноманітність форм і методів їх створення дозволяє залучити до екологічної діяльності досить широке коло зацікавлених організацій і громадськість. А це, у свою чергу, сприяє розширенню не тільки числа стежок, а й географії їх розповсюдження. Як показує практика, учні шкіл проявляють турботу та бережливе ставлення до тих об’єктів природи, про які мають набуті знання, в інших випадках в їх поведінці проявляється нейтрально – байдужне ставлення, а іноді навіть негативне. Тому педагоги пересувного позашкільного навчального закладу надають перевагу залученню дітей до практичної природоохоронної діяльності, закладання екологічних стежок та організації роботи на них.

Така робота потребує створення так званого «учбового кабінету в природі». Екологічна стежка – це спеціально обладнана в навчальною метою природна територія, на якій створюються умови для виконання системи завдань, що організовують і спрямовують діяльність учнів в природному оточенні. Завдання виконуються під час екскурсій, а результати обробляються в лабораторних умовах.[3]

Особливість процесу екологічного навчання і виховання на стежках полягає в тому, що він будується на основі невимушеного засвоєння інформації, норм поведінки в природному оточенні. Досягається це шляхом органічного поєднання відпочинку і пізнання під час руху за маршрутом стежки.

Саму назву «екологічна стежка» можна розуміти як: «ми вивчаємо природу» та «природа навчає нас». Педагоги пересувного позашкільного закладу організовують спільну діяльність вчителів, керівників гурткової роботи екологічного напряму, учнів школи у створенні екологічної стежки та організації роботи на ній.

Основний зміст стежок складається із таких взаємопов'язаних компонентів як: освіта, просвіта, виховання, оздоровлення, рекреація**.**

Метою навчально-виховної екологічної стежки є виховання екологічно грамотної поведінки людини в природі, розширення знань про довкілля та людину, як частину природи.

Основними завданнями є:

- надання елементарних відомостей про об'єкти, процеси і явища природи;
- проведення на відповідних пунктах стежки теоретичних і практичних занять, набуття навичок закладання дослідів у природі, проведення моніторингів природних об'єктів;
- пропаганда природоохоронної роботи, інформування про види рослин і тварин, пам'ятки природи, наслідки господарської діяльності, які входять до маршруту стежки;
- підвищення екологічної свідомості, формування етичних стосунків людини з природою, живими організмами, виховання активної позиції щодо їх збереження;
- набуття навичок самостійного спостереження, вміння орієнтуватися в природі;
- оздоровлення та рекреація;
- виховання любові до рідної природи, батьківщини.

Особливу увагу педагоги закладу приділяють вибору місцевості. Вона повинна бути: привабливою, не «монотонною», з цікавими природними об'єктами; знаходитись неподалік від навчального закладу; бути безпечною: не перетинати автомагістралі та залізницю, не проходити поруч з лініями високої напруги і небезпечними

техногенними об’єктами, не пролягати поблизу небезпечних кар’єрів, ярів, обривистих берегів річок, біля місць полювання тощо.

Обираючи місце для майбутньої стежки педагоги закладу, вчителі та учні проводять узгодження із землекористувачами (лісництво, сільрада, колективне господарство, виконком тощо). Це створює правову основу для функціонування і збереження стежки.

Маршрут екологічної стежки вибирається так, щоб на ньому були представлені не тільки ділянки незайманої «дикої» природи, а й антропогенний ландшафт. Це дозволяє проводити порівняльне вивчення природного і зміненого середовища, вивчати характер природовідтворюючої діяльності людини, вчитися прогнозувати наслідки такої діяльності. Довжина маршруту не перевищує 2,5 кілометрів. Можливі варіанти довжини маршрутів в межах однієї стежки: для молодших школярів – 1 км (розраховано на екскурсію до 45 хвилин), для старшокласників – 2,5 км (розраховано на екскурсію 2-2,5 години). Проводиться маркування маршруту різними кольорами, яке наносять на дерева і стовпи (наприклад, червоні зірочки – для молодших учнів, сині кола – для старшокласників.

Після визначення маршруту уточнюються фізико-географічні, екологічні, топографічні умови стежки і закладаються зупинки (місця з цікавими природними об’єктами, про які розповідає екскурсовод), розробляється комплексний опис екостежки та картосхема. Всі організаційні роботи проводяться разом з учнями, адже відчуття спільного закладання екологічної стежки сприяє плідній роботі в майбутньому.

Картосхема виконується на основі топографічної карти даної місцевості, з нанесенням назв найближчих сіл, хуторів, річок, озер, гір, позначення цікавих природних та краєзнавчих об’єктів (джерело, рідкісні рослини, гніздівлі птахів, вирубки, ерозії тощо) та назви визначених зупинок. На початку маршруту встановлюється щит з картосхемою стежки, на якому вказуються назва стежки, її протяжність, час руху, ким закладена стежка та дата її створення. Місця відпочинку облаштовуються майданчиками для відпочинку, кострищами. До роботи щодо обладнання стежки залучаються вчителі трудового навчання, учні та їх батьки.

Освітня робота на екостежці – тривалий безперервний процес. В усі сезони року учнями ведуться спостереження будь-якого напряму (ентомологічні, орнітологічні, ботанічні, гідрологічні та інші), які є основою для закладання дослідів, наукових напрацювань, виступів на наукових конференціях, природоохоронної роботи.

Для проведення екскурсійної роботи збирається інформація про цікаві краєзнавчі об’єкти маршруту та готуються екскурсоводи.

Пошуково-дослідницька робота вихованців спрямована на формування самостійного мислення, розвиток практичних навичок ведення пошуку, творчої уяви, фантазії, оригінальних ідей.

За результатами роботи видаються буклети, листівки, путівники, ілюстровані фотографіями, які, можуть бути оригінальними запрошеннями на екскурсію. Плідна робота на стежці відображається в періодичних виданнях (газетах, журналах, мережі Інтернет) та у виступах на радіо та телебаченні.

У багатьох школах області вже закладені екологічні стежки, але деякі з них мають недовершений вигляд, інші – рідко використовуються на практиці. Методичні поради, корегування маршруту, організація збору інформації та природоохоронної роботи на стежці, залучення до участі у Всеукраїнському конкурсі-огляді на кращу екологічну стежку – це завдання, над реалізацією яких працюють педагоги пересувного позашкільного навчального закладу. Так, в селі Рогинці Роменського району під час занять гуртка «Екологія Сумщини», а також завдяки дистанційним формам навчання учнями та вчителями школи було зібрано інформаційний матеріал про об’єкти стежки. Під час практичних занять зроблено багато фоторобіт, які взяли участь у Всеукраїнській акції «В об’єктиві натураліста». Учні школи стали активними учасниками природоохоронної акції «Первоцвіт», під час якої на стежці виявлено досить рідкісний для Сумської області вид – пролісок дволистий.

Учнями Пожнянської, Рябинівської шкіл Великописарівського району активно ведеться збір інформації про природні та історико-краєзнавчі об’єкти екологічної стежки.

З учнями старших класів Великобобрицької ЗОШ Краснопільського району було закладено маршрут екологічної стежки та проведені деякі дослідження на її території (визначена висота ялин, дубів, які знаходяться на території парку – пам’ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення). Учні Плавинищенської та Миколаївської ЗОШ Роменського району на території екологічних стежок взимку провели природоохоронну акцію «Годівничка», яка була спрямована на допомогу зимуючим птахам.

Напрацьований у пересувному позашкільному навчальному закладі досвід еколого-краєзнавчої роботи з дітьми із сільської місцевості дозволяє успішно вирішувати такі завдання: спостерігати за динамікою зростання зацікавленості учнів позашкільною роботою; зміною особистісних освітніх та виховних орієнтирів учнів; виявляти домінуючі фактори та напрями пошуково-дослідницької діяльності, еколого-натуралістичної роботи.

Список літератури

1.Пустовіт Г.П. Екологічна освіта учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.

2.Пустовіт Г.П. Теоретичні засади позашкільної освіти і виховання: ідеї та пошуки // Рідна школа. – 2009. – №2-3. – С. 9-14.

3.Роль екологічних стежок у вихованні молоді: www.rusnauka.com.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ ЯК АСПЕКТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Крекотіна Тетяна Миколаївна, методист вищої категорії відділу пошуково-дослідницької роботи учнівської молоді

Герасименко Оксана Валеріївна, завідувачка відділу пошуково-дослідницької роботи учнівської молоді;
Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Людина як частина природи має біологічні властивості, тому підвладна біологічним закономірностям. Водночас вона – істота

соціальна, бо є носієм суспільних характеристик. Звідси виникає проблема співвідношення в ній біологічного та соціального.

З точки зору сучасної наукової філософії сутність людини є соціальною, але необхідно визнати наявність, значення та відносну самостійність її біологічної природи. Це означає, що біологічне начало є підпорядкованим соціальному, але зберігається й утворює з соціальним діалектичну єдність. Важливо, щоб усі – педагоги й учні – розуміли значимість цього та стали на шлях співробітництва з природою. Отже, одним із основних завдань сучасної освіти є виховання підростаючого покоління, яке б розуміло, що сфера природи повинна служити об'єктом пильної уваги кожного. Для розв'язання цієї проблеми першорядну роль повинна відігравати екологічна освіта та екологічне виховання.

У психолого-педагогічній літературі існує значна кількість наукових праць щодо завдання екологічної освіти та виховання школярів – засвоєння особливої екологічної моралі, етики відносин природи та людини (М.В.Картель, А.Берека, В.Вербицький та інші). Але аналіз існуючих навчальних програм і нормативних документів щодо цього питання свідчать про необхідність розроблення національної концепції безпосередньої екологічної освіти, яка б, будучи достатньо опрацьованою з позицій філософії, психології, педагогіки та ґрунтуючись на національних традиціях і звичаях, була б невід'ємною складовою гуманітарної освіти.

Метою екологічної освіти (свідомого та планомірного розвитку знань про навколишнє середовище протягом усього життя) є формування уявлень про довкілля, специфіку його внутрішніх відносин, характер антропогенного впливу, а також принципи гармонійного розвитку людини та природного середовища. Метою екологічного виховання є формування аналогічної свідомості, що охоплює поняття екологічної моралі – збалансованості між сприйняттям навколишнього середовища, його піднесенням і поведінкою людей. Основою екологічної підготовки мають бути, звичайно, біологічні знання – закони життя живої природи, а також розуміння того, як необхідно жити, щоб не порушувати гармонії навколишнього середовища.

Тому стратегічним завданням екологічної освіти та виховання слід вважати пізнання природи. Це створює всі необхідні передумови для екологічно обґрунтованих локальних дій відповідно до конкретного природного середовища, забезпечує розуміння якості середовища, яка визначається не технічними рішеннями, а якістю тієї роботи, що виконують природні об'єкти. Виконання цих завдань передбачає досягнення трьох цілей:

- формування екологічного світогляду;
- утвердження у свідомості учнів думки, що життя може існувати винятково у формі цілого, а не частин;
- освіта має здійснюватися в межах раціонального природокористування.

Отже, найважливішим завданням екологічної освіти та виховання є встановлення пріоритетності екологічних знань [3] і екологічної культури, що творить спосіб життя людини [1].

Екологічна освіта та виховання вимагають реорганізації (вдосконалення, оптимізації) на основі глибокого філософського та психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, визначення соціальних функцій екології в суспільстві, традицій, звичаїв, історичного досвіду українського народу в цій сфері [2].

Усі можливості для екологізації змісту навчання (могутнього засобу виховання любові до природи, розуміння необхідності її охорони) мають позашкільні навчальні заклади та наукові товариства учнів, що працюють на базі загальноосвітніх шкіл. Для успішного формування екологічної вихованості дітей велике значення має навчання в дитячих/юнацьких творчих об’єднаннях цих закладів.

Беручи до уваги все зазначене, потрібно наголосити, що екологічну освіту та виховання треба здійснювати безперервно. Це є основним стрижнем роботи педагогів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів області, які керують діяльністю п’ятдесяти двох гуртків екологічного спрямування (їх відвідує третина школярів від загальної кількості дітей, залучених до навчання в НТУ) в двадцяти двох наукових товариствах учнів області.

Досвід практичної діяльності доводить, що для сучасного навчально-виховного процесу актуальною є проблема створення такої системи роботи, яка б сприяла виконанню завдань екологічної освіти. Організаційно-методичними основами, від яких залежить ефективність навчально-виховного процесу, має бути: програмне та науково-методичне забезпечення; система роботи з педагогічними кадрами; співпраця з науковими установами та вищими навчальними закладами. Педагогічно правильна організація навчальної діяльності в дитячих/юнацьких творчих об’єднаннях, використання інноваційних прийомів і методів – важлива умова ефективного засвоєння екологічних знань учнями, вироблення в них необхідних умінь і навичок.

Однією з умов формування екологічної свідомості школярів, які навчаються в гуртках, що працюють у позашкільних навчальних закладах і НТУ, є використання різноманітних форм навчально-виховної роботи, серед яких: освітні проекти, учнівські конференції, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, виставки, конкурси творчих робіт, тематичні експедиції, польові практики [4]. Неможливо сказати, що важливіше – практична діяльність чи теоретичні знання. Але на перших порах заслуговує на увагу саме повідомлення екологічних відомостей. Озброївши учнів науковими знаннями про об'єкти та явища природи, ми закладаємо основу для їх екологічного виховання, адже захищати, любити можна те, що добре знаєш. Керівники гуртків повинні не лише ознайомити вихованців із теоретичними знаннями, а й залучити школярів до науково-дослідницької роботи, що допомагає визначити та розв'язувати проблеми, пов'язані з екологічним становищем рідного краю. Це сприяє ефективності екологічної освіти, спонукає учнів до практичного використання знань і вмінь у пошуку можливих способів розв'язання екологічних проблем.

Таке педагогічне надзавдання можна втілювати лише через освітню виховну систему на основі принципово нових ідей, методів, підходів, які б ураховували структуру екологічних знань, соціальні функції сучасної екології, традиції, звичаї, історичний досвід українського народу для того, щоб збагнути себе, своє місце в природі. Становлення компетентності школярів у розв'язанні екологічних проблем з рівня несвідомої (учневі невідомо, що він не знає і не вміє) до рівня свідомої компетентності (усвідомлення доцільності власних вчинків і дій) є визначальним для формування екологічної свідомості (екологічної культури) як форми адаптації етносу до природних умов і способів творення свого довкілля.

Настав час виховувати підростаюче покоління не в згубній традиції якомога більше брати від природи, а в притаманному українському народові гармонійному співіснуванні з природою, раціональному використанні та відтворенні її багатств, у психологічній готовності всюди і завжди берегти природні цінності.

Узагальнюючи все зазначене, хочемо наголосити на тому, що роль позашкільних навчальних закладів і наукових товариств учнів у вихованні екологічної культури незаперечна. І не можна сказати, що відіграє тут більшу роль екологічна освіта чи екологічне виховання. Лише розглядаючи ці процеси у взаємозв'язку, можна виховати екологічно грамотного громадянина нашого суспільства.

Список літератури

1. Вербицький В.В. Нам – 70. А насправді...// Рідна школа. – 1995. – №10-11. – С.6.
2. Дробноход М. Філософія екологічної освіти // Освіта. – 1996. – С.4
3. Екологічне виховання учнів як основа для забезпечення екологічного майбутнього людини // Основи екологічних знань. –Тернопіль, 1994. – С. 143-148.
4. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України: Методичний посібник/Упор. Бондар Л. М., Перепелиця Н. В., Сидоренко Н. Ю.; Під заг. ред. Тихенко Л. В. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008, – 257 с.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ПРОЦЕСІ БІОЛОГІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ КОМПЛЕКСНОГО ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Омельчук Емма Анатоліївна,
культорганізатор Тростянецького
районного палацу дітей та юнацтва

Екологічне краєзнавство поруч з історичним, літературним, географічним краєзнавством, фольклором та етнографією є однією зі складових частин краєзнавства як науки про рідний край. Охорона природи, екологічне виховання, біологізація навчально-виховної діяльності є однією з головних завдань роботи гуртків еколого-краєзнавчого напрямку. Керівники краєзнавчих та еколого-натуралістичних гуртків Тростянецького районного Палацу дітей та юнацтва роблять все для того, щоб таке завдання дійсно виконувалася.

Природоохоронна робота – це, перш за все, пропаганда екологічних знань. Необхідно, щоб діти знали, як у природі все взаємопов’язане. Не можна порушити один компонент, не зашкодивши іншому. На сьогоднішній день екологічний стан міста Тростянець знаходиться в межах допустимих норм, хоча є і ряд проблем, на вирішення яких у районі прийнята Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища до 2015 року.

Заходи розділу з охорони атмосферного повітря, переведення ряду котелень на газове паливо, удосконалення теплопостачання на деяких об’єктах привели до зниження валового викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Зниження впливу забруднюючих речовин на стан атмосферного повітря відбулось

також за рахунок повної та часткової призупинки діяльності промислових підприємств, зокрема таких, як „Півненківський цукрозавод”, ВАТ „Агротехсервіс”, ЗАТ „Ворскла”.

У районі завершена робота по підготовці вихідних даних для створення національного природного парку „Тростянецько-Ворсклянський” площею в 40 тис.га. Проект відповідного Указу знаходиться в адміністрації Президента України. До складу парку увійдуть практично всі нині діючі об’єкти природно-заповідного фонду району. Дирекція парку плануватиме і буде проводити заходи по раціональному використанню і відтворенню біорозмаїття територій.

На жаль, щорічно збільшується техногенне навантаження на річку Боромлю за рахунок скиду неочищених та умовно очищених стічних вод. Украй неналежному стані знаходяться міські очисні споруди.

За даними Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Сумській області, в районі з’явилися десятки безгосподарних артезіанських свердловин. Через це є ризик забруднення водоносного горизонту з тяжкими наслідками як для водних об’єктів, так і для здоров’я людей.

Загальною проблемою сьогодення для всіх населених пунктів є утворення несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів. Зараз, на жаль, практично неможливо через відсутність коштів і спеціального обладнання без шкоди для довкілля і здоров’я людей проводити у місті роботи по ліквідації звалищ відходів

До проблем слід віднести питання щодо безпечного зберігання та знешкодження заборонених та непридатних до подальшого використання отрутохімікатів, адже стан складських приміщень, в яких зберігаються непридатні та заборонені пестициди, значно погіршився.

Вирішення цих проблем під силу певним структурам і організаціям. Але ми маємо привчати дітей вже зі шкільного віку перейматися проблемами збереження довкілля. Для цього і працюють у позашкільних закладах гуртки екологічного напрямку.

Наші гуртківці – учасники Всеукраїнських екологічних акцій „Біощит”, „До чистих джерел”, „Земні перлини Сумщини”, „Парки – легені міст і сіл”, „Птах року” та багатьох інших. В рамках акції „Біощит” проводилися конкурси веселих та кмітливих за темами „Про букашок і козявок” та „Мурашине царство”. Дітям запам’яталися програми в рамках акції „Птах року” – „Сорока-білобока” та „Пташиний базар”; в рамках акцій „Жива вода” та „До чистих джерел” – програма „Кришталева крапелька”. Що стосується

останньої акції, у закладі проведено анкетування серед гуртківців, щоб з'ясувати, що їм відомо про водні багатства краю, яку допомогу діти можуть надати у вирішенні питань охорони водних ресурсів. З'ясувалося, що більшість з опитуваних мають дуже приблизне уявлення про річки, озера нашого краю, про запаси прісної води, хоча всі вони висловлювали бажання взяти участь в акції „До чистих джерел". Екологи-краєзнавці Палацу дітей та юнацтва провели декілька рейдів по вивченню екологічного стану річки Боромлі, яка протікає в межах нашого міста. З'ясувалося, що вода в річці придатна для купання, хоча в районі мосту на трасі Суми-Харків вона дещо гіршої якості. На всій досліджуваній ділянці не дотримується режим утримання прибережних смуг. Берег річки захаращений смітниками, близько до води розташовані городи. Гуртківці не тільки провели дослідження води в річці, але й прибирали сміття вздовж берега. Екологічну акцію провели гуртківці і по очищенню від сміття берегів озера в парку Чайковського. Вже традицією стала участь у міській толоці, коли щовесни в урочищі Нескучне проводяться заходи по впорядкуванню території лісопарку, місцевості біля нескучанських джерел, а також по впорядкуванню мурашників.

Юні друзі природи нашого Палацу також намагаються піклуватися і про мешканців річкових берегів і парків. Взимку багато уваги приділяється підгодівлі птахів. Кожен гуртківець робить годівничку, вивішує її у сквері і слідкує, щоб вона ніколи не була порожня. Юннати нашого Палацу стали брати активну участь у Всеукраїнському конкурсі годівничок для птахів „Незвичайне у звичайному". Запам'яталися гуртківцям і походи до урочища Нескучного, під час яких вивчався екологічний стан лісових озер, комплексів мурашників.

В рамках екологічного тижня проводиться акція „Первоцвіти", в ході якої видаються спецвипуски стінгазет про ті рослини нашого краю, які занесені до Червоної Книги. Діти розповідають своїм одноліткам про необхідність бережливого ставлення до тієї краси, яка оточує всіх нас і яка, на жаль, знаходиться під загрозою.

Ми всі знаємо, що компоненти екосистем знаходяться у тісному зв'язку між собою. Цей зв'язок складався роками і порушувати його не можна. У цьому ми пересвідчилися, коли досліджували вплив фактору випалювання на рослинний покрив, ґрунти та їхніх мешканців. Було обстежено ділянку парку, де восени і навесні спалювали опале листя. Спочатку було зроблено план ділянки шляхом окомірної зйомки, потім юннати досліджували, яка рослинність є у цьому місці парку, які безхребетні та інші тварини зустрічаються тут. З'ясувалося, що в тих місцях, де спалювали листя,

рослинність практично відсутня, порушена структура ґрунту, відсутні ті безхребетні тварини, які зазвичай мешкають у ґрунті. Не важко було дійти висновку, що такі дії – це дуже жорстокий вчинок щодо природного середовища.

Природа Тростянеччини багата і різноманітна. На території району є природоохоронні об'єкти, серед яких Тростянецький дендропарк, дерева – унікальні пам'ятники природи. Гуртківці вивчали екологічний стан цих об'єктів. На території міста є три пам'ятники природи – Липова алея і два дуби в районі міської школи №5. Результати обстежень були надіслані до Всеукраїнського товариства охорони природи. Окрім опису вищезгаданих пам'ятників природи, юні екологи-краєзнавці висловили думку про необхідність надання статусу пам'ятників природи дубу, що росте в районі садиби Голіциних, і сосні Веймутова, яка росте у сквері біля міськради.

Екологи-краєзнавці Тростянецького Палацу дітей та юнацтва працюють у тісному контакті з науковими співробітниками Краснотростянецької лісодослідної станції, місцевими краєзнавцями Володимиром Безсмертним та Олексієм Селегенем.

Одним з основних своїх завдань юні екологи-краєзнавці вважають пропаганду екологічних знань серед школярів міста, дошкільнят. Але зусиль вихованців одного гуртка замало у вирішенні цього питання. Тому треба працювати всім разом – і тим, хто безпосередньо займається природоохоронною роботою, і тим, хто небайдужий до проблем збереження навколишнього середовища.

Ми будемо продовжувати вже розпочаті справи. Є багато планів на майбутнє. Це і вивчення стану малих річок, і виявлення і дослідження нових місць, де зустрічаються рідкісні види рослин і тварин. Гуртківці знаходяться у постійному пошуку нових цікавих форм природоохоронної роботи. Однією з них є пропаганда екологічних знань серед школярів шляхом виступів екологічних агітбригад, адже це одна з найбільш цікавих для дітей форм залучення їх до вирішення такої проблеми, як екологічне забруднення навколишнього середовища. Виступи агітбригади „Екопульс" Тростянецького районного Палацу дітей та юнацтва у школах району користуються значною популярністю. У квітні минулого року агітбригада стала переможцем обласного конкурсу екологічних агітбригад.

Ми залучаємо до співпраці і лідерів дитячих організацій міста. Адже можна розв'язати екологічні проблеми лише спільними зусиллями відповідних структур, громадськості та дитячих об'єднань.

Юні екологи-краєзнавці Палацу на основі зроблених досліджень екостану та екологічної карти місцевості розробляють екологічні

екскурсійні маршрути. Один з них стосується природних пам'яток, що розташовані в центрі міста. Це зелені об'єкти садиби Голіциних та спеціалізованої школи №5 і парку Чайковського. Наступним кроком в нашій діяльності є розробка екологічного екскурсійного маршруту до Тростянецького лісопарку. Юні історики-краєзнавці разом з екологами-натуралістами дослідили історію його створення, рослинний і тваринний світ урочища Нескучного, історію створення Краснотростянецької лісодослідної наукової станції, обстежили стан навколишнього середовища, якість води у природних джерелах та нескучанських озерах. Завдяки щорічному проведенню районного етапу обласного конкурсу „Села Сумщини запрошують" проводиться вивчення об'єктів зеленого туризму у районі. Все це дає змогу розкрити ще одну мальовничу сторінку в історії Тростянеччини, яка в останні роки дійсно стає важливим об'єктом туризму на Сумщині.

Діяльність еколого-натуралістичних та еколого-краєзнавчих гуртків Палацу дітей та юнацтва спрямовані на вивчення природи рідного краю, виховання дбайливого ставлення до неї, впровадження нових форм природоохоронної та дослідницької роботи в процес навчання, його біологізацію.

Палай дітей та юнацтва є районним координаційно-методичним центром по організації позашкільної освіти різних напрямів, у тому числі і еколого-краєзнавчого. Регулярно для педагогів району проводяться консультації, семінари, тематика цих заходів – як правильно організувати участь дітей у різноманітних природоохоронних та еколого-натуралістичних і краєзнавчих акціях, оформити відповідні матеріали, як організувати роботу агітбригади тощо. Питання екологічного виховання підростаючого покоління району вносилися до порядку денного районних семінарів практикумів для керівників туристсько-краєзнавчих та екологічних гуртків та семінарів педагогів-організаторів і заступників директорів з навчально-виховної роботи шкіл району. Для освітян району проводяться відповідні консультації.

Педагоги Палацу працюють над поповненням методичної бази для занять гуртків та здійсненням екологічної роботи в цілому. Протягом навчального року проводиться робота по підготовці методичних розробок екскурсій в природу зі школярами молодшого та середнього шкільного віку, тематичних розробок занять гуртків „Квітникарі" та „Юні екологи", сценарії в пізнавальних програм для школярів різних вікових категорій, методичних рекомендацій по проведенню заходів еколого-краєзнавчого характеру. Надруковано дев'ять збірок з питань екологічного виховання та формування навичок здорового способу життя.

Гуртки еколого-натуралістичного профілю тримають зв'язок із засобами масової інформації, інформуючи в них про свою діяльність. Це тематичні статті у пресі, присвячені Дню Землі та еколого-натуралістичним заходам, що проводилися у Палаці.

Еколого-натуралістичні та еколого-краєзнавчі гуртки ПДтаЮ співпрацюють з районною інспекцією з питань екологічної безпеки (нач.М.Г.Шульга), науковцями Краснотростянецької лісодослідної станції (директор В.А.Ігнатенко), Тростянецьким держлісгоспом. Ведеться спільна робота по організації озеленення міста, створенню лісових насаджень в урочищі „Нескучному".

Гуртки працюють за програмами Міністерства освіти України. Ведеться робота над апробацією нетрадиційних форм проведення занять (заняття-заочна подорож, заняття-гра, комплексні заняття).

Юні екологи-краєзнавці Палацу здійснюють рейди по вивченню стану навколишнього середовища та окремих компонентів екосистем – води в озерах та грунту в урочищі „Нескучному", пам'ятників природи на території міста. В рамках Всеукраїнської акції „Майбутнє лісу в твоїх руках" проведяться такі заходи: районний конкурс малюнку „Людина та ліс"; районний конкурс творів „Людина та ліс"; акція „Джерело"; насадження лісу; операції „Мурашник" та „Первоцвіт".

Вихованці Палацу брали участь в озелененні території міста, допомагали упорядковувати джерела в урочищі „Нескучному" в рамках конкурсу „ Мій рідний край – моя земля". Юні екологи закладу не тільки вивчають природу своєї місцевості, вони знайомляться із народними ремеслами, традиціями рідного краю. Діти зустрічалися із народним цілителем Любарцем І.С., настоятелем храму Різдва Богородиці села Кам'янки, краєзнавцем Олександром Селегенем.

У Палаці приділяється увага літньому оздоровленню гуртківців. Щороку у профільному таборі „Веселка" ПДтаЮ поруч з гуртківцями інших творчих об'єднань оздоровлювалися вихованці еколого-натуралістичних та еколого-краєзнавчих гуртків. Одна дитина відпочивала у Всеукраїнському таборі „Юннат" Національного еколого-натуралістичного центру.

Свою еколого-краєзнавчу та еколого-натуралістичну діяльність Тростянецький районний Палац дітей та юнацтва презентував для учасників Всеукраїнського зльоту юних лісівників, який проходив і на базі району у вересні 2008 року. Обмін досвідом з даного напрямку – це також дієва форма роботи у вирішенні питань збереження навколишнього середовища, активного залучення школярів до природоохоронної роботи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ РОБОТИ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Чупрун Олена Григорівна, директор
Путивльського районного центру
позашкільної роботи

Історія людства нерозривно пов'язана з історією природи. На сучасному етапі питання традиційної взаємодії природи з людиною зросли до глобальної екологічної проблеми. Якщо люди у найближчий час не навчаться дбайливо ставитись до природи та до власного здоров'я, вони знищать себе. Тому необхідним є процес оптимізації діяльності людини по використанню природи, досягнення гармонії відносин між суспільством та природою. Вирішенню цих завдань сприяє біологізація навчально-виховного процесу, що викликаний:

- необхідністю підвищення екологічної культури людини;
- необхідністю збереження та покращення стану здоров'я людей через формування потреби здорового способу життя;
- необхідністю збереження та відновлення, раціонального використання та примноження природних багатств;
- недостатньо розвиненою у людини потребою практичної участі у природоохоронній діяльності.

Саме тому серед пріоритетних завдань позашкільної освіти є формування екологічної культури вихованців, що передбачає виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо розв'язання проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження.

Саме таким осередком виховного простору для дітей і підлітків є Путивльський районний центр позашкільної роботи. На сьогодні в нашому закладі працюють три відділи: відділ декоративно-прикладного мистецтва та естетичного виховання, відділ технічної творчості та натуралістсько-краєзнавчий відділ, який є координаційним і методичним центром еколого-натуралістичної роботи в районі. Педагоги відділу проводять інструктивно-методичну роботу, вирішуючи такі завдання:

- формування екологічної культури вихованців;

- ознайомлення та вивчення екологічного стану регіону, держави;
- систематичне і поглиблене вивчення вихованцями рідного краю;
- ведення науково-дослідницької роботи;
- співпраця з державними установами і громадськими організаціями;
- участь у обласних і всеукраїнських еколого-натуралістичних конкурсах;
- втілення профільних навчальних програм вищого рівня для творчих об'єднань за інтересами для здібних і обдарованих вихованців з метою допрофесійної підготовки.

Біологізації навчально-виховного процесу Центру позашкільної роботи сприяють:

- збільшення кількості гуртків та інших творчих об'єднань біологічного напряму;
- збагачення змісту програм гуртків усіх напрямів позашкільної освіти блоками біологічного змісту;
- широке застосування наскрізних навчально-виховних програм;
- систематизація просвітницької роботи; залучення вихованців та їх батьків до практичної природоохоронної роботи (участь у екологічних акціях операціях, трудових рейдах);
- теоретична та практична підготовка педкадрів для роботи по біологізації освітнього процесу.

У поточному навчальному році гуртковою роботою еколого-натуралістичного профілю було охоплено 442 вихованця. Діти займались у 31 групі.

На базі Центру позашкільної роботи працюють гуртки біологічного профілю, а саме: «Знавці лікарських рослин», «Юні квітникарі», «Основи екологічних знань», «Юні друзі природи», «Народознавці», «Декоративний акваріум», «Орнітологи».

Саме на базі закладу з досвідчених керівників гуртків ЦПР та вчителів біології шкіл створено і плідно працює оргкомітет з проведення районних етапів обласних і Всеукраїнських еколого-натуралістичних конкурсів, акцій, експедицій. Тісна співпраця педагогів ЦПР зі школами району дозволяє охопити природоохоронною діяльністю значну кількість дітей та підлітків. Протягом останніх трьох наші вихаванці років вихованці закладу відзначені Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю за перемоги у таких заходах:

- «Біощит» (кер.: Іноземцев С.А., І місце);
- «Птах року» (кер.: Іноземцев С.А., ІІ місце);
- «Посади сад» (кер.: Євтушенко С.А., ІІ місце);

- конкурс-огляд на зразкову навчально-виховну екологічну стежку (керівник Есманова Н.М., ІІ місце);
- «Форум юннатів різних поколінь» (керівник Пірожнікова Н.І.).

Серед вагомих практичних природоохоронних і екологічних заходів, до яких було залучено учнів шкіл і вихованців ЦПР у 2008-2009 навчальному році, були проведені:

- екоакція «Лети до нас, пернатий друже!» (120 учнів і вихованців ЦПР виготовили та розвісили понад 76 шпаківень).
- міська акція учнівської молоді «Посади своє дерево», приурочена до Дня Довкілля (кількість учасників – 861, висаджено дерев – 483, декоративних кущів – 121);
- робота на екологічній стежині «Ділянка «Джерело» (очищено понад 100 м прибережної смуги р. Сейм);
- акція «Пам'ять» з упорядкування братських могил та територій обелісків загиблих воїнів ВВВ (Благоустрій здійснено на 3 об'єктах. У подальшому планується висадження квітів);
- екологічна акція, присвячена Всесвітньому Дню Землі, з упорядкування території біля пам'ятника С.А.Ковпаку (Нікольська гірка). Висаджено також 80 саджанців сосен і ялиночок. Кількість учасників акції – 120.

Для системного, поглибленого здобуття знань з біології, екології на території району працюють 4 шкільних лісництва. На рахунку членів шкільних лісництв багато корисних і цікавих справ: вирощування саджанців, посадка лісу, збирання лікарських рослин, догляд за культурами, підгодівля тварин і птахів узимку.

Залученню дітей та підлітків до активної участі в конкретних практичних заходах з охорони довкілля, природоохоронних виставках та конкурсах сприяє культурно-масова робота еколого-натуралістичного спрямування та діяльність органів дитячого самоврядування. Найцікавішими заходами стали: «Міс «Золота осінь», День зустрічі птахів, День Довкілля, акції «Чиста Україна – чиста Земля», «Молодь обирає здоров'я», «Путивльщино! Колиска предків славних...».

Новинкою в еколого-просвітницькій роботі та екологічному вихованні стало проведення еколого-психологічних тренінгів – "Світ рослин", "Світ дерев", "Світ птахів", які вдалося реалізувати з вихованцями екологічних гуртків. Головна мета тренінгів – підвищити інтерес до оточуючого природного середовища та формувати гуманістичне сприйняття довкілля через усвідомлення себе як часточки природи. Тренінги сприяють навчанню та вихованню в двох аспектах – екологічному й психологічному. Екологічний аспект спрямований на узагальнення знань біологічного

циклу (знання та відомості про лікарські рослини, цінність дерев, їх породний склад, про птахів та їх значення на терені табору). Психологічний напрямок містив у собі навчальний та виховний аспекти і був спрямований на пізнання та вивчення учнівською молоддю свого внутрішнього світу та вироблення уміння використовувати природу для забезпечення внутрішньої гармонії і гарного самопочуття. Ідейне гасло тренінгу – " з думкою про себе – обличчям до природи", з акцентом – "людина – природа – гармонія".

У рамках літнього оздоровлення: переможці обласних етапів Всеукраїнських конкурсів відпочивають у Всеукраїнському таборі «Юннат»; члени Сумського територіального відділення МАН України займаються дослідницькою роботою в екологічному таборі «Деснянські зорі»; проведено експедиційний похід до с. Волокитине з метою вивчення рослинного та тваринного світу.

Вже п’ять років поспіль за сприяння Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю проводиться фольклорна експедиція селами з горюнською культурою. Спільно зі спілкою піонерських організацій Путивльщини розроблено та успішно реалізується проект соціальної програми «Відродження старовинної горюнської культури», метою якого є збереження традицій зникаючої народності горюнів, їх мови, фольклору, вірувань, навичок, побутового устрою; популяризація народного мистецтва горюнів серед учнівської та студентської молоді, учасників просвітницьких акцій та фестивалів; виховання поваги до народних звичаїв та традицій; підтримка творчих ініціатив дітей та молоді, розкриття їх здібностей і талантів; створення умов для організації змістовного дозвілля дітей та молоді.

Вихованцями закладу зібрано унікальній фольклорний матеріал, відновлено старовинний ручний ткацький верстат. Двотижневе життя у наметовому містечку сприяловихованню любові до рідного краю, живому спілкуванню з природою, оздоровленню вихованців.

Натуралістсько-краєзнавчий відділ тісно співпрацює з багатьма установами і організаціями з метою вдосконалення навчально-виховного процесу, зокрема з Всеукраїнським товариством охорони природи, Всеукраїнською екологічною лігою, Державним міським краєзнавчим музеєм.

Отже, система роботи щодо біологізації навчально-виховного процесу сприяє формуванню екологічної культури, викликає стійке бажання подолати екологічні проблеми, активізує участь у природоохоронному русі; змушує вихованців уважно придивлятися до того, що відбувається навколо.

БІОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ГЛУХІВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРІ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

Кудрявцева Вікторія, методист Глухівського міського центру дитячої та юнацької творчості Сумської області

Перепелиця Ніна Володимирівна, методист Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

У сучасній науці ствердилась думка, що стиль людського мислення стосовно оточуючого природного середовища можна змінити лише шляхом підвищення рівня біологічної та екологічної обізнаності суспільства. Саме біологічно освідчена людина, де б вона не працювала і яку б посаду не обіймала, може організувати свій життєвий простір у відповідності до законів природи [2].

Як відомо, провідна роль у формуванні біологічної освіченості населення належить закладам освіти. Інтегруюча та практична спрямованість діяльності сучасних позашкільних навчальних закладів забезпечує прискорення процесів адаптації та соціалізації підростаючого покоління в соціо-культурному просторі [2].

Формування біологічної освіченості підростаючого покоління є однією з науково-методичних проблем, над якою працює педагогічний колектив Глухівського міського центру дитячої та юнацької творчості. Створена в закладі система біологічної освіти ґрунтується на тісній узаємодії з дошкільними, загальноосвітніми та вищими навчальними закладами міста. Так, у дошкільних навчальних закладах міста формуються початкові знання малюків про природу, навколишній світ; у загальноосвітніх закладах здійснюється базова біологічна та екологічна підготовка школярів. Навчально-виховна діяльність Глухівського міського ЦДЮТ спрямована на інтеграцію профільних та природничих знань, умінь та навичок школярів; створення умов, сприятливих для їх активного застосування в навчально-творчій та практичній еколого-натуралістичній діяльності.

Визначальною складовою системи біологічної освіти в закладі є організація практичної природоохоронної та просвітницької діяльності вихованців всіх навчально-виховних відділів. Протягом навчального року вихованцями та педагогами реалізується низка проектів щодо збереження та відновлення рослинних угрупувань міста та його околиць. Традиційними стали природоохоронні акції „Замість ялинки – букет”, „Допоможи пернатому другу”, „Увага! Первоцвіт” тощо), районні етапи всеукраїнських та обласних конкурсів учнівських робіт „Птах року”, ”Юний дослідник”, „Зелений паросток майбутнього”, „Парки легені міст і сіл” тощо.

Важливим в означеній системі є проведення інтегрованих масових заходів для вихованців закладу („День зустрічі птахів”, „Міжнародний День Землі”, „Всесвітній День лісів”, „День довкілля”, „Ярмарок рослинного матеріалу”, ін.); конкурсів малюнків, плакатів і творів на тему „Збережемо ліс”, „Планета Земля – наш рідний дім”; тематичних конкурсів, вікторин, круглих столів тощо.

Належне місце в системі біологічної освіти закладу відведено організації дослідницької роботи вихованців на НДЗД, в теплиці та навчальних лабораторіях за напрямами „екологія”, „рослинництво”, „біофізика”. Так, у 2008-2009 навчальному році для проведення дослідів „Уплив укорінювачів на вкорінення живців туї, самшиту, ялівцю”, „Визначення найкращих субстратів для вкорінення живців” та ін. вихованцями еколого-натуралістичних гуртків було закладено два парники.

Вагомих результатів досягла робота гуртків техніко-біологічного напряму, вихованці яких досліджують вплив техногенних факторів, зокрема радіохвиль, магнітних та електронних полів на рослинний і тваринний світ рідного краю. Для забезпечення можливості проведення техніко-біологічних дослідів вихованцями гуртка виготовлено ряд нових приладів та пристроїв. Практичного значення набули виготовлені під час гурткових занять прилади для обробки насіння електромагнітними хвилями, озонування повітря, іонізації повітря та води. Ці прилади неодноразово відзначались дипломами всеукраїнських та обласних конкурсів.

Подальша робота вихованців гуртків техніко-біологічного напряму спрямована на виготовлення приладів з електро- та лазероакупунктури з ефектами, що не застосовуються в промислових апаратах, в тому числі – приладів для виявлення радіоактивного випромінювання пальців людини, лікування картинами тощо. Зазначені прилади планується використовувати в подальших фізико-біологічних дослідженнях вихованців закладу, які є слухачами міського НТУ, Сумського територіального відділення МАН України.

Слід зазначити, що специфіка системи біологічної освіти в закладі визначається її спрямованістю на формування загальних навчальних умінь вихованців у контексті концепції розумового розвитку особистості. Як зазначає В.Вербицький, компоненти такого розвитку (набуття знань, умінь і навичок; розвиток творчих здібностей, уміння аналізувати, порівнювати і узагальнювати навчальний матеріал; формування пізнавального інтересу до навчальної діяльності) є підґрунтям для підвищення ефективності системи навчально-виховної роботи зі школярами [1].

Створена у закладі система біологічної освіти має інтегративний характер. Так, співпраця з Глухівським державним педагогічним університетом ім. О.Довженка забезпечує можливість розширення практичної складової підготовки майбутніх учителів до викладання біологічних дисциплін у школі та гурткової роботи в позашкільних навчальних закладах.

Педагогічна діяльність студентів природничого факультету (педагогічна практика) у творчих об'єднаннях закладу спрямована на формування екологічного мислення вихованців, розуміння ними цілісності природи, місця людини та інших живих організмів у біосфері; формування стійкої громадянської позиції та особистісних переконань щодо вирішення локальних екологічних проблем.

Важливим є досвід проведення студентами та вихованцями закладу спільних наукових досліджень природничого, фізико-біологічного, екологічного спрямування; висвітлення їх результатів під час науково-практичних конференцій.

Співпраця педагогічного колективу закладу з міською екологічною службою, районним мисливським господарством, міським лісгоспом сприяє розширенню позашкільного навчально-виховного простору та підвищенню його соціалізуючої ролі, що забезпечує можливість проведення занять і виховних заходів на базі природних об'єктів району; урізноманітнення форм організаційної, просвітницької та природоохоронної роботи органів учнівського самоуправління; розширення можливостей еколого-краєзнавчої та навчально-оздоровчої діяльності закладу.

Крім зазначеного важливим у контексті формування системи біологічної освіти закладу є застосування інноваційних за змістом, формами і методами наскрізних програм і програм психолого-педагогічного тренінгу. Річний цикл проведення спортивнотехнічних змагань на природній місцевості, занять „під блакитним небом" (за методиками В.Сухомлинського), сезонних природоохоронних заходів, активна співпраця з міськими фізкультурно-спортивними, лікувально-профілактичними та оздоровчими закладами сприяє розширенню поля навчально-творчої взаємодії вихованців, надає їх позашкільній діяльності особистісної та соціальної значущості.

Подальше удосконалення системи біологічної освіти закладу педагогічний колектив убачає в упровадженні сучасних здоров'язбережувальних технологій; розширенні екскурсійно-оздоровчої діяльності; упровадженні фізкультурно-спортивних і валеологічних блоків до навчально-виховних програм спортивно-технічного напряму; розширенні дослідницької роботи вихованців на

навчально-дослідній земельній ділянці закладу та природній місцевості рідного краю.

Список літератури

1. Вербицький В.В. Виховання обдарованої дитини в контексті тріади „Людина – природа – суспільство” / Вербицький В.В. // Виховання дбайливого ставлення дітей до природи в світлі педагогічних ідей В.Сухомлинського : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. / Укл. Тихенко Л.В., Бондар Л.М., Перепелиця Н.В. – Суми, 2009. – 230 с.
2. Тихенко Л. В. Створення моделі біологічної освіти у позашкільному соціумі // Розвиток біологічної освіти в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – Мелітополь : МДПУ, 2006. – С. 92–96.

УПРОВАДЖЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ШКОЛИ РАННЬОГО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ

(з досвіду роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю)

Скоробагатько Вікторія Сергіївна, методист Сумського обласного центру позашкільного освіти та роботи з талановитою молоддю

Сьогодні очікування суспільства пов’язані, насамперед, з формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої особистості. Тому перед батьками постає завдання – діяти у тісній співпраці з педагогами, громадськістю задля гармонійного і всебічного розвитку й становлення особистості дитини з перших років її життя.

Слід зазначити, що невід’ємною складовою гармонійного розвитку дитини є екологічне виховання, що стає все більш змістовним та набуває більшого обсягу та якісно нового рівня. Це є виховання в малюків цілісного ставлення до природного довкілля та самих себе, усвідомлення дітьми важливості бережливого, дбайливого підходу до навколишнього світу – тобто формування у них екологічно-доцільної поведінки. [1, 2]

На це звернена особлива увага в рекомендаціях Міністерства освіти та науки України, документах з проблем дошкільного виховання: в Базовому компоненті дошкільної освіти та в програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”.

Основні тенденції сучасної світової педагогічної наукової думки та положення чинних нормативно-правових документів зумовлюють упровадження в навчально-виховний процес компетентнісного підходу, який передбачає формування основних життєвих компетентностей особистості.

За визначенням О.В.Биковської, компетентність є особистісною характеристикою людини, яка повноцінно реалізує себе в житті,

володіючи відповідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом та культурою. Компетентність, за її висновком, не має протиставлятися знанням, умінням та навичкам. Це поняття ширше за поняття знання, уміння чи навик, бо включає інтелектуальну діяльні сну сферу [3]. Вчена виділяє пізнавальну, практичну, творчу та соціальну компетентність:

- *пізнавальна* спрямована на оволодіння знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство;
- *практична* спрямована на формування практичних умінь і навичок особистості;
- *творча* спрямована на розвиток творчої діяльності, здібностей, нахилів і уяви особистості;
- *соціальна* спрямована на розвиток загальної культури особистості, здатної до співпраці, самореалізацію та самовизначення [3].

За О.Л.Кононко закладання основ компетентності дитини – це інтегральна характеристика розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь сформованості провідної діяльності, всіх форм активності та базових якостей. Тобто набуття дитиною досвіду, формування здатності діяти адекватно, конструктивно, ефективно в різних життєвих ситуаціях, приймати відповідні рішення, задовольняти свої соціальні та індивідуальні потреби [2, 6].

Тому формування основ екологічної компетентності дитини (як складової соціальної) є актуальним завданням сучасної освіти у контексті біологізації навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі.

За Л.В.Тихенко біологізація позашкільного навчально-виховного простору є не лише введенням біологічних знань в основу навчально-виховної, просвітницької та організаційно-масової роботи позашкільних навчальних закладів, а й створенням в них „живих куточків”, озеленення навчальних приміщень та території, забезпечення психологічної комфортності навчально-виховного мікросоціуму [9]. Важливим на її думку є: забезпечення санітарно-гігієнічних умов та безпеки під час занять і виховних заходів; обов’язковість періодичної зміни видів навчально-творчої діяльності вихованців; застосування сучасних здоров’язбережувальних технологій [8].

На сьогодні в сучасній педагогіці створена достатня науково-методична основа для забезпечення функціонування ефективної системи біологічної освіти в сучасному позашкільному навчально-виховному просторі.

Проте, як свідчить досвід діяльності позашкільних навчальних закладів Сумщини, недостатньо вивченою і розробленою

залишається проблема впровадження компетентнісного підходу в умовах біологізації навчально-виховної рорботи в гуртках, школах, студіях, зорієнтованих на роботу з дітьми середнього та старшого дошкільного віку. З огляду на це актуальним є створення ефективних систем формування біологічних знань дітей дошкільного віку для шкіл (студій) раннього творчого розвитку, що діють в структурі закладів позашкільної освіти.

На сьогодні у системі позашкільної освіти Сумщини функціонує 14 шкіл (студій, об'єднань) раннього творчого розвитку, які охоплюють понад 1000 дітей віком від 4 до 6 років. Координуючою структурою таких шкіл в області є відділ раннього творчого розвитку Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. Початковою ланкою соціально-педагогічної моделі відділу є школа раннього творчого розвитку "Світлячок".

Основною метою навчально-виховної діяльності, яку здійснюють педагоги школи раннього творчого розвитку, є формування життєвої компетентності дитини, створення умов для розвитку її творчих, інтелектуальних та фізичних здібностей дитини, сприяння всебічному і гармонійному розвитку дитини.

Виховання – це безперервний і багатогранний процес формування людини в умовах створення оптимальних можливостей для її фізичного, психологічного, соціально-морального і культурно-духовного розвитку. Тому педагоги відділу у своїй діяльності у контексті означеної науково-методичної проблеми (упровадження біологічних знань) окреслили **завдання**, що сприяють реалізації мети навчально-виховного процесу:

- створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, розвитку в неї ціннісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої себе;
- формування життєвої компетентності дитини на основі загальнолюдських моральних цінностей;
- підвищення рівня національної самосвідомості дитини як невід'ємної частки її гармонійного особистісного розвитку в родинному колі та суспільстві;
- формування навичок здорового способу життя; формування основ екологічної компетентності як невід'ємної частки здоров'я людини;
- удосконалення співпраці учасників навчально-виховного процесу;
- забезпечення наступності у змісті дошкільної та позашкільної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Роботу педагогічного колективу щодо створення системи формування біологічних знань в школі раннього творчого розвитку "Світлячок" представлено в схемі 1 [5, 8, 9].

КОНЦЕПТУАЛЬНА ІДЕЯ:

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІЧЕНОСТІ ВИХОВАНЦІВ

ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

- РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ТЕОРІЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В.СУХОМЛИНСЬКОГО;
- ВВЕДЕННЯ ЗНАНЬ ПРО ПРИРОДУ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЖИВИХ ОРГАНІЗМІВ В УСІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ КУРСИ;
- ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДТЕХНОЛОГІЙ: ТЕХНОЛОГІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ; ПРИРОДОТЕРАПІЇ; МУЗИКОТЕРАПІЇ; МАЛЮНКОТЕРАПІЇ; КАЗКОТЕРАПІЇ;
- ПРОВЕДЕННЯ ЦИКЛІВ ЗАНЯТЬ ЗА СПІЛЬНОЮ ПРИРОДНИЧОЮ ТЕМАТИКОЮ

ЗАНЯТТЯ ЗА КОМПЛЕКСНИМИ ПРОГРАМАМИ

1. БЛОЧНО-МОДУЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПЛАНУВАННЯ;
2. УВЕДЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ (ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ);
3. ЧЕРГУВАННЯ ВИДІВ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦІВ;
4. ПРОВЕДЕННЯ ФІЗКУЛЬТХВИЛИНОК ТА ФІЗКУЛЬТПАУЗ, РУХЛИВИХ ІГОР

РОЗВИВАЮЧІ ІГРИ
- ОЗНАЙОМЛЕННЯ З НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ,
- ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ,
- Я І МОЄ ЗДОРОВ'Я,
- КОРЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНО-ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ

УРОКИ ЗДОРОВ'ЯТКА
- НАДАННЯ БАЗОВИХ ЗНАНЬ ПРО ЗДОРОВ'Я,
- РОЗУЧУВАННЯ ВПРАВ, ІГРИ-РУХАВКИ,
- ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

ОСНОВИ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
- ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ,
- ЗОБРАЖЕННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТВАРИННОГО ТА РОСЛИННОГО СВІТУ В РІЗНИХ ТЕХНІКАХ

РИТМІКА, ТАНЦЮВАЛЬНА МОЗАЇКА, МУЗИЧНА АБЕТКА
- ПРИРОДНИЧА ТЕМАТИКА ПІСЕННО-ХОРЕОГРАФІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ,
- ХОРЕОГРАФІЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ПОСТАВИ, ЗМІЦНЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ, МУЗИЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ ПОСТАНОВКИ ПРАВИЛЬНОГО ДИХАННЯ

АНГЛІЙСЬКА МОВА
- ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТЕМ "ЗДОРОВ'Я", "ПРИРОДА", "ПОРИ РОКУ", "ДИКІ ТА СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ", "У ЛІКАРНІ",
- СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ПРИРОДНИЧОГО ЗМІСТУ, ВИХОВНІ БЕСІДИ ТА ЗАХОДИ

ЗНАЙОМТЕСЬ - КОМП'ЮТЕР
- РОЗВИВАЛЬНІ КОМП'ЮТЕРНІ ІГРИ ПРИРОДНИЧОГО ЗМІСТУ
- ФІЗКУЛЬТПАУЗИ

УЗАЄМОДІЯ З БАТЬКАМИ

ЗАХОДИ У РАМКАХ СІМЕЙНОГО КЛУБУ; ДІЯЛЬНІСТЬ БАТЬКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ; ЗАЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ДО УЧАСТІ У ВИХОВНИХ ТА МАСОВИХ ЗАХОДАХ; ВИРІШЕННЯ БЛАГОДІЙНИХ ПИТАНЬ ЩОДО ОЗЕЛЕНЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ ТА УТРИМАННЯ ЖИВИХ КУТОЧКІВ

РОБОТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

- СТВОРЕННЯ КОМФОРТНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ;
- МОНІТОРИНГ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я;
- ПОСТІЙНО ДІЮЧИЙ КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ ДЛЯ БАТЬКІВ
- ТРЕНІНГОВА РОБОТА З ВИХОВАНЦЯМИ;
- КОНСУЛЬТАТИВНА, МЕТОДИЧНА РОБОТА З ПЕДАГОГАМИ;
- КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА;
- БАТЬКІВСЬКИЙ ЛЕКТОРІЙ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МАСОВА РОБОТА
- ЕКСКУРСІЙНА РОБОТА;
- СЕЗОННІ СВЯТА;
- ОСВІТНІ ПРОЕКТИ;
- МАНДРІВКИ «СТЕЖИНАМИ ЗДОРОВ'Я»

НАВЧАЛЬНО-ОЗДОРОВЧА РОБОТА
- ЗАГІН ПРОФІЛЬНОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ;
- ДНІ ТА ТИЖНІ ЗДОРОВ'Я;
- ЗУСТРІЧІ З ЛІКАРЯМИ;
- СЕАНСИ АРОМАТЕРАПІЇ

ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРИМІЩЕННЯ
- СТВОРЕННЯ КУТОЧКА ЖИВОЇ ПРИРОДИ (КІМНАТНІ РОСЛИНИ, АКВАРІУМ);
- ВИСТАВКИ ДИТЯЧИХ, СІМЕЙНИХ РОБІТ, ВИГОТОВЛЕНИХ З ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ;
- ОФОРМЛЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ СТЕНДІВ

Схема 1. Біологізація навчально-виховного простору школи раннього творчого розвитку „Світлячок"

Отже, упровадження біологічних знань у профільну роботу з дітьми дошкільного віку є основою для створення відповідної моделі біологізації шкіл (студій, об'єднань) раннього творчого розвитку. Важливими напрямами роботи щодо її подальшого формування є вивчення науково-методичної літератури з проблеми раннього творчого розвитку особистості, удосконалення програмної бази, збагачення методичного банку, залучення батьків вихованців до різних форм навчально-виховної роботи.

Список літератури

1. Екологічне виховання старших дошкільників / Упоряд. В.Л. Сухар. – Х.: Вид-во «Ранок», 2009 . – 160 с. – (Програма розвитку).
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі" / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с
3. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. / О.В.Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
4. Вербицький В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня. З досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти. – К.: "Деміуд", 2002. – 231 с.
5. Марченко Ю.В., Скоробагатько Л.О. Організація та проведення тижнів здоров'я для вихованців старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. // Педагогічна Сумщина. – 2006. – №3 – С. 23-26.
6. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі" / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
7. Основи еколого-натуралістичної освіти: науково-методичний посібник. / За ред. д-р пед. наук В.В. Вербицького– К., 2005. – 490 с.
8. Тихенко Л.В. Навчання дітей здоровому способу життя. // Педагогічна Сумщина. – 2006. – №3 – С. 12-15
9. Тихенко Л. В. Створення моделі біологічної освіти у позашкільному соціумі // Розвиток біологічної освіти в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – Мелітополь : МДПУ, 2006. – С. 92–96.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ: «СІМ'Я – ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ШКОЛА – ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИЙ, ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНТЕКСТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Пустовіт Григорій Петрович,
профессор, вчений секретар відділення
загальної педагогіки та філософії освіти
АПН України, доктор педагогічних наук

Розв'язання проблеми формування особистості у позашкільному навчальному закладі особливо актуалізується в контексті визначення теоретичних засад розвитку освіти і виховання учнів у вільний від навчання в загальноосвітній школі та інших навчальних закладах час, зокрема у позашкільних навчальних закладах. Зміст освіти і виховання в яких грунтується, насамперед, на особистісних інтересах і потребах дитини, відтак навчально-виховний процес передбачає особистісно орієнтований підхід до його побудови на принципах науковості, полікультурності, системності, інтегративності, єдності освіти і виховання, та на засадах гуманізму і демократії. Повідним у цих процесах є формування в свідомості особистості наукової картини світу, громадянської позиції стосовно довкілля, активності у застосуванні здобутих знань у практичній діяльності. Саме тому важливим є актуалізація та розгляд філософсько-культорологічного, соціально-педагогічного і психолого-педагогічного засад розвитку особистості у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів [1; 2].

Продовжуючи далі розгляд означеної проблеми, слід наголосити на тому, що традиційно впродовж багатьох десятиліть основою суспільно-історичного пізнання людиною дійсності, набуття практичного досвіду створеного минулими поколіннями і на його основі вибудова особистісного розвитку індивіда, розглядався шлях слідування від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього до практики. Ці три етапи пізнання людиною (у нашому

контексті дитиною) дійсності і зокрема у процесі навчання та виховання у позашкільних навчальних закладах, враховуючи специфіку їх навчально-виховного процесу, завжди знаходяться у досить складних взаємозв'язках і взаємозалежностях. За одного підходу цей процес (особливо в учнів дошкільного і молодшого шкільного віку) починається з чуттєвого сприйняття предметів і явищ навколишнього середовища. Потім, на основі абстрагування здобутої інформації і виявлених та осмислених дитиною зв'язків і взаємозалежностей, вона приходить до певних висновків. Які в свою чергу переважно є вихідною позицією у побудові світогляду особистості, власної системи цінностей, які в сукупності регулюють поведінку і спрямовують її діяльність в соціоприродному і соціокультурному середовищі. Тим самим, створюють психолого-педагогічне підґрунтя для розвитку дитини, а в подальшому на вищих щаблях онтогенезу і до саморозвитку особистості.

У свою чергу, в учнів середнього і старшого віку, пізнання навколишньої дійсності переважно відбувається за умови взаємозумовленої дії чуттєвого і раціонального. Однак емоції, як досить складна і психологічно активна за свою сутністю категорія, у переважній більшості випадків, все ж залишається домінуючою у цих процесах. Тим самим, емоційне забарвлення здобутих знань, значно посилює їх дієвість, спонукаючи особистість до моральних оцінок не лише самих знань, але й тих результатів, які особистість здобуває в процесі їх застосування. Слід зауважити, що саме останній етап цього складного процесу набуває з віком дитини відчутного емоційного забарвлення і спрямування і здійснюється від простого відтворення інформації і дій до їх глибокого аналізу і творчого опрацювання. І чим, вищий рівень інтелектуального і духовного розвитку особистості, тим ширший спектр узагальнень і відповідно дій, що проектуються до виконання здійснюється особистістю. У цьому переліку особливе місце належить творчій самостійній навчально-пізнавальній, пошуковій, дослідницькій і конструкторській діяльності та конкретній суспільно корисній, масовій чи природоохоронній роботі учнів у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів, яка має розглядатись на кожному з етапів онтогенезу дитини і як ефективний засіб формування наукового світогляду, так і показник рівня сформованості інтелекту, системи цінностей і, головне, розвитку індивіда.

У такому контексті, на думку І.Д.Беха, формування пізнавальних умінь і навичок є тією "…соціокультурною основою перетворення внутрішніх можливостей особистості у дійсність, регулятором

здійснюваних нею вчинків і духовно моральної поведінки та діяльності в цілому” [3; 4].

З токи зору розгляду психолого-педагогічних засад протікання зазначених вище процесів характерним є наявність двох пізнавальних психічних процесів – відчуття і сприймання. Пізнання предметів і явищ об’єктивної дійсності і психічного життя людини, на думку С.Д.Максименка, забезпечується всіма пізнавальними процесами у їх єдності. Пізнання світу, хоча би яким складним воно не було, своїм підгрунтям має чуттєве пізнання. Відчуття, продовжує він далі, це найпростіший психічний процес, первинна форма орієнтації живого організму в навколишньому середовищі, саме з відчуття починається пізнавальна діяльність людини. А контактуючи з навколишнім світом, людина отримує інформацію не лише про певні властивості та якості, притаманні об’єктам і явищам, але й відомості про самі об’єкти як цілісні утвори. Таке цілісне їх відображення в мозку людини, завершує свою думку С.Д.Максименко, характеризує другу ланку єдиного процесу чуттєвого пізнання - сприймання [5, с.131-145].

Однак, розгляд процесу пізнання особистістю навколишнього середовища з означених вище позицій, за нашим висновком є фрагментарним, оскільки логічним продовженням процесів відчуття і сприймання об’єктів і явищ мають стати сформовані уявлення особистості про них. Це саме той етап пізнання, коли узагальнений чуттєво-наглядний образ об’єктів і явищ, що зберігається в пам’яті людини, відтворюється без їх безпосереднього впливу на органи відчуття. Останнє має надзвичайно важливе значення у процесах пізнання і розвитку зростаючої особистсоті, оскільки завдяки йому відбувається актуалізація тих образів (об’єктів, явищ), що зберігаються в пам’яті, тим самим, створюються умови відтворення зв’язків між значеннями і сутностями понять з образом предметів дійсності та оперування чуттєвими образами цих предметів у свідомості людини вже на рівні засвоєння. Важливим моментом у процесах засвоєння навчального матеріалу є те, що опосередковані мовою такі уявлення завжди усвідомлені особистістю, а отже відтворені у думці, пізніше у слові і дії є основою її поведінки у навколишньому середовищі. Тому важливим у контексті останнього є розуміння того, що комплекс усвідомлених особистістю уявлень, навіть за значної їх пізнавальної широти, ще не може бути головним детермінуючим фактором ефективності процесів розвитку особистості, оскільки вони, тобто уявлення, про об’єкти, події і явища навколишньої дійсності мають бути, насамперед, проаналізовані особистістю, систематизовані і відповідно ієрархічно вибудовані у

відповідно до конкретної життєвої ситуації, як новий чи удосконалений конструкт дій і діяльності у її межах. За цих умов знання, конструктивно вибудовані із певних логічно пов'язаних між собою уявлень емоційно переживаються особистістю, стають основою її переконань, детермінуючи процеси формування нової потреби у їх набутті уже на новому "витку спіралі" розвитку особистості.

Однак, не слід забувати, що значний обсяг інформації учні здобувають опосередковано в процесі спілкування з педагогами, однолітками, старшими учнями, батьками, а також опрацьовуючи самостійно традиційні та електронні носії інформації (підручники, посібники, довідники, комп'ютерні моделі і схеми тощо). За цього підходу провідним є взаємозв'язок між мовою і чуттєвим досвідом дитини, і чим він більший, тим ефективніше відбувається процес пізнання і засвоєння особистістю соціального досвіду, досвіду який забезпечує поступальний розвивальний рух дитини. А в подальшому, слідуванню і дотриманню у власній поведінці і діяльності, вироблених суспільством морально-етичних норм взаємодії з оточуючим світом. Це дає підстави стверджувати, що чуттєве відображення дійсності можна розглядати в якості початкового етапу суспільно-історичного, наукового, так і суто навчального пізнання дитиною дійсності та її розвитку в індивідуальному і суспільному контекстах.

Водночас, слід наголосити на тому, чуттєві форми відображення у свідомості особистості навколишньої дійсності забезпечують переважно набуття знань про окремі предмети, їх певні характеристики та елементарні просторові зв'язки. Це пояснюється, насамперед, обмеженими можливостями органів відчуття людини, так без спеціальних приладів ми не можемо побачити молекули й атоми, віруси й мікроби, не чуємо деяких високих чи низьких частотних коливань тощо. Тому компенсуючи цей недолік у процесах пізнання об'єктів і явищ людина може спиратись на їх предметні, знакові чи комп'ютерні моделі.

Відтак, відчуття, сприймання й усвідомлення, хоча і є першими етапом процесу пізнання дійсності й відповідно психолого-педагогічним підґрунтям її розвитку, однак не забезпечують умов для глибокого науково аналізу і проникнення у сутність об'єктів і явищ, тих складних взаємозв'язків і взаємозалежностей, котрі існують між ними. Це дає підстави стверджувати, що лише здійснений особистістю системний аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, а відтак узагальнення та систематизація у науковому і навчальному пізнанні забезпечують різноманітні форми раціонального відтворення

дійсності через поняття, судження та умовиводи. Отже, актуальним у контексті розгляду означеної проблеми є логічна єдність чуттєвого і раціонального у процесах пізнання, оскільки перше - дає уявлення про окремі характеристики об'єкта і явища, тоді як останнє, шляхом узагальнення цих окремих характеристик, забезпечує умови пізнання цілого. Саме пізнання цілого (загального) передбачає складний синтез і взаємодію чуттєвих і розумових компонентів відтворення дійсності як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях пізнання. У цих процесах на емпіричному рівні наукового і навчального пізнання переважно формується загальне одностороннє й абстрактне уявлення про об'єкти і явища навколишнього середовища, тому такі знання є не повними і їх застосування на практиці для глибокого осмислення предмету пізнання виявляється не достатньо. Такий стан речей пояснюється, насамперед, тим, що емпіричні знання особистість набуває у процесі набуття життєвого досвіду, завдяки і за допомогою органів відчуття, під час спостереження за об'єктами і явищами довкілля, проведенні дослідницької роботи тощо. Тому здобутий емпіричний матеріал за своєю сутністю є чуттєвим відтворенням зовнішніх ознак та характеристик предмету пізнання, які сприймаються без перешкод органами відчуття людини. Отже на емпіричному рівні змістові характеристики мислення базуються на здобутому життєвому досвіді особистості, а "…логічною формою емпіричного мислення є окремо взяте судження або ж їх певна система чи констатація факту" [6, с.21-25].

У свою чергу характерною ознакою теоретичного пізнання є визначення й обгрунтування сутності об'єктів і явищ, взаємозв'язків і взаємозалежностей, які не можуть безпосередньо сприйматися чуттєво. Тобто виходячи за межі чуттєвої сфери людини теоретичне пізнання виконує функцію синтезу й аналізу прихованих залежностей, внутрішніх закономірностей, законів та механізмів, пізнання яких забезпечує ефективне формування й розвиток наукового світогляду особистості та , з.

Так у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів охарактеризований вище шлях пізнання об'єктів і явищ навколишнього середовища є найбільш ефективним саме у процесі організації і здійснення практичних занять, проведенні дослідницької діяльності, конкретної суспільно корисної, масової, природоохоронної роботи, конструюванні і моделюванні соціоприродних та технічних систем і моделей, моніторингу довкілля тощо. У процесі цих занять виникає протиріччя між рівнем вже здобутих учнями знань, інтелектуальних умінь, сформованих практичних навичок і необхідністю набуття нових, оскільки за цих

умов стає можливим проникнення у сутність прихованих ззовні внутрішніх зв'язків і взаємозалежностей об'єктів і явищ. Тобто виділення та характеристика причинно-наслідкових зв'язків, функціональних можливостей, часових і просторових меж, дає змогу усвідомити в історичному контексті появу, розвиток та завершення будь-якого соціоприродного явища. Тим самим особистість впритул наближається до розкриття внутрішньої сутності об'єктів і тих процесів які протікають у межах навколишнього середовища. Разом з тим набуті системні теоретичні знання учнів, хоча і відіграють важливе значення у становленні і розвитку особистості в соціокультурному середовищі, однак без застосування їх на практиці "є лише примарним багажем, який немає ні особистісної, а тим паче соціальної значущості" [7].

Оскільки практика може бути віднесена до всіх сфер людської діяльності і мислення, водночас маючи суто особистісну належність до певних дій конкретного індивіда в соціоприродному середовищі, розглядається нами як досить специфічний і водночас цілеспрямований спосіб діяльності цього конкретного індивіда. За такого підходу, теоретична діяльність людини забезпечує відтворення у свідомості реальних об'єктів і явищ довкілля не змінюючи їх, тоді як за безпосереднього практичного впливу людини на них, переважно видозмінюються об'єкти чи явища і водночас набуває відповідних, переважно, позитивних змін і сам суб'єкт. Тобто дитина за такого підходу розвиває й удосконалює свої знання і здібності, набуває нових умінь та навичок, тим самим маємо констатувати, що успішність практичної діяльності особистості в довкіллі буде ефективною лише за умови, коли вона спирається на знання. Отже, немає практичної діяльності особистості, до складу якої б не входили теоретичні компоненти пізнання нею довкілля, і водночас, не існує теоретичної (розумової) діяльності без відповідних елементів практичної діяльності. Відтак практика за своє сутністю є одночасно основою пізнання і критерієм істинності здобутих знань. Однак слід враховувати, що у процесі практичної діяльності одні теоретичні знання можна перевірити зразу ж, тоді як інші лише опосередковано, порівнюючи здобуті результати з уже відомими і перевіреними іншими [7].

Враховуючи зазначене вище слід наголосити на деяких характерних відмінностях практики в навчальному пізнанні від її суспільно-історичного контексту. Так практика у навчальному пізнанні має на меті, насамперед, присвоєння (засвоєння) особистістю наукового, духовного чи соціального досвіду минулих поколінь. Тому практика у навчально-пізнавальній діяльності учнів,

супроводжуючи всі сторони засвоєння знань, водночас не є кінцевим етапом навчального пізнання, і головне, у процесі такої практичної діяльності не завжди створюється суспільно значущий продукт. Прикладом останнього є організація у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів практичних форм вивчення учнями довкілля (соціоприродного і соцікультурного). Водночас, характерною рисою навчально-виховного процесу позашкільного навчального закладу є його практична спрямованість, тобто значний обсяг навчальної інформації, її систематизація, осмислення та аналіз учні здійснюють у процесі практичних чи навчально-практичних дій у довкіллі (туристичні походи, технічне моделювання, екологічні експедиції, суспільно корисна робота тощо). Саме такий підхід, як підтверджує педагогічний досвід, є досить ефективним у розвитку навчально-пізнавальних умінь та творчого ставлення учнів до навчання і праці. Оскільки виконуючи конкретну практичну дію, завдяки і на основі набутих раніше знань та навичок, учні переконуються у необхідності набуття додаткових знань, інтелектуальних умінь і відповідно практичних навичок. Тут в єдиному процесі досить тісно переплітаються практичні і пізнавальні дії учнів, силою яка їх детермінує є, насамперед, досвід чуттєвого сприйняття дійсності (переживання, переконання) й абстрактне мислення. За твердженням М.І.Сметанського, ситуації такого змісту виникають у разі активної взаємодії особистості і соціального середовища (однак ми трактуємо це поняття ширше, як навколишнє середовище, тобто – соціоприродне і соціокультурне) і за своєю сутністю є діалектичним поєднанням об’єктивних і суб’єктивних факторів взаємодії особистості з його об’єктами та явищами [8, с.4-8].

Однак, навіть сформована активна позиція особистості стосовно знання і його практичного втілення не може розглядатись як одномоментний акт, оскільки домінантою у цих процесах має стати системний характер набуття цих знань і відповідно практичної реалізації особистістю у пізнанні нею дійсності. Тобто мова йде не лише про набуття системи теоретичних знань, інтелектуальних умінь і практичних навичок, але й про необхідність і обов’язковість їх закріплення. Розумовими операціями під час закріплення навчального матеріалу може бути просте заучування важливих фактів, визначень сутності понять, виявлення й характеристики певних зв’язків і закономірностей, способів доведення законів, шляхом відтворення у пам’яті (у процесі проведення серії дослідів, виконанні лабораторно-практичних і письмових робіт, побудови комп’ютерних моделей і схем тощо) деяких особливо важливих складових матеріалу котрий вивчається, відповідно у процесі узагальнення здобутих результатів,

формулюванні висновків. Ефективність цих процесів значно підвищується коли закріплення здійснюється не лише в одній і ті ж формі, одним і тим же способом, а кожного разу на новій основі, за умови задіяння більш складних моделей чи знакових систем. Ще одним шляхом підвищення ефективності процесу закріплення учнями знань у навчально-виховному процесі, а отже набуття системності наукових знань, є виявлення і усвідомлення загальних особливостей об'єкту чи явища, окремих закономірностей і законів їх функціонування та відповідно наслідків цих процесів. У сукупності це дає змогу визначити коло і сутність причинно-наслідкових зв'язків предметів (об'єктів) і явищ довкілля. Тобто такий шлях передбачає рух дитини від теорії (обов'язково логічно вибудованих і засвоєних теоретичних знань) до практики, від загального до конкретного, а отже від наслідку до причини.

Наслідком таких процесів, насамперед, є формування наукового світогляду особистості, який на кожному з етапів онтогенезу дитини зазнає відповідних конструктивних змін, що дає їй змогу піднятись на вищий щабель розвитку інтелекту. А у тісній взаємодії освітнього процесу у позашкільному навчальному закладі з виховними впливами, відбувається формування системи цінностей зростаючої особистості, поглиблення і розширення її духовного світу, що в результаті забезпечує становлення і розвиток інтелектуально, духовно та фізично розвиненої особистості.

Список літератури

1. Закон України "Про позашкільну освіту". – К.: Міленіум, 2001. – 229-251.
2. Положення про позашкільний навчальний заклад. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 252 – 263.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наукове видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
5. Основи загальної психології /За ред. Максименка С.Д. – К.: НПЦ Перспектива, 1988. – 256 с.
6. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.
7. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 – 9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
8. Сметанський М.І. Самовиховання як засіб індивідуалізації виховної роботи в школі //Шлях освіти. – 1999. – №1. – С. 4. – 8.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Биковська Олена Володимирівна*,**
доктор педагогічних наук, ректор Інституту екології економіки і права, профессор Національного педагогічного університету імені М. П.Драгоманова

Освіта є одним з прав людини і основою духовного, інтелектуального та економічного розвитку демократичного суспільства. Соціальні, економічні, політичні зміни в Україні, інтеграція до європейського і світового освітнього простору зумовлюють підвищення якості всіх складових системи освіти, в тому числі і позашкільної освіти.

Державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади визначає Закон України "Про освіту", Закон України "Про позашкільну освіту", Закон України "Про охорону дитинства", Положення про позашкільний навчальний заклад, Національна доктрина розвитку освіти тощо.

Загальні концептуальні положення щодо змісту і форм позашкільної освіти, її організації і стратегії розвитку розкриває Концепція позашкільної освіти та виховання, Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 рр. тощо. Так, у Національній доктрині розвитку освіти серед найважливіших проблем визначено розвиток позашкільної освіти та цілісної міжгалузевої багаторівневої системи позашкільних закладів різних типів і профілів.

Водночас утвердження позашкільної освіти як складової структури освіти України, що закріплено в нормативно-правових документах зумовлюють визначення і розробку теоретико-методичних основ її здійснення, переосмислення місця і ролі.

Отже, у даній статті представимо основні положення щодо теоретичних засад позашкільної освіти, а також ефективної методики її реалізації у сучасних умовах.

Аналіз підходів до визначення позашкілля показує, що це у сучасних умовах позашкільна освіта – це цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час у позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях. До теоретико-методичних основ позашкільної освіти належить сукупність теоретичних і методичних засад, що сприяють ефективному здійсненню і підвищенню якості позашкільної освіти.

Особливе місце в розробці теоретичних засад позашкільної освіти займає науково-дослідницька діяльність. Як встановлено, у сучасних умовах вона виконує такі найважливіші функції: аналітичну (осмислення реальної дійсності, її аналіз, оцінка); орієнтаційну (орієнтація в умовах реальності); прогностичну (передбачення змін); інформаційну (забезпечення зв'язку і взаєморозуміння між державами, системами, галузями); інноваційну (проникнення відкриттів); моделюючу (створення ідеальних схем, моделей тощо); системоутворюючу (створення із різноманітних відомостей, фактів системи знань, уявлень у вигляді концепцій і теорій); оптимізуючу (забезпечення оптимального вирішення проблем).

У результаті науково-дослідницької діяльності в Україні було здійснено вагомий внесок у розвиток теоретичних засад позашкільної освіти. Наукові дослідження сучасних українських вчених були спрямовані на розробку питань позашкільної педагогіки, педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах; організаційно-управлінських основ діяльності позашкільних навчальних закладів; виховання, розвитку і соціалізації учнів в позашкільних навчальних закладах; становлення і розвитку позашкільних навчальних закладів.

Водночас, теорія позашкільної освіти взаємопов'язана і перебуває в органічній єдності з практикою. Теорія йде від практики, узагальнює її і обґрунтовується нею. Практика осмислюється, організовується і спрямовується теорією.

У педагогічній практиці позашкільна освіта здійснюється закладами системи освіти, культури, спорту, туризму, сім'ї та молоді. Серед них – позашкільні навчальні заклади, гуртки, творчі об'єднання, клуби за місцем проживання, дитячо-підліткові фізкультурно-спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні майданчики, клубні заклади, центри дозвілля, школи естетичного виховання, бібліотеки, театри, музеї, стадіони та інші соціальні інституції. Позашкільна освіта здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей дітей та молоді за напрямами позашкільної освіти. Серед них основними є: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, фізкультурно-спортивний та інші. В Україні функціонує близько півтори тисячі позашкільних навчальних закладів системи освіти, в яких навчається понад 1,2 млн. дітей та підлітків. Кожна 5 дитина здобуває позашкільну освіту в позашкільних навчальних закладах. Існує понад 75 тисяч гуртків, секцій, творчих об'єднань.

Внаслідок широко організованої практики позашкільної освіти в Україні забезпечується доступність дітей і молоді до неї, функціонують і розвиваються її різноманітні форми. З'єднує практику і теорію методика, що спрямована на узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення позашкільної освіти в позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.

Особливе значення в сучасних умовах для позашкільної освіти, навчально-виховної роботи в позашкільному навчальному закладі має методика, що базується на застосуванні компетентнісного підходу. Саме вона спрямовується на досягнення нової якості позашкільної освіти. А це фактично передбачає вироблення і реалізацію нового, цілісного підходу до позашкільної освіти, нової моделі позашкільних навчальних закладів.

Основою методики позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу є визначення мети, завдань, змісту, форм, методів і засобів позашкільної освіти з урахуванням компетентностей особистості. Компетентності не слід протиставляти знанням або умінням і навичкам. Поняття компетентності ширше за поняття знання, або уміння, або навик. Воно включає їх (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність як про просту суму знання – уміння – навик, це поняття дещо іншого смислового ряду). Поняття компетентності включає не тільки пізнавальну та практичну складову, а також творчу і соціальну.

У структурі компетентностей, що складають основу реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, необхідно виділити наступні:

1. Пізнавальна компетентність − компетентність, спрямована на оволодіння знаннями про культуру, природу, техніку, суспільство.

2. Практична компетентність − компетентність, спрямована на формування практичних вмінь та навичок особистості.

3. Творча компетентність − компетентність, спрямована на розвиток творчої діяльності, здібностей, нахилів і уяви особистості.

4. Соціальна компетентність − компетентність, спрямована на загальну культуру особистості, здатність до співпраці, самореалізацію та самовизначення.

На основі структурування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей узагальнимо і розкриємо зміст туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти. Так, пізнавальна компетентність спрямована на оволодіння поняттями, знаннями з краєзнавства, географії, археології, геології, етнології, народознавства тощо.

Значна увага повинна приділятися ознайомленню дітей з природними та культурними особливостями свого рідного краю, країни, світу. При цьому необхідним є оволодіння дітьми знаннями з історії рідного краю, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів. Також важливим постає набуття знань про морально-психологічні якості, способи організації змістовного дозвілля.

Практична компетентність у змісті туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти забезпечує формування краєзнавчих умінь та навичок, свідому діяльну участь у краєзнавчій роботі, збереженні та відродженні народних традицій, звичаїв, обрядів, прилучає до здорового способу життя. Також необхідним постає розвиток вмінь змістовно організовувати дозвілля засобами туризму і краєзнавства.

Творча компетентність у змісті туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти забезпечує набуття досвіду власної творчої діяльності з краєзнавства, розв'язання творчих завдань, здатності проявляти творчу ініціативу. Крім цього, важливим є формування досвіду взаємовідносин людини з природою, вмінь проведення самостійних наукових досліджень.

Водночас творча компетентність у змісті туристсько-краєзнавчого напряму спрямована на розвиток дослідницьких, творчих здібностей, системного, просторового і логічного мислення, творчої уяви, фантазії. При цьому необхідним є формування стійкого інтересу до туристсько-краєзнавчої роботи, потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні.

Наступною є соціальна компетентність, яка у змісті туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти забезпечує розвиток трудової культури, досягнення високого рівня освіченості і вихованості. Важливим є емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток.

Значну увагу необхідно звертати на формування кращих особистісних рис (відповідальність, чесність, працелюбство, самостійність тощо), ціннісного ставлення до себе та інших, історико-культурної спадщини і навколишнього середовища, вміння працювати в колективі.

Особливу увагу в процесі опанування туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти необхідно приділяти розвитку здатності до професійного самовизначення, творчого становлення, формування громадянської поведінки, патріотизму, любові до України.

Отже, теоретичні засади позашкільної освіти, визначають та характеризують сутність, принципи, зміст, форми та методи

навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах. Також вони є основою для розробки методики позашкільної освіти, яка в сучасних умовах базується на застосуванні компетентнісного підходу.

Список літератури

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
2. Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід / [Биковська О. В. (кер. авт. кол.), Вагнер С. І., Горбинко В. М. та ін.]. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 208 с.
3. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / За ред. О. В. Биковської. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 224 с.
4. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Науменко Раїса Андріївна, завідувач сектору соціологічного моніторингу Центру соціологічних досліджень НАДУ при Президентові України, старший науковий співробітник,
кандидат педагогічних наук

У статті досліджено сучасний стан державної політики щодо підтримки обдарованої і талановитої молоді в Україні. Проаналізовано основні підходи до створення системи пошуку, відбору, творчого розвитку та підтримки обдарованих дітей, талановитої молоді засобами позашкільної освіти.

Ключові слова: обдарована молодь, талановита молодь, інтелектуальний потенціал, творчий розвиток, позашкільна освіта, державна підтримка

The contemporary situation of state support of gifted and talented young people in Ukraine are researched in this article. The main approach to the creation of the system of search, selection, creative development and support of gifted and talented young people by means of extracurricular education are analyzed.

Key words: gifted young people, talented young people, intellectual potential, creative development,. extracurricular education, state support

Постановка проблеми. На шляху інтеграції України у європейське співтовариство та створення демократичного громадянського суспільства значно активізується участь молоді, як найактивнішої частини суспільства, в процесах державотворення. Одним із важливих державних завдань на сучасному етапі є турбота

про обдаровану і талановиту молодь, її творчий, інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток. Адже обдарована і талановита молодь – це той інтелектуальний потенціал, який буде визначати шляхи розвитку науки, техніки, економіки, мистецтва, сприятиме вирішенню завдань сталого інноваційного розвитку і підвищенню конкурентоспроможності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка розвідок українських науковців присвячена дослідженню теоретичних і методологічних проблем творчості обдарованих [7]; питань неперервної освіти обдарованої молоді [8], особливостей освітнього процесу обдарованих у позашкільних закладах, зокрема у творчих об'єднаннях, малих академіях наук [9; 10; 11]; висвітлено тенденції формування інтелектуальної молодої еліти в Україні [12].

Невирішеною частиною загальної проблеми є недостатня теоретична розробленість механізмів створення загальнодержавної системи пошуку, виявлення, розвитку та підтримки обдарованої і талановитої молоді.

Актуальність дослідження. Усі розвинуті держави світу багато роблять для підтримки обдарованої молоді. Так, наприклад, у 2000 році було прийнято «План економічного і соціально оновлення Європи до 2010 року» так звану Лісабонську стратегію, якою передбачається перетворити економіку Європейського Союзу на найефективнішу у світі структуру. За підрахунками експертів одним з важелів успіху у цьому напрямі є підготовка у найкоротший термін додатково 700 тисяч молодих науковців. Як показує практика багатьох держав, за такою схемою діють більшість європейських освітніх проектів, на які країни-члени Європейського Союзу не шкодують мільйонних коштів для стимулювання молоді до науково-дослідницької роботи. Державна підтримка обдарованої молоді активно здійснюється також і в країнах ближнього зарубіжжя – Росії, Білорусі, Казахстані.

В Україні робота з обдарованими дітьми активізувалася з прийняттям указів Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» та «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 рр.». В усіх регіонах України тоді повсюдно почалося впровадження цільової комплексної програми «Обдаровані діти». Вона реалізовувалась за трьома напрямами: «Інтелектуальний потенціал країни», «Відродження духовності» та «Здорове покоління». За ці роки Міністерством освіти і науки України, управліннями освітою обласних, міських та районних адміністрацій зроблено вагомі кроки щодо підтримки обдарованої молоді. Розпочалася розробка системи пошуку, відбору,

творчого розвитку та психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей, талановитої молоді на трьох рівнях міському (районному), обласному та загальнодержавному. На сьогодні в нашій державі вже сформовано розуміння важливості проблеми підтримки талановитої та обдарованої молоді як національної, про що свідчить зацікавленість органів влади різних рівнів, широких кіл громадськості, вчених в діяльності творчих об'єднань, малих академій наук на базі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

Мета статті. Визначити проблеми у вихованні обдарованої молоді та окреслити шляхи оптимізації відповідних державних інститутів та механізмів у створенні національної системи пошуку, відбору, творчого розвитку та психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей і талановитої молоді.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі виявлення, пошук і підтримка обдарованої молоді в Україні йде двома шляхами: на рівні самоуправління (міському, районному, обласному) та на державному рівнях. Створюються банки даних обдарованих дітей на відповідних рівнях. Вони щорічно оновлюються, завдяки чому постійно відстежуються успіхи обдарованих дітей, забезпечується індивідуальна робота з ними. Що стосується державного рівня, то це є найвідповідальнішою ланкою управління освітньою системою і потребує перебудови усієї системи освіти й виховання обдарованої молоді.

Забезпечуючи створення умов для рівного доступу молоді до якісної освіти щодо максимального розвитку талантів, обдарувань, здібностей особистості, розробляється особистісно орієнтована модель освітнього простору позашкільного закладу. Посилюється підхід до рівного доступу до якісної освіти й створення цільових комплексних програм для різних категорій дітей, включаючи обдарованих та дітей з особливими потребами, для яких у позашкільних закладах розробляються комплекти творчих завдань.

Для задоволення інтелектуальних запитів учнів виникла й розвивається мережа закладів нового типу: гімназії, ліцеї, навчально-виховні комплекси, колегіуми, спеціалізовані школи, школи з поглибленим вивченням предметів та школи з профільним навчанням. Це дозволяє надавати знання, вищі за державний стандарт майже чверті дітей шкільного віку.

З ініціативи управлінь освіти для найбільш обдарованих на рівні міст, районів, областей створюються багатопрофільні ліцеї, на базі позашкільних закладів функціонують обласні очно-заочні та дистанційні школи, діють обласні консультативні пункти, де

поглиблюють свої знання здібні учні з різних куточків регіону і області.

З метою виявлення і підтримки обдарованої учнівської молоді, примноження інтелектуального потенціалу держави, підготовки наукової зміни Міністерство освіти і науки України, управління освіти і науки на місцях щорічно проводять Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, в якому беруть участь десятки тисяч юних дослідників. Це своєрідний підсумок роботи територіальних відділень МАН, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, які залучають до наукових досліджень щорічно десятки тисяч талановитих дітей, формують їх науковий світогляд, навчають ставити мету, досягати її та самостійно приймати рішення.

Державні позашкільні навчальні заклади Мала академія наук учнівської молоді, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Український державний центр позашкільної освіти, Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді проводять III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту. За даними Міністерства освіти і науки України щороку близько 3 млн. школярів (60 відсотків від загальної кількості) залучаються до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах, які проводяться з 15 предметів, що вивчаються у загальноосвітніх навчальних закладах. Школярі змагаючись в особистій першості, виявляють самобутні таланти, нестандартні підходи до розв’язання творчих завдань і вміння застосовувати набуті знання.

У березні-квітні 2009 року Міністерство освіти і науки України, Національний еколого-натуралістичний центр (далі – НЕНЦ) учнівської молоді та Позашкільний навчальний заклад Мала академія наук учнівської молоді на базі НЕНЦ з метою духовного, творчого, інтелектуального розвитку дітей України, створення умов для формування інтелектуального потенціалу нації, виявлення та підтримки обдарованої учнівської молоді, залучення її до науково-дослідницької та експериментальної роботи провели III етап Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН відділення Біології, екології, хімії, аграрних наук і наук про людину. У роботі одинадцяти секцій взяло участь 256 учнів. За кількістю призових місць серед переможців особливо відзначилися такі області України: Харківська – 11, Запорізька – 9, Волинська – 8, Закарпатська область та Автономна Республіка Крим – по 7 призових місць. Право участі в фінальному змаганні конкурсу за рішенням журі отримали 13 старшокласників – серед індивідуальних проектів та 7 учнів серед командних проектів.

В Україні створено потужну систему відбору та підготовки учнів до міжнародних учнівських олімпіад. До цієї роботи залучаються науковці, вчителі студенти, аспіранти, докторанти. Дослідження проводяться як на базі середніх загальноосвітніх навчальних закладів, так і в лабораторіях університетів, науково-дослідних інститутів та ін. Свідченням високого наукового рівня олімпіадного руху України є досягнення національних учнівських команд у міжнародних олімпіадах з математики, фізики, хімії, біології, екології та інформатики. За 14 років 361 учасник виборов 295 медалей (49 золотих, 115 срібних, 131 бронзову) і 19 почесних грамот. Зокрема, у міжнародних змаганнях 2006 року 26 учнів з України здобули 25 нагород, із них 24 медалі різного ґатунку (4 золоті, 10 срібних, 10 бронзових) та 1 почесну грамоту.

Щороку українські школярі блискуче виступають у Міжнародній Менделєєвській олімпіаді з хімії. Таким був виступ команди юних хіміків у травні 2007 року в Мінську (республіка Білорусь), де 11 наших учнів отримали 1 золоту медаль, 3 срібні, 4 бронзові, посівши ІІ-е командне місце серед 16-ти країн-учасниць. Проте, слід зазначити, що є ще невикористані резерви у підготовці дітей до міжнародних олімпіад, а саме: забезпечення експериментальної складової відбірково-тренувальних зборів.

Вже кілька років поспіль (2004-2009 рр.) Україна бере участь у Міжнародному конкурсі науково-технічної творчості школярів «Intel – Еко Україна – 2009». Україна вперше виступила повноправною країною-учасницею Intel ISEF з 2004 р., після афіліації національного конкурсу під назвою Intel-ЕкоУкраїна. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ) Міністерства освіти і науки України у 2004-2007 рр. виступав у ролі установи-організатора конкурсу Intel в Україні, як позашкільна установа, що проводить навчально-виховну, методичну і науково-дослідну роботу в області біологічної, екологічної, аграрної освіти учнівської молоді.

Результати участі української делегації у 56-му – 60-му міжнародних фіналах конкурсу Intel ISEF-2005 (м. Фінікс, Аризона, США); Intel ISEF-2006 (м. Індіанаполіс, штат Індіана, США); Intel ISEF-2007 (м.Альбукерке штат Нью-Мексіко, США); Intel ISEF-2009 (м.Рено штат Невада, США) виявилися досить вагомими: 2005 р. – ІІІ призове місце у категорії "комп’ютерні науки" та спеціальний приз NASA; 2006 р. – IV призове місце у категорії "хімія" та спеціальна відзнака і перша премія Міжнародного почесного науково-технічного товариства Sigma xi за проект, що представляє міждисциплінарні аспекти наукових та технічних досліджень (командний проект); 2007 р. – 1) спеціальна відзнака Асоціації обчислювальної техніки

(Association for Computing Machinery) та диплом і приз 2) спеціальна відзнака Американського геологічного товариства (The Geological Society of America), диплом і премія за актуальний та оригінальний екологічний проект, спрямований на вирішення проблеми отримання прісної води шляхом конденсації з атмосферного повітря (командний проект); 2009 р. – III призове місце та три спеціальні нагороди.

Як показує аналіз активності участі школярів у різних видах змагань, цікавою формою є командні змагання – турніри. Вони захоплюють молодь, спонукають її до практичної наукової діяльності, вміння працювати в команді, формують компетентність. Участь обдарованих дітей у турнірах сприяє розвитку їх творчих здібностей, успішній соціалізації.

Серед інтелектуальних змагань зростає популярність Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії. Аналіз учнівських робіт, представлених на конкурс, свідчить про те, що поліпшується їх якість, розширюються галузі знань, за якими проводяться дослідження. Поступово зростає кількість учнів – учасників конкурсу загальноосвітніх закладів сільської місцевості. Найпопулярнішими напрямами серед учнівської молоді є секції відділень філології та мистецтвознавства, історико-географічного та хіміко-біологічного. Масовими є також є відділення фізико-математичного, економічного напряму, обчислювальної техніки та програмування.

Мала академія наук започаткувала та реалізує проекти, спрямовані на створення додаткових можливостей для навчання талановитих дітей, які бажають займатися науково-дослідницькою роботою. Це Всеукраїнський конкурс наукових розробок на замовлення провідних підприємств, конкурси науково-дослідницьких робіт з тих галузей науки, які мають дефіцит молодих наукових кадрів. Також розпочала діяльність Вища школа Малої академії наук України з метою забезпечення умов для наукових досліджень тих дітей які вже мають гарний рівень підготовки і певні досягнення з тих чи інших галузей науки.

У 2007-2008 навчальному році Міністерством освіти і науки України започатковано цікаві проекти для школярів сільської місцевості, де немає потужної наукової школи. Одним із таких є проект «Віртуальна школа МАН», який спрямований на забезпечення on-line обміну інформацією між учнями старших класів, вчителями та викладачами за програмою навчання у МАН, а також on-line доступу до бібліотечних ресурсів.

Водночас, є проблеми, розв’язання яких пов’язане з вирішенням питань на державному рівні, а саме: посилення матеріально-

технічного забезпечення закладів, які готують дітей до подальшої наукової роботи, створення умов для тісної співпраці з ВНЗ та галузевими інститутами НАН України, поліпшення роботи інститутів післядипломної освіти щодо розробки науково-методичного забезпечення МАН.

Серед пріоритетних змагальних форм юних дослідників слід зазначити наймасовіший у Європі Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»та Всеукраїнські учнівські конкурси: фізичний «Левеня» та природничий «Колосок». Минулого року започатковано Всеукраїнський конкурс юних дослідників та винахідників «Едісони XXI століття» для учнів 5-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів і заочний математичний конкурс «Золотий ключик» для учнів 4-9 класів. Важливою особливістю таких інтелектуальних конкурсів є те, що в них беруть участь різні вікові категорії дітей. Це дає можливість вибудувати цілісну систему роботи з обдарованою молоддю.

Переможці всеукраїнських та міжнародних учнівських олімпіад отримують стипендії Президента України, Кабінету Міністрів України, зараховуються до вищих навчальних закладів без вступних випробувань за напрямом підготовки (спеціальності), де профілюючим є предмет, з якого вони змагалися, а їх вчителі-наставники відзначаються державними нагородами та іншими подарунками.

Обласні управління освітою додатково впроваджують власну систему заохочень для обдаровано молоді та її наставників. Так, наприклад, з 4 до 58 цього року збільшилась кількість стипендій у Черкаській області. Сума, що виділена з місцевого бюджету, складає 104 тис. грн., що у 16 разів більше, порівняно з минулим роком. Досвід Черкаської переймають інші ОДА.

Важливу роль у підтримці здібної й обдарованої молоді відіграє також Міжнародний конкурс з української мови ім. Петра Яцика, який проводиться щорічно завдяки спільним зусиллям МОН України, Ліги українських меценатів та Освітньої фундації Петра Яцика (Канада). У цьому році конкурс переріс у широкомасштабний марафон, кількість його учасників становить майже 5 мільйонів (у 2001 – близько 12 тисяч). За одностайним визначенням журналістів, конкурс є наймасштабнішим національно-патріотичним проектом за роки незалежності України. Меценати мовного конкурсу – десятки доброчинців з України, Канади, США, Австралії.

Водночас на цій важливій ділянці освіти існують певні проблеми й труднощі. Вони викликані насамперед відсутністю системи виявлення й розвитку обдарованої молоді серед учнів,

особливо сільських шкіл; нестачею сучасних програм і ефективних методик виявлення здібної та обдарованої молоді; низьким рівнем оснащення навчальних закладів телекомунікаційними засобами виходу до інформаційної мережі Internet, нерозуміння деякими керівниками того що увага до проблем обдаровано молоді не вичерпується періодом її навчання; як свідчить досвід, допомога потрібна і в період професійного самовизначення, подальшого творчого становлення.

На розв'язання цих проблем спрямована розроблена Міністерством освіти і науки України Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки [6]. Реалізація програми передбачається на двох рівнях: національному та регіональному. На національному передбачається: удосконалення нормативно-правової бази щодо підтримки обдарованої молоді, робота з громадськістю зі створення сприятливого середовища для розвитку та самореалізації обдарованої молоді; створення та систематичне поповнення банку даних «Обдарованість»; здійснення науково-методичного та психолого-педагогічного супроводу виявлення, відбору та підтримки обдарованої молоді; розроблення індивідуальних програм їх супроводу; пошук альтернативних шляхів ефективної реалізації творчих здібностей обдарованої молоді в усіх сферах життя; створення Української спеціалізованої школи-інтернату для інтелектуально обдарованих дітей як навчального закладу, координаційного центру з науково-методичної роботи відповідних обласних навчальних закладів, вирішення питання його розміщення; удосконалення професійної підготовки (перепідготовки) педагогічних працівників, зокрема щодо методологічних основ роботи з обдарованою молоддю; реалізація системи соціальної підтримки та заохочення обдарованої молоді.

На регіональному рівні Програма буде реалізуватися шляхом створення республіканської в Автономній Республіці Крим, відповідних обласних, київської та Севастопольської міських програм, які передбачатимуть створення регіонального банку даних про обдаровану молодь; створення обласних спеціалізованих шкіл-інтернатів для інтелектуально обдарованих дітей, розширення мережі гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчальних закладів з поглибленим вивченням профільних предметів; запровадження сучасних методик виявлення, навчання, виховання та соціально-педагогічної підтримки обдарованої молоді; забезпечення ефективної діяльності загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів з метою створення умов для розвитку особистості та вироблення в неї самобутніх професійних якостей; розширення системи підготовки

(перепідготовки) педагогічних працівників, які працюють з обдарованою молоддю; популяризація здобутків обдарованої молоді, кращого педагогічного досвіду роботи з обдарованою молоддю; сприяння підвищенню кваліфікації педагогічних працівників з питань роботи з обдарованою молоддю; створення дієвої системи стимулювання обдарованої молоді та її наставників.

На виконання Указу Президента України № 1013/2005 від 4.07.2007 р. «Про невідкладні заходи щодо функціонування та розвитку освіти в Україні» [2] щодо розробки та затвердження програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки, спрямовану на створення в Україні сприятливих умов для пошуку, підтримки і стимулювання інтелектуально і творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві зросла увага держави щодо виховання обдарованої молоді у позашкільних навчальних закладах. Завдяки державному регулюванню відбувається процес реформування позашкільної освіти: триває пошук нової ідеї функціонування позашкільного навчального закладу, нових технологій творчого розвитку дітей та молоді.

Про державне замовлення на здобуття дітьми позашкільної освіти свідчать законодавчі та нормативні акти, прийняті в нашій країні за останнє десятиріччя. Основним нормативним документом, який визначає державну політику в галузі позашкільної освіти, є Закон України «Про позашкільну освіту» [1]. Прийняття цього закону суттєво змінило місце і роль позашкільної освіти у структурі загальної освіти України, викликали зміни у системі позашкільної роботи і позашкільного виховання, трансформували їх у нову якість – позашкільну освіту. Постало питання щодо співвідношення між ланками освіти; місця та перспектив позашкільних навчальних закладів на ринку освітніх послуг; ідеологічних засад позашкільного навчального закладу; змісту позашкільної освіти.

Вирішальну роль у подальшому розвитку позашкільної освіти в Україні мало також прийняття ряду державних документів та Указу Президента України [2, 3, 4, 5], у яких звертається увага владних структур на проблеми плекання обдарованих і талановитих дітей та молоді, зокрема, у таких навчальних закладах позашкільної освіти як державно-громадське творче об’єднання Мала Академія Наук України. Це об’єднання стало надбанням вітчизняної освіти в цілому, і опікується сьогодні Центральними і місцевими органами влади, зокрема, Міністерством освіти і науки України, управліннями та відділами освіти місцевих держадміністрацій, а також Національною академією наук України, Академією педагогічних наук України,

десятками вищих навчальних закладів, академічними установами, громадськими організаціями тощо.

Завдяки державному піклуванню, сьогодні Мала Академія наук України – це 27 територіальних відділень (за кількістю обласних центрів). До 40 типів наукових секцій як складових шести наукових відділень: фізико-математичного, техніко-технологічного, обчислювальної техніки і програмування, історико-географічного, мистецтва та філології, хіміко-біологічного. Понад 300 позашкільних навчальних закладів різних типів обласного та міського підпорядкування є координаційно-методичними центрами діяльності МАН.

На основі багаторічного наукового аналізу попиту батьків, дітей, зацікавленості представників педагогічної громадськості, працівників науки, освіти та суспільства в цілому, на сучасному етапі відпрацьовані *основні засади державної політики* щодо підтримки діяльності МАН в Україні. Ця політика здійснюється на принципах:

- *доступності* навчання старшокласників у наукових гуртках, секціях, наукових товариствах незалежно від місця їх проживання, у обласних, міських, районних центрах, селах, містечках та етнічного і соціального походження, мовних та інших ознак;
- *індивідуалізації* навчання та виховання учнів відповідно до їх інтересів;
- *самореалізації* та *самоактуалізації*;
- *добровільності* вибору учнями типів наукових секцій, гуртків, наукових об’єднань та їх базових навчальних закладів (шкіл, позашкільних закладів, вузів, академічних установ тощо);
- *організаційного, науково-методичного забезпечення* навчально-виховного процесу;
- *правового захисту інтересів учнів*, їх прагнення опанувати методики наукових досліджень, проведення пошукової, експериментально-дослідницької роботи, а також захист їх особистих наукових досягнень та техніко-технологічних винаходів;
- *стимулювання учнівської молоді* до науково-дослідницької роботи;
- *державна підтримка найбільш обдарованих юних науковців* у їх професійному самовизначенні.

Міністерство освіти і науки України, Головне управління освіти і науки КМДА, більшість місцевих органів управління освітою мають виважену позицію щодо розвитку позашкільних навчальних закладів, докладають чимало зусиль для збереження педагогічних кадрів, творчих колективів. МОН України, його підвідомчі державні позашкільні навчальні заклади, інші організації поступово й наполегливо реалізують державну політику щодо збереження й

розвитку для прийдешніх поколінь нагромадженого в Україні досвіду позашкільної освіти, створеної системи позашкільних навчальних закладів різних типів і форм підпорядкування. Про це свідчить Всеукраїнський огляд регіональних Програм збереження і розвитку позашкільних навчальних закладів, ініціатором проведення якого виступило Міністерство освіти і науки України.

Вивчення досвіду виховної діяльності у різних структурах МАН України підтверджує по-перше, що саме засобами позашкільної освіти можливо оптимально задовольнити потреби особистості, яка робить крок у велику науку. Аналіз тематики наукових праць юних дослідників, які подаються на щорічний Всеукраїнський конкурс-захист, свідчить, що перевагу вони віддають таким питанням: вивченню нових та недосліджених сторінок історії України, української державності, української культури і літератури; розвитку економіки в Україні, підготовки молоді до життя в ринкових умовах господарювання; розвитку держави і права; комп'ютеризації та використанню обчислювальної техніки; розвитку таких наук як психологія, математика, фізика, хімія, біологія, медицина, мовознавство тощо. Юні науковці, як правило, вибирають тематику наукового дослідження переважно з проблеми, вивчення якої допоможе їм обрати майбутню професійну діяльність.

Специфіка діяльності Малої Академії наук України, її структурних складових як активної форми позашкільної освіти сприяє створенню таких педагогічних умов, за яких у наукових гуртках юні науковці не просто переймають чийсь досвід, а набувають свого власного досвіду дослідницької роботи, безумовно, під керівництвом кваліфікованого педагога або вченого. Слід відмітити, що з року в рік зростає кількість і якість наукових територіальних відділень МАН, в яких узагальнюються наукових здобутків юних вчених. Так, Київська Мала академія «Дослідник» видала збірник наукових робіт членів Київського територіального відділення МАН України «Ми діти твої, Україно» (історія України очима дослідників). Це видання зібрало понад 20 здобутків старшокласників, які відкривають нові сторінки історії нашої держави. Воно є вагомим посібником для поглиблення вивчення історії України у навчальних закладах різних типів. Збірник «Великі успіхи Малої Академії», виданий Національним еколого-натуралістичним центром, який вмістив в собі понад 100 наукових праць юних дослідників хіміко-біологічного, історико-географічного відділення, відділення мовознавства та літератури, доводить нашому суспільству, що Мала Академія наук України – це вагомий осередок формування наукової еліти України засобами позашкільної освіти.

Такі збірники наукових праць юних науковців постійно видаються Волинським, Кримським, Київським міським, Львівським та іншими територіальними відділеннями МАН України.

Важливим завданням системи позашкільної освіти делегованого їй Міністерством освіти і науки України є саме *пошук і підтримка талановитих і обдарованих учнів, створення умов для їх розвитку.* Ця робота важка, складна, але надзвичайно перспективна для нашої держави, тому що саме талановиті сьогодні – майбутні вчені, професіонали та лідери – поведуть вперед наше суспільство нової України.

Аналіз діяльності закладів системи позашкільної освіти (територіальних відділень Малої академії наук України, їх наукових товариств, наукових секцій, гуртків) дозволяє зробити висновок, що за кілька десятиріч свого розвитку вона набула авторитету серед педагогічної громадськості, учнівської молоді, батьків *як активний засіб формування інтелектуального потенціалу нашої нації.*

Висновки. Вагомими, соціально значущими пріоритетами державної політики щодо підтримки обдарованої молоді є такі:

- спрямованість на вжиття комплексних заходів із залучення дітей і молоді до наукових досліджень через систему позашкільної освіти;
- створення інноваційних індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу;
- державні заохочення (фінансова та стипендіальна підтримка талановитих і обдарованих дітей та молоді, які є активними учасниками регіональних Всеукраїнських та міжнародних конкурсів, олімпіад, учнівських та студентських наукових конференцій);
- модернізація технологій роботи з обдарованими дітьми у позашкільних закладах, спрямованих у площину цінностей особистісного розвитку, освоєння молоддю ключових життєвих компетентностей;
- оптимізація діяльності відповідних державних інститутів та механізмів у створенні національної системи пошуку, відбору, творчого розвитку та психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей і талановитої молоді.

Список літератури

1. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 229-250.
2. Про невідклані заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 04 лип. 2005 № 1013/2005 // Уряд. кур’єр. – 2005. – 7 лип. – № 123. – С. 11.

3. Державна національна програма «Освіта» Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – 43 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 р. № 45 «Про затвердження положення про позашкільний навчально-виховний заклад» // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 4. – С. 4-29.
5. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433 // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 251-263.
6. Концепція Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2006 р. № 202-р.
7. *Музика О.О.* Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мотивації творчості // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 1999. – N 3. – С. 151.
8. *Ситенко Ю., Авраменко В., Шадура В.* Система неперервної освіти для обдарованої молоді // Вісник НАН України. – 2003. – N4.
9. *Жестерьов С.* Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в позашкільних закладах // Рідна шк. – 2006. – N 8. – С. 15-17
10. *Жемойда В., Башкірова Н., Тараненко В.* Виховуємо майбутніх дослідників // Рідна шк. – 2006. – N 8. – С. 35-38
11. *Ковбасенко Л.І.* Методика виховної діяльності в Малій академії наук України /методичний посібник.– К.– 2008.– 198 с.
12. Українська еліта та її роль в державотворенні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (18-19.05.2000р.) / Ред.: С.Д. Максименко, М.І. Пірен. – К., 2000. – 313 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Мачуський Валерій Віталійович,
старший науковий співробітник Інституту
проблем виховання АПН України,
кандидат педагогічних наук

У теорії і практиці освіти накопичено певний обсяг знань з питань допрофесійної підготовки учнів, у тому числі позашкільній освіті що є складовою більш загальної багатоаспектної проблеми – неперервності в освіті (Закон України про позашкільну освіту).

Розглядаючи проблему допрофесійної підготовки учнів, неможливо не звернутися до її джерел. Дослідники вважають, що розвиток цієї проблеми у нашій країні зумовлений соціокультурними та економічними перетвореннями, що відбувалися починаючи з 1918 року, та науковими результатами, які отримано нині в педагогічній науці.

Оскільки Україна входила до складу СРСР, то законодавча база, науково-педагогічний простір були єдиними, і процеси, що

відбувалися в освіті, закономірно привели її до сучасного стану.

Поняття „допрофесійна підготовка” з’явився порівняно недавно, у середині 60-х років XX століття, у зв’язку з рекомендаціями ЮНЕСКО та Міжнародної конференції праці з професійно-технічної освіти і підготовки (1965 р.), згідно з якими рівень трудового навчання у загальноосвітніх школах визначений як передпрофесійний. До цього часу саме поняття, рівень та функції допрофесійної підготовки не мали однозначного підходу до їх визначення.

Аналіз спеціальної літератури свідчить, що стратегія допрофесійної підготовки визначалася політичними та соціально-економічними процесами, які впливають на формування потреб у галузевих професійних кадрах різного рівня підготовки В основу періодизації розвитку проблеми допрофесійної підготовки у вітчизняній педагогічній науці й практиці вченими покладено етапи політичного, соціально-економічного і культурного поступу країни. Дослідники визначили *чотири* історичні періоди розвитку проблеми допрофесійної підготовки учнів.

Перший період охоплює 18 – 30-ті роки XX століття.

Другий період розвитку проблеми допрофесійної підготовки охопив 40-50-ті роки XX ст.

Третій період розвитку проблеми допрофесійної підготовки учнів, визначений дослідниками педагогічної науки, охоплює 60 – 80-ті роки.

Особливого значення проблема допрофесійної підготовки учнів набула з початку 90-х років – *четвертий період*. Зумовлено це певними чинниками.

По-перше, Україна отримала статус незалежної держави. У цих умовах почала складатися політична, економічна, соціальна і культурна інфраструктура, що сприяло розгортанню інноваційних процесів у всіх сферах життя.

По-друге, ринкова економіка, її закони і закономірності, принципи розвитку впливають на формування соціокультурних потреб у суспільстві та регулюють їх.

Це вимагає підготовку професіоналів, фахівців високого рівня в різних галузях економіки, які були б конкурентоспроможними, здатними акумулювати інноваційні ідеї, розробляти і впроваджувати їх у життя, творчо підходити до вирішення соціально-економічних завдань, швидко адаптуватися у ринкових умовах тощо.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття „допрофесійна підготовка” трактується дослідниками по-різному і по суті має три складові: *психологічну підготовку особистості*, що включає

мотивацію пізнання, орієнтацію на формування професійних якостей; *теоретичну профільну* підготовку учнів; *практичну діяльність* (що може включати елементи професійної діяльності), спрямовану на формування практичних умінь та навичок.

Узагальнюючи аналіз трактувань поняття „допрофесійна підготовка”, ми розглядаємо допрофесійну підготовку як цілісний освітньо-виховний процес, що передбачає інтегровану взаємодію загальноосвітніх (фундаментальних) та професійно орієнтованих (на рівні початкових професійних) знань, умінь та навичок на основі особистісно орієнтованого підходу до суб’єктів навчання і враховує мотиваційний аспект вибору майбутньої професії, особистісні задатки, здібності та нахили.

Зміст допрофесійної підготовки зумовлюється змістом подальшої професійної освіти, але вченими визначаються й загальні закономірності, притаманні допрофесійній підготовці, незалежно від змістової професійної спрямованості. У психолого-педагогічній науці визначено загальні принципи допрофесійної підготовки. Це такі принципи: мотивації, що передбачає формування в учнів ставлення до людини як найвищої цінності, інтересу до пізнання людської особистості, усвідомлення педагогічної діяльності не тільки як професійної, а й як духовної місії; самовизначення – створення в системі позашкільної освіти творчого середовища, в якому учень через пізнання своїх особливостей міг би самостійно розкрити свої здібності, можливості, прагнення до саморозвитку, спрямованого на самопізнання і побудову програм подальшого власного розвитку.

На основі викладених теоретичних положень стосовно проблеми допрофесійної підготовки учнів, можна сформулювати ряд узагальнюючих теоретичних висновків, необхідних, на наш погляд, для організації такої підготовки в загальній середній освіті. Так, допрофесійна підготовка:

1) є невід’ємною складовою професійної підготовки в системі неперервної освіти;

2) спрямована на формування особистісної мотивації для професійної освіти і розвиток необхідних особистісних якостей, притаманних майбутній професії;

3) здійснюється у взаємозв’язку через зміст освіти, практичну діяльність, виховну роботу, мотиваційну діяльність педагогічного колективу;

4) буде ефективною за умов, що характеризуються наступністю, цілісністю, системністю, прогностичністю;

5) матиме високу результативність за умов змістовної співпраці з професійними навчальними закладами та підприємствами регіону та

координації роботи з питань професійної орієнтації учнів;

6) може бути реалізована у позашкільному закладі через розробку організаційної структури технології її забезпечення.

Обґрунтування педагогічної системи пов'язане із системним підходом до вивчення проблеми допрофесійної підготовки учнів. Головними системоутворюючими елементами педагогічної системи є цілі. Цілі, які задаються педагогічній системі, утворюють певну ієрархію.

Перший рівень цілей – соціальне замовлення суспільства всім освітнім підсистемам на певний суспільний ідеал особистості, професіонала, який формується.

Другий рівень цілей – допрофесійна підготовка учнів в позашкільній освіті на засадах поліпрофесійної підготовки.

Третій рівень цілей – реалізація технології допрофесійної підготовки учнів через змістовий, мотиваційний, процесуальний, когнітивно-операційний компоненти на основі принципів особистісно орієнтованого підходу.

Реалізація цих цілей здійснюється через педагогічний процес позашкільного навчального закладу, який обумовлено цілями позашкільної освіти, що визначені Законом України „Про позашкільну освіту".

Щодо реалізації допрофесійної підготовки учнів в позашкільному закладі, на наш погляд, виступають такі підходи, як *системний, цілісний, діяльнісний, особистісно орієнтований*, *поліпрофесійний*.

Особливості кожного з підходів можуть бути охарактеризовані таким чином.

До компонентів системного підходу входить:

– формування змісту допрофесійної підготовки відповідно до програм навчання в позашкільному закладі;

– забезпечення процесуального компонента, що визначає етапи допрофесійної підготовки;

– забезпечення мотивації допрофесійної підготовки.

Цілісний підхід конкретизує системний і передбачає наступність у змісті і формах допрофесійної підготовки. Він реалізує принцип наступності у неперервній освіті і розглядається у двох аспектах:

– загальному, що впливає на здійснення наступності між різними освітніми системами;

– дидактичному, що забезпечує наступність у змісті навчання, формах підготовки тощо.

Цілісний підхід дозволяє проектувати загальну мету допрофесійної підготовки учнів і визначати цілі на кожному з етапів цього процесу.

Діяльнісний підхід реалізується у взаємозв'язку із системним і цілісним підходами. Відомо, що засвоєння знань, умінь, навичок здійснюється на якісному рівні, коли вони засвоюються у процесі діяльності. На наш погляд, цей підхід включає в себе три рівні діяльності у допрофесійній підготовці: *репродуктивний, пошуковий, творчий*.

На *репродуктивному* рівні (його можна назвати інформативним) відбувається первинне ознайомлення з особливостями майбутніх професій, необхідними якостями особистості для успішного оволодіння певною професією. *Пошуковий* рівень – це самовизначення, самооцінка (рефлексія) власних можливостей, корекція інтересів і бажань. *Творчий* рівень характеризується самостійним пошуком інформації, вмінням її застосовувати у навчально-пізнавальній діяльності, самостійно розвивати власні нахили, розв'язувати проблеми за допомогою переносу знань та вмінь, використовувати набуті знання в новій ситуації. Діяльнісний підхід забезпечує скорочення шляху адаптованості учнів до майбутньої професійної діяльності, активного мотивованого пізнання.

Особистісно орієнтований підхід передбачає урахування особливостей розвитку особистості, пошук індивідом свого місця в житті, в соціальній та професійно-рольовій структурі суспільства. Позашкільний навчальний заклад, має створювати умови для актуалізації і підвищення індивідуального потенціалу кожного, надавати йому допомогу в соціалізації, прилученні до загальнолюдських, національних цінностей, оволодінні нормами гуманістичної, високоморальної поведінки, розвитку і реалізації творчих можливостей, допомагати учню усвідомити сутність обраного фаху, її вимоги до виконавця, цілі й функції професійної діяльності.

Поліпрофесійний підхід у допрофесійній підготовці забезпечує її варіативність та гнучкість. Він розширює діапазон напрямів допрофесійної освіти, що сприяє реалізації особистісно орієнтованого підходу, на основі визначених мотивів, інтересів, нахилів та здібностей. Поліпрофесійний підхід забезпечує широкі особистісні потреби та інтереси у професійному самовизначенні.

Теоретично обґрунтовані підходи дають можливість визначити пріоритетні принципи реалізації допрофесійної підготовки в позашкільному навчальному закладі. А саме: поетапності, достатності, гнучкості, наступності, інформатизації, інтегративності, професійного відбору.

Застосування принципу поетапності передбачає розробку етапів

допрофесійної підготовки в ліцеї, мета яких – забезпечення послідовного, системного і цілісного освітньо-виховного процесу, що включатиме компоненти допрофесійної підготовки.

Принцип достатності спрямований на організацію навчально-виховного процесу таким чином, щоб теоретичні знання і практичні вміння забезпечували оптимальну підготовку для навчання ліцеїстів у професійному навчальному закладі.

Забезпечити особистісні потреби, здібності, можливості допрофесійного саморозвитку має принцип гнучкості, який реалізується через особистісно орієнтований підхід, озброєння теоретичними знаннями, практичними вміннями, розвиток креативного мислення.

Принцип наступності спрямований на координацію та корекцію змісту навчання у позашкільному навчальному закладі і навчальних предметів у загальноосвітній школі.

Принцип інформатизації реалізується у змісті позашкільної освіти. Він пов’язаний з технологічним забезпеченням навчального процесу інтернет-технологіями, мультимедійним супроводом навчальних занять.

Принцип інтегративності розглядається як внутрішня та зовнішня інтеграція. Внутрішня інтеграція передбачає координацію навчальної і виховної роботи таким чином, щоб освітній процес допрофесійної підготовки сприймався як цілісна система. Зовнішня – скоординовану взаємодію з професійними навчальними закладами, підприємствами, громадськими організаціями.

Принцип професійного відбору реалізується на основі особистісного підходу до учнів з урахуванням їх здібностей та особливостей характеру. Для цього застосовується індивідуальна професійна діагностика, даються поради психолога, педагогів, батьків.

Для досягнення поставленої мети необхідно з’ясувати компоненти допрофесійної підготовки, через які можливо реалізувати визначені принципи допрофесійної підготовки учнів. До них відносяться такі компоненти: мотиваційний, змістовий, процесуальний, когнітивно-операційний

Мотиваційний спрямований на формування мотиву вибору майбутньої професії, інтересу до неї, до дисциплін та наук, які необхідно для цього вивчати.

Змістовий компонент відповідає за добір та організацію змісту допрофесійної підготовки.

Процесуальний розкриває логіку та динаміку здійснення допрофесійної підготовки у позашкільному навчальному закладі.

Когнітивно-операційний враховує організацію творчого процесу в підготовці учнів та практично-прикладних видів діяльності, спрямованих на формування елементарних допрофесійних умінь для здійснення подальшої ефективної професійної підготовки.

МОЖЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПОДОЛАННІ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПІДЛІТКІВ

Мачуська Ірина Миколаївна,
старший науковий співробітник лабораторії сімейного виховання Інституту проблем виховання АПН України,
кандидат педагогічних наук

Третина дітей в Україні щороку є свідками актів насильства в сім'ї. Як свідчить світова практика, діти матерів, які зазнали знущань, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством та дітей схильні до зловживань наркотиками і алкоголем [4].

Часто насильство в сім'ї виявляється як комбінація фізичної, та/або емоційної образи. Результати спостережень, опитувань, бесід засвідчили, що прояви насильства в сім'ї різноманітні: дитину штовхають, завдають біль ударами, загрожують зброєю, завдають рани, фізично перешкоджають їй при спробі вийти з дому, закривають дитину в помешканні; залишають одну в небезпечних місцях, не надають медичної допомоги, не дають спати вночі, відмовляють у продуктах харчування та інших необхідні для дитини речах; псують її майно, ображають батьків дитини, братів та сестер, погрожують заподіяти шкоду родичам або друзям та інше. Це є прояви фізичного насильства із елементами насильства психічного.

Насильство психічне в сім'ї проявляється в емоційних образах: дитину постійно принижують, кричать на неї та/або кривдять (наприклад, говорять, що вона товста, худа, дурна і т. д.); ігнорують почуття дитини; висміюють її переконання, не звертають уваги на ніжні почуття дитини; забороняють виходити на вулицю, гуляти з однолітками; маніпулюють нею, використовуючи при цьому неправду й незгоду; кривдять її знайомих і друзів з тим, щоб позбавитися їх; здійснюють економічні утиски; не виконують своїх батьківських обов'язків; стримують позитивні почуття щодо дитини, проявляють негативні; маніпулюють дитиною тощо.

Плануючи профілактичні стратегії важливо диференціювати роботу з урахуванням факторів ризику в різних типах сімей. Зокрема,

такими є наступні фактори: *низький прибуток і постійний брак грошей* викликають напруженість, пов'язану з незадоволеністю основних потреб членів сім'ї; *безробіття або тимчасова робота, низький трудовий статус* (особливо батька); *велика, багатодітна сім'я, що* вимагає великих емоційних і матеріальних витрат; *молода сім'я, н*ародження дитини в поєднанні з незрілістю особистості батьків, низьким рівнем освіти погіршує соціально-економічні умови сім'ї; *неповна сім'я, де* більше передумов для переживання стресу, ніж у звичайній (дещо важче матеріальне становище, дефіцит вільного часу у батька, нерівноцінна увага кожній дитині і т. ін.); належність до релігійної секти, проживання в обмеженому колі людей – селі, маленькому містечку, в поєднанні з безробіттям та низьким рівнем освіти призводять до соціальної ізоляції й обмежує можливості підтримки і соціального контролю; *погані квартирні умови,* перенаселеність житлової площі призводять до додаткової напруженості, що може спровокувати насильство; *відсутність соціальної допомоги* як від держави, так і громадських організацій.

Важливо враховувати, що прямо вивчати прояви насильства в сім'ї дуже важко, тому це робиться опосередковано, через спостереження типових переживань підлітків, де можна простежити випадки, коли практикується насильство в сім'ї. Педагогу це цілком під силу, та й самі діти часто знають про те, як живеться їхнім товаришам у сім'ї. Діти з сімей, в яких практикується насильство, відчувають постійний психологічний дискомфорт, для них – це справжня трагедія. Існує ряд спільних ознак, що характеризують переживання та поведінку дітей із сімей, в яких практикується насильство. Природно, що не всі ці ознаки притаманні усім таким дітям, але більшість з них все-таки має місце [2]. *Страхи.* Діти із сімей, де практикується насильство, переживають відчуття страху. Він може проявлятися різним чином: від усамітнення та пасивності до насильницької поведінки. Дуже часто цілком позитивна атмосфера притулків сприяє випливу минулих невирішених страхів.

Зовнішні прояви поведінки. Помешкання, в якому вдаються до насильства, зовсім непередбачуване. Це місце страхітливе для підлітка, який може знати, коли з'явиться наступний спалах насильства і яким сильним він буде. В результаті вразливість та відсутність контролю над ситуацією призводить до прояву впертості та відмови розмовляти, поганої поведінки та агресивних вчинків.

Нездатність виразити почуття вербально. Спостерігаючи за практикою насильства в сім'ї, діти доходять висновку, що насильство – це спосіб, яким дорослі вирішують свої конфлікти та наболілі проблеми. Оскільки ніхто не показав цим дітям, як слід

говорити про їхнє почуття, вони часто не знають, що переживають або відчувають, і як можна виразити свої емоції та почуття у вербальній формі.

Втягнення в боротьбу батьків. Багато дітей втягують у боротьбу батьків. Вони відчайдушно хочуть припинити насильство та конфлікти, які постійно бачать у своїй сім'ї. Такі діти можуть мати відчуття відповідальності за проблеми своїх батьків, вони думають, що самі є причиною розладу в сім'ї. В результаті того, що діти глибоко втягнуті у сімейні конфлікти, їм важко відокремити свою індивідуальність від особистості своїх батьків.

Захисник матері. Значна кількість дітей із сімей, де практикується насильство, втягуються в конфлікти, намагаючись захистити від побоїв своїх матерів. Дитина відчуває гнів на свого батька за те, що він завдає болю матері. Деякі діти можуть виступити проти того, що їхні матері слабо протидіють та погоджуються з насильством. Як наслідок, діти можуть перестати відчувати вину за те, що вони сердяться та виступають проти поведінки батьків.

Розчарування. Життя в сім'ї, де практикується насильство, дуже напружене. Постійний стрес, який відчувають діти, часто призводить до того, що вони засмучені, розчаровані, втрачають рівновагу навіть при незначних труднощах.

Відчуття "заслуженого" жорстокого ставлення. Деякі матері, які не хочуть налаштовувати своїх дітей проти батьків, намагаються знайти виправдання. Дитина бачить матір в синцях та зі слідами побоїв, а коли їй водночас говорять: "Усе добре, татко нас справді, любить", – доходить до висновку, що бути любимим означає фізичний біль. Дитина, мати якої постійно виправдовує її/його батька за завдане насильство, часто починає відчувати, що вона також "заслуговує", щоб її били.

Відчуття непотрібності. Оскільки батькам доводиться витрачати багато енергії та зусиль на вирішення конфлікту, то в них залишається мало сил на виховання та виявлення любові, турботи до своїх дітей. Як наслідок, у дітей може виникнути відчуття занехаяності та обділеності, що примушує їх думати, що вони нікому не потрібні, не важливі люди, які заслуговують на увагу і турботу.

Ізоляція. У більшості сімей, в яких вдаються до насильства, цей факт не обговорюється відкрито. Батьки дають зрозуміти дітям, що не слід обговорювати сімейну ситуацію в школі або з друзями. Це змушує дітей відчувати себе якимись особливими. Деякі діти навіть думають, що з ними щось не те, оскільки їхнє життя в сім'ї відрізняється від життя їхніх однолітків.

Суперечні відчуття до батька. Діти продовжують вважати батька своїм батьком, незалежно від того, що він жорстоко поводиться з матір'ю і з ними. Через це дитина може мати суперечливі відчуття до свого батька, наприклад, нудьгувати з ним, бажання повернутися додому, щоб піклуватися про батька і т. ін.

Насильство в сім'ї завжди було закритою темою для суспільства. Та проводячи комплексні спостереження основних факторів сімейного середовища, які сприяють насильству щодо підлітків можливо проводити діагностико-профілактичну роботу з сім'ями з урахуванням цих спостережень. Результати таких спостережень засвідчують, що більшість батьків зіштовхуються з проблемою агресії в підлітковому середовищі тоді, коли їхні діти виявляються в ролі жертв.

Завданням педагога у таких випадках є роз'яснення батькам цієї ситуації.. Однак за педагог повинен мати високу компетентність і авторитет. Адже, батьків потрібно ознайомити з основними аспектами проблеми. Їхні тривоги з приводу поведінки дитини повинні одержати з боку педагога грамотне психологічне трактування.

У більшості випадків ми рекомендуємо проводити з такими батьками спеціальні семінари та індивідуальні зустрічі. Найчастіше для проведення групових занять у рамках батьківських зборів рекомендується запрошувати фахівців (лікарів та психологів). Однак індивідуальні бесіди з батьками повинен проводити сам педагог. Іноді можна скоротити бесіду і до нетривалої телефонної розмови, але головне у такій ситуації – підтримувати з батьками учнів постійний контакт. Необхідно переконати батьків, що, у випадку якщо вони не в змозі самостійно коригувати випадки підліткової агресії у своєї дитини, варто проконсультуватися з фахівцями, що можуть надати їм індивідуальну допомогу.

Отже, стратегія попередження насильства щодо підлітків у сім'ї має будуватися з дотриманням такої виховної тактики:

Довіра та повага: визнання права дитини на її власні почуття, право на вибір друзів та форми діяльності, прояв незалежності, право на особисте життя, вірити дітям, поважати почуття інших з батьків.

Зовнішній прояв любові до дитини: виражати свою любов до дитини вербально, проявляти любов, коли дитина переживає фізичний та душевний біль.

Заохочення та підтримка: заохочувати дітей займатися тим, що їм цікаво, бути для них прикладом, дозволяти дітям не погоджуватися з вами, визнавати їхні успіхи, навчати їх корисних навичок.

Виділяти час для спілкування з дитиною: брати участь у житті дитини, заходах, в яких вона бере участь у шкільному житті, святах, знайомитись з її друзями, залучати свою дитину до своїх заходів, ділитися з нею своїм баченням життєвих цінностей.

Забезпечувати емоційну безпеку: говорити і чинити так, щоб діти відчували себе у безпеці та комфортно, бути м'якими, чуйними, уважними.

Забезпечити фізичну безпеку: забезпечити дитину дахом, одягом, підтримувати сімейний розклад, навчати правилам особистої гігієни та правильного харчування, слідкувати за безпекою.

Слідкувати за дисципліною: бути послідовними, дотримуватися правил поведінки відповідно до вікового розвитку дитини, усно визначати свої очікування та межі дозволеного, давати настанови, і не вдаватись до покарань.

Список літератури

1. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навчально-методичний посібник. – К.: Віан, 1996. – 352 с.

2. Ролінський В.І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика: навч.-метод. посібник. – Одеса, Ветаком, 2003. – 220 с.

3. Федорченко Т.Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: Навчально-методичний посібник. – К.: ТОВ "ХІК", 2003. – 128 с.

4. Щербак Н.Д. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого ставлення до дітей у сім'ї // Рідна школа. – 2002. – № 10. – С. 26-29.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОДАРЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА Г. РОСТОВА-НА-ДОНУ

Кореневская М.Е., руководитель Центра по работе с одаренными детьми «Дар» Дворца творчества детей и молодежи г. Ростова-на-Дону, доцент кафедры педагогики и педагогической психологи Южного Федерального университета, кандидат психологических наук

В России работа с одаренными и талантливыми детьми рассматривается сегодня в качестве государственного приоритета и считается одним из ведущих направлений деятельности образовательных учреждений, что нашло свое отражение в структуре инициированного президентом и правительством Российской Федерации национального проекта «Образование».

Хотя проблема неравенства людей в их природных дарованиях волновала и педагогов, и мыслителей еще со времен Античности, даже самый беглый экскурс в историю педагогики и психологии позволяет понять, что еще совсем недавно дело обстояло совершенно иначе: взаимовлияние теоретического и практического интереса к данному феномену вплоть до последнего времени было минимальным. При этом в России как и в других странах мира наряду с периодами поступательного развития науки и практики в данном направлении, имелись и спады научного и общественного внимания к проблеме одаренности. Мы не будем сейчас останавливаться на причинах данного явления, отметим лишь, что ситуация в России стала выравниваться лишь в конце 80-х годов, когда наука стала ориентироваться не на идеологические стандарты, а на достижения мировых психолого-педагогических исследований. Именно в этот период была принята Федеральная целевая программа «Одаренные дети». К разработке данной проблематики были привлечены такие ведущие российские психологи, как Д.Б.Богоявленская, В.Д. Шадриков, А.В. Брушлинский, В.Н. Дружинин, Н.С. Лейтес, А.М. Матюшкин, М.А. Холодная, В.С. Юркевич, что позволило разработать «Рабочую концепцию одаренности», в которой была сформулирована единая теоретическая база для решения проблем одаренности, раскрыто понятие одаренности, ее видов, способов диагностики. «Рабочая концепция одаренности» отразила общую позицию наиболее авторитетных российских специалистов в области психологии одаренности, что сделало ее настольной книгой для многих психологов и педагогов, работающих в данной сфере.

С этого периода программы работы с одаренными детьми стали разрабатываться на региональных и муниципальных уровнях (в том числе и в Ростовской области). 1 октября 2001 года в рамках реализации городской целевой комплексной программы «Одаренные дети» на базе муниципального учреждения дополнительного образования «Дворец творчества детей и молодежи» был открыт Центр по работе с одаренными детьми.

Разнообразие подходов к пониманию одаренности, таланта, гениальности, творчества привело к существованию многочисленных теоретических моделей, внутри каждой из которых используются свои методы выявления, поддержки и развития детской одаренности. Так же, как и выбор диагностических методик, обучающие программы для одаренных детей базируются на вполне определенных теоретических моделях одаренности. Еще в 1972 году, анализируя существующие развивающие программы, Е.П. Торренс (E.P. Torrance, 1972) разработал классификацию, которая сводит программы к двум

большим группам: одна группа создает условия, необходимые для развития творчества, а другая представляет собой направленные обучающие программы. Ученые пришли к выводу, что путем специально организованной работы с детьми возможно повышение их творческого потенциала. Это стало одним из побудительных факторов разработки и апробации многих программ. Среди них можно назвать модели Г.Смита, Р.Хесса и Д.Крофта, Л.Хаскелла, Е.П.Торренса, модель обучения Д. Рензулли «Три вида обогащения учебной программы», когнитивно-аффективную модель Уильямса, модель Блума «Таксономия целей обучения», модели В.А.Петровского, Л.А.Венгера, модель ускоренного развития способностей Ю.П.Азарова, модель творческого междисциплинарного обучения Н.Б.Шумаковой. Во многих моделях обучения одаренных детей сочетаются как программы условий развития детской одаренности, так и программы исправленного развития отдельных способностей ребенка.

В настоящее время существует целый ряд целостных моделей обучения одаренных детей, каждая из которых основана на определенной концепции развития ребенка и отдельных видов одаренности. Практически в каждую модель включаются личностный (мотивация) и когнитивный (интеллектуальные и творческие способности) компоненты.

Многообразие форм и методов работы с одаренными детьми позволяет говорить не о единственной модели для всех образовательных учреждений и всех одаренных детей города, области, региона, страны, а моделировании с учетом психологических, личностных, интеллектуальных и прочих особенностей каждого конкретного ребенка, каждого конкретного региона. Это дает, на наш взгляд, выход на качественно новый уровень и получение качественно нового эффекта деятельности.

Центр по работе с одаренными детьми «ДАР» на первом этапе своего существования опирался на традиционные, хорошо разработанные формы, успешно реализуемые в муниципальном пространстве. К таковым следует отнести Донскую Академию Наук Юных Исследователей (ДАНЮИ), существующую в городе с 1975 года; Международную летнюю школу одаренных детей «Надежда», которая открылась в нашем городе 2 июля 1993 года; межпредметную городскую олимпиаду «Эрудит», ведущую свою историю с 1996 года.

Переломным для Центра стал 2002 год. Во-первых, именно с этого периода началось развитие партнерских отношений с различными организациями города, прежде всего Ростовским региональным центром Федерации Интернет Образования (РРЦ

ФИО) и Южно-Российским центром информатизации образования (ЮГИНФО) Ростовского государственного университета. Во-вторых, именно с этого периода ведет отсчет проектная деятельность Центра, и в традиционные формы работы с одаренными детьми стали внедряться Интернет-технологии. Начинается период построения собственной модели работы, которая впоследствии будет определена как сетевая модель (II конференция по одаренности, г. Ростов-на-Дону, 2005 год). Приведу несколько цифр, которые позволят проиллюстрировать данное положение:

С 2002 по 2009 год было проведено 15 Интернет-каникул и Интернет-смен, в которых приняло участие более 600 учащихся города и области; реализовано 15 Интернет-проектов, участниками которых стали более 750 старшеклассников. При этом более 1500 школьников стали участниками совершенно новой для региона формы работы с одаренными детьми: появилась, укрепилась и стала обычным явлением для образовательного пространства области такая форма, как сетевая олимпиада. Сетевые (Интернет) олимпиады – это проект Центра, реализующийся при поддержке волонтеров-студентов университета. Победителями ДАНЮИ 2002 года – Михаилом Бушковым и Николаем Серебренниковым был разработан сайт сетевых олимпиад, который используется Центром при организации и проведении Интернет-олимпиад (http://www.netolymp.rsu.ru).

С 2002 года произошло развитие сетевых олимпиад от разового мероприятия в рамках летней школы одаренных детей (лето 2002 года), до многопредметных областных олимпиад (например, олимпиада по 10 предметам для 10-классников области). Освоение тематических олимпиад показало нам, какие возможности, какой потенциал они имеют для внеучебной, воспитательной, профориентационной работы с подростками. Опыт проведения поисковых боев заставил задуматься о необходимости развития совместных форм для старшеклассников и студентов (такие формы были найдены, разработаны и апробированы в 2003-2005 годах и получили высокую оценку, как со стороны старшеклассников, так и со стороны студентов). В декабре 2005 года была проведена первая совместная научная конференция студентов и старшеклассников, приуроченная к международному дню добровольца.

Реализуя основную стратегическую цель – поддержку и развитие детской одаренности – Центр постепенно пришел к определению проектной деятельности как одного из приоритетных направлений своей работы. При этом реализация проектного подхода осуществляется сегодня в различных плоскостях: это и создание интеллектуального клуба старшеклассников «Что? Где? Когда?», и

проект «Молодежная школа интеллектуальной истории», осуществляемый совместно с Ростовским отделением Российского общества интеллектуальной истории и многие другие. Но среди всех проектов, проектная деятельность с использованием Интернет-технологий, занимает особое место.

В июне 2005 года Центр выступил с проектной идеей «Интернет-технологии как средство развития творческой активности участников педагогического процесса», которая получила грантовую поддержку Министерства образования Ростовской области. Данный проект был направлен на решение стратегической задачи, стоящей перед современной системой образования – переход от знаниевой технологии образования к личностно-ориентированной.

В Пражском коммюнике 2003 года, подытожившем результаты саммита министров образования европейских стран, в число приоритетов Болонского процесса был добавлен принцип «трех L» - “life long learning”- обучение в течение всей жизни.

В соответствии с указанным приоритетом современной образовательной политики в качестве главной задачи рассматривается не приобретение знаний, а овладение компетенциями, которые станут основой саморазвития личности. В этой связи и идет преобразование вчерашних установок «вы должны запомнить» в сегодняшнее «мы с вами должны осмыслить». Обучение, становясь более гибким по целям и задачам, более вариативным по формам и методам, обращает наше особое внимание на информационные технологии.

Однако порой возникает опасность подмены цели и средства. Современные технологии, призванные обеспечить личностно-ориентированное образование, зачастую рассматриваются как самоцель. Педагоги-предметники начинают видеть в них панацею от многих бед; информационные технологии становятся частью педагогической моды, а потому очень часто применятся на ситуационном уровне.

В наших проектах мы рассматриваем информационные технологии с принципиально иной точки зрения: им придается не методическое, а методологические значение, так как они способны обеспечить магистральный курс современного образования – курс на личностное самоопределение, свободу и саморазвитие. В этой связи идея проекта, направленного на развитие творческой активности участников педагогического процесса за счет использования информационных технологий и метода проектов приобретает особую значимость. Для реализации идеи проекта нами была выбрана тема «Виртуальная прогулка по Тихому Дону». Выбор темы

социогуманитарной направленности для реализации проектной идеи не случаен. С одной стороны, в сегодняшнем мире особое значение приобретает воспитание любви к Малой Родине, чувства сопричастности и уважения к традициям и истории предков. С другой стороны, мы должны так формировать чувство ответственности и любви к своему Отечеству, чтобы учащийся научился соотносить родное и вселенское, научился уважать как свои традиции, так и традиции своих соседей. Именно поэтому проекты социогуманитарной направленности приобретают особое звучание: они учат видеть причины явлений, прослеживать связи и закономерности, учат мыслить и анализировать. Предложенная тема позволяет максимально интегрировать весь спектр гуманитарных и общественных предметов с информационными технологиями и обеспечить наполнение Интернет-проекта личностно-значимым содержанием. Именно это содержание позволяет объединить в рамках проектной деятельности учащихся и педагогов и обеспечить существенное приращение творческой активности участников педагогического процесса.

В этой связи нельзя не остановиться на той роли, которую отводим мы в реализации проектов учителю. В процессе индивидуально-личностного развития необходимо не количественное, суммарное освоение социальных ролей, а предоставление права обучающемуся самому выбирать социальные сферы для самореализации и саморазвития. Задача педагога предоставить человеку такую возможность. В этой связи творчество педагога приобретает особую значимость: ведь воспитание и обучение одаренного ребенка не только почетная миссия, но и одна из ответственейших задач педагога.

На наш взгляд, решение данной задачи возможно лишь в условиях постоянного совместного поиска социальных сфер и форм творческой активности, в которых одаренный ребенок может максимально самореализоваться на конкретном этапе своего развития. Именно поэтому в контексте вариативной модели нами было уделено особое внимание личности педагога, работающего с одаренным ребенком.

По инициативе Центра была создана творческая проблемная лаборатория (ТПЛ) «Одаренные дети», которая является добровольным творческим объединением педагогов, психологов и научной общественности города с целью реализации программы «Одаренные дети». Эта инновация Центра позволяет осуществить взаимодействие высшего, основного и дополнительного образования в целях оказания профессиональной помощи и поддержки педагогам, работающим в данном направлении.

Целью творческой проблемной лаборатории является не только и не столько ломка устоявшихся профессиональных мифов о детской одаренности, сколько систематизация имеющихся знаний и приращение нового опыта. Работа ТПЛ является составной частью деятельности Центра по работе с одаренными детьми и ориентирована на представителей образовательных учреждений города, участвующих в реализации программы «Одаренные дети». Особая роль принадлежит лаборатории в популяризации моделей работы с одаренными детьми, сложившихся в муниципальном образовательном пространстве, в изучении и применении опыта других регионов.

Сегодня, как никогда, стоит задача использования всего накопленного теоретического и практического опыта не для констатации наличия или отсутствия одаренности, а для целенаправленного развития личности на основе специально организованных видов творческой деятельности, на основе подготовки творческого учителя и родителя, способных обучать и воспитывать одаренных детей. Чем разнообразнее круг общения ребенка, чем более свободен он в своих проявлениях, тем выше будут его творческие способности, его творческая активность. Именно так, мы сможем ответить на вызовы времени и снять проблему «заблокированной одаренности» (А.В. Кулемзина), вырастив детей, в которых наиболее заинтересовано общество, ведь именно они, повзрослев и сохранив свою одаренность, займут лидирующие позиции в завтрашнем мире, станут его элитой.

ІНТЕГРАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ, ПОЗАШКІЛЬНИХ, ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЩОДО СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Пшенична Любов Василівна, начальник управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації

Актуальною проблемою сучасної педагогічної науки є розроблення нової стратегії розвитку національної освіти, що забезпечить прискорення інтеграції України в європейський освітньо-науковий і культурний простір. Соціально важливого значення набувають теоретичні засади та рекомендації вітчизняних учених щодо детермінації інноваційних освітніх процесів у контексті концептуальних ідей Болонської декларації.

На нашу думку, зазначене зумовлює необхідність кардинального оновлення змісту навчання й виховання, розроблення й практичного впровадження новітніх освітніх технологій, спрямованих на переорієнтацію на компетентнісний підхід, нові інформаційні технології, неперервність самоосвіти, формування навичок співпраці, а також утвердження в системі загальної середньої освіти принципу профільності навчання, суспільне визнання нових стандартів освіти та незалежної оцінки результатів навчання [1].

Успішній реалізації цих завдань сприяє діяльність позашкільних навчальних закладів як центрів освітньо-виховної роботи з дітьми та підлітками в позаурочний час.

З прийняттям Закону України „Про позашкільну освіту” здійснюються важливі заходи щодо розвитку системи освіти як в Україні, так і в області зокрема.

Завдяки скоординованим діям галузевих управлінь обласної державної адміністрації, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації завдань, визначених обласною програмою розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки, комплексною програмою „Освіта Сумщини”, позашкільна освіти області планомірно розвивається. Працює 137 позашкільних закладів, з них 35 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів системи Міністерства культури і туризму України; 27 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, що знаходяться в підпорядкуванні Міністерства України у справах молоді та спорту, спортивних товариств „Спартак”, „Колос”, „Динамо”, „Україна”. У творчих об’єднаннях і секціях цих закладів займається понад 15 тисяч дітей і підлітків.

Функціонує 75 позашкільних навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України, що становить 55% від їх загальної кількості. Це центри, будинки, палаци дитячо-юнацької, науково-технічної творчості, естетичного виховання; станції юних натуралістів, туристів; військово-патріотичні клуби; дитячо-юнацькі спортивні школи. У гуртках, секціях та інших творчих об’єднаннях займається понад 57 тис. дітей та учнівської молоді, що становить 42,4% від загальної кількості дітей шкільного віку, які проживають в області. По Україні цей показник становить 32,9%.

Слід відмітити позитивну динаміку охоплення дітей позашкільною освітою. У 2005 році цей показник становив 29%, у 2007 році – 31%.

З метою якомога більшого охоплення позашкільною освітою дітей з сільської місцевості з 2007 року в області реалізується соціально-педагогічний проект – пересувний позашкільний

навчальний заклад, аналогів якому немає в Україні. За період його діяльності різними формами навчально-творчої діяльності охоплено близько 6 тисяч школярів сільських шкіл та вихованців шкіл-інтернатів. Проект успішно пройшов апробацію в 16 районах області. Досвід роботи обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю щодо діяльності пересувного позашкільного навчального закладу підтримано Міністерством освіти і науки України та рекомендовано до запровадження в інших областях держави.

Посиленню значення позашкільної освіти як повноцінного інституту у системі безперервної освіти сприяло те, що згідно з розпорядженням Голови Сумської облдержадміністрації 2008 рік було оголошено в області Роком позашкільної освіти. Проведено естафету навчально-виховних, творчих здобутків позашкільних навчальних закладів "Наші творчість і пошук тобі, рідна Сумщино!", учасниками якої були керівники міст, районів, керівники органів управління освітою. Хід естафети , її результати свідчать про те, що ми зуміли скоординувати діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, педагогічних колективів, батьків, громадськості на подальший розвиток позашкільної освіти.

У позашкільних навчальних закладах здійснюється робота з удосконалення змісту та форм навчально-виховної роботи, що відповідає принципу трирівневого навчання. Навчально-виховна робота побудована за художньо-естетичним, декоративно-ужитковим, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, техніко-технологічним, військово-патріотичним, соціально-реабілітаційним, фізкультурно-спортивним, гуманітарним та ін. напрямами. Гурткову роботу організовано за 120 профілями. Комплексні та спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи розвивають понад 20 видів спорту.

Для набуття навичок і практичного досвіду, стимулювання та самоствердження вихованців проводяться обласні масові конкурсні та освітні заходи. Слід зазначити, що їх кількість з кожним роком збільшується: у 2006 – 45 заходів; у 2008 – 92. Зростає й кількість учасників цих заходів, удосконалюється рівень їх виконавської майстерності.

З метою реалізації державної політики щодо роботи з обдарованою молоддю Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю забезпечено діяльність територіального відділення Малої академії наук України. За дванадцять років у його наукових секціях додаткову освіту отримали до близько одинадцяти тисяч старшокласників області. У закладах освіти області працює 22 наукові товариства учнів.

Про інтеграцію діяльності загальноосвітніх, позашкільних і вищих навчальних закладів області свідчить і той факт, що на теренах області за період з липня 2008 року по травень 2009 року проведено один міжнародний та шість всеукраїнських методико-педагогічних і масових заходів. Досвід роботи педагогічних колективів Сумщини з проблем біологізації позашкільного навчально-виховного простору, формування навичок здорового способу життя, організації пошуково-дослідницької роботи в НТУ та секціях МАН вивчається державними позашкільними навчальними закладами. Укладено угоди про співпрацю між Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, Інститутом проблем виховання, Інститутом обдарованої дитини Академії педагогічних наук України щодо розроблення науково-методичної проблеми "Формування та розвиток творчих здібностей учнівської молоді в умовах комплексного позашкільного навчального закладу".

Крім освітніх функцій, позашкільні навчальні заклади виконують соціальну роботу: залучають до занять у гуртках дітей з обмеженими можливостями. У гуртках і творчих об'єднаннях займається 437 таких дітей.

Здійснюється послідовна робота щодо вдосконалення системи кадрового забезпечення позашкільних навчальних закладів. З метою підготовки майбутніх учителів трудового навчання до гурткової роботи в школах і позашкільних навчальних закладах у Глухівському державному педагогічному університеті введено спеціалізацію "Технічна творчість". У Кролевецькому інституті цього університету при підготовці вчителів фізичної культури запроваджено спеціалізацію «Методика туристичної роботи». У Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С.Макаренка на спеціальностях "Біологія і хімія", "Біологія. Психологія" викладаються спецкурси "Шкільна науково-дослідна ділянка та гуртки Юних біологів", "Позакласна робота з біології", спецкурс "Позакласна робота з хімії".

Забезпечення якості позашкільної освіти значною мірою залежить від науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу. З цією метою створено обласний інформаційно-методичний банк, на обліку в якому знаходиться 3506 методичних матеріалів.

Стверджуючи особливе громадське значення позашкільної освіти, видатний український педагог і психолог Софія Русова неодноразово підкреслювала роль та обов'язки держави в розвитку й підтримці позашкільної освіти. Вона мріяла про планомірне поширення позашкільних закладів, бо „... тільки планомірно зроблена сітка безплатних закладів позашкільної освіти може нам забезпечити

за якийсь десяток літ помітний розвиток освіти і морального виховання” [3].

Педагогічні ідеї та погляди Софії Русової не втрачають своєї соціальної значущості й актуальності і сьогодні. На жаль, в Україні позашкільна освіта сприймається як додаткова, і як наслідок, - фінансується за залишковим принципом.

Відповідно до зазначеного, актуалізується проблема внесення змін до Закону України „Про позашкільну освіту” та Положення про позашкільний навчальний заклад.

Час та зміни в суспільстві вимагають від педагогічних колективів перегляду питання щодо напрямів позашкільної освіти, щоб протистояти факторам духовної кризи, що деформують розум і душі дітей. Особливо актуальним в умовах неконтрольованого потоку інформаційної продукції, що має агресивну спрямованість і низький рівень культури, є розширення мережі гуртків національно-патріотичного спрямування [2].

Беручи до уваги позитивні здобутки та проблемні питання, що на сьогодні мають місце в позашкілля, необхідним є:

- розширення оптимальної мережі гуртків та інших творчих об’єднань учнівської молоді, їх профільності з метою забезпечення права дітей і підлітків на здобуття позашкільної освіти;
- забезпечення максимального охоплення учнівської молоді позашкільною освітою шляхом розширення мережі гуртків і інших творчих об’єднань, запровадження клубних форм роботи, особливо в сільській місцевості, через організацію роботи пересувних позашкільних навчальних закладів;
- зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти шляхом поліпшення їх ресурсного забезпечення, комп’ютеризації за рахунок раціонального використання бюджетних коштів, збільшення позабюджетних надходжень;
- поліпшення забезпечення позашкільних навчальних закладів науково-методичними матеріалами;
- вивчення та впровадження кращого досвіду роботи педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів з питань роботи з дітьми в позаурочний час;
- розроблення новітніх методик науково-дослідницької та дослідно-експериментальної роботи з обдарованою молоддю;
- проведення своєчасної діагностики здібностей дітей і підлітків.

І це повинно бути не лише задекларовано, а підкріплено реальними діями усіх тих, кому держава доручила дбати про дитинство, а значить про своє майбутнє.

Список літератури

1. Концепція позашкільної освіти / Виховна робота в закладах освіти Україні. Вип. 2. Зб. нормат. док. та метод. реком. – К.: ІЗМН, 1998.
2. Русова С. Позашкільна освіта. Засоби її переведення. – К.: Дзвін, – 1918. – 88 с.
3. Пустовіт Г.П., Тихенко Л.В. Позашкільна освіта: Дидактичні основи методів навчально-виховної роботи : монографія. Кн. 2 – Суми: Університетська книга, 2008. – 272 с.
4. Сиротинко А.Й. Громадянське виховання учнівської молоді у позашкільній роботі // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: Зб. матеріалів наук.-практ. конф. Кол.авт.: 2006. – с. 4 – 8.
5. Тихенко Л.В., Брацихіна В.М. Болонський процес і розвиток творчих здібностей учнів МАН // Тези доповідей науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів фізико-технічного факультету. Суми. – Вид-во „Сум ДУ”. – 2007 р.С.214 – 216

УЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ “СІМ’Я – ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ, ПОЗАШКІЛЬНИЙ, ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ – СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ” ЯК ЗАПОРУКА ІННОВАЦІЙНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАН УКРАЇНИ

***Голінкевич-Лелетка Наталія Леонідівна*,** магістрант Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

***Перепелиця Ніна Володимирівна*,** методист Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

У статті розглядаються проблеми інноваційної діяльності Малої академії наук України (МАН України), що розвивається як інтеграційна освітня система навчально-дослідницького спрямування, невід’ємна складова позашкільної освіти України.

Освіта України в XXI столітті є освітою інноваційного характеру. Її спрямованість на формування творчої особистості спонукає вчених і педагогів-практиків до створення таких соціально-педагогічних систем, які не лише забезпечують формування базових наукових і соціальних компетентностей дітей та учнівської молоді, а й створюють умови для збагачення досвіду їх творчої діяльності; сприяють формуванню механізмів самоорганізації й самореалізації особистості.

У Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти в Україні, законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, інших нормативно-правових

документах задекларовано, що стратегічними завданнями освітньої галузі є розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, формування моральних якостей, здатності до сприйняття новацій і змін, готовності до вирішення нестандартних завдань [1].

Успішність реалізації перелічених завдань визначається функціональністю системи освіти України, що знаходиться у активній взаємодії з соціокультурним середовищем держави та розвивається у контексті її соціально-економічного та політичного розвитку.

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку системи освіти України є утвердження Малої академії наук України (МАН України) в якості цілісної освітньої системи, спрямованої на розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності у вільний від навчання в школі час [10].

За своєю сутністю означена система є інтеграційною складовою позашкільної освіти, що забезпечує ефективну взаємодію загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладів; продуктивну співпрацю з родиною; широке застосування в навчальній та виховній роботі науково-виробничого і культурно-мистецького потенціалу регіонів (рис. 1).

Рис. 1. Місце МАН України в системі освіти

Інтеграційний характер діяльності МАН України сприяє формуванню в кожного вихованця власної системи взаємостосунків, що виражається схемою “Сім’я – загальноосвітній, позашкільний, вищий навчальні заклади – соціокультурне середовище” та визначається вченими як найбільш дієва соціально-педагогічна система [3; 11].

Багаторівневість і профільність диференціації навчально-виховного процесу в МАН України визначає актуальність проблеми його психолого-педагогічного проектування. На думку вчених та педагогів-практиків проектування навчально-виховного процесу має органічно поєднувати організаційно-технологічні, методичні та процесуальні інновації з досягненнями сучасної психолого-педагогічної науки та педагогічної практики [9; 7; 2; 5].

Результати аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури свідчать про достатню розробленість організаційно-технологічної бази та науково-методичного забезпечення діяльності МАН України як сучасної освітньої системи. Так, теоретичні основи розвитку та соціалізації особистості в шкільному та позашкільному навчальному процесі відображено в працях І. Беха, В. Вербицького, О.Литовченко, В.Моляко, В. Паламарчук, Г. Пустовіта, О.Рассказової, В. Рибалки, А.Сиротенка, ін. Організаційно-педагогічні аспекти діяльності закладів системи позашкільної освіти України висвітлено в працях О.Биковської, Л. Павлової, В.Редіної, Т. Сущенко та ін. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності старшокласників у МАН України знайшли своє відображення в працях С.Білоус, Л. Ковбасенко, Р. Науменко, О.Павленко, Л.Тихенко.

На думку Л.Ковбасенко [4], Л.Тихенко [8-10], найбільш важливими в МАН України є саме ті педагогічні інновації, які не лише сприяють підвищенню якості позашкільної освіти за дослідно-експериментальним напрямом, а й забезпечують високий науково-методичний рівень проведення масових заходів для інтелектуально обдарованої учнівської молоді. Відповідно до цього основні зусилля педагогів мають спрямовуватися на:

– розроблення нових методик освітньої та соціокультурної діяльності МАН України;
– упровадження сучасних підходів до організації освітнього процесу в територіальних відділеннях МАН України
– організації ефективної співпраці з вищими навчальними закладами, науковими установами, науково-виробничими підприємствами, закладами культури та мистецтв тощо;

– розроблення та впровадження програм (навчально-виховних, соціокультурних, тренінгових, ін.);
– моделювання навчально-пізнавальної, проектної, дослідницько-експериментальної діяльності учнів в наукових секціях та інших творчих об'єднаннях територіальних відділень.

На сучасному етапі розвитку МАН України вирішення проблеми забезпечення інноваційного характеру її діяльності на всеукраїнському рівні значною мірою залежить від результативності роботи Державного позашкільного навчального закладу – Малої академії наук учнівської молоді [4; 6].

Серед організаційно-технологічних інновацій 2005-2009 років найбільш вагомими є започаткування роботи творчих об'єднань "Вища школа МАН України" та "Віртуальна школа МАН України" [4, 8-10].

Діяльність "Вищої школи МАН України" організовано на основі угод про співпрацю з Київським національним університетом ім. Т.Шевченка та Національним технічним університетом. Метою її діяльності є створення оптимальних умов для набуття слухачами територіальних відділень МАН України теоретичних та практичних компетентностей для виконання індивідуальних дослідницьких робіт, а також забезпечення можливості виконання практичних частин учнівських досліджень на кафедрах вищих навчальних закладів [4].

Серед основних форм навчально-виховної роботи зі старшокласниками – лекції, колективні та індивідуальні консультації, організація самостійної навчально-творчої діяльності слухачів. Навчально-виховний процес організовано за заочно-дистанційним принципом.

У 2008-2009 навчальному році слухачами "Вищої школи МАН України" було 30 вихованців територіальних відділень МАН України Полтавської, Вінницької, Черкаської, Рівненської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Миколаївської областей та АР Крим. Кожен з них мав змогу поспілкуватися з провідними вченими під час лекційно-практичного курсу; попрацювати під їх керівництвом у наукових лабораторіях і технічних майстернях; результати своїх досліджень представити під час підсумкової конференції та Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України.

Упровадження ще однієї організаційно-технологічної інновації "Віртуальної школи МАН України" стало можливим завдяки організації співпраці з сервісним Інтернет-центром. За своєю сутністю – це програмно-інформаційний комплекс, засоби якого

спрямовані на організацію дистанційної форми навчальної роботи Державного позашкільного навчального закладу – Малої академії наук учнівської молоді.

Навчальне середовище школи забезпечує можливість постійної онлайнової взаємодії між слухачами та науковими консультантами – викладачами вищих навчальних закладів, науковими працівниками науково-виробничих установ та організацій, залучених до такої форми роботи з інтелектуально обдарованою учнівською молоддю.

Основу організаційної структури „Віртуальна школа МАН України” складають персоніфіковані електронні майданчики, що створюються для кожного з учнів. Крім того, адміністративною групою забезпечено роботу розділів: „Віртуальна бібліотека”, „Облік персоналу та учнів”, „Приймальна комісія”, „Навчальна частина”, ін.

Упроваджена електронна програма сприяє поглибленню базових компетентностей школярів з обраних напрямів (профілів) навчання, основ науково-дослідницької діяльності; спонукає їх до самостійної навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності у позашкільний час, участі в конкурсах дослідницького спрямування, предметних олімпіадах, турнірах.

Інноваційність МАН України значною мірою залежить від продукування та упровадження інновацій на регіональному організаційному рівні. Це забезпечується професійно-творчою діяльністю педагогічних колективів територіальних відділень, що є структурними підрозділами позашкільних навчальних закладів, та регіональних МАНУМ – спеціалізованих позашкільних навчальних закладів.

Упровадження тематичних лекторіїв, турнірів, тренінгів є характерним для роботи більшості територіальних відділень, зокрема Волинського, Львівського, Івано-Франківського, Чернігівського, ін. Програми психолого-педагогічної підтримки обдарованої учнівської молоді з залученням до навчально-виховного процесу практичних психологів реалізовуються в Сумському, Івано-Франківському, ін. територіальних відділеннях [4; 8; 6; 12].

У більшості територіальних відділень завдяки співпраці з сільськими загальноосвітніми закладами налагоджено роботу мобільних навчально-консультаційних пунктів, що дає змогу школярам не лише вчасно отримувати інформацію про діяльність МАН України, а й навчатися в її наукових секціях та школах.

Інноваційна спрямованість діяльності МАН України відображена на рис. 2.

Рис 2. Упровадження інновацій в освітній системі “Мала академія наук України”

Важливою складовою навчально-виховної роботи більшості територіальних відділень стало проведення навчально-оздоровчих сесій на базі природних і природоохоронних територій, стажування слухачів на базі наукових закладів, науково-виробничих підприємств.

Визначною методичною інновацією останніх десяти років стало впровадження в роботу територіальних відділень методики розвитку творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в МАН України, розробленої та апробованої педагогами Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю [8].

Для означеної методики характерними є: цілісність, розвивальна спрямованість навчально-виховної роботи, структуризація змісту навчальних програм відповідно до трьох навчально-організаційних рівнів, проектування індивідуальної навчально-творчої роботи слухачів (розширення знань за темами досліджень, консультування за тематикою науково-дослідницької діяльності, аналіз виконання рейтингових контрольних робіт, допомога у плануванні дослідницької роботи на навчальний рік тощо); забезпечення творчої атмосфери під час занять; практичне застосування результатів дослідницької діяльності слухачів; організація діагностичної та корекційно-розвивальної роботи; широкий спектр організаційно-методичної та консультативно-просвітницької роботи [9].

Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей особистості здійснюється поетапно. На першому етапі аналізується зміст навчального матеріалу за кожним напрямом. Креативність змісту навчання визначається тим, якою мірою його реалізація сприяє розвитку в старшокласників уяви, асоціативної пам'яті; базових компетентностей, що розвивають проблемне бачення, здатність до висування гіпотез і виявлення протиріч, а також вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; здатність до подолання інерції мислення та міжособистісного спілкування; цілісність сприйняття, пошуково-перетворювальний стиль та альтернативність мислення; комунікативно-творчі здібності, самостійність та творча активність. На другому етапі – до навчально-виховного процесу вводяться навчальні й навчально-творчі завдання, що забезпечують ефективне використання змісту для розвитку мотивів, характерологічних особливостей, творчих умінь і психічних процесів особистості. На третьому – вводяться спеціальні навчальні курси, спрямовані на розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності [8-10].

За такого підходу основними результатами роботи територіального відділення є сформованість внутрішньої мотивації учнів до навчальної та дослідницької діяльності в МАН; реалізація їх творчої ініціативи; розвиток активності та самостійності; формування культури дослідницької роботи і спілкування [8].

Упровадження означеної методики передбачає необхідність психологічного супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу, що сприяє не лише оптимізації управління навчально-виховним процесом, а й полегшує роботу щодо проектування особистісного розвитку старшокласників – слухачів МАН.

Результати аналізу діяльності МАН України на всеукраїнському та регіональному організаційних рівнях свідчать про те, що її

подальший розвиток пов'язаний з упровадженням низки організаційно-технологічних, методичних та процесуальних інновацій. Найактуальнішими серед них вчені та педагоги –практики визначають:

– розроблення та затвердження нового Положення про діяльність МАН України як освітньої системи інтегративного характеру, складової позашкільної освіти [11];
– розроблення та затвердження термінології, що характеризує організаційно-технологічні та науково-методичні засади діяльності МАН України [4; 8; 11];
– проведення очних турів всеукраїнського етапу конкурсу-захисту на базі територіальних відділень, що забезпечує неупередженість роботи конкурсних комісій [2; 5; 6; 8];
– розроблення профільними конкурсними комісіями рекомендацій щодо організації дослідницької діяльності учнів – членів МАН України: забезпечення доступності змісту, методик дослідницької роботи; форм презентації її проведення та результатів; визначення раціонального об'єму навчального навантаження тощо [8].

На наш погляд, доцільним є впровадження інновацій у технологію проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України. Насамперед, це стосується розроблення та затвердження шкали оцінок (балів) за участь та перемогу в різних етапах конкурсу. Ураховуючи об'єм та складність навчального матеріалу, опанованого слухачами під час роботи за обраними темами індивідуальних досліджень, ці бали можуть бути враховані під час вступу до вищих навчальних закладів (за умови введення відповідних змін до правил прийому до ВНЗ). Необхідним є розроблення та затвердження зразка посвідчення дійсного члена МАН України з таблицею обліку оцінок (балів), за наслідками усіх етапів конкурсу-захисту. Упровадження цієї інновації сприятиме підвищенню авторитету МАН України як сучасної освітньої системи, що забезпечує реалізацію початкового етапу підготовки майбутньої соціально активної інтелектуально-творчої еліти України.

Отже, на сучасному етапі Мала академія наук України має значний інноваційний потенціал. Її базові системоутворювальні характеристики, зокрема: цілісність, функціональна структурованість, організаційно-технологічне та науково-методичне забезпечення, інтеграційна спрямованість, забезпечують ефективність узаємодії в соціально-педагогічній системі "Сім'я – загальноосвітній, позашкільний, вищий навчальні заклади – соціокультурне

середовище”, що є важливим для особистісного розвитку обдарованої учнівської молоді, її соціалізації, формування творчої активності, креативної та загальної культури.

Список літератури

1. Позашкільна освіта в Україні: нормативно-правові акти [за заг. ред. Вербицького В.В.] – Київ : НЕНЦ, 2002.
2. Білоус С.Ю. Засвоєння досвіду творчої діяльності в педагогічній системі «Школа – Мала академія наук» на матеріалі фізики // Наукові записки. Вип. 46. Серія: пед. науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2002. – 232с. – С.56-59.
3. Вербицький В.В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи / В.В. Вербицький - К.: СМП “Аверс”, 2003. – 302с.
4. Ковбасенко Л.І. Роль державної Малої академії наук учнівської молоді в створенні нових технологій пошуку, розвитку підтримки творчої особистості юного дослідника // Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному освітньому : зб. мат. наук.-пр. конф. – Суми : 2008. – С.116-120.
5. Павленко О.П. Організаційно-методичні умови ефективності позакласної пошуково-дослідницької діяльності учнів // Освіта і управління : наук.-практ. журнал. – 2003. – Том 6. – С. 110-113.
6. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти : Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27.11.20008 року // Позашкілля – 2009. – № 15 (18) – С.10-16.
7. Редіна В.А. Організація пошукової діяльності учнів у позашкільних закладах освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / В.А. Редіна. – К., 2000. – 19с.
8. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України : методичний посібник / [за заг. ред. Л. В. Тихенко]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 296 с.
9. Тихенко Л. В. Формування творчих здібностей старшокласників засобами пошуково-дослідницької діяльності в системі позашкільної освіти // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. мат. наук.- пр. конф. Ч. 3. – Київ : Грамота, 2006. – С. 170-176.
10. Тихенко Л. В. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі “Мала академія наук України” : навчально-методичний посібник / Л. Тихенко, С. Ніколаєнко. – Суми : Університетська книга, 2007. – 120 с.
11. Тихенко Л. В. Інноваційність діяльності територіального відділення МАН України / Лариса Тихенко // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 1. – С. 42–47.
12. Толстіхіна Г.А. Мала академія наук – лабораторія творчого розвитку особистості. Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки // Збірник матеріалів Всеукраїнської педагогічної конференції [ра заг. ред. доктора пед. наук Вербицького В.В.] – К.: АВЕРС, 2008. – С. 72-75.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕДАГОГА КАК ФАКТОР УСПЕШНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Пироженко Е.Л., методист
художественного отдела МОУДОД,
Дворец творчества детей и молодежи
г. Ростова-на-Дону

На современном этапе особо значимым для системы образования, стала государственная поддержка и реализация национального проекта «Образование». Характерной чертой современного образования, является обращенность к личности, стремление удовлетворить ее разнообразные познавательные, духовные и творческие потребности. Утверждение отношения к человеку как высшей ценности социального бытия актуализировало проблему гуманизации образования, его ориентации на личность и её развитие.

В условиях модернизации образования ведущей задачей является формирование профессионализма педагогических кадров, создание системы совершенствования профессионального мастерства квалифицированных педагогов новой формации. Параллельно с преобразованием педагогической системы идет и процесс реорганизации кадрового обеспечения в системе дополнительного образования. Сегодня дополнительное образование детей по праву рассматривается как важнейшая составляющая образовательного пространства, сложившегося в современном российском обществе. Оно социально востребовано и требует постоянного внимания и поддержки со стороны общества и государства как образование, органично сочетающее в себе воспитание, обучение и развитие личности ребенка, способствующее профессиональному самоопределению детей и молодежи. На сегодняшний день кадровый потенциал системы дополнительного образования можно условно разделить на специалистов различных областей и видов творчества (спорт, искусство, техника) имеющих склонности к педагогической деятельности и профессионально подготовленных педагогов.

Как правило, специалист, имеющий сведения в каком-либо виде творчества или деятельности, обращает внимание на профильную подготовку детей в данной деятельности, и нередко недооценивает педагогическую сторону; и наоборот специалист, имеющий педагогическую базовую подготовку, ориентируется на решение педагогических проблем, не всегда учитывая специфику дополнительного образования. Поэтому важное значение имеет повышение профессионального мастерства и научной квалификации специалистов дополнительного образования детей.

Повышение профессионального мастерства педагогов осуществляется с целью установления соответствия между постоянно растущими социальными требованиями к личности педагога и к его деятельности и уровнем готовности педагога к выполнению профессиональных и должностных функций. По мнению И.П. Андриади, педагогическое мастерство выражается в профессиональной деятельности педагога, следовательно, его можно рассматривать как частный вариант профессионального мастерства. Профессиональное мастерство проявляется в профессиональной деятельности личности и отдельно от личности не существует. В основе успешного осуществления педагогической деятельности лежит творчество.

Понятие «творчество» одними исследователями определяется как создание новых, оригинальных ценностей, имеющих общественную значимость (С.Л.Рубинштейн), другими - как созидание чего-то нового, в том числе и во внутреннем мире самого субъекта, требующее от него особых способностей (Л.С.Выготский). Творчество педагога представляется как высшая форма активной деятельности педагога по преобразованию «педагогической действительности». Специфика труда педагога дополнительного образования заключается, прежде всего, в творческом характере его профессиональной деятельности. Стимулируя на занятиях детское творчество, сам педагог должен быть творческой личностью. Компоненты творчества (знания, мировоззрение, педагогическая техника, педагогическая культура, самостоятельная профессиональная позиция) педагог приобретает в течение всей профессиональной деятельности, их развитие оказывает влияние на формирование его творческого потенциала (В.П.Голованов). Развитие творческого потенциала дает возможность педагогу искать новые пути, способы организации своей деятельности. Для этого необходимо создать условия, способствующие профессиональному росту педагога:

- ценностное отношение к личности педагога;
- моделирование учебно-воспитательного процесса, как системы, способствующей саморазвитию личности, как учащихся, так и педагогов;
- стимулирование инновационной и опытной-педагогической деятельности;
- наличие сплоченного по общности цели коллектива педагогов;
- наличие системы научно-методической деятельности;
- наличие достаточной научно-методической базы;

- создание творческой среды, стимулирующей саморазвитие педагогов.

Особая роль в стимулировании творческого развития педагогов принадлежит методической службе учреждений дополнительного образования, которая организует мастер-классы, открытые занятия, педагогические гостиные, творческие группы и мастерские, конкурсы методических, дидактических материалов и наглядных пособий и т.д.

С целью формирования у педагогов дополнительного образования единых подходов к организации образовательного процесса в условиях целенаправленно организуемой творческой деятельности, во Дворце творчества детей и молодежи города Ростова – на – Дону совместно с ФГУ ФИРО был организован курс повышения квалификации педагогов дополнительного образования «Творческая деятельность как фактор социализации детей и юношества».

В рамках данного курса организованы семинарские и практические занятия, проведены круглые столы и мастер - классы. Тематика проводимых мастер-классов обусловлена проблемой необходимости выявления технологий сопровождения творческой деятельности, обеспечивающих процесс социализации ребенка в муниципальном образовательном пространстве:

- «Образовательные технологии и их классификация»;
- «Учебно-исследовательская деятельность юных медиков как фактор успешного самоопределения старшеклассников»;
- «Здоровьесберегающие технологии как фактор организации здорового образа жизни»;
- «Здоровьесберающие технологии в практике деятельности детских объединений спортивной направленности»;
- «Создание условий для творческого развития и самоопределения ребёнка в процессе освоения различных художественных жанров и приобщения к ценностям культуры»;
- «Использование приемов йоги для снятия психологического напряжения актеров в детской театральной студии»;
- «Особенности педагогических методик ведущих дизайнерских школ XX века»;
- «Творческое самовыражение обучающихся в процессе занятий различными видами декоративно-прикладного искусства» и др.

Технологическое сопровождение организации творческой деятельности в учреждении обеспечивается смыслотворческими, информационно-коммуникативными, исследовательскими, личностно развивающими технологиями, технологиями педагогической

поддержки, организации культурных практик, социального проектирования и др.

Регулярное проведение таких мероприятий способствует обновлению содержания, повышению роли учреждений дополнительного образования детей в становлении личности ребенка, творческого потенциала и профессиональной квалификации педагогов.

Большое значение имеет Всероссийский конкурс профессионального мастерства педагогов дополнительного образования «Сердце отдаю детям», который помогает выявить ярких представителей сферы дополнительного образования, позволяют педагогам лучше узнать друг друга, получить объективную оценку своей деятельности, стимулирует и побуждает педагогов к самообразованию, повышает теоретическую и методическую подготовку. Совершенствование профессионального мастерства, развитие творческого потенциала педагога, является важным фактором успешного развития личности его учеников.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ПРОЕКТ КАК МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГО-НАТУРАЛИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

(из опыта работы ГУО «Брестский областной эколого-биологический центр учащихся», Республика Беларусь)

Жукович Ирина Михайловна, директор Государственного экологического центра детей и юнешества, г. Минск, Республика Беларусь

Важным и ответственным направлением Национальной системы образования в Республике Беларусь является экологическое воспитание и обучение. Цель экологического воспитания – формирование экологической культуры, основной чертой которой является ответственное отношение к природе. Об эффективности экологического воспитания уместно говорить в том случае, если используются разнообразные методы организации эколого-натуралистической деятельности.

Среди методов, используемых педагогом в своей работе для достижения поставленных целей, можно выделить метод проектов или технологию проектного обучения, который дает возможность ребенку быть субъектом, главной действующей особой в данной

работе. В основе метода проектов – развитие познавательных интересов и критического мышления учащихся; умений самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве.

В Брестском областном эколого-биологическом центре учащихся с 1993 года берет свое начало долгосрочный исследовательский проект « Областная экологическая экспедиция учащихся «Мой родны край». Он является одной из составных частей долгосрочного комплексного проекта «Областной экологический марш «Прекрасней станет Брестчина моя».

Толчком к созданию такого исследовательского проекта послужил тот факт, что общая площадь особо охраняемых природных территорий в Брестской области составляет 423 тыс. га, это 12% от общей площади. Достопримечательностью области является национальный парк «Беловежская пуща». Заказников, имеющих республиканский статус, у нас 18, а памятников природы – 37. Местное значение имеют 28 заказников и 34 памятника природы. Среди памятников природы особое место занимают старинные усадебные парки, 4 из них имеют республиканское значение, а 20 – местное.

Цели исследовательского проекта «Мой родны край»:

- формирование у подрастающего поколения любви и бережного отношения к природному и историко-культурному наследию своего края;
- воспитание экологической культуры;
- -изучение особо охраняемых природных территорий Брестской области;
- -овладение практическими умениями и навыками работы в полевых условиях.
- Участники проекта: воспитанники эколого-биологических объединений учреждений внешкольного воспитания и обучения и учащиеся учреждений образований области.

Проект осуществляется совместно с заинтересованными организациями и ведомствами, среди которых: областной комитет природных ресурсов и охраны окружающей среды; Брестское государственное производственное лесохозяйственное объединение; Брестский государственный университет имени А.С.Пушкина; Брестский государственный технический университет; горрайинспекции природных ресурсов; общественная организация «Ахова птушак Бацькаушчыны»; ГПУ НП «Беловежская пуща» и др.

До 2004 года включительно школьники и педагоги под руководством научных сотрудников изучали флору и фауну самого

старого природоохранного резервата Европы, Беларуси и Брестчины – национального парка «Беловежская пуща», который в 2009 году отмечает 600 лет установления заповедного режима.

Беловежский лес сохранил свой дремучий, первобытный облик. Он населен реликтовыми сообществами растений и животных, сохранившихся в относительно ненарушенном состоянии, многие из которых безвозвратно исчезли в других местах вместе с вырубленными лесами. Средний возраст лесов Беловежской пущи более 100 лет, возраст отдельных участков леса – 250-350 лет. В пуще зарегистрировано более тысячи деревьев-великанов. Здесь произрастают 350-летние ясени и сосны, 250-летние ели. Расположившаяся на границе двух геоботанических зон Беловежская пуща представляет собой узел концентрации биологического разнообразия. По числу видов растений и животных, произрастающих и обитающих на ее территории, она не имеет себе равных на европейском континенте. Это обусловлено разнообразием местообитаний, особым географическим положением и сохранностью важнейших элементов экологической среды.

Юные экологи изучали растения-краснокнижники, папоротники, представителей семейств сложноцветных, губоцветных, древесные и кустарниковые породы; насекомых: жуков, муравьев, бабочек; почвенную микрофлору; орнитофауну: певчих птиц, дятлов; хищников, копытных, гордость пущи – зубров.

Заповедная пуща, деревья–долгожители, чудесная поляна разнообразных уникальных растений, редкие птицы, диковинные грибы, барсучьи норы-города, рукотворные озера и многое другое – это навсегда запомнится участникам экспедиции.

Объектом экспедиции 2005 года стал пейзажный парк XIX века «Ястрембель» в Барановичском районе. Парк усадебно-парковой архитектуры конца 19 века был заложен на площади 6 га и принадлежал роду Котлубаев. В настоящее время сохранился усадебный дом, водоем, соединенный с рекой Мышанкой каналом, обсаженным белым тополем. Фрагмент подъездной дороги окаймлен кленовой аллеей. Вокруг дома высажена лиственница европейская и одиночные старые деревья местных пород.

Участники экспедиции 2006 года были покорены биологическим заказником местного значения «Дивин – Великий лес». Ботаники встретили 12 видов краснокнижников: венерин башмачок настоящий (количество не имеет аналогов в Беларуси), пыльцеголовник красный, шпажник черепитчатый, ятрышник-дремлик, василистник водосборолистный, тайник яйцевидный, чемерица Лобеля, любка двулистная, лапчатка белая. Дендрологи посетили редкий массив

монодоминатного грабняка, который довольно редко встречается на территории Белоруссии. В заказнике в значительных количествах произрастает жостер слабительный.

Черный аист – редкий вид в Беларуси, численность его в последние годы стабилизировалась. Юные орнитологи обнаружили в заказнике гнездо черного аиста и определили по голосам еще 15 видов птиц.

В 2007 году участников областной экологической экспедиции принял г. Высокое Каменецкого района. Непосредственно в городе расположен пейзажный парк эпохи романтизма. Он заложен в первой половине 19 века в имении Потоцких в соответствии с традициями пейзажного стиля. Этому благоприятствовала живописная местность, включавшая пойму небольшой реки Пульвы с крутым изгибом русла, пересеченную небольшую террасу и ряд сооружений старого замка Сапегов с бастионной системой укреплений (17 век).

Пейзажный парк «Высокое» – один из лучших дворцово–парковых ансамблей Белоруссии первой половины 19 века. Наиболее интересной здесь была работа экспедиционного отряда дендрологов, так как в парке очень разнообразен состав древесных пород. Здесь расположена самая длинная в Беларуси аллея из конского каштана. Ее длина 400 м, ширина – 5 м. Памятником природы республиканского значения является дуб черешчатый пирамидальный, растущий на поляне перед бывшем старым дворцом. Эта же поляна была декорирована экзотическими растениями. Наиболее яркий их представитель – кладратис желтый. Декоративность дерева заключается в крупных непарноперистых листьях и белых, длиной до 40 см. душистых кистях соцветий.

В районе деревни Волчин Каменецкого района расположен пейзажный парк «Гремяча», заложенный в середине 19 века и занимающий часть большого холма с пологим склоном к реке Пульва. В парке сохранились два экземпляра сосны Веймутова, четыре – лиственницы европейской. Непосредственно в деревне Волчин расположен костел, в котором крестили последнего короля Речи Посполитой Станислава Августа Понятовского. Здесь же был захоронен его прах. К сожалению, костел очень сильно разрушается. Из биологических объектов вокруг костела обнаружены заросли ваточника сирийского (ластовня). Это прекрасное медоносное растение, нехарактерное для нашей местности.

Июнь 2008 года позвал юных экологов в окрестности Бреста. Природные объекты Прибужья поразили участников экспедиции своим разнообразием, многие из них расположены в самом городе.

Брест – крупный город, но близость государственной границы позволила сохранить уникальные уголки живой природы, причём, часть из них представляют как эколого-биологическую, так и краеведческую ценность.

Брестская крепость является уникальным памятником военной фортификации XIX- начала XX веков. Вступив в строй в 1842 году, она представляла собой систему укреплений, расположенных на четырёх островах. У жителей и гостей нашего города крепость ассоциируется именно с этими укреплениями, где проходила героическая оборона в июне-июле 1941 года, а в 1971г. на территории Цитадели и Кобринского укрепления был открыт мемориальный комплекс «Брестская крепость-герой», ставший святыней белорусского народа.

Из большого количества биологических объектов на территории комплекса наибольший интерес представляют несколько растений.

Костенец постенный – один из самых маленьких представителей папоротникообразных нашей флоры: его размеры не превышают 25см. в высоту. Растёт на некоторых крепостных стенах, т.к. является типичным кальцефилом. Одно из мест произрастания находится недалеко от Холмских ворот.

Сальвиния плавающая – однолетний свободноплавающий разноспоровый папоротник, растущий небольшими группами. Иногда может образовывать значительные заросли. Можно встретить в реке Мухавец и в обводных каналах крепости. Реликтовый водный вид, относящийся к IV категории охраны в Красной книге Республики Беларусь.

Вольфия бескорневая – самое маленькое цветковое растение на Земле. Очень редкий водный вид, встречающийся в стоячих водоёмах и образующий сплошной ковёр на их поверхности. В крепости населяет обводные каналы.

Здесь встречается речной бобр, который в начале века был почти полностью истреблен, а в настоящее время восстановлен.

Вдоль левого берега р.Мухавец находится урочище «Большая Соя» – настоящий орнитологический «рай». Здесь встречаются представители Красной книги РБ: зимородок обыкновенный (III категория охраны), выпи малая (II) и большая (III категории), а также колония озерной чайки, поганка большая, лебедь-шипун, цапля серая, фазан, утка-кряква, болотный лунь, канюк обыкновенный и ещё более 20 видов птиц.

У мелиоративных каналов и озёр встречается черепаха болотная. Это единственный представитель черепах в Беларуси. Масса этих рептилий во взрослом состоянии может достигать

1,5кг, а длина верхнего панциря – 210мм. Вид находится в III категории охраны.

Из растительных объектов наиболее интересен пальчатокоренник мясо-красный, сокращающийся болотно-луговой декоративный вид из сем. Орхидных.

Уникален по своему разнообразию растительный мир ландшафтного заказника «Бугский» участок Скоки и заказника «Ворохово», представленный преимущественно грабовыми дубравами. Для участка характерна большая концентрация растений-краснокнижников. Например, кадило сарматское и лапчатка белая(III категория охраны), лилия кудреватая и шпажник черепитчатый(IV категория), колокольчик персиколистный, напестянка крупноцветковая, любка двулистная (профилактическая охрана).

В заказнике «Барбастелла» и в Фортах Брестской крепости обитает самая крупная в Европе популяция летучих мышей. Здесь можно встретить широкоушку европейскую, ночницу Наттерера, малую вечерницу, прудовую ночницу и других жителей Красной книги. А приграничное расположение V Форта Брестской крепости и старицы Западного Буга – Червянки способствует расцвету растительного мира: терн обыкновенный, кувшинка чистобелая, кубышка желтая, телорез алоэвидный, стрелолист обыкновенный, наумбургия кистецветная. Это не полный перечень биологических объектов, обитающих и произрастающих в Прибужье.

В 2009 году, в связи с 600-летием установления заповедного режима в Беловежской пуще, проведение экспедиции планируется в национальном парке, где объектом внимания юных исследователей станет флора и фауна Беловежской пущи.

В результате данного исследовательского проекта у участников экспедиции формируются потребность общения с природой и исследовательский интерес, возникает осознание необходимости сохранения природы, идет формирование мотивов и установок деятельности, направленных на активность, творческое отношение к изучению природы, пропаганду экологических знаний.

Исследовательские проекты позволяют в свободной форме, ненавязчиво осуществлять нравственно-экологическое воспитание, формировать у подростков ответственное отношение к природе.

ІНТЕГРАЦІЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ РОБОТИ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЛУГАНЩИНИ

Яковлєв Володимир Афанасійович,
директор Луганського обласного центру
еколого-натуралістичної творчості
учнівської молоді

В умовах реформування та розбудови системи освіти України відповідно до сучасних вимог позашкільна освіта, як її невід'ємна складова, також повинна активно реформуватись.

Незважаючи на багаторічний позитивний досвід роботи та класичні педагогічні основи, позашкільна еколого-натуралістична робота, яка дісталася у спадок від колишнього СРСР, не у повному обсязі відповідає сучасним вимогам та не завжди адекватно спроможна відреагувати на виклики сьогодення. Враховуючи те, що Україна постраждала від найбільшої техногенної катастрофи (аварія на ЧАЕС) та входить у пору можливих нових техногенних катастроф; існують проблеми розвитку АПК; енергетична криза та інші фактори, не викликає сумніву збереження еколого-натуралістичного напрямку роботи для формування нової генерації хазяїв країни, здатних вирішувати існуючи проблеми та не допускати їх створення у майбутньому.

Попри те, що країна переживає демографічну кризу та має перехідну економіку з обмеженими фінансовими ресурсами, відповідно до законодавчих та нормативно-правових актів і міжнародних зобов'язань України у галузі освіти, всі учні мають право та рівний доступ до якісної освіти, а відповідно і до позашкільної. Існуюча мережа спеціалізованих позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного спрямування, не тільки в Луганській області, а і в інших регіонах України, не в змозі забезпечити рівні умови отримання цієї освіти для всіх учнів.

Створення нових позашкільних навчальних закладів в умовах коли перед країною встали демографічні, соціальні, економічні, культурологічні, екологічні та інші виклики неможливе. Багато інших невідповідностей не дозволяє оперативно реагувати на потреби учнів, сім'ї, держави та суспільства. Тому педагогічний колектив Луганського облЦЕНТУМ, вирішив шукати інтенсивні методи та шляхи реалізації поставленого завдання.

Сьогодні в області за напрямком працює: 3 міські і 1 обласний еколого-натуралістичні центри учнівської молоді; 4 міські станції юних натуралістів; 4 натуралістичні відділи при Будинках творчості дітей та юнацтва; 3 шкільних еколого-натуралістичних центрів; понад

20 шкільних лісництв; понад 20 спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів природничого циклу; більше 80 шкільних та дитячих екологічних громадських організацій, рухів, інших об'єднань учнівської молоді на громадських засадах тощо.

Луганський облЦЕНТУМ плідно співпрацює з науково-дослідними та вищими навчальними закладами, серед яких Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганський національний аграрний університет, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Луганський природний заповідник НАН України, ботанічний сад ім. Н.А. Гришка НАН України, Луганська агролісомеліоративна дослідна станція, Луганський інститут агропромислового виробництва та інші. Серед партнерів облЦЕНТУМ державні та громадські установи та організації: Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Луганській області, обласне товариство охорони природи, ЛОО „Зелений світ", Українське товариство охорони птахів, Всеукраїнський благодійний фонд „Паросток", Київський еколого-культурний центр, обласний благодійний фонд регіональних ініціатив "Благовіст", громадська організація „Діти Чорнобиля", обласні дитяча та юнацька бібліотеки, обласний краєзнавчий музей тощо. Ми співпрацювали і продовжуємо співпрацювати з такими міжнародними та закордонними організаціями та фундаціями: Корпус Миру США в Україні, програма Tacis, фонд „Наукова зміна".

Накопичений багаторічний досвід проведення екологічних експедицій, зборів юних екологів в природі, екологічних конференцій учнівської молоді, реалізації дослідницьких проектів, природоохоронних акцій та масових заходів. Узагальнюється та поширюється передовий педагогічний досвід та багато іншого. Центром вже реалізовано (взяли участь) 15 навчально-дослідницьких та педагогічних проектів, ще 4 проекти знаходяться в стадії розробки.

Педагогічний процес забезпечують 12 висококваліфікованих спеціалістів з вищою педагогічною та біологічною освітою. П'ять працівників є „Відмінниками освіти України", ще троє нагороджені Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, один нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України та є лауреатом премії Верховної Ради України в галузі освіти за 2007 рік.

Розроблений педагогічним колективом Луганського облЦЕНТУМ педагогічний проект "Інтеграція позашкільної еколого-натуралістичної роботи в освітній простір Луганщини" являє собою своєрідну програму розвитку позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи з учнівською молоддю у всіх типах

навчальних закладів області відповідно до сучасних вимог до якості освіти в Україні. Основним завданням проекту є надання рівного доступу до якісної позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної всім учням, незалежно від типу та місце розташування навчального закладу та створення відповідних організаційних, матеріальних, педагогічних та методичних умов. При реалізації проекту активно використовується передовий педагогічний досвід у галузі позашкільної освіти, який накопичений в Україні та області; враховується специфіка регіону та реальні потреби у різних напрямках роботи і формах їх реалізації.

Проект передбачає:

- Презентацію проекту на науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю позашкільної освіти України у грудні 2008 року;
- Презентацію проекту широкій педагогічній громадськості області і України протягом 2009 року;
- Проведення обласного конкурсу на кращу модель позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи у 2009-2010 роках;
- Постійну індивідуальну роботу з керівниками органів управління освітою в регіонах щодо відкриття відповідних центрів та реалізації регіональних моделей позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи з учнівською молоддю;
- Створення експериментальних педагогічних майданчиків;
- Розробка методичних рекомендацій щодо розвитку позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи з дітьми та учнівською молоддю в різних типах навчальних закладах: дитячих садках; навчальних закладах інтернатного типу, з урахуванням специфіки закладів та психофізичного стану вихованців; навчальних закладах профтехосвіти та вузів;
- Організацію педагогічної практики на базі облЦЕНТУМ та інших позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного спрямування студентів педагогічних спеціальностей природничого факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка інших вузів області;
- Створення обласних спеціалізованих сайтів, організація виїзних форм навчання для учнівської молоді та педагогічної громадськості.

На чому базується впевненість у тому, що ми зможемо реалізувати проект:

1. Накопичений багаторічний позитивний досвід роботи за напрямком в області та Україні.
2. Знання реального стану розвитку напрямку роботи (постійний моніторинг) та потреб у його розвитку.

3. Підтримка з боку управління освіти і науки облдержадміністрації, державних та громадських організацій екологічного спрямування, наукових установ, педагогічної громадськості області.

4. Вже існуючі певні досягнення в реалізації окремих складових проекту.

5. Наявність потужних методичних центрів (НЕНЦУМ, ЛОІППО).

На даний момент Луганським облЦЕНТУМ, як координатором еколого-натуралістичної роботи в області, вже зроблені певні кроки для вдалої реалізації проекту:

- Проведений моніторинг стану та динаміки розвитку позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи в області;
- Створене інформаційне поле з популяризації напрямків реалізації проекту;
- Реалізовані окремі проекти, спрямовані на реалізацію проекту;
- Відпрацьована регіональна модель позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи на базі Лутугинського району;
- Створено три шкільних еколого-натуралістичних центри;
- Створена ЛО ДГЕО „Світанок України”;
- Розроблені „Нормативно-правові та організаційно-методичні засади створення та функціонування еколого-натуралістичних центрів учнівської молоді на базі різних типів навчальних закладів” тощо.

Кінцевою метою технологічної та педагогічної частини реалізації проекту є наступне:

1. Створення багаторівневої системи позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи у всіх типах навчальних закладів: „Дитячий садок – школа – заклад профтехосвіти – вузи всіх рівнів акредитації”, у яких будуть існувати відповідні структури (об’єднання) еколого-натуралістичного спрямування.

2. Підготовка (перепідготовка) нової генерації педагогів різних категорій, здатних реалізовувати відповідні завдання та інтегрувати еколого-натуралістичну роботу в освітньо-виховний процес своїх навчальних закладів.

3. Впровадження інноваційних форм навчання з учнівською молоддю за напрямком роботи. Узагальнення та поширення передового досвіду.

4. Ініціювання та прийняття відповідних нормативно-правових та законодавчих актів, які б сприяли динамічному розвитку позашкільної освіти в загалі та еколого-натуралістичної безпосередньо.

Після реалізації ми очікуємо отримати наступні результати:

1. Підвищення рівня якості позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи з учнівською молоддю в Луганській області.
2. Створення розгалуженої мережі різних форм позашкільної (позакласної) еколого-натуралістичної роботи з учнівською молоддю у всіх типах навчальних закладів Луганської області, з урахуванням їх спеціалізації, специфіки навчально-виховного процесу, стану здоров'я та психофізичних особливостей дітей тощо.
3. Формування нової генерації педагогічних кадрів та управлінців, здатних органічно інтегрувати позашкільну (позакласну) еколого-натуралістичну роботу у навчально-виховний процес різних типів навчальних закладів.
4. Зростання рівня практичного вирішення місцевих екологічних і природоохоронних проблем із залученням учнівської молоді та підтримка при їх реалізації з боку органів місцевого самоврядування.
5. Підвищення рівня профорієнтаційної роботи у всіх типах навчальних закладів з орієнтацією на „чисті" та „зелені" професії, екологічної освіченості учнівської молоді тощо.
6. Зниження рівня агресії та конфліктності, з одночасним підвищенням рівня толерантності у учнів шляхом впровадження інвайронментальної освіти і виховання тощо.
7. Підвищення іміджу Луганської області, як регіону не тільки розвиненої промисловості, а і здатного реалізовувати найсучасніші екологічні проекти, які б відповідали кращим світовим стандартам тощо.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Гарань Наталія Станіславівна,
аспірант Слов'янського ДПУ,
Донецька область

У статті зроблено спробу здійснити ретроспективний аналіз розвитку системи позашкільної та дошкільної освіти в Україні на початку XX ст. Частково розкривається внесок видатних представників української педагогіки даного періоду Г. Гринько, Я. Мамонтіва, О. Попіва, С. Русової у розробку теорії та практики освітньої системи.

Ключові слова: система дошкільної освіти, позашкільна освіта, реформування освітньої системи, національний дитячий садок, соціальне виховання, дитячий будинок, дитячий майданчик, мережа дитячих садків.

Постановка проблеми… В умовах становлення української держави, реформування освітньої системи, з урахуванням нових завдань в галузі освіти й виховання підростаючого покоління, особливої актуальності набуває проблема розвитку позашкільної та дошкільної та освіти в Україні.

Сучасна вітчизняна система дошкільної та позашкільної освіти ґрунтується на історичних традиціях виховання особистості, які були складені українськими спільнотами на родинних цінностях, ідеях і поглядах. Вона реалізується в роботі дошкільних, шкільних та позашкільних навчальних закладів.

Суттєвою умовою успішної реалізації поставлених перед освітньою системою завдань є не лише пошук нових дієвих теоретичних і практичних розробок щодо вдосконалення процесів навчання та виховання дітей у дошкільних закладах та позашкільних навчальних закладах, а й вивчення, узагальнення та творче переосмислення історико-педагогічного досвіду розвитку дошкільної та позашкільної освіти в Україні, зокрема досвіду початку XX століття, якому притаманні суттєві реформаторські зміни освітньої галузі.

Аналіз останніх досліджень. В історії вітчизняної педагогічної думки питання становлення та розвитку дошкільної та позашкільної освіти в Україні XX ст. були й залишаються предметом вивчення багатьох дослідників.

Перші спроби вивчення становлення системи освіти в Україні представлені в наукових працях А. Животка, С. Русової, С. Сірополка.

Серед досліджень сучасних вчених з означеної проблематики слід відзначити роботи: С.Абрамсона, Л.Артемової, Л.Батліної, А.Богуш, З.Борисової, В.Ворожбіт, Н.Гавриш, Д.Герцюк, М.Коваль, Т.Кравченко, Т.Куліш, В.Курила, С.Попиченко, Г.Пустовіта, О.Пшеврацької, Н.Рудічєвої, Т.Слободянюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Значну роботу з розбудови та реформації системи освіти було розгорнуто в Українській Народній Республіці у період 1917 – 1919 рр.

Ураховуючи незадовільний стан у культурній та освітній сфері, новий український уряд спрямував свою діяльність на національне відродження. Першочерговими завданнями, що потребували вирішення, були: відродження української мови, створення національних освітніх закладів, підготовка відповідних учительських кадрів, складання та видання нових підручників та іншої літератури для освітньої сфери, ліквідація неписемності дорослих.

Розбудова нової національної школи здійснювалась на ідеях українізації та демократизації. Головними принципами, на яких базувалося реформування початкової школи стали: обов'язковість, загальність і безкоштовність. Суспільне дошкільне виховання увійшло до державної системи освіти в серпні 1917 р., коли Центральна рада утворила Генеральний секретаріат народної освіти (з 8 січня 1918 р. – Міністерство народної освіти), в якому було сформовано відділ позашкільної освіти і дошкільного виховання. Очолила цей відділ Софія Русова, яка активно проводила лінію українізації дошкільного виховання. В короткий час нею була розроблена концепція українського національного дитячого садка, яка в своїй основі була глибоко гуманістичною, демократичною й співзвучною до ідей прогресивної вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки. За її участі тривала робота над підготовкою закону про загальність, обов'язковість, безкоштовність дошкільного виховання, розроблено проект "Регламенту дитячих садків" [1, С. 3 – 4]. Даний проект було надруковано у збірці "Організаційні поради в справі позашкільної і дошкільної освіти".

На нараді (в січні 1918 р.) відділ з позашкільної та дошкільної освіти і дошкільного виховання порушив питання про загальне обов'язкове дошкільне виховання дітей, що знайшло своє відображення в законодавчому акті. У проекті "Регламенту дитячих садків" підкреслювалось, що всі діти віком від 3 років повинні відвідувати дитячі садки. Вони мають бути безкоштовні й утримуватимуться на кошти земського та міського самоврядування. Таким чином, суспільне дошкільне виховання, як і початкову освіту, передбачалося зробити обов'язковою й безкоштовною.

У 1919 р. Радою Міністрів УНР було прийнято Закон "Про надання прав державної служби співробітникам позашкільної освіти і дошкільного виховання", згідно з яким дошкільні працівники прирівнювалися до відповідних категорій працівників шкіл. Цей закон сприяв залученню до дошкільних закладів учителів шкіл, бажаючих працювати з дошкільнятами. Значна увага приділялась питанням підготовці свідомих українських кадрів для національних дитячих садків. У Фребелівському інституті (в м. Київ) та у школі нянь-фребелічок Київського товариства народних дитячих садків започаткували підготовку педагогічного персоналу для українських дитячих садків. З цією метою були відкриті спеціальні курси, зорієнтовані на забезпечення підготовки національних педагогічних кадрів. Крім того, за ініціативою С. Русової, до навчальних програм учительських інститутів і педагогічних курсів було введено дисципліни з дошкільного виховання [2, С. 9 – 10].

Формування української системи освіти здійснювалось досить самостійно й мало свою специфіку. Призначений в 1920 р. на посаду народного комісара освіти Григорій Гринько був прибічником системи соціального виховання дітей. Запропоновану ним систему соціального виховання було підтримано на Першій Всеукраїнській нараді з питань народної освіти у березні 1920 р. та затверджено на Другій Всеукраїнській нараді в серпні 1920 р. Основні ідеї викладено в документах Наркомосу: "Схема народної освіти У.С.Р.Р." (1920 р.), "Декларація про соціяльне виховання дітей" (1920 р.) та в праці "Соціяльне виховання дітей" (1921 р.). Законодавчо систему соціальної освіти було закріплено в 1922 р. у планах роботи Головсоцвиху та "Кодексі законів про народну освіту У.С.Р.Р.".

"Декларацію Наркомосвіти УСРР про соціяльне виховання дітей" розробив освітній діяч, теоретик української педагогічної науки 20-х років XX ст. Олександр Іванович Попов.

Соціальне виховання в українській системі освіти основним типом дитячого закладу вважало дитячий будинок, в якому дитячий садок, школа та позашкільний заклад повинні були злитися в єдиний, де б дитина перебувала впродовж одинадцяти років, від 4 до 15 років: "наше завдання – обхопити соціяльно-виховательним впливом не тільки всю дитину, але й усіх дітей до часів юнацтва (приблизно до 15 років)" [5, С. 239].

Прийняття даного рішення було зумовлено складним соціальним становищем країни. Довгий час на Україні тривала Перша світова, а потім громадянська війна, що призвело до економічної розрухи та появи великої кількості дітей-сиріт: "…число повних сиріт в Донбасі 40.000, число яких далі дійшло до 60.000, 20.000 в декількох повітах Волині, більше 30.000 на Київщині" [5, С. 287].

Отже створення дитячих будинків мало сприяти вирішенню проблеми сирітства, дитячої безпритульності. Соціальне виховання передбачало охопити доглядом не лише сиріт і безпритульних, але й дітей із сімей. Негативною рисою соціального виховання було нехтування родинними взаєминами.

В 1921 р. у Харкові було видано "Порадник по соціальному вихованню дітей". Це видання містило статтю теоретика і організатора системи народної освіти України 20-х років Г. Ф. Гринька: "Соціяльне виховання дітей". Де було в історико-педагогічному ракурсі розглянуто питання шкільного устрою буржуазного та соціалістичного суспільства, детально розглянуто та обґрунтовано доцільність функціонуванні різних типів освітньо-виховних установ, які функціонували в системі соціального виховання [5, С. 290 – 292].

На проведеній у травні 1921 р. Першій Всеукраїнській нараді з дошкільного виховання було прийнято постанову, яка свідчила, що діти дитячого садка до школи не переводяться, дитячі садки перетворюються у дитячі будинки, тобто відбувається злиття всіх типів навчально-виховних та позашкільних закладів.

На початку 20-х років актуальним постає питання підготовки спеціалістів для соціального виховання дітей. Адже наявність в закладах дітей дошкільного та шкільного віку вимагала певних спеціалістів – соцвихників. Питання підготовки соцвихників широко обговорювались на сторінках тогочасної педагогічної преси та на Всеукраїнських нарадах і конференціях з питань педосвіти [6, С. 33 – 42], [8, С. 1 – 17].

З призначенням на посаду наркома освіти В. Затонського ставлення уряду до соціального виховання дітей змінилось. У кінці 1922 р. Президією Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету затверджено “Кодекс законів про народну освіту УСРР”, в якому визначалися основні типи навчально-виховних закладів: дитячий садок (для дітей у віці від 4 до 8 років), трудова школа (для дітей у віці від 8 до 15 років), дитячий будинок (для дітей у віці від 4 до 17 років). Цим документом законодавчо було закріплено нові принципи школи й освіти: обов’язкове безплатне навчання для обох статей, єдність системи освіти, утримання освітніх установ за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, відокремлення школи від церкви.

Мережа дитячих садків упродовж 1918 – 1921 рр. стрімко поширювалася, з метою врятування дітей від голоду відкривалася велика кількість дошкільних закладів. Так у 1920 р. в Україні діяло 800 дитячих садків, у 1921 р. – 879, які відвідувало понад 48000 дітей. З ряду політичних та економічних причин кількість дитячих садків тимчасово почала скорочуватись: у 1922 р. їх налічувалось 230, у 1924 р. – 148, у 1925 р. – 118. З початком відбудови зруйнованого господарства у 1926 р. почалося і розширення мережі дошкільних закладів, їх кількість у 1926 – 1927 рр. складала 204, які відвідувало 9780 дітей, у 1928 р. – 431, з кількістю дітей – 17836.

Висновки… В 20 – 30-ті роки відбулось багато позитивних змін в економічному та соціальному стані України, що певним чином позначилось на розвиткові системи освіти. Збільшення державних асигнувань і залучення коштів організацій і підприємств сприяло значному зростанню кількості освітніх дошкільних, шкільних і позашкільних закладів. Часи незалежності України дозволили вивільнити вагомий науково-педагогічний потенціал української інтелігенції, що дозволило значно поширити мережу українських

навчально-виховних закладів різного рівня. Слід зазначити, що саме в цей період було запроваджено принципи доступності й рівноправності в одержанні освіти, основи національного духу в освіті та вихованні.

Список літератури

1. Борисова З. Подвижниця національного дошкільного виховання. до 150-річчя від народження С. Ф. Русової /З. Борисова, М. Машовець // Дошкільне виховання. 2006. – № 3. – С. 3–4.
2. Борисова З., Вища освіта педагогів дошкілля: початок становлення в Україні / З. Борисова // Дошкільне виховання. – 2007. – № 3. С. 9–10.
3. Коваль М. Педагогика внешкольного учреждения. / М. Коваль. – Оренбург: Изд. ОГУ. – 1993.
4. Курило В. Педагогічна думка Східноукраїнського регіону в 20-ті – 30-ті роки ХХ сторіччя / В. Курило // Вісн. Луган. держ. пед. ун-у ім. Т. Шевченка. – 1999. – №. 9. – С. 119–132.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ – ХХ ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л. Д. Березовська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
6. Мамонтів Я. Право держави і право дитини. З приводу “Декларації Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціяльне виховання дітей”. Соціяльне виховання. / Я. Мамонтів. – Київ. – 1922. – С. 33–42.
7. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917 – 1973 гг. Составители: А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. М., «Педагогика», 1974 г. – 560 с.
8. Попів Ол. Проблема підготовки соцвихника / Ол. Попів. // Шлях освіти. 1924. – № 4 – 5. – С. 1–17.
9. Пустовіт Г. Позашкільна освіта і виховання в контексті трансформаційних процесів у суспільстві / Г. Пустовіт. // Позашкільна освіта і виховання. – 2006. – № 1. – С. 6–14.

ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНІ ЦЕНТРИ І СТАНЦІЇ ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ – ВАЖЛИВА ЛАНКА У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Вітіщенко Ірина Юріївна, директор
Александрова Н. П., заступник директора з навчально-виховної роботи
Донецький обласний еколого-натуралістичний центр

„Всі наші біди – від низького рівня освіти і культури”

Мішель Монтень

Цьому вислову видатного французького філософа понад 400 років, але, на жаль, він залишається справедливим і зараз. Можна лише додати, що наші сьогоднішні біди, найбільша небезпека нашому майбутньому пов'язані з катастрофічним падінням рівня моралі, та низьким рівнем екологічної культури і екологічної свідомості кожного члена суспільства

Історія свідчить, що людське суспільство не може існувати без моральних засад. Людина перестає бути людиною, коли втрачає такі якості, як совість, чесність, доброзичливість, гордість, співчуття, скромність і порядність.

Совість – природне почуття моральної відповідальності, а норми і правила моралі повинні бути написані в серці людини.

Для справжнього щастя людям, крім матеріальних благ в першу чергу потрібні духовні цінності. І серед останніх – відношення людини до Природи. Рівень цього відношення визначається рівнем екологічної культури. А рівень останньої залежить від якості екологічної освіти і виховання. І працювати над цим треба починати якомога раніше.

Виховання дбайливого ставлення до природи, як основи духовності особистості повинно починатися з раннього дитинства і, згідно моделі безперервної освіти, проходити через усе життя Людини.

Неабияка роль у формуванні екологічної культури і підвищення рівня екологічних знань у дітей і підлітків належить позашкільним навчальним закладам еколого-натуралістичного профілю. Тому на Донеччині, як у самому еколого небезпечному регіоні України, станції юних натуралістів та еколого-натуралістичні центри важливішим завданням своєї роботи вважають формування екологічної культури особистості і набуття навичок і досвіду розв'язання екологічних проблем. Саме цим опікуються всі 11 підрозділів обл. ЕНЦ, розташованих в містах і районах області. Але кожен з цих позашкільних закладів має власний стиль роботи і власне обличчя.

Так Донський ЕНЦ (директор Шульгіна В.О.) багато уваги приділяє розробці методичних посібників. Творчому розвитку і зростанню майстерності педагога-дошкільника сприяє робота творчої майстерні „ГРОНО". А вихованці цього центру – активні учасники і переможці багатьох обласних і Всеукраїнських конкурсів.

Вихованці Велико-Новоселківської рай. СЮН (директор Смирнова Т.О.) дуже відповідально відносяться до генетико-селекційної роботи. Цікава тематика їхніх робіт відзначена науковцями Національного аграрного університету. На учбово-

дослідній ділянці Добропільського рай. ЕНЦ (директор Іванов М.М.) створена різноманітна колекція рослин, вирощуються в школі молоді дерева і чагарники, якими вихованці Центру із задоволенням діляться з усіма бажаючими.

Робітникам Красноармійської рай. СЮН (директор Рикунова Н.С.) вдалось відродити в своєму районі роботу учнівських виробничих бригад.

Багато уваги приділяється на Мар'їнській рай. СЮН (директор Скворець Г.О.) національному вихованню підростаючого покоління. Найбільш успішно проводяться під керівництвом працівників СЮН такі акції: „Пташина хатка" та „Обережно, червонокнижні рослини!".

Новоазовський Туристсько-екологічний центр (директор Логвиненко Г.Є.) плідно співпрацює з науковими співробітниками Регіонального ландшафтного парку „Меотида".

Головним напрямком роботи Шахтарської рай. СЮН (директор Галанкіна Н.В.) є робота з екологічного краєзнавства.

Гуртківці Старобешівської рай. СЮН (директор Чорна С.В.) захоплюються флористикою, вивчають народні ремесла, народознавство. На базі Стильської загальноосвітньої школи створена одна з найкращих в області учнівська виробнича бригада.

Єнакіївський ЕНЦ (директор Анохін В.В.) створив у місті Єдину систему екологічної освіти та виховання. У тісній співпраці зі школами міста та товариством охорони природи закладено дендрарій. Багато уваги приділяють педагоги Центру роботі з дітьми пільгових категорій, проблемними підлітками. На базі центру працює Екотеатр, створено Куточок ХЛІБА, Стеля етнографії, оранжерея. Центр є ініціатором і організатором більшості міських природоохоронних акцій. Вихованцями центру створена Дитяча громадська екологічна організація, яка активно проводить природоохоронну роботу.

На Макіївській міськ. СЮН (директор Бутова Т..Я.) створена майстерня писанкарства. Роботи вихованців цієї майстерні високо оцінені не тільки в Україні, а і за її межами. На базі станції створено єдиний в області, зареєстрований, музей Хліба. Гуртківці Харцизької міськ. СЮН (директор Шрамко Т.С.) вчаться дбайливому ставленню до природи в гуртках „Юні акваріумісти", „Екзотичні птахи", „Юні кролівники", „Юні квітникарі".

На Донеччині позашкільною освітою еколого-натуралістичного напряму охоплено 11810 дітей шкільного віку, що складає 51 відсоток від загальної кількості учнів.

Донецький обласний еколого-натуралістичний центр існує понад 50 років, і складається з таких підрозділів:

У **інформаційно-методичному відділі** під керівництвом заступника директора з інформаційно-методичної роботи Шатух Н.Ф. працюють три методиста. Головне завдання відділу – забезпечення методичної допомоги керівникам гуртків, зв'язок з міськ/рай СЮН та ЕНЦ, координація еколого-натуралістичної освіти та виховання в області; ознайомлення всіх позашкільників з новітніми педагогічними технологіями, які розробляються Національним еколого-натуралістичним центром, методистами Донецького інституту післядипломної освіти; колегами з інших областей України, близького та дальнього зарубіжжя; розробка і друк методичних посібників, наочності, тощо. З ініціативи методистів Донецького та Луганського облЕНЦів проходять щорічні обласні конференції „Ковиловий степ", які з обласних перетворилися на регіональні.

На них презентують свої дослідження юні натуралісти і екологи з Криму, Херсонщини, Луганщини, Донеччини, Запоріжжя. Наслідком плідної методичної роботи можна вважати видання більш ніж 30 методичних видань на рік, які користуються великим попитом у колег. Найкращі з них : "Пам'ятка керівнику екологічної експедиції", «Дидактичні ігри та вправи», „Методичні рекомендації по виконанню творчих робіт педагогів позашкільних закладів", „Новорічне аранжування та екологічні проблеми Новорічного свята". Шорічно в вересні місяці на базі облЕНЦ проходить обласна виставка-конкурс методичних матеріалів «Світ творчості». На протязі року для директорів, методистів, керівників гуртків організовуються до 10 семінарів-практикумів, 1-2 з них обов'язково виїзні, на базі районних або міських позашкільних закладів. З 2000 року в Центрі працює обласна школа педагогічної майстерності (7 семінарських занять на рік).

На протязі останнього року **біологічний відділ** (завідувачка: Ніколаєнко О.В.) виступав як ініціатор багатьох цікавих справ та акцій: „Стоп, мусор!", „Клуб „чотири лапи", „Зелений ярмарок" та ін. Діти, які відвідують гуртки біологічного напрямку активні учасники обласних і Всеукраїнських конференцій, форумів, зльотів. Наприклад:

-На Всеукраїнському конкурсі досягнень юних зоологів та тваринників „Барвистий світ тварин і птахів” із 5 учасників 3 посіли призові місця.

- На Всеукраїнському конкурсі експериментально-дослідницьких робіт по біології „Юний дослідник” із 4 учасників 4 зайняли призові місця.

-За участь у заочному конкурсі „Птах року” отримано 4 подяки і 1 путівка до Всеукраїнського табору „ЮННАТ”.

Сільськогосподарський відділ облЕНЦ, який працює під керівництвом кандидата сільсько-господарчих наук Кириленко С.К. добре знають не тільки в нашій області, а і по всій Україні. ЇЇ вихованці постійно займають призові місця на Всеукраїнських змаганнях юних генетиків-селекціонерів. Так, на Всеукраїнському конкурсі учнівської молоді „Юний селекціонер-генетик” із 4 учасників 3 зайняли призові місця. На Всеукраїнському зльоті учнівських виробничих бригад та юних лісівників команди нашої області отримали призове місце та грамоти НЕНЦУМ.

В **екологічному відділі** (завідувач Єфімов В.В.) проводиться багато масових екологічних заходів:

- інтелектуально – розвивальна гра „Екологічний Брейн – ринг”;
- фотовиставка „Крокус”;
- виставки: „Природа і творчість”, „Друге життя відходів”, „Перлини Донеччини”, „Збережи ялинку”, „Збережемо первоцвіт!” тощо.

Вихованці гуртків екологічного профілю гідно захищають честь Донбасу на Всеукраїнських масових заходах:

Так, наприклад, у лютому 2009 року у Всеукраїнському етапі конкурсу

«Intel-Еко-Україна» прийняли участь 4 вихованця позашкільних закладів області, серед них: Титов Дмитро, гуртківець облЕНЦ, який посів І місце у номінації «Комп’ютерні науки», виграв суперфінал та прийняв участь у Міжнародному конкурсі (США штат Невада).

Біостанція облЕНЦ – це наукова база юних генетиків-селекціонерів, квітникарів, овочівників, кролівників, птахівників. На УДД біостанції є ділянки з лікарськими рослинами, первоцвітами. Від ранньої весни до першого снігу радують око різноманітні фарби квітів. Тут проводять практичні заняття юні квітникарі, птахівники, кролівники. Саме на біостанції готуються діти до участі у Всеукраїнських конкурсах.

З метою реалізації своїх основних завдань Донецький облЕНЦ готує і проводить обласні акції: „Посади дерево”, „Зелений світ”, Збережемо зелені легені України”, „Алея скорботи і пам’яті”, Метою

яких є: виховання поважливого ставлення до зелених друзів – дерев; збільшення площі лісового фонду області; трудове і патріотичне виховання; навчання добру і доброті.

Навесні цього року, за указом Президента, діти України насаджували калинові гаї пам'яті. Але у водообмеженому регіоні, до якого належить наша область, калина приживається погано. Тому, юннати Донеччини запропонували насадити алеї скорботи і пам'яті із бузку.

З метою екологічного просвітництва дорослого населення, наведення порядку на своїй землі вихованці облЕНЦ провели акції: „Стоп, мусор", „Ні! – амброзії!", „Річкам – чисті береги". Завданням цих акцій є виховання екологічної культури молоді, патріотичне і національне виховання.

Вихованню дбайливого ставлення до природи, усвідомленню себе хазяїном своєї землі, Людиною з великої літери, яка несе відповідальність за оточуюче середовище, сприяють такі акції, як: „ Збережемо ялинку", „Замість ялинки – зимовий букет", „Збережемо первоцвіти".

Як приклад тісної і плідної співпраці облЕНЦ з промисловими підприємствами, можна назвати акцію „Шкільний макулатурнір", яка була підготовлена разом з підприємством „Донецьк – Вторма". В ході цієї акції учнівська молодь вчиться екологічно мислити і робить нашу землю чистішою, а підприємство отримує сировину для переробки її на папір і картон.

З великим ентузіазмом беруть участь вихованці облЕНЦ в екологічних експедиціях: „Мій рідний край – моя земля", „Річки мого дитинства". Юні екологи ознайомилися з тваринним і рослинним світом Полтавщини, Львівщини, Закарпаття, Одещини, Чернігівщини, Рівненщини, Криму, розширили свій світогляд, познайомилися з історією різних регіонів України, знаходили екологічні проблеми регіонів і пропонували шляхи їх вирішення. А завдяки експедиціям по річках, ми змогли оцінити екологічний стан таких річок, як Вовча, Кальміус, Сіверський Донець, Десна.

Однією з найбільш популярних форм ознайомлення з історією рідного краю, ознайомлення з його природою є екологічні екскурсії. ОблЕНЦ розробив екскурсії в Ботанічний сад міста Докучаєвська, дендрологічний парк „Софіївка" (м. Умань), Харківський зоопарк, Національні природні парки „Меотида", „Святі гори", „Кам'яні могили". Така робота сприяє зростанню духовності, формує внутрішню екологічну культуру особистості.

Педагоги облЕНЦ працюють над розвитком літературно-поетичних обдарувань своїх вихованців, розширенням їх

екологічного світогляду. С цією метою діти приймають участь в складанні віршів, друкуванні поетичних збірок, беруть участь в Екологічному брейн-рингі, Театрі Флори. І як наслідок цієї роботи – переможниця міжнародного конкурсу „Вода і життя” в номінації „Літературна творчість” – Амалія Авалян – учениця 7 „В” класу ДЗСФМШ № 35 – член гуртка облЕНЦ „Рослини – символи України”.

Одним із важливих напрямків роботи облЕНЦ є робота з обдарованою молоддю. Саме для них проводяться конференції юних ботаніків, зоологів, екологів, хіміків, селекціонерів-генетиків. Переможці ІІІ етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт отримують запрошення від ВУЗів України і стають їхніми студентами.

Саме для таких обдарованих дітей почали працювати обласні очно-заочні школи: „Юний біолог”, „Юний генетик-селекціонер”. У планах відкриття ще однієї школи – „Екоерудит”

В теперішній час педагогічний та учнівський колективи нашого центру працюють над проектом: „Малим річкам – чисті береги”, покращенням екологічного стану регіону, підвищенням екологічної культури учнівської молоді і дорослого населення, творчим і духовнии ростом вихованців облЕНЦ та учнів шкіл, залучених до участі в проекті.

Ми впевнені, що до участі в нашому проекті із задоволенням приєднаються учні більшості шкіл області, але найбільша проблема – це знайти спонсора, який допоможе придбати автотранспорт для оперативної дії мобільних екозагонів.

Підводячи підсумки ми знову повертаємося до нашого кола екологічного виховання і освіти (мал. 1).

Саме позашкільні заклади еколого-натуралістичного напрямку повинні стати основною ланкою у цьому колі, тому що:

1. Сім’я виховує дитину за принципом: „Роби як я”
2. Дошкільні заклади доглядають дитину і готовлять її до навчання у загальноосвітній школі.
3. Основне завдання загальноосвітньої школи – навчити вчитися, закласти базові знання.
4. Вищі і середні навчальні заклади готують спеціалістів для роботи на виробництві і займаються екологічною освітою студентів.

Але екологічні зерна дають добрі паростки тільки на підготовленому ґрунті.

Такою підготовкою і займаються позашкільні навчальні заклади

еколого-натуралістичного напрямку, розширюючи коло екологічних знань та працюючи над формуванням екологічної культури та нового екологічного мислення вихованців.

Коли на виробництво прийде молода зміна, озброєна екологічними знаннями і з новим екологічним мисленням, вона неодмінно буде працювати над покращенням і вдосконаленням виробництва, щоб воно завдавало мінімальної шкоди оточуючому середовищу.

ЗНАНИЕ КУЛЬТУРЫ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ У ВОСПИТАННИКОВ, ОБУЧАЮЩИХСЯ, РОДИТЕЛЕЙ, ПЕДАГОГОВ

Оловаренко Людмила Васильевна,
доцент кафедры дошкольного и начального образования Курского института непрерывного профессионального образования специалистов отрасли образования г. Курск

Семья начинается с брака, но человек начинает свою жизнь в такой семье, которую он сам не создавал. Он получает эту семью как некий дар судьбы.

«Мир управляется из детской» (Толук), но он не только строится в детской, но и разрушается из нее – семья есть как бы живая лаборатория человеческих судеб – каждого человека в отдельности и всех народов сообща. Природа устроила так, что одно из самых ответственных и священных призваний человека – быть отцом, матерью — делается для человека доступным просто при минимальном телесном здоровье и половой зрелости. («А, чтоб иметь детей – кому ума не доставало!» А. С. Грибоедов).

Но Россия до 1917 года была сильна именно семьей, где отец – кормилец, мать – хранительница очага, многодетные семьи – от царской семьи до крестьянской.

С 1917 года в России статус семьи постепенно разрушался.

- Отмена церковного брака – он лишился правовой основы.
- Женщина уравнивается в правах с мужчиной – работница, стахановка, активистка и т.д.
- Для детей с 2-х мес. ясли, затем дет сад – с главной целью – воспитание нового человека – строителя коммунизма.
- Гражданская война – появление сиротства.

- Репрессии – разъединение родителей, детей.
- Великая Отечественная война – новая волна сиротства – дети погибших родителей.
- В настоящее время – социальные сироты.

В послевоенные годы обозначился новый подход – взаимодействие семейного и общественного воспитания.

В 90-е годы — годы перестройки, реформы образования, когда осознание кризиса семьи стало очевидным — происходит изменение государственной политики — это признание положительной роли семьи в воспитании детей и необходимости взаимодействия с ней.

Принимаются документы (концепции, законы, об охране здоровья, организации родительского всеобуча, о демографической политики, модернизации образования и т.д.). Значимые документы с конкретными целями, рекомендациями — а улучшения, сохранения семьи, здоровья нации, снижения преступности, т.е. результатов — нет! Почему?

Немаловажную роль в отлучении родителей от детей сыграли ДОУ.

- Длительное пребывание ребенка в дет. саду, что в дальнейшем программирует собственный опыт семейной жизни.
- Отсутствие правильного адаптационного периода к ДОУ.
- Процесс пребывания ребенка в ДОУ, превратился для родителей в зрительное восприятие, но не как взаимодействие.

В настоящее время сохраняется тенденция перекладывания родителями своих обязанностей на педагогов, выросло три поколения людей, которые не спешат рожать, воспитывать детей (работа, няни, гувернеры, дет. сады).

Однако ДОУ, ОУ созданы и призваны для помощи родителям и является первым просветительским университетом для семьи! К сожалению, взаимодействие начинается слишком поздно — с 2,3 лет.

В жизни каждого человека есть три главных периода:

- как род жил до нашего зачатия;
- как нас зачали, выносили, родили;
- первые полтора года жизни после рождения.

Ситуацию можно изменить, если начать решать данную проблему с пренатального онтогенеза. С этой целью на базе КИНПО (ПК и ПП) СОО разработана комплексная программа «Семья».

Программа «Семья»*Авторы-составители*:

• Газазян Марина Григорьевна, док. мед. наук, профессор, зав. кафедрой акушерства и гинекологии КГМУ

• Оловаренко Людмила Васильевна, доцент кафедры ДиНО, КИНПО(ПКиПП)СОО.

• Сокол Алла Геннадьевна, психолог.

• Косякова Елена Геннадьевна, неонатолог.

Рецензент: – Антопольская Татьяна Аникеевна, кан. псих. наук, КГПУ.

«Мир управляется из детской».

Цель программы «Семья» – подготовка к родительской профессии.

Проблемы семьи на современном этапе:

- Отсутствие единства государственной политики по вопросам семьи.
- Резкая социальная дифференциация социума.
- Кризис здоровья семьи в целом и отдельных её членов.
- Низкий уровень психолого-педагогической компетентности всех участников образовательного процесса (персонал образовательных учреждений, родители, дети).
- Отсутствие взаимодействия между службами и организациями, осуществляющими помощь семье или отдельным её членам.

Комментарий к проблемам семьи на современном этапе

Отсутствие института родительства привело к родительской некомпетентности, неосведомлённости педагогов по вопросам проблем семейного воспитания, физического, психического развития ребёнка. Именно семья как никогда нуждается в помощи в столь тяжёлое время. Существует актуальная потребность в объединении знаний медиков, психологов, педагогов, учёных, практических специалистов для создания в каждом городе института семьи, где молодёжь, родители могли бы получить семейное образование (как стать матерью, женой, отцом, мужем).

Специальные учреждения в помощь семье:женские консультации;

- психологические центры;центры социальной помощи семье и детям, молодёжи;
- ДОУ, ОУ и т.д.

Авторы программы предлагают иной взгляд на данную проблему начнём с истоков жизни – подготовка к беременности, поэтапно продолжим занятия с родителями от рождения до совершеннолетия детей. Организуем занятия для детей 12-18 лет по теме: «Познай себя». Таким образом замкнём круг просветительской работы.

Новизна программы «Семья»

семья
родители

Содержание программы имеет три раздела:

- Пре – перинатальный онтогенез – подготовка к беременности (родительству).
- Занятия с родителями и детьми от рождения до совершеннолетия.
- Занятия для детей (14-18 лет) по теме: “Познай себя”.

Направления программы «Семья»

***Просветительское направление – формирование современного представления*:**

- о семье
- о взаимоотношениях,
- о воспитании, развитии, образовании детей,
- о национальных традициях.

1. Дать слушателям информацию:что такое здоровый образ жизни семьи;
   - как своевременно и полноценно обучать, развивать и воспитывать детей от зачатия до совершеннолетия;
   - как сохранить положительные взаимоотношения в семье.

2. Подготовить специалистов ДОУ, ОУ, НПО, СПО, ВУЗы к комплексной работе с родителями.
   - Изучение семьи (биологический, социальный, психологический анамнез).
   - Своевременная медико-психологическая, педагогическая помощь семье.

Практическое направление

1 Индивидуальное консультирование специалистов.

2 Медицинское обслуживание на базе:

- кафедра акушерства и гинекологии;
- областная детская больница.

Разделы программы «Семья»

1-й раздел. *Жизнь до рождения (перинатальный онтогенез) «Здравствуй, малыш!»*

Слушатели:

«беременные семьи»

молодежь

педагоги ДОУ, ОУ, НПО, СПО, ВУЗы, ДПО
психологи
педиатры и т.д.Задачи:раскрыть перед слушателями значимость данного периода в жизни каждого человека;

- обозначить проблему планирования беременности, её желанность;
- рассмотреть, что происходит в организме женщины во время беременности;
- познакомить родителей с этапами физического, духовного развития малыша до рождения;
- научить родителей общаться со своим малышом;
- подготовиться к родам, как вести себя в родах;
- раскрыть вопросы воспитания, обучения и развития ребенка от рождения до года;

• обозначить внутрисемейные проблемы**2-й раздел**. *«Мать и дитя» (ранний, дошкольный, школьный возраст)*

Слушатели: родители, педагоги, психологи ДОУ, ОУ, ПДО

Задачи:сориентировать семью на организацию здорового образа жизни на каждом возрастном этапе;

- научить родителей решать проблемы семьи, семейного воспитания, психологии взаимоотношений на каждом возрастном этапе;
- предоставить информацию по нервно-психическому развитию детей от 0 до 18 лет;
- показать родителям систему занятий с детьми на каждом возрастном этапе;
- определить ведущие линии развития ребенка на каждом возрастном этапе;
- формировать потребность в создании семейных традиций на каждом возрастном этапе.

3-й раздел. *«Познай себя» (учащиеся 5-11 кл., НПО, СПО, ДО, ВУЗы)*

Задачи:помочь подросткам понять и познать себя в пубертатный период;

- сориентировать детей на ведение здорового образа жизни, показать его значимость для продолжения рода, качества жизни;
- что делать если появились проблемы: с родителями, друзьями, сверстниками, с учителями, а если это любовь;
- показать значимость семьи в жизни каждого человека;
- обозначить права и обязанности подростков;
- как выбрать профессию.

Ожидаемый результат

Промежуточный:

- улучшение детско-родительских отношений и супружеских;
- повышение психолого-педагогической компетенции супружеских пар в вопросах формирования семьи и воспитании детей;
- забота о собственном здоровье и здоровье семьи.
- Итоговый:
- обеспечение устойчивого психологического самочувствия родителей и детей;
- высокая ценность семьи и пропаганда семейной жизни;
- улучшение демографической ситуации путем специальной подготовки супружеских пар к формированию семьи и воспитанию ребенка.

Если бы все государства обратили пристальное внимание на последствия убогой и тяжёлой жизни, обратившись к первопричине и больше заботясь о беременной женщине, которой следует разъяснить её роль и создать условия, необходимые для реализации возложенных на неё задач, то мы могли бы получить хорошие результаты при меньших финансовых затратах. Не надо было бы увеличивать число тюрем, больниц, детских домов, исчезли бы войны, терроризм. Всего через несколько поколений удалось бы значительно уменьшить число детей с физическими недостатками, преобразовать в лучшую сторону физическое состояние и психику как мужчин, так и женщин.

Мечта… но она может стать реальностью, если каждый из нас направит свои усилия на её конкретное воплощение.

«Самое трудное – это начать.
Преодолеть это можно только одним способом – начать»
Дж. Лондон

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Очкань Галина Олексіївна, аспірант
Київського національного педагогічного
університету ім. М.П.Драгоманова,
заслужений працівник народної освіти

України, викладач Немирівського
будівельного технікуму ВДАУ

Орієнтація нашої держави на входження до Європейського Співтовариства означає визнання європейських стандартів у галузі культури і мовної політики. Готуючись до такого єднання, ми маємо відродити інтерес до національної спадщини, донести до молоді усвідомлення того, що кожен народ Європейської Спільноти має розвинену історичну пам'ять, опорою якої є пам'ятки національної культури, рідна мова, до яких ставляться як до священних реліквій. Наш співвітчизник Костянтин Ушинський писав: «У скарбницю рідного слова складає одне покоління за другим плоди глибоких сердечних рухів плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя й пережитої радості – одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі та майбутні покоління народу в одно велике історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, а є якраз саме це життя. Коли зникає народна мова, – народу нема більше!».

Тому вивчення рідної мови у ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації є підготовка грамотних, освічених людей, які володіють уміннями й навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, здатних до активної участі в різних галузях життя нашої країни. Викладачі-словесники покликані навчати молоде покоління користуватися способами і прийомами навчально-пізнавальної діяльності, які допомогли б свідомо засвоювати знання, самостійно постійно вдосконалювати їх.

У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначається, що основна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, сформувати покоління, здатне навчатися впродовж життя. На реалізацію цих завдань впливає рівень мовленнєвого розвитку особистості.

Одним із пріоритетів навчання мови є посилення емоційно-цілісного компонента і в змісті мовної освіти. Це відображено, зокрема, у соціокультурній змістовій лінії, і в методах навчальної діяльності, і в оцінюванні результатів навчальної діяльності студентів.

Молодь має перейнятися глибокою відповідальністю за збереження і подальший розвиток української мови й культури як

перед нашим народом, так і перед іншими націями світу. Щоб не заслужити слави «славних прадідів великих правнуків поганих», вони мають просвітлювати серце й розум святою любов'ю до материзни, рідномовного обов'язку.

На заняттях української мови студенти повинні глибоко осмислити мовні обов'язки громадян України. Наприклад, деякі з них:

Сім'я – первинна клітина нації. Щоб вона не омертвіла і не відпала від національного організму, її має живити культ рідної мови. Тому розмовляй у сім'ї мовою своєї нації. Не вмієш – учись. Прищеплюй дітям ставлення до мови, як до святині, найдорожчого скарбу.

Допомагай кожному, хто хоче вивчити українську мову.

Ніколи не зупиняйся у вивчені рідної мови. «Усі головні європейські мови можна вивчити за шість років, свою ж рідну треба вчити ціле життя» (Вольтер).

Переконання студентів мають спиратися на надійний фундамент загальнолюдських цінностей, пам'ятати, що головним в житті є не матеріальні блага, а духовні цінності. У свій час давньогрецький філософ Платон писав: «Головні турботи повинні бути присвячені душі, потім менш важливі турботи – тілу, що підкоряється душі; гроші повинні займати третє і останнє місце». Тому в ідеалі заняття української мови мають втілюватися у вищу якість – заняття словесності, на яких рідне слово буде виконувати просвітницьку, культуроносну функцію і буде слугувати засобом мовленнєвої культури студентів. Лише на цьому шляху нас чекають перемоги, відродження духовних цінностей.

Проблема формування духовних цінностей була провідною в науковій спадщині багатьох учених. Так Леонід Скуратівський серед умов формування духовності виділяв бережливе ставлення до національної культури, до всіх сфер життя, а особливо до збереження історичних пам'яток. Серед шляхів духовного становлення особистості вчений визначав орієнтацію на абсолютні вартості, самовдосконалення через самопізнання й прилучення до цінностей культури.

Л.Скуратівський стверджує: «Плекання духовності є основою мовленнєвого розвитку особистості, оскільки вироблення в учнів психологічних установок на самовдосконалення, націленість на вищі етичні й естетичні цінності, відповідальне ставлення до життя сприяють формуванню і вищих потреб, сприяючи різнобічному особистісному розвиткові, що створює необхідні умови для вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності».

Реалізація соціокультурної змістової лінії у вивченні української мови передбачає інтеграцію дисциплін рідної мови та літератури в певну цілісність, що базується на основних світоглядних засадах, зокрема цілісності, відкритості, гармонійності, етичності, еволюційності, оптимістичності світосприймання.

Відродження культури й духовності забезпечить можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формуватиме інтелектуальний потенціал як найвищу цінність нації.

Виокремлення соціокультурної змістової лінії дало поштовх до поглиблення дослідження зв'язку мовленнєвої діяльності особистості зі становленням її духовної культури, зокрема засобами музики, живопису, текстового дидактичного матеріалу.

Можливості реалізації соціокультурної змістової лінії можуть бути значно розширені і поглиблені на заняттях української мови за темою: «Воскреснемо! Бо ми живемо на цій Богом даній землі як народ». На даному занятті присутні три покоління: викладачі-ветерани, молоді викладачі, студенти. Мета заняття – відродити українську народну пісню, бо українська пісня – це геніальна поетична біографія українського народу.(О.Довженко)

Відбувається перегук поколінь «Піснею до серця, серцем до народу.» Молоде покоління приходить до висновку: «Без пісні, що мені співала мати, я навіть дня прожити би не зміг». (В.Вихрущ).

Видатні українські вчені відзначали, що народна пісня є одним із найкращих виявів духовності українського народу й займає визначне місце у світовій культурі. Народне мистецтво, обряди, звичаї і традиції впливають на розвиток, збагачення внутрішнього світу людини. Як зазначав великий педагог Г.Ващенко, виховний ідеал українця полягає в пісенній традиції українського народу, літературі, історичному минулому.

Робота над соціокультурними темами пов'язана з формуванням національних, громадянських, особистих цінностей студентів. Прикладом можуть слугувати завдання і вправи, спрямовані на збагачення мовлення студентів лексикою, необхідною для розуміння текстів культурознавчого характеру.

Програма з української мови у ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації чільне місце відводить формуванню в студентів загальномовленнєвих умінь, необхідних для створення самостійних висловлювань. Це – уміння сприймати і розуміти усне і писемне мовлення, осмислювати тему та основну думку висловлювання, говорити і писати за планом, будувати усні і письмові висловлювання.

Проте слабкі шкільні знання студентів не дозволяють їм самостійно переносити загальномовленнєві вміння в умови роботи з

навчальними текстами. З великими труднощами їм доводиться сприймати і глибоко усвідомлювати розповідь викладача, тексти підручників. Ще складніше їм підготувати усне завдання, яке вимагає монологічного викладу засвоєного матеріалу.

Отже, для того, щоб студенти оволодівали науковим мовленням, необхідно їх цього навчати, застосовуючи активні та інтерактивні методи навчання.

Реалізація соціокультурної змістової лінії на заняттях української мови у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації – проблемне питання. Для ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми виникає необхідність провести анкетування серед викладачів, яку пропонує С.Мунтян.

– Як допомагає в мовленнєвому розвиткові студентів соціокультурна змістова лінія при вивченні української мови?

– У який спосіб Ви реалізуєте соціокультурну змістову лінію на заняттях української мови?

– Як Ви поєднуєте мовленнєву змістову лінію з соціокультурною спрямованістю навчання мови, зокрема у процесі навчання діалогічного мовлення?

– Які теми соціокультурної змістової лінії, запропоновані в програмі української мови, викликають у студентів найбільший інтерес?

– У яких методичних посібниках з української мови Ви відчуваєте нагальну потребу?

– Які види позакласної роботи з української мови, пов'язані з соціокультурною змістовою лінією, Ви проводите?

– Яка методична допомога щодо зв'язку мовленнєвої і соціокультурної змістових ліній була б для Вас у нагоді?

У своїх відповідях викладачі відзначають, що соціокультурна змістова лінія допомагає на заняттях уникати одноманітності у доборі додаткового матеріалу, в опануванні загальнокультурних і національних цінностей. Поєднання мовленнєвої змістової лінії з соціокультурною спрямованістю навчання мови відбувається через індивідуалізацію навчального процесу, теми підбираються за особистими уподобаннями студентів, наприклад, «Буду я навчатись мови золотої», «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема», «Найсвятіша любов – Материнська», «Всім серцем любіть Україну свою, – і вічно ми будемо з нею», «Воскреснемо! Бо ми живемо на цій Богом даній землі як народ» тощо.

Як бачимо, викладачами напрацьований значний досвід роботи з реалізації соціокультурної змістової лінії при вивченні української

мови. Вони забезпечують формування в студентів світоглядних уявлень шляхом прилучення до культурних надбань рідного народу.

Таким чином, проблема формування духовних цінностей сьогодні актуальна. Вона була провідною в спадщині багатьох учених. Система роботи, побудована на використанні соціокультурної змістової лінії, сприятиме збагаченню мовлення студентів, спрямована на формування естетичної сприйнятливості особистості, а також на засвоєння морально-етичних цінностей, орієнтацію на збагачення мовлення студентів засобами, що забезпечують розвиток образної уяви, творчих здібностей, умінь і навичок висловлювати власні думки і почуття. Система дібраних вправ, завдань, текстів, тем розширює світогляд студентів, сприяє реалізації виховної мети, формує зацікавленого читача і національно мовну особистість.

Список літератури

1. Скуратівський Л. Світоглядні засади навчання словесності// УМЛШ.– 1998.– №1.– С.6-11.
2. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка.– К.: ІЗМН, 1997.– 232 с.
3. Галина Очкань Заняття з рідної мови. – В.: – 2008.– С 44-45.
4. Скуратівський Л.В., Шелехова Г.Т., Новосьолова В.І. Рідна мова. Програми для загальноосвітніх закладів. 5-11 класи.– К.: Шкільний світ, 2001.– 95с, 73-75 с.
5. Шелехова Г.Т. Формування вмінь читати на уроках української мови// Українська мова і література в школі.– 2001.– №6.– С.6.
6. Мунтян С. Методичні реалії розвитку діалогічного мовлення учнів // УМЛС.– 2006.– №6.– С.3-4.
7. Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича.– К.: Либідь, 1993.– 592 с.
8. Пентилюк М.І. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах.– К.: Ленвіт, 2000.– С. 183.
9. Скуратівський Л. Червона калина // УМЛШ.– 2003.– №3.– С. 1.
10. Скуратівський Л.В. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова). Проект// УМЛШ.– 2002.– №2.– С. 4-10.

УЗАЄМОДІЯ РОДИННОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ, ЩОДО ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ДОШКІЛЬНЯТ

Манжай Людмила Михайлівна,
методист Конотопського Центру
дитячо-юнацької творчості

Виховання життєздатної, самостійної, природної у своїй поведінці, компетентної особистості – це мета, яку ставлять перед собою педагоги, працюючи з «домашніми дітьми» у тісній співдружності з родинами своїх вихованців. Надаючи перевагу у навчально-виховній роботі формуванню екологічної компетентності, усвідомленому ставленню до природного довкілля, навчаючи соціальній та прикладній екології, створено розгалужену систему роботи з батьками, яка складається з ефективних, надзвичайно різних форм роботи з сім'єю.

Навчання та виховання дитини – спільне завдання освітнього закладу та родини. Сім'я відіграє важливу роль у підготовці до життя своєї дитини і навчальний заклад – ідеальний помічник батьків у цій важливій справі.

Керуючись в роботі нормативними та законодавчими документами, такими як: Декларація прав дитини, Конвенція ООН про права дитини, сімейний кодекс України, Закони України: «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Коментар до Базового компонента – педагоги активізували та оновили форми роботи, щоб зберегти добрі традиції співпраці «педагоги – батьки – діти».

Починаючи працювати над Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» управлінсько-методична служба закладу розуміє, що сьогодення вимагає від сучасного педагога психологічної готовності працювати по-новому. Тільки високий професіоналізм, творчість, ініціатива допоможуть педагогу реалізуватися в умовах реформування дошкільної освіти. Маючи достатній досвід роботи з батьками, орієнтуючись на пріоритети сьогодення, педагоги об'єднання поставили собі за мету: залучення до активної співпраці практично всіх сімей на різних етапах їхнього становлення, розвитку та функціонування, з різними типами родинного середовища, різними виховними можливостями; сприяння духовному зростанню батьків і педагогів; формування в них позитивного ставлення до себе та інших, накопичення досвіду гуманних відносин.

Ефективними для стимулювання творчої пізнавальної діяльності педагогів є засідання методичного об'єднання, на які запрошуються представники батьківської ради. Застосовуючи нестандартні форми їх проведення, знайомство з перспективним педагогічним досвідом, інноваційними технологіями навчання, педагоги та батьки працювали над темою «Методико-педагогічні проблеми фізичного виховання дітей, які не відвідують дошкільні заклади». Педагогами було враховано:

- інформацію, що надходить від законодавчих органів: обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю,

оласного інституту післядипломної педагогічної освіти, відділу освіти міської ради;
- відомості про стан фізичного розвитку дітей, формування їхніх умінь та навичок (перегляд занять з музики, індивідуальні спостереження, бесіди з батьками);
- результати обговорень на спільних засіданнях педагогів та батьків, анкетування, рішення батьківських зборів.

Це дало можливість дійти до висновку, які саме методико-педагогічні проблеми з фізичного виховання стоять перед педагогами:
- поновлення бібліотеки літературою з питань навчання дітей вправ та ігор спортивного характеру;
- недостатня якість навчання дітей життєво необхідних рухів, розвитку фізичних якостей;
- обладнання спеціальної кімнати для занять;
- розширення інформаційного обміну батьки – педагоги з питань фізичного виховання.

З цього постала необхідність виконати ряд заходів:

1. Підібрати науково-методичну літературу з питань фізичного виховання.

2. Скласти навчальні плани для занять з фізичної культури в різних вікових групах.

3. Ввести до розкладу заняття з фізичної культури (2 години на тиждень).

4. Виготовити інвентар для занять (мішечки з піском, прапорці).

5. Придбати обладнання (м’ячі, обручі, похилу та ребристу дошки).

6. Звернутися до батьків з проханням придбати гімнастичні килими.

Фізкультурно-оздоровча робота в об’єднанні проводиться з урахуванням основних принципів, що передбачають високу рухову активність та виховання дошкільників з метою їхнього гармонійного всебічного розвитку, зміцнення здоров’я, підвищення розумової та фізичної працездатності. Ми впровадили найрізноманітніші форми роботи, серед яких заняття з фізичної культури, ранкову гімнастику, фізкультхвилинки та фізпаузи під час малорухливих занять, спортивні розваги та свята: «Подорож до країни Вітамінії», «Веселий стадіон», «Ігри нашого двору».

Формування еколого-комунікативної компетентності дитини дошкільного віку передбачає формування уявлень про цілісність природи та взаємозв’язків у ній. Ця робота проводиться як на заняттях традиційної форми з предмету «Дивосвіт», так і під час

спостережень, занять на свіжому повітрі, прогулянок зеленими стежками. Педагоги вчать малюків спостерігати, робити узагальнення та висновки, класифікувати, ставити запитання, бачити проблеми, тобто набувати конкретних знань та умінь. Сприяє цьому вибіркове ознайомлення з творчістю В.О. Сухомлинського. Його твори: «Як бджола стала золота», «Хто розмалював півника», «Куди поспішали мурашки» та інші вчать помічати красу в довкіллі, дивуватися розмаїттю його кольорів та форм. Розуміючи, що дошкільний вік – період інтенсивного розвитку творчості дітей, період нескінченних запитань, невичерпної фантазії та розмаїття ігрових задумів, педагоги проводять практично-винахідницькі заняття разом з батьками. Набутий малюками досвід під час занять за темами: «Звідки в сирі дірочки?», «Чому вмиваються водою?», «Фабрика мильних бульок?», «Як з'явилася квіточка?» неодмінно знадобиться під час розв'язання життєво-важливих питань.

А впроваджений міський проект «Ландшафтний дизайн», який милує око кожного мешканця міста, є чудовою нагодою для проведення екскурсій, цільових прогулянок, спостережень. Це надихнуло нас на роботу над короткотривалим проектом «Квітка – усмішка природи». На оголошену акцію відгукнулося багато бажаючих. Центр дитячо-юнацької творчості – для багатьох другий дім, «Будинок вікнами в дитинство», місце для спілкування, роботи і відпочинку. А свій дім завжди хочеться зробити затишним і теплим, не схожим на інші. Тому педагоги разом з гуртківцями та їх батьками прикрасили його оригінальними композиціями, кімнатними рослинами, зеленими куточками. І тепер дошкільнята щодня мають змогу набувати практичних навичок, розвиваючи свою соціально-екологічну компетентність.

Естетичне та екологічне становлення старших дошкільнят є осмисленим та активним тоді, коли вони вчаться не лише сприймати природну красу, а й відтворювати її певною мірою, користуючись набутими знаннями та вміннями. Педагоги розширюють простір образотворчої діяльності, надаючи можливість експериментувати фарбами, з художнім і природним матеріалом, запрошуючи на відкриті майстер-класи родини своїх вихованців, надаючи змогу малювати пальчиками, робити макіяжі – перетворюючись на казкових тварин, вчать оздоблювати кімнату до природничо-народних свят.

Стало доброю традицією проводити засідання сімейного клубу «Затишок».

Це – зустрічі з педагогами, працівниками відділу міської ради у справах сім'ї та молоді та представниками психологічної служби відділу освіти.

Це – спільні дозвілля та пізнавально-розважальні програми. Серед них «Картопляний бум», «Яблуневий живчик», «Калинове свято», «Гарбузова родина». Де у дорослих і малят є змога поспілкуватися з Колорадським жуком, простежити перетворення Гусені, посмакувати калиновим пирогом та гарбузовою кашею.

Це – обмін родзинками родинного виховання, бабусиними порадами, практичними уміннями та навичками.

Це – дієве, моральне стимулювання батьківської громадськості.

Серед нетрадиційних форм роботи – започаткована заочна школа для батьків. Готуючи листи–анкети, листи–звернення, листи-подяки, листи-рекомендації для батьків з найбільш нагальних, проблемних питань виховання, педагоги залучають усіх дорослих членів сім'ї до співпраці.

Ми впевнені, що одне тільки перебування наших Надійок, Оксанок, Сергійків, Петрусів, у природному середовищі, не зробить їх добрими, милосердними, гуманними. Потрібна систематична, копітка, повсякденна робота батьків та педагогів, щоб навчити дітей поводитися у різних життєвих ситуаціях за законами Добра, Краси, Ввічливості, Людяності. Адже біологізація складний і багатогранний процес, який триває все життя людини, а його основи закладаються в дитинстві.

РОЗДІЛ III

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК УМОВА ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'ЯСПРЯМОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Єжова Ольга Олександрівна, докторант
Інституту проблем виховання АПН України

Те, що проблема збереження здоров'я підростаючого покоління залишається гострою і невирішеною добре відомо всім педагогам. Насамперед це пояснюється залежністю здоров'я людини від безлічі факторів різного походження і характеру, що обумовлює наскрізне дослідження здоров'я фахівцями різних спеціальностей. Виділяють медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціальні, філософські та інші напрями вивчення здоров'я.

Пріоритет медико-біологічного напряму дослідження здоров'я дітей, підлітків і молоді у 80-90-х роках XX ст. обумовив виникнення і вживання нових понять у педагогіці, наприклад, здоров'язберігаючі технології, здоров'язбереження, оздоровча функція освіти, здоров'язберігаюча діяльність, тощо. Також спостерігалося надмірне захоплення і використання в освітніх закладах медичних методів і технологій педагогами, які не мають відповідної підготовки. Отже, що мають робити педагоги для здоров'я своїх вихованців, і про що свідчать широко вживані терміни, наскільки вони відповідають меті, завданням і можливостям освіти, чи доцільно їх вживати в педагогіці?

Теоретичний аналіз вище зазначеної проблеми вимагає орієнтації на мету освіти, зазначеної в Законі України „Про освіту": „метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями" [3].

Для досягнення поставленої державою мети освіта має забезпечити відповідне навчання і виховання майбутніх трудових ресурсів. Відповідно ст.29 Закону України „Про освіту” структура освіти включає дошкільну, загальну середню, позашкільну, професійну освіту і самоосвіту [3]. Таким чином, освітні підсистеми в професійно-педагогічній діяльності мають координувати і об’єднувати зусилля для дієвості своєї роботи.

Людина як найвища цінність суспільства має власні життєві цінності. Найважливішою особистісною цінністю більшість людей вважає здоров’я. Отже, здоров’я стає і суспільною цінністю також. У Законах України „Про дошкільну освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про позашкільну освіту”, про складові системи професійної освіти одним із завдань стоїть формування у вихованців, учнів, слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров’я та здоров’я оточуючих, навичок безпечної поведінки [4].

Освітяни спроможні проводити педагогічну діяльність в трьох взаємопов’язаних напрямах – збереження, зміцнення та формування здоров’я дітей, підлітків і молоді.

Тлумачення терміну „збереження” щодо здоров’я відповідає змісту тримати цілим, не давати пропасти, зникнути; оберігати, захищати від чого-небудь згубного; дбайливо ставитися до здоров’я, не розтрачувати його; не втрачати якихось ознак, властивостей, якостей і т. ін. Під зміцненням розуміємо: робити здоров’я міцнішим, стійкішим, витривалішим; укріплювати здоров’я [1]. Формування здоров’я означає вироблення певних якостей, рис характеру [1]; цілеспрямований розвиток особистості або яких-небудь її сторін, якостей під впливом виховання і навчання [13].

Таким чином, збереження, зміцнення та формування здоров’я передбачає проведення діяльності, внаслідок якої дбають про здоров’я учасників навчально-виховного процесу, тримаючи його на певному рівні і не даючи йому зменшитися, зруйнуватися; водночас намагаються зробити здоров’я міцнішим, стійкішим та виробляти у людини певний рівень здоров’я, сприяти фізичному і психічному розвитку дитини, розвивати ціннісне ставлення до власного здоров’я та здоров’я інших. Тобто діяльність педагогічного та учнівського колективу спрямована на здоров’я з трьох різних сторін.

Якщо ж поглянути на сучасні терміни „здоров’язбереження, „здоров’язберігаючі технології”, „здоров’язберігаюче освітнє середовище”, то стає зрозумілим, що дані поняття окреслюють тільки збереження здоров’я. Педагогічна діяльність, як окремий вид соціальної діяльності, передбачає навчання і виховання підростаючого покоління відповідно до накопиченого досвіду людства і замовленню суспільства. Значить освітня мета передбачає результат у навчанні, вихованні і

розвитку людини. Мета ж здоров'язберігаючих технологій, здоров'язберігаючої діяльності очевидна – збереження здоров'я, а це не може бути основною метою **окремої** освітньої технології. Вважаємо, що збереження здоров'я можна розглядати як умову для досягнення мети освіти і педагогічної діяльності в цілому. Слушною є думка Є.В.Коточигової, що здоров'язбереження треба розглядати як якісну характеристику будь-якої педагогічної освітньої технології. При цьому підкреслюється відповідність методології професійно-педагогічної діяльності задачі збереження, зміцнення та формування здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу та можливості її досягнення в рамках запропонованої технології [11].

І зауваженням до використання термінів від похідного „збереження" є те, що здоров'я не може бути сталим протягом всього життя людини, бо паралельно із розвитком організму змінюється (покращується або погіршується) і стан фізичного, психічного та соціального благополуччя людини. Також слушною є думка В.К.Бальсевич, який говорить, що „…трудно понять, что же собираются „сберегать" или „сохранять" наши ученые и управленцы…" [10], якщо вже серед першокласників близько 20-30% практично здорових дітей. Крім того, відсутнє наголошення на можливостях освіти по зміцненню і формуванню здоров'я. Навіть найбільш вживане і вже звичне поняття „здоров'язберігаючі технології" також має неоднозначне тлумачення. Наприклад, з точки зору науковців Інституту вікової фізіології РАО, і з цим не можна не погодитися, термін „здоров'язберігаючі технології" не відповідає тим формам і видам діяльності, які проводяться в навчальних закладах з метою збереження і зміцнення здоров'я дітей, підлітків та молоді [8]. Тому, на наш погляд недоцільно використовувати поняття „здоров'язберігаюча діяльність освітнього закладу".

Існує ще поняття „оздоровча діяльність". Під поняттям „оздоровчий, оздоровча" розуміють те, що сприяє поліпшенню стану здоров'я, спрямовано на поліпшення стану здоров'я [7]. І можна було б погодитися з поняттям „оздоровча діяльність", але так історично склалося, що на практиці оздоровча діяльність пов'язується із станом тільки фізичного здоров'я, при цьому випадають три аспекти здоров'я: психічний, соціальний та духовний, які невід'ємні від фізичного. Таким чином втрачається цілісний погляд на здоров'я.

Як же визначити, назвати працю освітян по збереженню, зміцненню та формуванню здоров'я дітей, підлітків та молоді? Праця, дії людей у якій-небудь галузі, застосування своєї праці до чого-небудь за тлумачними словниками означає „діяльність" [7]. Отже, можна сказати: діяльність здоров'язберігаюча, здоров'язміцнююча та здоров'яформуюча. Але ці види діяльності настільки взаємопов'язані між собою, що виокремити діяльність, де результатом виступає тільки

збереження здоров'я без його формування і зміцнення практично не можливо, і навпаки. Пошуки визначення освітньої діяльності по збереженню, зміцненню та формуванню здоров'я підростаючого покоління привели до поняття „здоров'яспрямована діяльність".

Спробуємо обґрунтувати необхідність використання поняття „здоров'яспрямована діяльність" в педагогіці.

Діяльність, з точки зору психології, означає цілеспрямовану активність, яка реалізує потреби суб'єкта [12]. Основна увага в дослідженнях приділена психологічним механізмам діяльності.

В педагогіці під діяльністю розуміють „спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни" [2]. Розглядаються переважно дії, які виконуються в процесі діяльності та досягнутий при цьому результат. І якщо говорити саме про професійно-педагогічну діяльність як особливий, багатогранний і багатоплановий вид діяльності, пов'язаний з навчанням і вихованням, то можна виділити за діями та очікуваним результатом її підвиди, зокрема здоров'яспрямовану діяльність.

За психологічною структурою діяльності в здоров'яспрямованій діяльності можна виокремити відповідні компоненти: потребу, мету, засоби, дії, результат. Так, маємо потребу у вирішенні проблеми збереження здоров'я підростаючого покоління, що забезпечує постановку мети – виховання дитини здоровою. Також маємо відповідні педагогічні засоби для досягнення запланованого результату: педагоги мають можливість і здатні здійснювати педагогічні дії для збереження, зміцнення та формування здоров'я у своїх вихованців. Ми вважаємо, що для досягнення результату здоров'яспрямованої діяльності, як збереження, зміцнення та формування здоров'я дітей в навчально-виховному процесі, в професійно-педагогічній діяльності необхідно застосовувати тільки педагогічні освітні технології і методи, бо педагог не має підмінювати лікаря, медичного працівника. На наш погляд, шляхами досягнення результату у здоров'яспрямованій діяльності є формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя та формування навичок здорового способу життя. Результатом – фізичне, психічне, соціальне та духовне благополуччя особистості.

Тепер розглянемо поняття „спрямована". В тлумачних словниках зазначено, що спрямований, спрямованість, спрямовувати – це направленість, напрям; це сукупність заходів, направлених на посилення чогось; це дія, рух у заданому напрямі; це надання потрібного напрямку діяльності, вчинкам, розмові і т.ін.; зосередження на чому-небудь (зусилль, енергії, здібностей і т.ін.)" [1, 7]. Значить здоров'яспрямований – це планомірний, цілеспрямований, направлений, орієнтований, зосереджений на здоров'ї.

Отже поняття „здоров'яспрямована діяльність", на наш погляд, є більш вдалим терміном у порівнянні із „здоров'язберігаючою діяльністю" чи „оздоровчою діяльністю " для широкого визначення сукупності заходів, які використовуються в освіті для збереження, зміцнення та формування здоров'я підростаючого покоління.

Здоров'яспрямована діяльність базується на основних закономірностях і принципах гуманістичного виховання, зокрема: принцип природовідповідності, принцип гуманізації, принцип культуровідповідності, принцип неперервного загального та професійного розвитку особистості [5, 6]. Крім того, здоров'яспрямована діяльність конкретизується, відповідно до основних факторів, наступними специфічними принципами: принцип зв'язку виховання з життям і виробничою практикою, принцип педагогічного стимулювання, принцип соціальної відповідності, принцип превентивності.

В результаті теоретичного аналізу до провідних педагогічних факторів здоров'яспрямованої діяльності віднесені освітнє середовище, всебічна діяльність учнівського та педагогічного колективів і мотивація вихованців і педагогів на здоровий спосіб життя.

Нашими дослідження визначені також педагогічні умови для успішної здоров'яспрямованої діяльності: просторово-предметна достатність; відбір емоційно-мотиваційного (значущого) змісту здоров'язберігаючої спрямованості; оптимальний підбір методів навчання та виховання; організація здоров'язберігаючої діяльності за змішаною моделлю навчання; психологічна та методична готовність педагогічних працівників до здоров'язберігаючої діяльності; соціальна оцінка та стимулювання здоров'язберігаючої поведінки вихованців педагогами, батьками, учнівським колективом.

Створення здоров'яспрямованого освітнього середовища передбачає об'єднання зусиль з боку педагогічних колективів всіх підсистем освіти: дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної. Це узгоджується з принципами неперервності та наступності в організації і реалізації здоров'яспрямованої діяльності освітнього закладу.

Спираючись на дослідження науковців, можна стверджувати, що позашкільна освіта має певні переваги перед загальною середньою та професійною освітою у здоров'яспрямованій діяльності, а саме:

- здобуття позашкільної освіти базується на принципі добровільності;
- виховання у системі позашкільної освіти з самого початку особистісно орієнтоване, що полегшує формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя в учнів, вихованців і слухачів;

- зміст і методи позашкільної освіти більш мобільні і легко можуть корегуватися та змінюватися в залежності від потреб та інтересів дітей, підлітків і молоді;
- праця – засіб впливу на самопочуття, фізичний та психічний стан вихованців, а отже має оздоровчий ефект [9];
- вибір будь-якого напряму позашкільної освіти відповідно до особистісних здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів допомагає процесу соціалізації та профорієнтації учнів, вихованців і слухачів, а значить і формуванню їх соціального здоров'я.

Позашкільна освіта у позашкільних навчальних закладах здійснюється за такими напрямами: художньо-естетичний; туристсько-краєзнавчий; еколого-натуралістичний; науково-технічний; дослідницько-експериментальний; фізкультурно-спортивний; військово-патріотичний; бібліотечно-бібліографічний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий; гуманітарний [4].

Організація і проведення здоров'яспрямованої діяльності можливі на всіх напрямах позашкільної освіти завдяки адекватному підбору змісту і методів навчання і виховання та врахуванню всіх інших складових (принципів, педагогічних факторів і умов) дієвої здоров'яспрямованої діяльності.

Турбота про здоров'я вихованців – одна з головних задач педагогічного колективу позашкільного навчального закладу. Але турбуватися професійно, означає *не тільки бути готовим* педагогічними методами і відповідно сучасних медико-біологічних уявлень про ріст і розвиток організму та вплив факторів довкілля на здоров'я людини, правильно організувати, вести та контролювати хід здоров'яспрямованої діяльності. Суттєвою умовою здоров'яспрямованої діяльності освітнього закладу є, на наш погляд, готовність педагога власним прикладом доводити (показувати) переваги здорового способу життя та значення здорового способу життя для становлення успішної людини.

Таким чином, здоров'яспрямовану діяльність позашкільного навчального закладу, освітнього закладу, педагогічного колективу, окремого педагога можна визначити як сукупність планомірних освітніх заходів, орієнтованих і зосереджених на збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей, підлітків та молоді шляхом сприяння формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, формуванню позитивної мотивації на здоровий спосіб життя та оволодівання навичками здорового способу життя.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол.ред. В.Т.Бусел]. – К., Ірпінь: ВТФ „Перун", 2003. – 1440 с.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Закон України „Про освіту”: за станом на 8 грудня 2006р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 40с. – (Серія „Закони України”).
4. Закон України „Про позашкільну освіту” [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1841.doc
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. зб. МОН України. – 1996. – № 13. – С.2-14.
6. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: навчальний посібник. / В.М.Оржеховська, О.І.Пилипенко – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2007. – С.259-274.
7. Тлумачний словник сучасної української мови [ред. В.С.Калашник]. – Х.: Белкар-книга, 2005. – 800 с.
8. Анализ здоровьесберегающей среды в учреждениях общего образования / Безруких М.М., Сонькин В.Д., Зайцева В.В. [и др.] // Валеология. – 2005. – №4. – С.85-92.
9. Артюхов М.В. Программно-целевой подход в управлении единым здоровьесбергающим образовательным пространством в крупном промышленном городе / М.В.Артюхов, Л.Г.Качан // Валеология. – 2005. – №4. – С.93-99.
10. Бальсевич В.К. Здоровьеформирующая функция образования в Российской Федерации (материалы к разработке национального проекта оздоровления подрастающего поколения России в период 2006-2026 гг.) / В.К.Бальсевич // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2006. – №5. – С.2-6.
11. Коточигова Е.В. Активизация педагогического мышления как основа реализации здоровьесберегающих технологий в ДОУ и начальной школе [Електронний ресурс] / Е.В. Коточигова, Т.Г.Киселева, М.Н.Терещук. – Режим доступу до статті: http://www.iro.yar.ru:8101/resource/distant/preschool_education/healf/healf1.
12. Краткий психологический словарь / [под общей ред. А.В.Петровского и М.Г.Ярошевского; ред.-составитель Л.А.Карпенко].— 2-е изд., расширенное, испр. и доп.— Ростов-на-Дону: „ФЕНИКС”, 1998 – 512 с.
13. Педагогический энциклопедический словарь [гл.ред Б.М.Бим-Бад. Редкол.: М.М. Безруких, В.А.Болотов, Л.С.Глебова и др.]. – М.: Большая российская энциклопедия, 2003. – 528 с.

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛАБОРАТОРІЇ З ПРОБЛЕМ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Успенська Валентина Миколаївна, старший викладач Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Створення спеціального структурного підрозділу, функціями якого стане координація діяльності закладів освіти Сумської області з проблем

створення здоров'язберігаючого освітнього середовища – нагальна потреба часу. З цією метою у комунальному закладі Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти у 2009 році створено лабораторію з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти.

Беззаперечно, що найбільшою цінністю життя людини є її здоров'я.

Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) визначено: "Здоров'я - це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад". За Конституцією України найвищою соціальною цінністю у державі є людина, її життя і здоров'я. У Законі України "Про загальну середню освіту" (розділ І, ст. 5) одним із завдань загальної середньої освіти є формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів.

Національною доктриною розвитку освіти перед закладами освіти поставлено пріоритетне завданням – виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності [5].

Здобути знання, проявити свої здібності, мати життєву перспективу, вміти, нарешті, стати корисним суспільству може тільки така особистість, яка фізично розвинена, фізіологічно гомеостатична, соціально адаптована, психічно врівноважена, гармонізована у зв'язках з природою і має чіткі свідомі позитивні мотивації, усвідомлює свої родинні й народні цінності, має духовну основу. Любов до рідної землі, патріотизм полягають у збереженні особистого здоров'я. Лише фізично і морально здорова людина здатна творити, приносити користь іншим людям [3].

Здоров'я потрібно всім, щоб знайти своє місце у житті. Здоров'я – одне з основних джерел щастя, радості та повноцінного життя.

Початок XXI століття засвідчив, що людство, досягнувши величезних технічних успіхів, опинилось перед фактом, що здоровіше і щасливіше воно не стало.

За статистичними даними, що повідомила заступник директора Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України Надія Полька, за останнє десятиріччя захворюваність школярів зросла на 26,8%. У 1 класі 11% школярів мають проблеми з опорно-руховим апаратом, 30% – з нервовою системою, 30% – з органами травлення тощо. У 1 класі налічується 30% дітей з хронічними захворюваннями, у 5 класі – вже 50%, у 9 класі – 64%. Протягом навчання в школі гострота зору у дітей знижується в 1,5 рази, розповсюдженість хвороб системи травлення – в 1,4 рази; ендокринної системи – у 2,6 рази. Робочий день сучасних школярів (враховуючи домашні завдання) становить 10-12 годин, а від цього у дітей формується синдром хронічної втоми. У

цілому лише 7% школярів мають задовільний функціональний стан організму [1].

Бажання людства забезпечити собі більш комфортні умови життя призводить до стрімкого науково-технічного розвитку, наслідком якого є збільшення небезпечних чинників та посилення їх негативного впливу.

Найбільш поширеними причинами загибелі дітей є утоплення та самогубства. Відбувається деградація людства, яка виявляється у рості хвороб цивілізації: серцево-судинні, онкологічні, нервово-психічні, обмінно-дистрофічні, алергічні захворювання, різко збільшилась кількість хворих на СНІД, туберкульоз та наркоманію.

У наш час вживання спиртного і паління стало патологічно необхідним атрибутом проведення часу молоді, поширюється спектр мотивів пияцтва. Вживання алкоголю і тютюну стало майже сенсом життя.

Найгостріша проблема сьогодення – наркотизація неповнолітніх. Наркоманія має чітку ієрархічну структуру. Передусім, це вживання першого наркотику – тютюну. Серед його споживачів – 6-8% – діти молодших класів, навіть дошкільнята. Курить кожен п'ятий п'ятикласник, майже половина восьмикласників і біля 60% випускників шкіл. Наступний наркотик – алкоголь для чверті восьмикласників став добре знайомим. Серед випускників таких уже половина. У великих містах третина підлітків піддаються ранній алкоголізації [3].

Виховання здорової дитини, охорона її здоров’я – основні проблеми всіх часів. Одна з головних задач сучасного суспільства – створення такої освітньої системи, яка б не тільки виховувала освічену культурну людину, але й зберігала б та розвивала її здоров’я. Вирішення проблеми здоров’я людини закладено у самій людині, у знанні та розумінні нею проблем формування, збереження, зміцнення та відновлення власного здоров’я, а також в умінні дотримуватися правил здорового способу життя.

За В.Оржеховською, здоровий спосіб життя – це життєдіяльність, спрямована на збереження та покращення здоров’я людей [6].

Саме школа повинна сприяти вихованню у дітей звичок, а потім і потреб до здорового та безпечного способу життя, формуванню навичок прийняття самостійних рішень стосовно підтримки та зміцнення свого здоров’я.

Нагальна необхідність впровадження здоров’язберігаючих освітніх технологій у заклади освіти викликана рішеннями заходів, проведених управлінням освіти і науки Сумської облдержадміністрації та КЗ Сумським ОІППО. А саме:

1. Резолюції Всеукраїнського круглого столу “Міжгалузева співпраця у сфері освіти: попередження інфікування дітей і підлітків вірусом імунодефіциту людини” від 28.03.2008 р. (м.Суми).

2. Листа Сумського ОІППО від 23.04.2008 №5399 “Про організацію та проведення заходів з питань профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу у закладах освіти Сумської області”.
3. Наказу управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 08.07.2008 р. №508 “Про викладання навчального предмету “Основи здоров'я”, впровадження превентивного проекту “Школа проти СНІДу” та активізацію роботи з учнями щодо формування навичок здорового способу життя, профілактики ризикованої поведінки, попередження поширення ВІЛ-інфікування у загальноосвітніх навчальних закладах області”.
4. Розпорядження голови Сумської обласної державної адміністрації “Про заходи щодо поліпшення роботи із запобігання, лікування онкологічних хвороб в області”.
5. Наказу управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації від 10.01.2009 р. №11 “Про організацію та проведення конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров’ю”.
6. Рекомендацій науково-методичного семінару СОІППО “Освітня діяльність з формування здорового способу життя підростаючого покоління: проблеми і перспективи” від 12.01.2009 р.

Враховуючи значимість завдань, з метою формування основ здорового способу життя в загальноосвітніх навчальних закладах у 2009 році у структурі Комунального закладу Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти при кафедрі методики початкової та природничо-математичної освіти створено *лабораторію з проблем здоров’язберігаючої діяльності у закладах освіти*. Передумовами створення лабораторії є: погіршення стану здоров'я населення, показники поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу, низький рівень сформованості ціннісного ставлення до здоров'я у підростаючого покоління, нормативно-правова база, державні та обласні програми.

Здоров’язберігаюча діяльність навчального закладу – та, що забезпечує здоров’язберігаюче освітнє середовище, умови для збереження і зміцнення здоров’я учнів, формує цінність здоров’я та здорового способу життя.

Мета діяльності лабораторії – професійна підготовка педагогів до організації і проведення просвітницької та превентивної роботи з проблем формування навичок здорового способу життя серед дітей, підлітків та молоді; розробка наукового, методичного та організаційного супроводу здоров’язберігаючої діяльності в системі дошкільної, загальноосвітньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти.

У *науковій діяльності* лабораторії передбачено вирішення таких завдань, як: вивчення та узагальнення державного та обласного досвіду

з питань здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти; визначення педагогічних умов формування ціннісного ставлення до здоров'я; розробка питань змісту, форм та методів здоров'язберігаючої діяльності в різних закладах освіти; розробка власних експериментальних комплексних програм здоров'язберігаючого спрямування для різних закладів освіти.

У *методичній діяльності* передбачено розробку та видання навчально-методичних посібників, різноманітних методичних рекомендацій для адміністрації навчальних закладів, вчителів, викладачів та вихователів з питань організації, удосконалення та здійснення здоров'язберігаючої діяльності в навчально-виховному процесі; створення, відповідно до сучасних досягнень науки, програм спецкурсів, факультативів за тематикою "Здоровий спосіб життя"; організація та проведення різноманітних конкурсів з питань науково-методичного забезпечення здоров'язберігаючої діяльності; сприяння діяльності методичних об'єднань вчителів з предмету "Основи здоров'я".

Організаційна діяльність лабораторії направлена на впровадження в освітню діяльність існуючої нормативно-правової бази з питань здоров'язбереження дітей, підлітків та молоді, формування навичок здорового способу життя та ціннісного ставлення до здоров'я; створення банку закладів освіти, що працюють за здоров'язберігаючими технологіями; забезпечення розвитку мережі навчальних закладів – Шкіл сприяння здоров'ю; аналіз кадрового забезпечення навчальної діяльності з питань здоров'язбереження в загальноосвітніх закладах; оптимізацію та координацію роботи навчальних закладів з формування ціннісного ставлення до здоров'я; забезпечення участі вчителів області в національних та обласних програмах з проблем збереження здоров'я та формування навичок здорового способу життя; сприяння розвитку зв'язків і співробітництва як в Україні, так і за її межами у галузі сприяння здоров'ю; організацію і проведення заходів з питань здоров'язберігаючої діяльності в закладах освіти.

Звичайно, впроваджувати здоров'язберігаючу діяльність у навчально-виховний процес здатен учитель, який добре обізнаний з відповідними технологіями організації навчально-виховного процесу. Тому лабораторією з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти КЗ Сумського ОІППО передбачена *навчальна діяльність*, що проводиться разом із факультетом підвищення кваліфікації. Це – забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів з предмету „Основи здоров'я"; підготовка вчителів за проектом "Школа проти СНІДу", викладання просвітницького навчального модуля з питань профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу і формування здорового способу життя на курсах підвищення кваліфікації педагогічних

працівників, керівних кадрів освіти. Метою навчання педагогів є формування ціннісного ставлення до здоров'я в умовах навчальних закладів різних ступенів освіти, вироблення в освітянському середовищі засад загальнолюдської моралі та культури здоров'я (оволодіння системними валеологічними знаннями, прищеплення навичок здорового способу життя, формування валеологічної свідомості, потреби до громадської діяльності щодо зміцнення здоров'я) [2]. Саме у процесі курсової підготовки здійснюється засвоєння педагогами тренінгових технологій організації валеологічних навчальних занять, що базуються на виробленні життєвих навичок безпечної поведінки.

Дослідницько-експериментальна робота лабораторії з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти полягає у впровадженні Всеукраїнських проектів, як "Національна мережа Шкіл сприяння здоров'ю", "Школа проти СНІДу"; обласних проектів "Онкологія", "Здорові діти – могутня держава" (згідно Державних програм "Здорова нація" та "Здоров'я нації"), "Толерантне ставлення до носіїв ВІЛ" (співпраця з громадською організацією людей, які живуть з ВІЛ тощо).

Освіта здоровому способу життя у загальноосвітніх навчальних закладах відбувається в умовах впровадження державних документів, виходячи із реалізації навчальних програм та виконання завдань виховної роботи. Дуже небагато закладів області реалізують свою методичну проблему як оздоровчу мету школи, де цілісно, концептуально розроблено модель навчання і виховання у закладі з врахуванням медичних, психологічних, методико-дидактичних підходів під гаслом "Даючи знання – не забирай здоров'я".

На лабораторію з проблем здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти комунального закладу Сумського ОІППО покладаються великі сподівання, як на структуру, яка сприятиме активізації діяльності навчальних закладів з впровадження завдань здоров'язбереження. Віримо, що нашою спільною працею ми донесемо до свідомості як учнів, так і вчителів переконання так будувати своє життя, щоб забезпечити його гармонію в усіх складових здоров'я – фізичній, духовній, психічній та соціальній.

Список літератури

1. Данюк Н. Яке здоров'я в українського школяра? / Ваше здоров'я. – 2008. – №48. http://www.vz.kiev.ua/48-08.shtml
2. Єжова О.О. Концепція формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб.наук.праць. – Вип.38 / за заг.ред.Євтуха М.Б., укладач – Михайличенко О.В. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – С.36-40.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 11.07.2002 № 1/9-327. Методичні рекомендації щодо проведення у загальноосвітніх та

професійно-технічних навчальних закладах України першого уроку 2002-2003 навчального року “Здоров’я дітей – здоров’я нації”. http://www.mon.gov.ua/
4. Морозова В. Виховання культури здоров’я через освіту // Світ виховання. – К.: Інститут проблем виховання АПН України: Науково-методичний центр середньої освіти. – 2006. – №5. – С.17-19.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. http://www.mon.gov.ua/
6. Оржеховська В. Сучасні соціальні орієнтири здоров’язберігаючого навчання і виховання. // Постметодика. – Полтава, 2008. – № 2 (79). – С.11-15.

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Геревич Олександр Васильович*,** директор Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді

Кожна жива істота, в тому числі й людина, являються споживачами та користувачами природних ресурсів. Так чи інакше, хто в більшій, хто в меншій мірі, але всі ми кожним прожитим днем впливаємо на якісний стан оточуючого природного середовища. І це аксіома.

Сукупна людська діяльність, так званий антропогенний фактор, тепер дійсно найбільш потужна складова тиску на довкілля, що впливає на екстенсивні процеси: кліматоутворення, зміну ландшафтів, кількісний і якісний склад біологічних видів, неживі природні ресурси і т.д. більше ніж такі природні явища як землетруси, вулкани, повені, різкі перепади температур тощо.

Ця вагома об’єктивна реальність потребує глибокого аналізу наслідків природокористування, аналітичного, науково обгрунтованого підходу до будь-якої діяльності людини, зобов’язує суспільство неформально віднестись до екологічної освіченості населення. Відтак, необхідна програма конкретних теоретичних і практичних дій, направлених на вивчення, дослідження, охорону і примноження біологічних ресурсів, повсемісне забезпечення, не на папері, а в житті механізмів реалізації Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», а для освітян- ще й Законів: «Про освіту» та «Про позашкільну освіту» в яких приорітетними виділені саме напрямами еколого-натуралістичної освіти і виховання.

Аналізуючи щоденні інформації про довкілля можна констатувати, що здебільшого, це відбиток адекватного, доволі часто, на жаль, низького рівня екологічної свідомості й культури населення. Звідси,

необхідність формування, при чому, вже в молодому віці, стійких переконань щодо виключно гармонійного, взаємовигідного співіснування суспільства з живим світом; закріплення у свідомості кожного громадянина ідей ї засад Сталого, збалансованого природокористування та принципів особистої відповідальності за якісний стан довкілля. Сьогодення дійсно вимагає піднести на високий щабель ***розуміння значимості*** екологічної освіченості і культури особистості в охороні природи.

Прогресивній частині педагогів, і не тільки природничників, зрозуміло, що процесом екологічної освіти й виховання повинна стати чітка система, що передбачає інформаційну наступність і безперервність, логічне, з урахуванням вікового сенсу, розкриття екологічних проблем, залучення учнівської молоді до практичних природоохоронних заходів. Обов'язковими компонентами цього процесу, як на мене, повинні бути не тільки суто шкільні предметні години, чи ВУЗівські /дисциплінарні/ курсові «пари», а уроки і заняття в обовязковому поєднанні з **фаховими виховними-** позаурочними, позакласними, позашкільними (позааудиторними для студентів) природоохоронними заходами: польовими практиками і дослідженнями, експедиціями, практичними екологічними акціями. Адже відомо, яке важливе значення для закріплення теоретичного матеріалу мають практичні заняття, особливо в нашому випадку, коли мова йде про природничі дисципліни – ботаніку, зоологію, географію, а надто- екологію, охорону природи. Жодна словесна інформація, хай і підкріплена чудовими ілюстраціями, фотоматеріалами /прозірками, світлинами/, кіно-, чи відеофільмом, не замінить живого сприйняття природи. Уроки, позакласні заходи, гурткові заняття проведені на лоні природи, сприймаються емоційно, мають позитивний поліфонічний вплив на зорові, слухові, відчуттєві аналізатори молоді. Побачене й відчуте при безпосередньому спілкуванні з навколишнім середовищем легко засвоюється й відтворюється в пам'яті, спонукає логічно мислити, робити власні висновки, знаходити свої, індивідуальні, часом оригінальні пояснення, а не уявляти ті чи інші явища, окремі об'єкти зі слів викладача, вчителя, керівника гуртка.

Логічним, завершальним наслідком такого- комплексного підходу до екологічного освітньо-виховного процесу, має бути досягнення мети: виховати людину-громадянина не байдужого до стану навколишнього природного середовища, громадянина, компетентного, прагнучого і здатного, при необхідності, до участі в процесах прийняття рішень з екологічних питань. Іншими словами, не сума біологічних знань чи обізнаність з екологічними проблемами довкілля визначатимуть екологічну сутність особистості, а принципи і позиція за будь-яких умов відстояти інтереси довкілля, вміння організувати процес і бути

активним виконавцем природоохоронних заходів у відповідності із законами природи та вимогами Екологічного законодавства України, що, повторююсь, і є засадами природокористування /розуміння, мислення, дії/ в контексті сталого розвитку.

Але тут свої проблеми. Аналізуючи поведінку сьогоднішніх учнів, і особливо старшокласників, можна відмітити, що зовсім незначна їх кількість свідомо і в будь-який час готова до активної позитивної, в тому числі природоохоронної діяльності. Скоріше навпаки. Відчувається якась закомплексованість і сором'язливість коли треба відстояти культурні, гуманні принципи, здоровий спосіб життя, природу. Перевиховувати таких учнів справа надзвичайно складна і неблагодарна, з огляду на сьогоднішній /будемо сподіватись, що все таки тимчасовий/ стан фінансування освіти і жалюгідний соціальний статус освітянина. Та це не означає, що педагог, коли він дійсно ПЕДАГОГ, може погоджуватись і миритись з таким станом справ, та прикриваючись цим /хоч і не безпідставно/, бездіяти. Треба знаходити шляхи, а вони є, і щонайшвидше надолужувати упущене.

Що стосується екологічної освіти й виховання, тут, як і в кожній справі, потрібно чітко визначитись, що ставити головною метою справи, який кінцевий результат передбачається, хто, кого, з якого віку, чому і для чого повинен навчати?

Моє бачення- екологічна освіта і виховання потрібні як необхідна передумова для закріплення в свідомості молоді активної громадянської позиції у природоохоронній діяльності.

В школі, уже з першого класу важливо всебічно, терпеливо, а головне кваліфіковано спрямовувати світогляд учнів на цілісність і тісний взаємозв'язок рослинного і тваринного світу між собою та компонентами і явищами неживої природи- водою, світлом, температурою, зміною пори року тощо. Акцентувати учням на ролі саме антропогенного фактору щодо змін в навколишньому природному середовищі, необхідності гармонійного взаємовигідного не виснажливого співіснування людського суспільства з прадавнім екологічно злагодженим механізмом живої природи.

В тому яким педагогічним шляхом піти, що взяти за концепцію, як організувати навчально-виховний процес з екології? визначить кожен освітянин для себе. А ось суттєву практичну допомогу /сприяння/ в цьому можуть /хоча так і хочеться сказати- зобов'язані/ надавати і учасники нинішньої конференції як колективні- установи, заклади чи організації так і індивідуальні учасники: науковці, практики.

Прикладом в цьому може служити Карпатський біосферний заповідник, його науковий потенціал та матеріальна база, де впродовж всього періоду функціонування проходили польову практику Українські та зарубіжні студенти. І як вдячність хочу сказати й про

багаторічну співпрацю нашого екоцентру з КБЗ зокрема, можливість, десять років поспіль організовувати роботу Всеукраїнськогонаметового еколого-освітнього табору експедиції «Ойкос».

Розвиток будь яких напрямів чи галузей суспільства, в тому числі освіти, науки, охорони природи повинні враховувати і соціально-політичні аспекти держави. Запорукою демократичного шляху є високий інтелектуальний потенціал, компетентність, сміливість та активність громадян. В нашому випадку це- екологічна свідомість і культура всіх членів суспільства, спільна природоохоронна діяльність, як складова еколого-економічного прогресу конкретно якогось регіону і країни в цілому.

Не дивлячись на тривіальність вислову: **“Роль громадськості в охороні природи**”, сьогодні актуальність змісту цього поняття стає дедалі вагомішим, а реалізація суті – вкрай необхідною.

Громадськість, а це всі люди, в тому числі керівники й робітники зайняті у виробництвах, що безпосередньо пов’язані із використанням природних ресурсів. Їх діяльність змінює, сьогодні, на жаль, здебільшого зменшує /збіднює/ кількість останніх. Вилучення земельних території виключно для потреб людини /особливо техногенне – робить біотопи непридатними для нормального існування дикої фауни і флори. Катастрофічно зменшуються зелені зони, ліси, провокуються природні катаклізми: ерозії грунтів, пожежі, зсуви, повені. Зрештою, серйозно порушуються екологічна рівновага та функціональність еволюційно злагодженого механізму живої природи.

Не розуміти цього, або робити вид що нічого шкідливого не діється значить свідомо (якщо це можна назвати свідомістю) семимильними кроками наближати екологічну катастрофу, тобто знищення всього живого і не тільки у своєму регіоні чи своїй державі, але й на планеті.

В наш непростий час, коли домінантою для чималої кількості населення України все ще залишаються економічні проблеми- легко піддатись спокусі приносити в жертву природні ресурси- продовжуючи втілювати нові чи підтримувати діючі згубні виробництва.

Як запобігти цьому? Висновки прості, шляхи їх вирішення легко формулюються на папері, але реалізація в житті- занадто складна справа.

Як не прикро, в нас ще все доволі посередня поінформованість населення про реальний стан природних ресурсів, в тому числі таких абіотичних складових, як повітря, питної води, а також продуктів харчування тощо. Офіційними джерелами не рідко замовчуються наслідки для довкілля і здоров’я людини, викликані негативним впливом згадуваного антропогенного чинника. А, тому, серед великої кількості людей, на превеликий жаль, поширена думка, що громадськість не в змозі протистояти негативним чинникам екологічних бід, а отже й не повинна, бо безсила, протидіяти. І це не

дивлячись на існування в Україні ще з 1991 року Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», та ратифікацію в 1999 році Верховною Радою Орхуської Конвенції «Про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища», що при бажанні й наполегливості дозволяє робити безперешкодним доступ будь-кого і до будь-якої екологічної інформації.

Як на мою думку для поліпшення стану справ потрібна:

- Не декларована словесна, а реальна, дієва природоохоронна просвіта;
- Обовязкове втілення й реалізація навчальних концепцій (програм) екологічної освіти і виховання в дитсадках, школах, позашкільних закладах, ВУЗах;
- Вкрай необхідна, максимальна поінформованість населення про дійсний стан природних ресурсів та наслідки, скажемо мягко, непродуманих дій розпорядників природними ресурсами /цифрові дані якісного стану води, повітря, продуктів харчування, відтак, дані про хвороби тощо/;
- Збільшення кількості друкованих екологічних видань, теле-, радіопередач;
- Підвищення ролі і дієвість громадського контролю за станом довкілля. Опрелюднення засобами масмедіа негативних екологічних прикладів, конкретних назв підприємств та прізвищ порушників;
- Активізація природоохоронного руху, об’єднання зусиль державних і громадських природоохоронців на протистояння лобіюванню проектів без екологічної експертизи. Відтак, заборона впровадження виробництв, що призводять до негативних наслідків в біогеоценозах та небезпечних для життя і здоров’я людини;
- Необхідна значна підтримка /моральна та матеріальна/ з боку**, перш за все своєї держави**, ураїнських та зарубіжних екологічних фондів освітнім закладам, позашкільним еколого-нітуралістичним установам, неурядовим екологічним організаціям для втілення ними освітньо-виховних та практичних природоохоронних заходів.

Сподіватись на результат можна тільки маючи позитивні результати у впровадженні системи екологічної освіти й виховання, що можливе лише за умовою, якщо:

- реалізацією еколого-освітніх та просвітницьких програм займатимуться фахівці природничих дисциплін за освітою і науковці, досвідчені практики та педагоги за професією, використовуючи базу навчальних установ та закладів, чи в структурах природнозаповідного фонду / Національних природних

парках, заповідниках/ або через діяльність в громадських екологічних /педагогічних/ організаціях ;

- І, що в житті діяльність громадських екологічних організацій буде неупередженою, спрямованою не на конфронтації, тільки осуд і загострення уваги на проблемах, а направлена на підвищення рівня екологічної свідомості, культури населення, сприйняття світогляду сталого розвитку, мобілізацію громадськості на кваліфіковану посильну допомогу у практичному вирішенні і локальних і масштабних екологічних проблем.

Іншими словами кажучи треба створити передумови, щоб бути впевненим, що діяльність громадськості буде екологічно грамотною і заходи по збереженню одного біологічного виду не призведуть до негативних наслідків по відношенню до інших видів чи погіршення загального стану екосистем.

Передувати цьому повинна все таки належна природоохоронна освіта й виховання, починати яку треба із дошкільників, учнів-початківців і не зупиняти процес, в тому числі і шляхом самоосвіти у зрілому віці.

Той, хто хоче займатись екологічною освітою та природоохоронною діяльністю як педагог, наставник, організатор екологічних акцій повинен усвідомити, що:

1. Екологічна освіта та виховання це- біологічна, філософська, і педагогічна категорія, але не єдина складова загального навчально-виховного процесу;

2. Для всіх- дітей, учнів, студентів необхідне чітке обгрунтування причин, чому саме ми повинні цим займатись обов’язково, роблячи акцент на зростанню ролі /масштаби, наслідки/ саме антропогенного фактору;

3. Спрямованість тем і практичні завданя повинні бути розраховані і розроблені окремо на:

- конкретний контингент /група, клас/;
- загальну аудиторію /виховні години, збори, масові заходи/;
- на особу за віковою, психолого-фізичною диференсацією /індивідуальні заняття/;

4. Аналогічно, екологічні проблеми повинні бути розкриті як для загального ознайомлення і вивчення:

- глобальні /парниковий ефект, зміна клімату/;
- транскордонні і загальнодержавні.

Так і для грунтовного вивчення, дослідження і участі в практичній діяльності:

- конкретні регіональні / абіотичні складові, фауна і флора їх екологічний взаємозв’язок в області, місті, районі/.

Як приклад, для Закарпаття, учням і дорослому населенню необхідно якомога більше знати про Карпати як екоситстему, причини і наслідки катастрофічних паводків, зсувів, селей; видовий склад раритетних рослин і тварин, про Карпатську Конвенцію, Дунай – Карпатську частину програми “Global-2000” і, головне, бути готовими до участі в практичних природоохоронних заходах.

Екологічне мислення, природоохоронна культура, свідомість і активність, повинні стати способом життя, оволодіти розумом, як релігійна віра. Тоді адекватними- розумними /екологічно грамотними/ будуть і дії.

…Не забуваймо, сьогоднішній учень- виключно природокористувач, а завтра буде розпорядником природних ресурсів. І надзвичайно важливо з яким екологічним багажем учорашній школяр увійде в доросле життя, коли його діяльність дедалі вагоміше впливатиме на навколишнє природне середовище, а іноді, можливо, стане й вирішальним антропогенним фактором, від якого залежатиме – бути завтра чи не бути цьому лісу, річці, чистому повітрю в його маленькому селі чи багатомільйонному місті, жити чи зникнути з лиця Землі людині. А отже, й бути чи ні Сталому /стійкому, збалансованому/ розвитку.

На разі, не так багато педагогічних працівників і колективів навчально-виховних закладів, які чітко уявляють, що це таке процес Сталого розвитку і як його реалізувати – це і є головною проблемою освітян щодо обов’язку навчити охороняти довкілля.

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ’Я ЗАСОБАМИ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Головченко Людмила Юріївна, директор
Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді

Проблема розвитку різнобічно розвиненої особистості, духовно, психічно та фізично здорової молоді є надзвичайно актуальною, бо саме молода нація – це потенціал суспільства України XXI ст.

Згідно з дослідженнями Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ) стан здоров’я людини на 51% залежить від її способу життя, на 17-20% – від спадковості, на 20% – від стану навколишнього середовища та на 8-9% – від системи охорони здоров’я.

Ми живемо в суперечливий час великих наукових досліджень і занепаду моральних цінностей. Становище суспільства відображається на наших дітях і підлітках. Змінюються цінності, формуються інші

пріорітети. Те, що раніше для молодих людей було принципом життя, на сьогоднішній день вважається пережитком минулого. Телебачення в Україні переповнене насиллям, аморальністю, скандалами, сімейними трагедіями і рекламою шкідливих звичок. Згубні наслідки психологічного дискомфорту загострюються впливом на дитячий організм екологічних проблем довкілля.

Як результат, статистика засвідчує постійне погіршення стану здоров'я дітей в Україні, зростання показників наркотичної залежності, поширення хронічних, психологічних захворювань, захворювань на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, рак тощо, розповсюдження серед наших дітей тютюнопаління та алкоголізму.

Виходячи з цього і випливає пріоритетність пропаганди здорового способу життя серед дітей та учнівської молоді, включення заходів, повязаних з охороною здоров'я дітей, в усі навчально-виховні програми, особливо позашкільних навчальних закладів.

Одним з першочергових завдань Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді є формування здорової особистості, яка розуміє значення здоров'я як найвищої життєвої цінності. Протягом трьох років колектив працює над реалізацією проекту валеологічного виховання ***«Здоров'я –найбільша цінність людини»,*** метою якого є створення цілісної системи формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дитини та негативного ставлення до шкідливих поведінкових звичок, підтримка і розвиток національних та родинно-сімейних традицій здорового способу життя та виховання здорової дитини, широке залучення батьків до цього процесу, а також залучення учнівської молоді до активної участі у просвітницькій роботі з пропаганди здорового способу життя в середовищі однолітків.

Велику увагу на заняттях в гуртках *«Основи здоров'я»* (Студія раннього розвитку «Малюк», дошкільні установи м. Чернівці) приділяють проведенню фізкультурно-оздоровчих заходів, що сприяє підвищенню обсягу рухової активності дітей. Це і фізкультхвилинки, і фізкультурні паузи, і рухливі перерви із застосуванням рухливих ігор та їх елементів. Нетрадиційні форми роботи в цих творчих об'єднаннях – заняття-подорожі, заняття-ігри, заняття-змагання, – допомагають дітям опановувати секрети власного організму та здоров'я.

Діяльність гуртка «*За здоровий спосіб життя*» спрямована на поглиблене, комплексне виховання цілісної особистості. Авторська програма керівника гуртків Гайсан А.О. передбачає, окрім проведення тренінгів та демонстрування тематичних відеофільмів, також проведення дискусій, зустрічей з психологом, наркологом, громадськістю, що пропагує здоровий спосіб життя засобами антинаркотичних та антитютюнових акцій тощо. Особлива увага в

роботі гуртка приділяється зустрічам з батьками вихованців та відвертим розмовам про особливості сімейного виховання морально й фізично здорової дитини, адже відомо, що родина – це осередок найглибших людських почуттів. В процесі сімейного виховання формується ряд таких моральних якостей особистості, як почуття гуманізму, співчуття, чуйність, співпереживання, культура спілкування, ніжність, вдячність та інше. Сімейне виховання – це виховання, перш за все, діями, вчинками і прикладами рідних людей.

На жаль, діти-сироти та інші діти, які живуть і навчаються в школах-інтернатах, позбавлені родинного виховання. Тому для забезпечення їх потреби в здобутті знань, умінь і навичок ведення домашнього господарства, адаптації до подальшого самостійного життя, створення умов для формування працелюбної, доброчинної, здорової особистості і водночас послаблення негативних наслідків відсутності батьківського виховання відкрито *«Школу сімейного виховання»* як структурний підрозділ Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді. Школа є однією з форм розвитку пізнавальних, моральних, етичних, естетичних рис особистості, формування національної свідомості, загальнолюдської, екологічної культури та культури здоров'я.

Навчально-виховний процес у школі здійснюється за авторськими планами і програмами з використанням різних організаційних форм роботи. Заняття ведуть педагоги, медики, фахівці, члени громадських організацій. В «Школі сімейного виховання» навчаються учні школи-інтернату №2, обласної школи для дітей сиріт та дітей позбавлених батьківської опіки, студенти професійно-технічних училищ та вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, що мають статус «сирота», «соціальний сирота». Зарахування до школи здійснюється у вересні поточного року за бажанням учнів та рекомендацією навчального закладу, де вони навчаються.

З учнями інтернатів двічі в місяць проводяться двогодинні заняття у формі лекторію і гурткової роботи. Методика проведення занять гнучка і різноманітна, відповідає віковим особливостям школярів. З учнями профтехучилищ та студентами у вихідні дні ведеться клубна робота, яка поєднує форми і засоби камерного типу з масовими заходами.

В рамках «Школи сімейного виховання» для молодших школярів читається курс «*Етикет»*, завдяки якому діти засвоюють певні норми поведінки, етики й естетики побуту, опановують уміння та навички трудової діяльності, навчаються робити безкорисливі добрі вчинки. Заняття проводяться у вигляді бесід, тестувань, ігор, аналізу проблемних ситуацій тощо.

Для старшокласників розроблені курси *«Азбука для двох»* та *«Ціна шкідливих звичок»* – актуальні і цікаві, із врахуванням вікових потреб та інтересів підлітків.

Статистика знайомить нас з тривожними даними: сьогодні статеве дошлюбне життя веде 70-80% дівчат, а кількість позашлюбних дітей перевищує кількість дітей, народжених у шлюбі. Мета програми «Азбука для двох», дати слухачам достовірну інформацію про загрозу випадкових сексуальних зв'язків для фізичного і психічного здоров'я, захистити підлітків від аморальності і статевої розпусти. Під час занять проводиться жива, відверта розмова, дискусії, зустрічі з однолітками, рольові ігри, творчі тренінги, перегляд відеофільмів «Ненароджені хочуть жити», «Безпечний секс – міфи і реальність» тощо. Педагоги центру добре усвідомлюють, що заняття не повинні перетворюватись на моралізаторські бесіди, заборони – вони здатні тільки відштовхнути, а повинні, насамперед, спиратися на стан емоційної сфери конкретної групи, чи окремої особистості.

Для учнів ПТНЗ, студентів вищих навчальних закладів II-III ступеню акредитації розроблені курси: «*Основи християнської моралі», «Школа майбутніх батьків», «Екологія людини», «Українська національна кухня».* Юнаки та дівчата в клубі мають змогу ознайомитись з секретами здорової української кухні, з її традиціями, звичаями, ритуалами, обрядами, сформувати правильне уявлення про сім'ю, сімейні стосунки, права і обов'язки подружжя стосовно один одного, суспільства. Молодь засвоює такий спектр загально-природничих, медико-біологічних, психолого-педагогічних, історико-народознавчих, філософських та еколого-культурологічних знань, які сприяють бажанню створити сім'ю, мати власних дітей та бути відповідальними за їх майбутнє.

Базою для практичної роботи гуртка "Знавці лікарських рослин" (керівник Чоботар С. Г.) є колекція рідкісних, культурних та дикорослих лікарських рослин. Особливе місце відведено рослинам радіопротекторної дії, чільне місце серед яких займає ехінацея пурпурова. Ця чудодійна рослина вирощується на Буковині вже більше десяти років. В результаті власних досліджень гуртківці переконались, що ехінацея досить витривала, росте на відкритих місцях і витримує незначне затінення, невибаглива до ґрунтів та води. Добре переносить пересадку. Розмножується поділом куща та насінням, особливо стійкі підзимі посіви. Добрий медонос, а також гарна декоративна рослина, окрім того що є цінною лікарською сировиною.

На заняттях вихованці гуртка "Знавці лікарських рослин" отримують теоретичні знання і практичні навички, займаються популяризацією своїх знань через організацію і проведення свят "Знатоки лікарських рослин", "Лікар Айболить", "Аптека на

підвіконні”; участь у вікторинах: “В гостях у фітотерапевта”, “Еліксири життя”, “Якщо хочеш бути здоровим” та інших заходах. Традиційно до Всесвітнього дня охорони здоров’я проводиться конкурс “Азбука здоров’я”. Щорічно до Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом вихованці гуртка разом із своїм керівником організовують для юннатів центру засідання круглого столу, на який запрошують медиків, батьків, фахівців.

Окрім занять в вищевказаних обєднаннях, участі в антинаркотичних та антитютюнових акціях, Днях здоровя, Днях спорту та інших масових заходах для вихованців центру проводяться бесіди, тренінги, вечори з проблем здорового способу життя, щорічно організовується відпочинок в оздоровчому таборі „Лунка” в Буковинських Карпатах. Також учні мають змогу ознайомитись з рядом фільмів під час роботи відеотеки «Екологія XXI століття» («Рак, довкілля і спосіб життя», «Життя до народження», «Вони хотіли жити», «Наркозалежність», «Тютюновий лист» та багато інших).

З рекреативно-оздоровчою метою створена «стежина дотику», «садочок запахів”, «сад звуків». Ідею їх створення в 2005 році запозичено у колег з Білорусії. Як у них, в нашому «садочку запахів» закладено декілька колекцій: хвойні, квіткові, пряні, овочеві, ягідні ефірно-олійні рослини. «Садок запахів» є живою лабораторією, в якій діти, знайомлячись з різноманітністю пахучих рослин та біологічною функцією запахів, вчаться сприймати природу органами чуттів, знімати стрес, розпізнавати, описувати запахи і орієнтуватись в них.

Одним із напрямків роботи практичного психолога є проведення розвиваючих занять на «стежині дотику», де діти ходячи босоніж по піску, гравію, тирсі, опалому листі, хвойній підстилці, битій цеглі, бруківці та інших природних чи штучних матеріалах або обстежуючи предмети руками, мають можливість отримувати різноманітні сенсорні враження, формувати уявлення про властивості насипних матеріалів чи оточуючих обєктів, відкривати свій внутрішній світ і розширювати свої знання про навколишню природу. Вправи на «стежині дотику» не лише розвивають органи чуття дитини, а й спонукають її до розумової дії. Розвивальні заняття проводяться для різних вікових груп, але всі включають наступні етапи**:**

- *орієнтовний* (1 заняття) – спрямований на формування позитивного психологічного клімату між учасниками занять, ознайомлення з правилами та структурою занять;
- *розвиваючий* (10 занять) – направлений на розвиток відчуттів і сприймання, релаксацію, отримання різноманітних сенсорних вражень, формування уявлення про властивості різних природних матеріалів, розширення знань про оточуючий світ;

- *підсумковий* (1 заняття) – розширення кругозору про свій внутрішній світ, оточуюче середовище, психологічне розвантаження, створення позитивного досвіду спілкування з природою, гармонізація всіх психічних процесів.

Особливо цінне використання «стежини» та «садочків» для релаксації дітей з фізичними вадами : учнів спецшколи №3, спецшколи-інтернату №1 для глухонімих дітей, дітей-інвалідів, які не відвідують загальноосвітні навчальні заклади.

Педколективом розроблені ігри та вправи щоб діти могли вчитись «всіма почуттями» спілкуватись з природою і відчути гармонію між фізичним та духовним станом.

Головне завдання педагогів Чернівецького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді – допомогти дитині, підлітку, всебічно і гармонійно розвиватися, цінувати і підтримувати своє здоров'я, вірити в себе і оточуючий світ, прагнути Добра, Істини та Краси.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ У ВИХОВАНЦІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сидоренко Наталія Юріївна**,** практичний психолог

Бондар Любов Микалаївна**,** заступник директора, Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

У статті розкриваються шляхи формування мотивації до здорового способу життя у дітей та підлітків та особливості її формування на різних вікових етапах.

Здоровий спосіб життя – це все в людській життєдіяльності, що має відношення до збереження та зміцнення здоров'я. Складові ЗСЖ включають різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я – фізичної, психічної соціальної і духовної. Серед них одне з головних місць належить мотивації на здоровий спосіб життя.

Проблема мотивації поведінки та діяльності була об'єктом вивчення теоретико-методологічних досліджень Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, Г.С. Костюка, О.Н. Леонтьєва, С.Д. Максименка, Л.С. Славіної, Д.М. Узнадзе, П.М. Якобсона та інших. В їх роботах обґрунтовуються підходи до формування мотивації як до складної системи детермінації поведінки людини, що складається з багатьох внутрішніх спонук (потреб, мети, емоцій, інтересів, бажань, переживань

та ін.), що постійно змінюються, виконуючи різну роль в мотиваційній сфері, набуваючи різного значення та взаємодії один з одним в різні періоди життя людини. Проблемі вікових особливостей та механізмів розвитку мотивації діяльності, вивченню шляхів та способів її формування були присвячені роботи М.І. Алексєєвої, Ш.О.Амонашвілі, А.К. Дусавицького, В.К. Котило, А.К. Маркової та інших.

Очевидним є те, що розглядаючи проблему формування мотивації дітей і підлітків до здорового способу життя на можна не враховувати особливості цього процесу в сучасних умовах розвитку суспільства. Соціальні негаразди, економічна криза в державі негативно позначились на здоров'ї української нації взагалі, та на здоров'ї майбутнього покоління зокрема. Аналіз офіційних даних, відображених у статистичних звітах свідчить про те, що з кожним роком зростає кількість серцево-судинних, онкологічних, нервово-психічних захворювань, різко збільшується кількість хворих на СНІД, туберкульоз та наркоманію. Куріння, вживання спиртного стали необхідним атрибутом проведення вільного часу молодих людей, що активно підтримують та пропагують засоби масової інформації та реклами. Однак головна причина, на нашу думку, криється у змінах соціальної свідомості, що призвели до втрати істинних життєвих цінностей.

Саме це свідчить про актуальність та значущість проблеми формування мотивації до здорового способу життя. Сьогодні в системі загальної середньої освіти відбувається формування нової структури навчання в галузі здоров'я. Вводяться спеціальні навчальні курси, факультативи, переглядаються програми з фізичної культури. В системі позашкільної освіти означена проблема ще недостатньо вивчена й потребує спеціальних науково-методичних досліджень.

В основу нашого дослідження, що проводилося в Сумському обласному центрі позашкільної освіти і роботи з талановитою молоддю з метою визначення життєвих цінностей вихованців, було покладено уявлення про систему актуальних життєвих цінностей як провідної характеристики мотиваційної сфери особистості. Простір зазначених цінностей означався сферами, пов'язаними із цінностями, що мають найвагомішу спонукальну силу. Опитувальник було обмежено 20 сферами: матеріальний достаток, мистецтво, навчання, охорона довкілля, віра в Бога, здоров'я, визнання з боку інших, освіченість, здоров'я батьків, душевний спокій, товариство, спорт, майбутня родина, заняття у ЗВО, кохання, незалежність, творча діяльність, упевненість у собі, життєрадісність, працездатність.

Проведений аналіз результатів, отриманий на вибірці вихованців підліткового віку, виявив, що здоров'я, як цінність у 81% від загальної кількості респондентів (285 осіб) займає одне з перших місць у ранговій послідовності цінностей. Цінність здоров'я вихованці пов'язують із

життєрадісністю, упевненістю в собі, охороною довкілля і заняттям в гуртку.

Поряд з тим результати проведеного дослідження за комп'ютерною програмою – „Діагностично-проектуючий комплекс „Універсал – 03.27" , (автор Киричук В.О.) показали низький рівень сформованості ціннісних пріоритетів у системі „Я і здоров'я" у 79% тих самих вихованців. Таким чином були виявлені протиріччя між ціннісними орієнтаціями та мотивами поведінки підлітків: вони хоч і вважають здоров'я однією із головних життєвих цінностей, проте реальні мотиви поведінки на здоровий спосіб життя у них не сформовані.

Зазначене вище підтвердило необхідність зосередження зусиль педагогів, практичних психологів обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю на пошук найбільш ефективних форм та методів роботи у процесі навчання дітей здоровому способу життя та формування мотивації позитивного ставлення до власного здоров'я.

Знання педагогами особливостей розвитку особистості на різних вікових етапах допомагає ефективно керувати процесом формування у вихованців позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Першою сходинкою в системі позашкільної освіти є школи раннього творчого розвитку, які відвідують діти дошкільного віку. У період дошкільного дитинства активно формується система уявлень про себе, з'являється в цілому емоційно-позитивна самооцінка, що є важливою умовою формування особистості та життєвої компетентності дитини. Розвивається рефлексія – здатність аналізувати і осмислювати власні дії, вчинки, мотиви, співвідносити їх з очікуваннями авторитетних для неї інших людей та моральними нормами. Становлення особистості відбувається переважно в родинному колі, тому важливо долучати батьків до навчально-виховного процесу, інформувати їх про підходи позашкільного закладу щодо роботи по навчанню здоровому способу життя, створити атмосферу спільності інтересів педагогів і батьків щодо орієнтації дітей на здоровий спосіб життя, на розвиток життєвих навичок, актуалізувати виховний потенціал родини, плекати ціннісне ставлення до свого здоров'я та здоров'я дітей. Особливу роль в роботі з батьками займає психологізація просвіти батьків, актуалізація важливості створення в родині життєвого простору, турботи про фізичне і психічне здоров'я дитини, плекання радісного відчуття дитинства.

Гра як провідна діяльність відіграє визначальну роль у розвитку особистості дошкільника. В ній розвиваються почуття, розумова діяльність, вольова регуляція поведінки, відбувається подальший соціальний розвиток особистості. Тому при організації навчання здоровому способу життя дітей дошкільного віку ігрові методи є пріоритетними. В грі слід навчати дітей поведінці, яка вважається

прийнятною в контексті соціальних і культурних норм, розуміти гендерні ролі, співчувати іншим. Педагоги повинні спонукати дітей до демонстрації базових навичок здорової комунікації не лише в ігровій діяльності, а й в міжособистісних стосунках.

Період молодшого шкільного віку має бути максимально використаний для формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Заняття в гуртках і інших творчих об'єднаннях сприяють розвитку вольових якостей молодших школярів, довільності поведінки, вмінню активно керувати увагою, слухати, думати, запам'ятовувати. Дітей приваблює сам процес занять улюбленою справою. Навчальна діяльність стає провідною. Враховуючи той факт, що діти цього віку відрізняються підвищеною чутливістю до похвали - бажання її отримати може стати одним із значущих мотивів навчанню здоровому способу життя. Умовами формування мотивації до здорового способу життя молодших школярів є: формування адекватної самооцінки своїх можливостей, підтримка прагнення до саморозвитку й самовдосконалення, виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, збагачення змісту навчання в гуртках і творчих об'єднаннях особистісно цікавим матеріалом, формування пізнавального інтересу, використання різних способів педагогічної підтримки, формування вміння використовувати отримані знання та навички в повсякденному житті. Вихованці можуть активно вести пошук інформації щодо шкоди куріння, вживання наркотичних речовин тощо, доносити інформацію щодо здорового харчування, запобігання ВІЛ, контролю за вживанням тютюну до своїх родин, ровесників та членів громади. Крім того, молодших школярів слід спонукати до практичного застосування отриманих навичок при розв'язанні проблем, для окреслення рішень та їх наслідків щодо здоров'я в колі однолітків, користуватися навичками ведення переговорів в опорі тиску ровесників щодо вживання алкоголю, тютюнових виробів або наркотиків.

Важливість підліткового віку в тому, що в цей час закладаються основи й окреслюються загальні напрями формування моральних і соціальних настанов особистості. Центральним особистісним новоутворенням цього віку є становлення нового рівня самосвідомості, „Я-концепції", що виявляється в прагненні зрозуміти себе, свої особливості й можливості. Головним мотиваційним чинником життєдіяльності підлітка є його самоактуалізація.

Старші підлітки усвідомлюють вплив негативних явищ у сучасному суспільстві на становлення сенсу життя свого покоління. Особливу тривогу викликає в них поширення наркотиків, алкоголізму, екологічні проблеми , тероризм, матеріальний і духовний занепад суспільства, зомбування молоді ЗМІ [1]. У цей період можуть формуватися нові настанови і цінності, часто суперечливі. І тому дуже важливо звернути

особливу увагу на формування у них мотивації на здоровий спосіб життя. Умовами формування такої мотивації у вихованців підліткового віку є: залучення їх до різних видів діяльності, що спонукають до формування навичок здорового способу життя, співробітництво педагогів й вихованців під час діяльності, незвичайна, цікава форма організації занять, використання інтерактивних технологій, позитивні приклади дорослих, розвиток уміння самостійно використовувати здобуті навички у повсякденному житті. Вихованці цього віку уже можуть розуміти протиріччя моральних норм суспільства, оцінити переваги здорового способу життя, ризик небезпечної поведінки та брати на себе відповідальність за власне здоров'я, заохочувати рідних та інших людей до здорового способу життя. Враховуючи той факт, що провідною діяльністю підліткового віку є інтимно-особистісне спілкування з однолітками, в роботі по формуванню мотивації на здоровий спосіб життя педагогам слід широко використовувати групові форми.

Розуміючи, що здоров'я та здоровий спосіб життя потребують особливого інтегрованого підходу, в основу роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю було покладено навчання здоровому способу життя вихованців на засадах розвитку навичок. Це система навчально-виховної роботи, спрямована на навчання здоровому особу життя, формування мотивації через розвиток знань з використанням різноманітного досвіду навчання та з акцентом на залучення вихованців до активної участі.

Життєві навички, що формуються у вихованців в процесі цілеспрямованої роботи в гуртках і творчих об'єднаннях допомагають їм жити у злагоді зі своїм внутрішнім світом і будувати продуктивні стосунки із зовнішнім оточенням. Ця педагогічна технологія гармонійно поєднує функції виховання (формування життєвих цінностей та переконань) і розвиток соціально-психологічних компетентностей вихованців, що сприяє формуванню своєрідного „поведінкового імунітету" до негативного соціального впливу (рис. 1).

На відміну від багатьох педагогічних підходів розвиток життєвих навичок передбачає зміну не лише у знаннях, а й у ставленнях і навичках, які стимулюють бажані поведінкові зміни. Формування особистої системи цінностей відбувається не шляхом моралізаторства, а завдяки добровільному прийняттю через усвідомлення їх реальної вигоди. Життєві навички можуть бути спрямованими на власні дії або на дії по ставленню до інших, а також на дії з метою зміни навколишнього середовища, щоб воно сприяло здоровому способу життя.

Визначення та стимуляція конкретних навичок формування здорового способу життя:

- формування розуміння необхідності навичок;
- подання позитивних та негативних прикладів можливого використання навичок;
- заохочення до вербального тренування та до дії.

⇩

Стимуляція надбання навичок та результати діяльності:

- створення можливостей для спостереження за ефективним користуванням навичками;
- створення можливостей для практики і отримання зворотного зв'язку;
- оцінка результатів діяльності;
- надання зворотного зв'язку.

⇩

Сприяння підтримці навичок та їх використанню в житті:

- створення можливостей для особистої практики;
- сприяння самоосвіті та коригуванню навичок.

Рис.1. Модель розвитку навичок

Перевага в навчально-виховній роботі з дітьми надавалась не інформативним, а інтерактивним формам навчання. Інтерактивні методи навчання здоровому способу життя обирались в залежності від вікових та психологічних особливостей дітей та базувались на принципі активної діяльності всіх вихованців, а саме: обговорення в групах, "мозковий штурм", демонстрація поведінки, рольова гра, робота в малих групах, навчальні ігри та моделювання ситуацій, практичне відпрацювання життєвих навичок, розгляд та аналіз окремих життєвих ситуацій, навчання однолітків, конкурси, вікторини, змагання, аудіовізуальна діяльність, малювання, музика, театралізоване мистецтво, танець, створення "карти рішення" тощо .

До роботи долучились не лише практичні психологи, методисти та керівники гурткової роботи, але й батьки, що забезпечило безперервність і наступність процесу формування навичок здорового способу життя у вихованців.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що завдяки впровадженню спеціальних програм з використанням інтерактивних методик у вихованців підвищилися знання та вміння щодо оздоровчих дій, зріс рівень гігієнічної культури, відбулась позитивна динаміка в їх фізичному розвитку та мотивації на дотримання здорового способу життя, за відносно короткий проміжок часу у вихованців були сформовані життєво необхідні навички здорового способу життя. Навчання здоровому способу життя сприяло творчому розвитку

вихованців, що зумовило свідоме активне ставлення до власного здоров'я.

Список літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. – К.: Либідь, 2006. – 272с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Узд. 2-е. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с
3. Навички заради здоров'я. Навчальне видання. Інформаційна серія „Здоров'я в школі". – К.ВКТФ „Кобза", 2000. – 123с.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.

Геренко Ксенія Олександрівна,
практичний психолог Сумського
обласного центру позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю

У статті розкрито твердження психологів, філософів і педагогів щодо проблеми морального виховання дітей та молоді, висвітлено питання про важливість залучення дітей до позашкільної діяльності як важливого фактору формування сталої системи моральних цінностей дитини та формування навичок здорового способу життя.

Інновації в розвитку інформаційних технологій, революційні відкриття в науці та техніці є, безперечно, необхідними та корисними для подальшого існування людства, але несуть із собою безліч негативних наслідків, серед яких одними з найгостріших є моральна невизначеність людини, руйнування системи сталих моральних цінностей, погіршення стану психологічного і фізичного здоров'я.

В.М. Оржеховська, яка досліджувала проблему взаємозв'язку здоров'я і духовності порівнює ситуацію в суспільстві «з рухом сучасного пасажирського потягу, пасажири якого турбуються лише про те, щоб їм зручніше з комфортом влаштуватися у вагоні, і зовсім забувають, куди й навіщо їдуть" [1].

Особливо небезпечною така ситуація є для формування світогляду дитини та молодої людини, бо їй потрібно «навчитись жити, а жити – означає, постійно потрапляти в ситуації, коли необхідно приймати моральні рішення» [2]. Моральні рішення та поведінка людини, обумовлена цими рішеннями, є індикатором реального стану моральної свідомості, тобто внутрішньої ціннісної основи особистості, її культури, що спрямовує людину на ствердження самоцінності особистості, усвідомлення нею зобов'язань перед іншими людьми, перед суспільством і перед природою[3].

На те, чим керується особистість при виборі свого способу поведінки, звертало увагу багато філософів і психологів. Гуманіст А. Маслоу, говорячи про моральність особистості, стверджував: „Хвору людину породжує хвора культура; здорових людей може породжувати здорова культура”, за визначенням Л. Франка „зло” в людині – це наслідок того, що діти і молодь стикаються із загрозами, приниженнями та відчуженням, намагаються захистити і підтримати себе за допомогою спотворених моделей віри, переживання та дії. Ці спотворення особистості, подібно до хвороби, є зусиллями організму – особистості зберегти себе перед загрозою ворожого навколишнього середовища, зусиллями, які можуть бути саморуйнівними та антисоціальними”.

Вживання наркотиків, алкоголю, тютюнопаління, прояви агресії, суїцидальні спроби – це своєрідні незрілі вияви почуттів і переживань дитини, які провокуються недотриманням нею та суспільством основних моральних законів, які К.С. Льюіс об’єднав у 8 груп:

- Закон загального благоденства (відповідальність за свою поведінку перед усім суспільством).
- Закон благоденства в конкретних сферах життя (відповідальність і любов до сім’ї та країни).
- Обов’язки перед батьками, старшими і предками.
- Обов’язки перед дітьми і нащадками.
- Закон справедливості (відповідальність за свої вчинки у стосунках з людьми різної статі, раси, віку, віросповідання тощо).
- Закон доброї віри та правдивості.
- Закон про милість.
- Закон про великодушність (сміливість, прагнення уникати непристойних думок і вчинків) [4].

Ці закони є універсальними для будь-якої країни, їх важливість уже доведена історично, але закони мають силу лише тоді, коли їх дотримуються, коли власним прикладом доводять дітям необхідність жити за правилами моралі, спонукають до прийняття важливих моральних рішень, не засуджують, а допомагають розібратися в складних життєвих питаннях.

В.А. Сухомлинський говорив, що „вчити відчувати – це найважче, що є у вихованні. Дитина відчуває переживання іншої людини лише тоді, коли вона робить що-небудь для щастя, радості, душевного спокою інших людей...” [5].

Сучасним дітям дуже важко не лише усвідомлювати закони моралі розумом, але й правильно ставитись до цінностей, що стоять за цими законами, підпорядковуючи їм свої почуття.

У педагогічній літературі питання формування моральності молоді знаходило своє відображення в дослідженнях А.С.Макаренко, О.С. Богданової, Б.Т. Ліхачова, І.Ф. Свадковського, І.С. Мар’єнко, М.І.

Болдирєва, М.І. Рожкова, І.Ф. Харламова, які розглядали моральне виховання підлітків як цілеспрямоване устремління їх до наполегливого засвоєння та послідовного впровадження в життєдіяльність загальнолюдських духовно-моральних цінностей; гуманності; ідеї миру; патріотизму, а також формування в них таких якостей, як совість, чесність, справедливість, порядність.

Безперечно, сімейне виховання є базисним для становлення морального самоусвідомлення дитини. Дорослішаючи дитина стає учасником багатьох соціальних контактів і позашкільна освіта також починає відігравати важливу роль у становленні моральності кожного маленького громадянина.

Привівши дитину на заняття в гурток, батьки нерідко керуються кількома мотивами, найпоширенішими з яких є: допомога дитині в отриманні додаткових знань; розвиток здібностей дитини; її змістовне дозвілля. Доки дитина займається чимось цікавим, значущим для неї, вона не лише розвивається як творча особистість, а й уникає негативного впливу старших дітей, однолітків, впливу деструктивних організацій, можливих конфліктів, не проводить свій час за комп’ютерними іграми чи за переглядом заборонених цензурою художніх і документальних фільмів тощо. Ще одним дуже цінним аргументом батьків, діти яких відвідують гуртки, є те, що інтерес дитини, захоплення тим чи іншим видом позашкільної роботи сприяють покращенню фізичного та психологічного здоров’я дитини.

У „Законі про позашкільну освіту” одним із основних завдань позашкільної освіти є формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки [6]. Відповідальна, асертивна поведінка неможлива без сформованої системи моральних цінностей.

Для того, щоб виявити які цінності є пріоритетними для сучасного підлітка, в Сумському обласному центрі позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю було проведено анкетування та діагностичне дослідження за методикою «Ціннісні пріоритети» (за комп’ютерним діагностично-проектуючим комплексом «Універсал 3,28», автор Киричук В.О.). У дослідженні брали участь 285 вихованців підліткового віку, які відвідували гуртки та інші творчі об’єднання різних відділів закладу.

За результатами діагностики 79% вихованців мають низький рівень сформованості сталих моральних цінностей та відповідального ставлення до власного здоров’я. Підлітки чітко усвідомлюють необхідність дотримання моральних норм, гостро реагують на прояви будь-якої несправедливості чи порушення моральних законів, але не відчувають власної відповідальності за свою поведінку, керуючись девізом „Живи сьогоденням!”

У відповідях вихованців чітко прослідковується домінування нав'язаних ЗМІ стереотипів міжособистісного спілкування, вирішення конфліктних питань, ставлення до власного здоров'я та до здоров'я оточуючих. Під час проведення тренінгів з формування здорового способу життя нерідко доводилося чути такі моральні переконання: „В житті необхідно спробувати все ", „Якщо я курю, то це моя особиста проблема", „Я нікому і нічим не зобов'язаний" тощо. Під час обговорення гендерних стереотипів і бажаного образу представника протилежної статі, основна увага підлітків приділялася саме розкутим зовнішнім проявам поведінки та одягу, широко розрекламованими ЗМІ та Інтернет-ресурсами. Щодо мови як важливого компоненту міжособистісної взаємодії, то її стилістичне забарвлення, грамотність і смислове навантаження, то на думку підлітків, воно не відіграє великої ролі в спілкуванні. Існування так званого віртуального спілкування та відповідного Інтернет-сленгу спрощує, а часом і руйнує лінгвістичну та комунікативну цінність мови як засобу спілкування. Така взаємодія не забезпечує потреби людини в живому спілкуванні, нівелює моральні цінності (спілкуючись у віртуальному просторі, людина не відчуває відповідальності за свої вчинки та не контролює власне моральне почуття). Таке спілкування справляє негативний вплив на фізичний, розумовий і психологічний розвиток. Водночас, за твердженням дітей, відвідування гуртків допомагає їм у навчанні, у професійному та особистісному самовизначенні, надає можливість розвивати творчі здібності, сприяє створенню адекватної самооцінки та саморозвитку, бо „заняття – це те куди хочеться приходити і радіти своїм і чужим успіхам".

Спілкуючись з однолітками в процесі позашкільної діяльності, діти стають об'єктами важливого виховного впливу, бо є безпосередніми і активними учасниками не лише живого спілкування з однолітками, а й особистісно та суспільно-корисної діяльності. На підставі власного досвіду Сумського ОЦПО та РТМ можна стверджувати, що проведення таких тренінгових занять, як „Мої життєві цінності», „Без пива я живу щасливо», „Майбутнє лісу в твоїх руках", „Творчість шлях до успіху" та заходів, присвячених Всесвітньому Дню толерантності, Тижню здоров'я, Тижню правових знань тощо залучають дітей до діяльності, яка є значущою для кожної окремої особистості і суспільства в цілому. Стаючи активними учасниками таких виховних заходів, як тематичні заняття, вечори запитань і відповідей, конференції, конкурси, фестивалі, екскурсії, походи, інтерактивні лекції, свята тощо, діти краще адаптуються до нових умов існування людського суспільства, ознайомлюються зі світовими художніми, моральними, культурними цінностями, відкривають для себе багатство досягнень людського духу.

Особливості організації процесу позашкільної освіти дозволяють використовувати весь арсенал відомих методів виховання: настанови через пояснення, переконання, бесіди, аналіз проблемних ситуацій,

методичні й рольові ігри, драматизацію, метод незакінчених речень, спільне читання або перегляд кінострічок з обговоренням, ведення особистих щоденників, виконання спеціальних домашніх завдань [7]. Залучення таких інтерактивних методів, як «мозковий штурм», «мікрофон», робота в малих групах, «акваріум» також сприяє формуванню активної життєвої позиції та допомагає дітям зорієнтуватися у виборі способу власної поведінки при прийнятті важливих життєвих рішень та стосовно інших учасників міжособистісного спілкування.

Отже, можна зробити висновок, що процес розвитку морально-духовних якостей дитини треба розглядати як важливий фактор у профілактиці негативних виявів поведінки, аморальності, формування відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, виховання загальнолюдських цінностей.

В умовах надмірного інформаційного впливу з боку ЗМІ, Інтернет – ресурсів, перевантаження навчальної програми сучасної української школи, активізації діяльності деструктивних молодіжних організацій та загальної моральної кризи особливу роль у формуванні моральної культури підлітків відіграє саме позаурочна діяльність. Вона природньо, ненав'язливо працює на дітей, підлітків, формування їх характеру, сили волі діяти цікаво, обирати здоровий спосіб життя як шлях до здійснення бажань, успіху.

Список літератури

1. Оржеховська В.М. Духовність і здоров'я : навч.-метод. посіб для старшокласників / Валентина Михайлівна Оржеховська – К. : Медіана, 2004. – 168 с.
2. Виховання моральності підростаючого покоління: науково-методичний посібник / К.І. Чорна та інш. – К: Богдана, 2005. – 288с.
3. Гудінг Д., Леннокс Дж. «Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності» / Девід Гудінг, Джон Леннокс. Переклад з рос. зі звіркою з англ. оригіналом під заг. ред.. М. А. Жукалюка. – Київ, УБТ, 2007, Т.3, 480 с.
4. Д.Гудінг, Дж. Леннокс «Світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі» / Девід Гудінг, Джон Леннокс. Переклад з рос. зі звіркою з англ. оригіналом під заг. ред. М. А. Жукалюка. – Київ, УБТ, 2003, Т.1, 416 с.
5. Сухомлинський В. А. Избранные произведения: в 5-ти т. / Василий Александрович Сухомлинский . Редкол. А. Г. Дзеверин (пред.) и др. – К.: Рад. школа, 1979. – 688 с.
6. Закон України „Про позашкільну освіту" // Книга керівника позашкільного навчального закладу: Довідково-методичне видання / Упоряд. З.М. Рудакова, Л. М. Павлова. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – С. 37-56.
7. Журба К. Виховання духовної культури підлітків //Шкіл. світ. - 2004. - №34.- С 22-25.

ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК УСЛОВИЕ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лукьянцева Наталья Борисовна, методист экологического отдела Дворца творчества детей и молодежи г. Ростова-на-Дону

В настоящее время в целом по России, по данным официальной статистики, только 10% детей считаются здоровыми, более 50% детей имеют хронические заболевания. За годы обучения в школе происходит увеличение числа детей, имеющих отклонения в здоровье. В экологически неблагополучных крупных промышленных городах Российской Федерации эти показатели достаточно высокие.

Кризисные явления в обществе способствовали изменению мотивации образовательной деятельности у обучающихся, снизили их творческую активность, замедлили их физическое и психическое развитие, вызвали отклонения в их социальном поведении. В силу этих причин проблемы сохранения здоровья обучающихся стали особенно актуальными.

Охрану здоровья детей можно назвать приоритетным направлением деятельности всего общества, поскольку лишь здоровые дети в состоянии должным образом усваивать полученные знания и в будущем способны заниматься производительно-полезным трудом. В связи с этим с 2008-2009 учебного года тема «Здоровьесберегающие технологии в образовательном процессе» стала единой методической темой экологического отдела Дворца творчества детей и молодежи.

С переходом к образованию дифференцированному, ориентированному на конкретного ребенка, с его личностными особенностями и склонностями проблема здоровья становится наиболее актуальной.

В результате реализации современных подходов в образовании - к ребенку предъявляются жесткие и высокие требования, что, несомненно, влияет на их здоровье. Проблемы грамотного введения новых педагогических технологий, оздоровление детей, валеологизации учебного процесса на сегодняшний день выдвигаются на первый план.

Согласно определению Всемирной организации здравоохранения, здоровье - это состояние полного физического, психического и социального благополучия, а не только отсутствие болезней или физических дефектов.

Здоровье человека, несомненно, зависит от индивидуального стиля жизни. Он определяется социально-экономическими факторами, историческими, национальными и религиозными традициями, убеждениями, личностными наклонностями. Здоровый образ жизни

объединяет все, что способствует выполнению человеком профессиональных, общественных, семейных и бытовых функций в оптимальных для здоровья условиях и определяет направленность усилий личности в сохранении и укреплении индивидуального и общественного здоровья.

Здоровьесберегающие образовательные технологии - это системно организованная совокупность программ, приемов и методов организации образовательного процесса, не наносящего ущерба здоровью его участников; качественная характеристика педагогических технологий по критерию их воздействия на здоровье учащихся и педагогов; технологическая основа здоровьесберегающей педагогики. Здоровьесберегающие технологии реализуются на основе личностно-ориентированного подхода. Осуществляемые на основе личностно-развивающих ситуаций, они относятся к тем жизненно важным факторам, благодаря которым обучающиеся учатся жить вместе и эффективно взаимодействовать.

Существуют две основных задачи здоровьесбережения:

- формирование потенциала здоровья учащихся, культуры здоровья, представления о здоровье как ценности, установки на ведение здорового образа жизни, привычки действенно и постоянно заботиться о своем здоровье;
- выявление, смягчение и устранение факторов, оказывающих вредное воздействие на организм учащихся.

Исходя из поставленных задач, необходимо учитывать факторы, оказывающие влияние на здоровье обучающихся на уроке. Это такие факторы как: гигиенические и средовые; организационно-педагогические; психологические.

К гигиеническим и средовым факторам относится: чистота в классе, температура и свежесть воздуха, рациональность освещения класса и доски, наличие/отсутствие монотонных, неприятных раздражителей, подходящие по росту парты и т.п. Утомляемость обучающихся и риск аллергических расстройств в немалой степени зависят от соблюдения этих простых условий.

К организационно-педагогическим относятся: чередование разных видов деятельности (опрос учащихся, письмо, чтение, слушание, рассказ, рассматривание наглядных пособий, ответы на вопросы и т.п.); плотность урока (т.е. количество времени, затраченного обучающимися на учебную работу); наличие, место, содержание и продолжительность оздоровительных моментов на уроке (физминутки, динамические паузы, минутки релаксации, дыхательная гимнастика, гимнастика для глаз); наличие мотивации деятельности обучающихся на уроке.

К психологическим фактором относятся: наличие на занятии эмоциональных разрядок (шутка, улыбка, юмористическая или

поучительная картинка и т. п.); взаимоотношения на уроке (между педагогом и учащимися; между учащимися).

Понижению усталости и повышению положительного эмоционального настроя способствует технология валеологизации обучения. Валеология – это комплексная, интегративная наука, базирующая на медицине, физиологии, гигиене, педагогике, психологии и других; наука и искусство жизни в гармонии с природой, людьми и самим собой; наука о здоровье, изучающая его проявления, закономерности, механизмы формирования, сохранения и укрепления.

В целях сохранения и укрепления здоровья, обучающихся с 2008-2009 года в экологическом отделе Дворца введена технология валеологизации обучения и создано объединение «Основы валеологии», где изучаются не только способы и правила ведения здорового образа жизни, но и преподаются специальные упражнения, нацеленные на корректировку отклонений в физическом здоровье обучающихся.

Технология валеологизации обучения предусматривает формирование мотивационно-ценностного отношения учащихся к своему здоровью через обновление образовательного процесса, а именно включение в процесс эффективных организационно-управленческих форм и технологий обучения, использование профилактических, оздоровительных реабилитационных мероприятий, способствующих достижению суммы знаний, умений и навыков с параллельным формированием валеологической культуры всех субъектов образовательного процесса.

Стратегической целью экологического образования является создание экологизированной педагогической среды, способствующей физическому и нравственному оздоровлению детей и подростков, поддержанию уровня имеющегося здоровья, его укреплению, приумножению, формированию навыков здорового образа жизни, воспитанию культуры здоровья, нейтрализующей и снижающей негативное действие внешних и внутренних средовых факторов.

Детям с определенного возраста (6-7лет) свойственно желание экологизации своей жизненной среды. Более старшие уже сами стремятся экологизировать свою среду: оборудуют аквариумы, птичьи клетки, приносят в дом различных животных. Подростки, обладающие высокой интенсивностью непрагматического отношения к природе экологизируют свою среду максимально. Экологизация образовательной среды способствует повышению стрессоустойчивости обучающихся. Для этих целей во Дворце творчества уже много лет функционирует контактный мини-зоопарк «Живой уголок», где обучение и воспитание интегрируются по вектору здоровьесберегающей среды развития обучающихся.

Таким образом, экологический отдел Дворца творчества направлен на развитие и формирование физического, психического, социального, нравственного и духовного здоровья детей и подростков.

Особенные проблемы данного характера возникают с теми детьми, которые имеют отклонения в развитии или здоровье. Такие обучающиеся труднее социализируются и творчески развиваются, требуют активизации собственных жизненных сил, стимуляции их социальной субъектности, ресоциализации.

Обеспечить социализацию детей с ограниченными возможностями здоровья в соответствии с индивидуальной формулой их развития, дать им качественное образование и сформировать у них осознанную, добровольную мотивацию к получению знаний, сохранению собственного здоровья, социально значимой деятельности – вот сверхзадача, лежащая в основе программы деятельности экологического объединения детей с ограниченными возможностями здоровья.

Экологическое объединение детей с ограниченными возможностями здоровья, являясь составной частью системы дополнительного образования, предоставляет возможность детям, не способным обучаться в условиях коллектива общеобразовательного учреждения, приобрести практический опыт взаимодействия в природно-социальной среде приемами и средствами экологического образования в адекватных их физическим особенностям условиях.

В экологическом объединении «Юные зоологи» занимаются дети с ограниченными возможностями.

Оптимизация процесса социализации детей, с ограниченными возможностями здоровья возможна в условиях максимальной индивидуализации обучения. Это предполагает наличие гибкого учебного плана, позволяющего учитывать специфику нарушений, а также применение различных форм обучения (групповой, комбинированной, индивидуальной) и здоровьесберегающих технологий.

Для таких детей отбор содержания и методов экологического образования в объединении обеспечивает формирование общечеловеческих норм взаимоотношений в системах «общество – природа», «человек – природа», «общество – человек», благодаря чему повышается уровень готовности к социальной самозащите, а занятия в экологическом объединении становятся формой ресоциализации обучающихся с отклонениями в здоровье.

Используя принцип единства Человека и Природы, делаются попытки создания такой системы обучения, которая позволяла бы формировать и развивать сознание ребенка в единстве теоретических и практических умений через личный жизненный опыт, социально-

ориентированную экологическую практику. Используются методы обучения: словесные (рассказ, объяснение, беседа); демонстрация (плакатов, рисунков, схем, графических изображений, моделей изучаемых объектов); практическая работа (с книгой, справочной литературой, пробное выполнение работ). Кроме того, в работе объединения используются следующие методы: метод мозгового штурма, метод контрольных вопросов, аналитические и проблемные задания. Основными формами организации учебных занятий в экологическом объединении являются беседы, творческие работы, экскурсии, мини конференции, конкурсы, соревнования.

На протяжении двух лет дети активно принимают участие в экологических акциях: «Покормите птиц зимой», «Добрая зима», «Птичку жалко», «Планета снеговиков». Проводятся конкурсы по изготовлению кормушек «Птичья столовая».

Обучение этих детей уходу за животными и общению с ними способствует формированию элементарных экологических навыков и развитию важнейших качеств социализированной и здоровой личности. В процессе обучения у детей развиваются чувства: ответственности, заботы о младших, бережного отношения к природе и своему здоровью, любовь к животным и природе.

Живая природа издавна признавалась в педагогике одним из важнейших факторов образования и воспитания детей. У детей с ограниченными возможностями круг общения сужен, поэтому большее внимание в процессе обучения уделяется непосредственному контакту с животными, играм с животными, подвижным развивающим играм («Звери в поезде», «В зоопарке», «Лесные жители», «Птичьи силуэты», «Сова» и т.д.).

Дети, общаясь с животными, ухаживая за ними, становятся более спокойными, менее подвержены стрессу. У них поднимается эмоциональное настроение, успокаивается нервная система. В связи с этим, на каждом занятии проводятся минутки «Зоотерапии», а так же упражнения «Поучимся у животных». Каждое занятие дети выполняют ряд здоровьесберегающих упражнений (различного вида гимнастики).

Для организации работы по формированию ценности здоровья и здорового образа жизни обучающихся в экологических объединениях проводятся встречи с врачами общей практики; классные часы, посвященные здоровому образу жизни; спортивные игры, конкурсы и соревнования; акции «Мы за здоровый образ жизни»; анкетирование по проблемам ЗОЖ.

Таким образом, посредством экологического образования обеспечивается достижение положительных результатов социализации детей и подростков, формирование ценностного отношения к здоровому образу жизни.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ГУРТКАХ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО НАПРЯМУ

(Іппотерапія – дивовижна реальність)

Лисенко Оксана Олександрівна, директор Києво-Святошинського районного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді

Конституція України визнає життя та здоров'я людини за найвищу соціальну цінність. Немає нічого ціннішого за здоров'я, здоров'я підростаючого покоління. Здоров'я – це скарб, яким наділяє нас природа, когось в більшій, когось в меншій мірі. Здоров'я – це скарб, який так легко втратити, яким слід пишатися і цінувати його. Людина часто не замислюється над тим, яке значення має здоров'я доки не зіткнеться з проблемами у самопочутті. Отож вимога часу – формування не лише всебічно розвиненої особистості а й всебічно здорової: фізично, психічно, соціально, інтелектуально та духовно. Сьогодні, як ніколи раніше перед освітніми закладами постає проблема виховання свідомого ставлення учнів до свого здоров'я, як найвищої соціальної цінності, яка дасть їм змогу успішно виконувати будь-які життєві та соціальні ролі, бути творцем свого життя.

На жаль культ здоров'я серед дітей та підлітків ще не набрав сили. Учні не достатньо володіють знаннями з формування та збереження власного здоров'я, мотивація на здоровий спосіб життя теж сформована неповною мірою.

Цілком закономірно, що педагогічні працівники Центрів еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (Станцій юних натуралістів) повинні розвивати у вихованців поряд з екологічною компетентністю культ здоров'я, прививати навички здорового способу життя, широко використовувати різноманітні здоров'язбережувальні технології в навчально-виховному процесі. Адже саме у педагогів – екологів є безліч можливостей щодо використання здоров'язбережувальних технологій таких як: походи, екскурсії, експедиції, залучення учнів до трудової діяльності на свіжому повітрі, проведення тренінгів, конференцій «Здоров'я людини та довкілля», «Шкідливі звички», виховні заходи з пропаганди здорового способу життя, бесіди, тощо.

У Києво-Святошинському районному центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді створено мережу гуртків валеологічного профілю, програмами яких передбачено ознайомлення учнів з анатомією та фізіологією людини, основами гігієни харчування, розумової та фізичної праці школярів. Проводиться змістовна робота щодо профілактики шкідливих звичок у дітей, багато уваги

приділяється вивченню та розумінню залежності стану здоров´я від екологічних факторів, впливу природи на емоційний і психічний стан людини.

Дуже важливо зберегти здоров'я у дітей які його мають і максимально повернути втрачене діткам з особливими потребами.

У нашому закладі 45 вихованців з особливими потребами залучаються до гурткової, колективної діяльності і це є дуже цінним.

Якість навчально-виховного процесу значною мірою залежить від того наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання та розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, поряд з ними у дитини є резерви розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Робота з дітьми, що мають особливі потреби повинна бути також особливою, продуманою до дрібниць. Адже в переважній більшості у такої категорії дітей, як правило, страждає структура особистості, виникає і закріплюється комплекс неповноцінності, а усвідомлення незворотності процесу сприяє тому, що дитина замикається в собі, стає агресивною, ображеною на весь світ, навіть можуть приходити суїцидальні думки.

Тому керівнику гуртка потрібно мати чітке уявлення про рівень розвитку дитини, її актуальні і потенційні можливості, потреби, життєві орієнтації, потрібні не просто загальні знання про дитину, а конкретні, визначені, які б дали можливість відповісти на запитання, чи є сприятливим оточення для навчання і розвитку такої дитини, чи може вона успішно займатися на гурткових заняттях, а якщо ні, то в чому причина.

У гуртках валеологічного напряму Києво-Святошинського районного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді займаються діти як з фізичними так і з психічними вадами, а також ті, що відносяться до категорії соціально незахищених. Хочу зауважити, що не всі діти активно включаються у процес спілкування, хоча помітна така тенденція: діти з вадами розумового розвитку більш відкриті для спілкування, ніж їх однолітки, діти сироти та діти з неблагополучних сімей проявляють більше довіри до педагога, ніж діти з соціально благополучних сімей.

З 2003 у Центрі працює гурток «Юний вершник», на заняттях якого застосовуються елементи іппотерапії, як у комплексній реабілітації та соціальної адаптації дітей, що мають відхилення у стані здоров'я так і з метою профілактики захворювань опорно-рухового апарату та серцево-судинної системи вихованців.

Проте особливої уваги заслуговує організація роботи гуртка "Іппотерапія", керівником якого є молода, талановита випускниця

Національного педагогічного університету ім. Драгоманова, фахівець з фізичної реабілітації Яременко Ольга.

Заняття у гуртку спрямовані на покращення здоров'я дітей з такими тяжкими захворюваннями як дитячий церебральний параліч, дитячий поліомеліт, ушкодження органів чуття, втрата слуху та зору, м'язова дистрофія. Допомагає іппотерапія і при розумовій відсталості, різних порушеннях соціальної адаптації і поведінкових розладах, затримці психічного розвитку. За рахунок покращення фізичного, психологічного та емоційного стану іппотерапія сприяє поліпшенню ефективності та якості процесу соціалізації особистості дитини. Покращуються комунікативні функції тих хто займається. Цей результат досягається за рахунок того, що під час занять вершники спілкуються і діють разом з реабілітологом, коноводом та один з одним. За рахунок спільної діяльності іппотерапія сприяє інтеграції інвалідів у суспільства, розширює горизонти їх можливостей, допомагаючи долати бар'єри інвалідності.

Іппотерапія дійсно універсальна. Абсолютними протипоказаннями до занять іппотерапією є: гемофілія, ламкість кісток та захворювання нирок. Всі інші відносні: можна займатися навіть при алергії на кінську шерсть. Однак перед тим як розпочати заняття у гуртку батьки беруть медичну довідку, про те, що їх дитині з певним діагнозом такі заняття не протипоказані.

Основний механізм впливу іппотерапії на організм людини заснований на концепції лікувально-профілактичної дії фізичних вправ.

Сучасна фізіологія розглядає будь-яку діяльність організму людини, як єдиного цілого, сукупність фізичних, психічних якостей та соціальних відносин з навколишнім середовищем.

Спілкування з конем, їзда верхи впливає на організм дитини через два могутні фактори : психогенний та біомеханічний.

Психогенний фактор складається із спілкування з живим організмом -конем, великою, темпераментною та сильною твариною, керування якою дарує хворому відчуття перемоги, підкорення такої великої істоти, а також відчуття переваги над оточуючими, що стоять внизу, на землі. Однак психогенний фактор по-різному розкривається в конкретних втпадках. Наприклад, якщо при неврозах лікувальний ефект несе відчуття перемоги, свободи, то при ДЦП головне значення має страх (не втриматися на коні та ін.), що змушує хворого докласти всі зусилля, сконцентрувати увагу, скорегувати рухи, що зберігають рівновагу і тим самим невимушено подавляти патолопчні вогнища збудження центрів моторики.

Біомеханічний фактор сприяє створенню у хворих нових рефлексів, розвитку рівноваги, координації рухів. До того ж коливання, що виникають та йдуть від спини коня, що рухається в трьох взаємно

перпендикулярних площинах викликають почергове напруження та відносне розслаблення м'язів тулуба вершника, що позитивно впливає на їх тонус.

Спостерігаючи протягом року, двох за своїми вихованцями педагоги РЦЕНТУМ відмічають у них ряд позитивних змін як у поведінці так і у самопочутті. Заняття гуртка «Іппотерапія» проходять з обов'язковою присутністю батьків, яких також вчать спілкуватися з конем, робити вправи зі своїми дітками. Під час таких спільних занять у дорослих також знімається депресивний стан, адже коли вони бачать свою скалічену хворобою дитину не у інвалідному візку, а на красивому граційному коні, сприймають її по іншому. Вони із задоволенням фотографують її і потім з гордістю показують фотографії своєї дитини знайомим. Отож результати більш ніж переконливі.

Так яким чином вдається досягати результатів, які часом не під силу офіційній медицині? Вчені встановили, що успіх іппотерапії пов'язаний з кількома факторами.

По-перше, кінь сприйнятливий до багатьох емоційних реакцій людини. Для коня важливі не стільки слова, скільки інтонація, з якою вони промовляються. У цієї тварини гарна пам'ять, вона здатна виробляти звичку. Її поведінка достатньо передбачлива. Відповідно, кінь здатен давати відчуття стабільності, а це відчуття – основа для зняття страхів у дітей.

По-друге, важливу роль відіграє довіра. Довіряючи коню, вершник сподівається на те, що він справиться з тими змінами в середовищі, з якими вершник поки що не може справитись самостійно. А через довіру до коня виникає довіра і до оточуючих людей.

По-третє, людина, що їде верхи, опиняється ніби в іншій системі координат: їй весь час приходиться втримувати рівновагу. Майже так само, як вона це робила, коли вчилася тримати голову, сидіти, стояти, ходити.

По-четверте, взаємодія вершника з конем дозволяє зняти у дитини відчуття невправності, що пов'язана з характером захворювання. Всі рухи стають адекватними, потрібними. Таким чином, у дитини проходить страх перед своєю незграбністю і, як в наслідок, знижується м'язове напруження.

По-п'яте, іппотерапія забезпечує розвиток власної значущості та сили, коли дитина з обмеженими можливостями позбавляється від механічної підтримки чи милиць і здатен пересуватись на сильній тварині, керувати нею. Крім цього, положення верхи на коні стає виграшним: «я зверху, вони знизу». Тому саме коні використовуються для підвищення самооцінки людей та зняття депресивного фону настрою.

По-шосте, верхова їзда викликає у вершника, та в будь-якої людини, що просто знаходиться поряд з конем, масу емоцій, відчуттів, переживань. Діти із задоволенням розказують друзям про своїх

улюбленців, малюють їх, фотографують. Все це говорить про велику значущість коня в їх житті.

Проблема реабілітації та соціалізації дітей-інвалідів у світі стоїть досить гостро. З метою поліпшення даної роботи дуже цінним є обмін досвідом між фахівцями різних країн.

21 квітня 2009 року наш заклад відвідала делегація з Польщі у складі: президента Кольського Товариства осіб з обмеженими можливостями Лешека Моліцькі з колегами, а також директора районного Центру допомоги сім'ї у місті Коло, директора районного Центру допомоги сім'ї у місті Слупци, директора Будинку соціальної допомоги для осіб з обмеженими розумовими можливостями у м. Стшалков, та керівника Центру профілактичної активності у м. Слупци.

Гості на власні очі побачили як відбувається заняття, ознайомилися з методикою його проведення. Відбулося жваве спілкування з батьками, дітьми, керівником гуртка. Польська делегація була приємно вражена, що не маючи підтримки державних органів та спонсорів проводиться така змістовна та корисна робота, яка має неабиякі позитивні результати.

За словами польських фахівців ця робота в їхній країні поставлена на більш високому рівні особливо у матеріально-фінансовому плані, що дає їм можливості використовувати більш сучасні технології. Проте і наш досвід роботи та велике прагнення допомогти дітям з особливими потребами не залишив їх байдужими.

Також польська делегація проявила зацікавленість до роботи Центру в цілому. Ними була відмічена дослідницько-експериментальна робота в учнівській теплиці, релаксаційні заняття в живому куточку та пошукова, народознавча робота в музеї "Українська світлиця".

Зустріч відбулася в дружній, теплій атмосфері і передбачає продовження, адже були намічені плани подальшої співпраці.

Кожен куточок центру еколого-натуралістичної творчості може використовуватись для занять з використанням здоров'язбережувальних технологій, адже спілкування з природою, перебування не біля телевізора, чи комп'ютерів а на свіжому повітрі безперечно позитивно впливають на здоров'я дітей та дорослих.

ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ: ПРІОРИТЕТИ ОСВІТИ І МЕДИЦИНИ

Поркуян Олег Вікторович, директор
Кіровоградського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді

Якщо людина сама стежить за своїм здоров'ям, то важко знайти лікаря, який краще знав би корисне для її здоров'я, ніж вона сама.

Сократ

Здоров'я людини – багатопланове поняття. Адже це не тільки відсутність хвороб, а й високий рівень пристосувальних можливостей, добре психологічне почуття, добробут і соціальні стосунки. Проблема здоров'я не стала домінуючою як у поведінці кожної людини, так і в державній політиці і це є головною причиною погіршення стану здоров'я переважної більшості громадян України, і що найболючіше її підростаючого покоління.

Виховання свідомого ставлення до свого здоров'я, як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок, засад здорового способу життя, зміцнення фізичного та психічного здоров'я дитини є одним із пріоритетів освітян Кіровоградщини.

Українці здавна відзначались особливими традиціями здоров'я. Так, свій національний одяг, взуття, прикраси наші предки виготовляли з природних матеріалів, які сприяли гарному самопочуттю, оздоровлювали, не викликали алергії, взимку захищали від холоду, влітку від спеки. Кольори вбрання підбирали так, щоб вони позитивно впливали на психіку людини покращували її настрій.

Їжа українців, багата на білки рослинного походження, вуглеводи, жири, вітаміни сприяла збереженню і зміцненню здоров'я. Все життя наших предків було пов'язане з народно – обрядовим календарем, згідно з яким після важкої виснажливої праці приходило театралізоване свято, що дозволяло людям відпочити, розслабитись, поспілкуватись у невимушеній обстановці.

Своє житло українці також будували з урахуванням турботи про фізичне та моральне здоров'я: вибирали красивий краєвид, бажано, щоб неподалік було розташоване водоймище, територія захищена від вітру. При будівництві осель використовували природні матеріали. Створенню затишку сприяло естетичне оформлення житла. Поряд із своїми будинками українці розбивали сади, квітники. Ця риса наших земляків дозволяє їм відрізнятись від інших народів світу.

Сказати, що сучасні українці відрізняються гарним здоров'ям, досить складно. Багато захворювань виявляють лікарі вже в новонароджених дітей, дошкільників, школярів, студентської молоді. Середовище, яке оточує людей, мало сприяє оздоровленню та зміцненню здоров'я. Якщо порівняти його з традиційним українським, то отримаємо спотворене дзеркальне відображення: одяг із штучних матеріалів, вживання рафінованої їжі, „модних", але шкідливих продуктів, перебування в оселях, побудованих із шкідливих для здоров'я матеріалів. Поряд із цим існує і багато інших чинників, які негативно впливають на здоров'я українців. В першу чергу серед них варто назвати: генетичні, екологічні, соціальні проблеми, нездоровий спосіб життя, духовну бідність, шкідливі звички.

Досить часто спостерігаються в учнів захворювання серцево – судинної системи, з кожним роком збільшується кількість алергійних захворювань, особливо небезпечним для дитини є захворювання на ревматизм, частішають нервово – психічні розлади. Значною проблемою на сьогодні є стійкий потяг молоді до вживання алкоголю, тютюну, наркотичних і токсичних речовин.

Вміння жити в нових суспільних умовах визначається особистою активністю, впевненістю у своїх силах і можливостях. Нині особливо тривожним є вакуум духовності, поглиблення соціального психотравматизму. Очевидним є дефіцит уваги, поваги до дитини. Сьогодні у школи є чітко визначена альтернатива – вулиця, яка стала живильним середовищем небезпечних соціальних вад: насилля, проституції, наркоманії, які охоплюють все більше дітей і молоді.

Відомо, що здоров'я – це категорія не лише медична, а й педагогічна. Не принижуючи ролі медицини, батьків – педагоги чітко усвідомлюють роль школи у вихованні дитини здорової фізично, психічно, духовно, морально і соціально.

Україна потребує здорового духом і тілом молодого покоління. Цю потребу необхідно забезпечити через створення мережі Шкіл сприяння здоров'ю, валеологічну освіту і виховання, профілактику захворювань.

З метою розвитку обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, залучення батьківської громадськості, представників медичної галузі, місцевих органів самоврядування, громадських організацій та об'єднань до проведення превентивних заходів щодо профілактики негативних проявів у дитячому та молодіжному середовищі, формування культури здоров'я у підростаючого покоління в області проведено конкурс – захист найкращих моделей навчальних закладів – Шкіл сприяння здоров'ю.

З огляду на вищезазначені проблеми окреслимо завдання конкурсу:

- оприлюднити проблеми і визначити шляхи збереження здоров'я дітей в умовах модернізації освіти;
- загострити увагу держаних структур, освітянської і медичної громадськості на невідкладних заходах щодо виправлення ситуації з медичним обслуговуванням школярів у навчальних закладах;
- звернути увагу ЗМІ та керівників шкіл на необхідність активної позиції щодо фактів нехтування проблемами здоров'я дітей і підлітків з боку виконавчих структур, медичних та навчальних закладів на необхідності активного утвердження цінностей здорового способу життя;
- пропагування та впровадження в практику діяльності навчальних закладів здоров'язберігаючих технологій.

Робота в цьому напрямку не обмежується проведенням конкурсів, періодичними медичними, профілактичними оздоровчими заходами,

вона має органічно вплітатися в щоденну канву звичайного життя освітнього закладу, створюючи ситуацію позитивної взаємообумовленості здоров'я і навчання, коли навчально-виховна діяльність сприяє покращенню здоров'я дітей, а гарні показники здоров'я дітей підвищують ефективність, результативність освітнього процесу.

З огляду на це, в ідеалі, кожен навчальний заклад має бути закладом здоров'я, а кожен педагог – валеологом. Процеси здоров'ярозбудови і здоров'ятворчості – справа непроста і довготривала.

За основу здоров'язбережувальної моделі в Кіровоградському обласному центрі еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді взято принципи взаємозв'язку розумового розвитку з роботою по охороні та зміцненню здоров'я вихованців, єдності морального, фізичного, психологічного та соціального напрямів виховання. А основною метою є забезпечення сприятливого режиму для навчання та виховання дітей різних вікових груп з урахуванням їх анатомо-фізіологічних і психологічних особливостей.

Створення необхідних здоров'язберігаючих і здоров'я формуючих умов – одне із пріоритетних завдань центру, яке зокрема включає :

- викладання гуртка „Валеологія", або аспектів валеологічних знань на заняттях гуртків інших напрямків;
- обов'язкова умова здорового способу життя – виховання працьовитості, яка здійснюється через різноманітні трудові вахти, догляд за рослинами, тваринами, тощо;
- організація роботи фітобарів, фітовітальні;
- забезпечення рухової активності під час заняття гуртка, та по його закінченні.

Протягом навчального року дітям пропонується значна кількість конкурсів, свят, вистав, акцій, розважальних програм, тематичних тижнів, місячників, що сприяє підсиленню емоційного реагування учнів на зміст програми внаслідок створення особливого розвивально-комунікативного середовища, яке збагачує імітацію соціально-рольових умов, партнерську взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу.

Значною частиною системи роботи по формуванню здорового способу життя є робота учнівського самоврядування. Враховуючи, що діти з великою довірою ставляться до інформації, яку одержують від своїх однолітків, учнівськими активістами влаштовуються презентації виставок, диспути, „круглі столи": „Обери здоровий спосіб життя", „Молодь і проблеми вживання алкоголю", „Шкідливі звички і як їх позбутися", „Поняття про здорову і хвору людину", „Молодь за здоровий спосіб життя", тощо.

Основною метою роботи закладу в галузі здоров'язбережувальних технологій є створення сучасної моделі навчального закладу в умовах інтенсивного використання новітніх інформаційних технологій навчання, виховання здорової творчої особистості. Основою цієї моделі є молода людина, яка розглядається як цілісна особистість в умовах динамічного оточення. Результатом створення цієї моделі має стати створення позитивного клімату що впливатиме на психоемоційний стан всіх учасників навчально-виховного процесу. Значну увагу при створенні такої моделі необхідно приділяти безперервному спостереженню за станом соматичного, фізичного, психічного і духовного здоров'я вихованців, що в свою чергу посилює співпрацю позашкільного навчального закладу із дошкільними навчальними закладами, школами, медичними установами.

Реалізація цих завдань, на нашу думку може проходити через:

- організацію роботи науково-практичного семінару „Основи діагностики функціонального стану здоров'я" ;
- діяльність лекторію для батьків та педагогів „Психологічна підтримка творчості";
- впровадження програми „Сім'я" тощо.

Особливе значення для формування валеологічного світогляду вихованців усіх вікових груп має змістовність навчального матеріалу та емоційність викладу, активізації навчання сприяють зустрічі з медичними працівниками, психологами, соціологами, широке використання тематичних фільмів, слайдів, тощо. Серед інших форм і методів роботи з вихованцями передбачається тестування, анкетування, сюжетно-рольові ігри. Саме під час роботи гуртків валеологічного напрямку, або використання елементів валеології під час роботи інших гуртків формується культура здоров'я особистості, як усвідомлена система засобів і умов збереження і зміцнення здоров'я.

Сама ж організація навчального процесу має ґрунтуватись на принципах гуманізму, демократизації управління навчальним процесом. Від рівня психологічного мікроклімату в колективі залежить рівень психічного здоров'я вихованців. Тому доцільною має бути практика інтерактивних форм навчання, використання сучасних засобів здійснення цього процесу. Навчання має бути навчанням у радість! Рівень завантаженості учнів повинен відповідати критеріям санітарно-гігієнічних вимог. Підвищення результативності навчання слід досягати не екстенсивним шляхом збільшення кількості навчальних годин, а через інтенсифікацію занять, підвищення їх ефективності. Ми маємо усвідомити, що завданням навчального закладу не є вирощування грамотних «інвалідів»! Зрозуміло, що кожна зайва година навантаження на дитину за сьогоднішніх умов навчання в межах класних приміщень тяжко б'є по здоров'ю як учнів, так і самих учителів. Необхідно так

організувати навчальний процес, щоб закладений на уроках інтерес до знань дитина розвивала і в позаурочний час, комбінуючи на свій розсуд різноманітні форми факультативної роботи й активного відпочинку.

Навчальний заклад повинен існувати заради учнів, а не учні заради навчального закладу! Від рівня атмосфери взаємовідносин у колективі залежать і показники здоров'я кожного із його членів.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЛТАВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОМУ ЦЕНТРІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Хоменко Валентина Анатоліївна, завідувач відділу біології та методичної роботи Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді

Запорукою майбутнього кожної держави є здоров'я її населення. Екологічні, економічні, соціальні проблеми в суспільстві зумовлюють негативну тенденцію до погіршення фізичного, морального, психічного стану громадян України.

Сьогодні ми живемо в таких умовах, коли оточуюче нас середовище наповнене стрімким бігом часу, небаченим злетом наукової думки, і, звичайно, наслідками діяльності людини та стресовими ситуаціями. Тому тепер, як ніколи, важливо сформувати кожному в собі правильне ставлення до навколишнього середовища і до свого здоров'я. Але якщо про ставлення до навколишнього середовища ми говоримо порівняно давно, то ставлення до здоров'я починає набувати все більшого соціального значення тільки останнім часом.

Отже, йдеться про необхідність навчити кожну людину науці здоров'я, культурі здоров'я, здоровому способу життя. Тому наш колектив Полтавського облЕНЦум поставив собі за мету пропагувати здоровий спосіб життя, з молодшої школи знайомити дітей з будовою і функціями організму людини, вміти загартовувати свій організм, знайомити дітей з методиками оздоровлення. Для дітей різних вікових категорій введено гуртки „Юні валеологи", „Юні медики", а для старшокласників – „Біологія людини". Під час занять гуртків діти здобувають теоретичні знання, а продовженням роботи цих гуртків є відпочинок і загартовування дітей у літній період.

Важливим стає питання організації відпочинку та оздоровлення як невід'ємної складової державної політики нашої держави. Наймасовішою організаційною формою відпочинку та оздоровлення дітей є дитячі оздоровчі заклади. Ухвалення Закону України „Про позашкільну освіту", Типового положення про дитячий оздоровчий

заклад, розробка концепції Закону України „Про організацію оздоровлення та відпочинку дітей” істотно змінює місце і роль дитячих оздоровчих закладів. Охоплення дітей дитячими оздоровчими закладами в канікулярний час сприяє поліпшенню їхнього здоров’я, забезпечує зайнятість та запобігає явищам бездоглядності, дає змогу продовжувати виховний процес та розвивати творчі здібності.

Нині існують кілька типів дитячих закладів відпочинку: спортивні, туристичні, скаутські, профільні, оздоровчі тощо. Кожен із них у новій соціокультурній ситуації потребує пошуку оптимальних моделей. Провідним словом відпочинку дітей та молоді є слово „Оздоровлення”. Його треба сприймати широко, не тільки у фізіологічному розумінні. Людину будь-якого віку неможливо оздоровити, якщо не створено доброзичливого клімату в колективі, що її оточує, не організовано різнобічну діяльність відповідно до умов її запитів і потреб. Літній відпочинок підлітків та молоді – невід’ємна частина системи неперервної освіти, що має забезпечити додаткові можливості для духовного, інтелектуального, фізичного та емоційного розвитку, задоволення творчих і освітніх потреб, допомогу в саморозвитку Полтавської області.

Обласний дитячо-юнацький оздоровчий табір „Еколог” створено у 2005 році на базі загальноосвітньої школи с.Міські Млини Зіньківського району Полтавської області.

У 2003 році Опішнянською селищною радою через демографічну ситуацію було прийняте рішення про переведення школярів із с.Міські Млини до Опішнянської загальноосвітньої школи. Долю добротного приміщення вирішила Полтавська обласна рада, передавши його для реконструкції під дитячий оздоровчий заклад, підпорядкований Головному управлінню освіти і науки облдержадміністрації. Засновником табору є обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (директор Бедніна Віталій Григорович).

Вже чотири роки у таборі кожну зміну (а їх 4) відпочивають в середньому по 125 дітей. Це обдаровані, талановиті діти Полтавщини, які здобули перемогу на міжнародних, всеукраїнських, обласних та районних конкурсах, переможці олімпіад, юні дослідники Малої академії наук.

Педагогічний колектив дитячо-юнацького оздоровчого табору „Еколог” становлять вихователі зі стажем, студенти Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка; керівниками гуртків працюють педагоги позашкільних закладів м.Полтави. Саме завдяки високій педагогічній майстерності колективу табору виховна робота спрямована на активізацію творчих здібностей вихованців з урахуванням їх вікових особливостей.

Заходи, які проводяться у таборі, перш за все спрямовані на згуртування загонів, підвищення емоційного настрою та створення дружньої атмосфери. Діти мають змогу проявити себе у музичному та хореографічному мистецтві, у спорті. Поза увагою не залишаються і традиційні свята – „Івана Купала”, „День Нептуна”, „День української культури”, „Околицями рідного краю”.

Педагогічний колектив дбає про те, щоб дозвілля мешканців табору було різноманітним. Активно співпрацюємо з Опішнянським центром фізичного здоров’я населення „Спорт для всіх”, тож діти мають змогу відвідувати футбольні матчі, а часто стають і учасниками різних спортивних змагань. У таборі обладнаний спортзал та спортмайданчик, в достатній кількості є спортінвентар.

Для туристичних походів також є все необхідне спорядження. Часто практикуються 1- та 2-денні туристичні походи за межі табору. Крім цього, розроблено маршрут для велопрогулянок по місцевості (матеріально-технічну базу табору було укомплектовано 30-ма велосипедами).

Проводяться також цікаві поїздки з екскурсіями до Диканського ландшафтного парку, по Гоголівських місцях, до національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Кожного дня відбуваються заняття гуртків за інтересами – художнього, танцювального, гуртка ліплення та знавців лікарських рослин. Батьки, відвідуючи табір, мають змогу переглянути виставки дитячих робіт – результати конкурсів поробок з природного матеріалу та конкурсів малюнків. Тож вся робота у таборі „Еколог” базується на принципах гуманності, змістовності, розвитку творчих здібностей та індивідуальному підході до розвитку особистості дитини.

В останній рік у таборі проведено реконструкцію опалювальної системи і тому вже під час зимових канікул 2009 року там відпочивали діти школи – інтернату (а вони є нашими гуртківцями) та діти із Шишацької гімназії для обдарованих дітей.

Поповнити багаж знань із біологічних дисциплін та покращити здоров’я в екологічно чистій місцевості дітям дає змогу польова практика – пряме спілкування з природою не через підручник, а через дотик. Головною метою діяльності при оздоровленні дітей є поглиблення та закріплення знань, умінь і навичок, одержаних під час вивчення дисциплін природничого циклу. Польова практика є невід’ємною частиною навчально-виховного процесу в Очно-заочній біологічній школі. Вона сприяє ґрунтовному закріпленню набутих знань у ході оволодіння теоретичним матеріалом. Щороку для слухачів обласної очно-заочної біологічної школи Полтавського еколого-натуралістичного центру учнівської молоді проходить обласна польова біологічна практика на базі геологічної пам’ятки природи „Бутова гора”

у Шишацькому районі або на території регіонального ландшафтного парку „Нижньоворсклянський”, що в Кобеляцькому районі. Основними завданнями практики є вивчення рослинного і тваринного світу; формування в слухачів навичок наукових досліджень біологічних об’єктів у природі. Роботою практики керують викладачі Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка та Полтавської державної аграрної академії. Польова біологічна практика передбачає не лише навчальну діяльність слухачів, але й оздоровчу, спортивну, культурно-масову.

Одним із практичних засобів вивчення довкілля є експедиційна діяльність. Експедиції в літній період стали необхідним джерелом на тільки знань, а і засобом фізичного загартування. В нашому закладі кожного року організовується екологічна експедиція „Чиста хвиля” у формі байдаркових походів. Під час екологічних експедицій юннати отримують уявлення про різноманітні види рослин і тварин, явища та взаємозв’язок компонентів живої природи, здобувають навички поведінки в ній та методики досліджень (метеорологічних, екологічних, флористичних, фауністичних, етнографічних). Саме з метою зацікавлення підростаючого покоління екологічними проблемами навколишнього середовища і була організована в 1995 році обласним еколого-натуралістичним центром екологічна експедиція „Чиста хвиля”. Ось уже 13 років юні натуралісти області мають змогу досліджувати річки Полтавщини, здійснюючи байдаркові походи. Наш центр вирішив піти по шляху обстеження чотирьох основних річок області: Сули, Псла, Ворскли та Орелі. Адже кожна із них є частиною великої річкової системи і тому від їх екологічного стану залежить якість води у головній артерії України – Дніпрі. Під час експедицій були проведені екскурсії з метою вивчення флори і фауни узбереж водойм, іхтіологічні дослідження, здійснювався збір матеріалів для підготовки науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України. Під час усіх цих заходів школярі отримують заряд бадьорості на цілий рік.

Оздоровчий період дає чудову можливість для удосконалення екологічних знань та навичок, поєднання відпочинку з натуралістичною роботою, задоволення інтересів відповідно до індивідуальних потреб дітей.

ЕКОЛОГІЧНЕ МАЙБУТНЄ НАШОЇ КРАЇНИ

Сова Галина Олексіївна, директор
Черкаської районної станції юних
натуралістів

Ми можемо любити тільки те, що знаємо. Треба дати змогу дітям побачити хоч найближчі місцевості, знати в них кожну річку, ліс, озеро,

острів тощо, знати рослинність, звірів свого краю, чим люди займаються, біля чого вони працюють.

С. Русова

Знання про навколишнє середовище людина отримує з перших своїх кроків.

У наш час винятково важливого значення набули проблеми екологічного виховання – формування нового, свідомого, відповідального, бережливого ставлення до природи, розвитку екологічної етики, що ґрунтується на ідеї співпереживання, самооцінки всього живого. Екологічне виховання тісно пов'язане з екологічною освітою. Лише на основі знань, діяльності у природі формується екологічна культура, яка полягає в тому, що людина усвідомлює загальні закономірності природи і суспільства, вважає природу рідною домівкою, яку треба берегти і про яку треба піклуватися.

Екологічне, наукове і культурне майбутнє нашої країни на початку третього тисячоліття тісно пов'язане з вихованням практичного розуму підростаючого покоління. І тому на порядку денному стоїть найголовніше питання – гуманістично-національний взаємозв'язок людини з навколишнім середовищем.

Заклади позашкільної еколого – натуралістичної роботи є основним соціальним осередком, що реалізують мету позашкільної еколого – натуралістичної роботи, роблять вирішальний внесок у формування екологічної свідомості, екологічного інтелекту, практичних навичок у спілкуванні з природним і антропогенним середовищем. Заклади еколого – натуралістичної роботи суттєво оновлюють зміст і методи проведення такої роботи.

Однією з основних форм роботи еколог – натуралістичного спрямування є проведення акцій, походів, екскурсій в природу та просторами країни, пропагандистська діяльність.

На базі нашої Черкаської районної станції юних натуралістів проводиться значна робота по вихованню в дітей доброзичливого, бережливого ставлення до природи.

Традиційно уже декілька років поспіль проводиться свято посвяти в юнати, під час якого майбутні захисники природи дають клятву дбати про рідну природу, примножувати її багатства. Проходить він під гаслом «Юннат – на все життя».

Починаючи з перших занять у гуртках «Юні друзі природи» діти знайомляться з оточуючим середовищем, навчаються доглядати за тваринами в куточку живої природи, працювати на навчально – дослідній земельній ділянці. Особливо цікаво дітям на заняттях, де керівники гуртків використовують елементи творчої праці – виготовлення різноманітних поробок, де дитині необхідно проявити не тільки наполегливість у праці, а й – творчий хист та фантазію.

Працюючи над створенням композицій, виконуючи практичні роботи в кабінеті та в природі, гуртківці допомагають одне одному, навчаються працювати колективно, берегти та примножувати багатства рідної природи.

Підсумки роботи діти підводять проводячи виставки малюнків, виробів з природного матеріалу, беручи участь в Всеукраїнських природоохоронних заходах.

Переходячи до занять в гуртках основної та старшої школи удосконалюються та ускладнюються завдання навчання та виховання, більш різноманітними стають природоохоронні акції, конкурси, змагання. Відповідно вони потребують більшої затрати сил та розумових здібностей, удосконалених практичних вмінь та навичок.

Діти, які відвідують заняття гуртків залучаються до проведенні природоохоронних акцій, змагань, конкурсів. Вони сприяють поширенню екологічних знань серед населення своїх сіл.

Наші гуртківці беруть участь практично в усіх акціях оголошених Національним еколого – натуралістичним центром учнівської молоді та обласним ЦЕНТМАНУМ.

Але проведенню кожної акції, змагань передує наполеглива, клопітка праця. Зупинюся на деяких із них.

Акція галерея кімнатних рослин проводиться щорічно. До участі в ній наша станція залучає не лише гуртківців але й учнівські колективи шкіл району. Спочатку залучити було важко, але на сьогоднішній день практично всі школи району беріть активну участь. Дітей зацікавили рослини, які вирощуються в кімнатах, для багатьох з них це стало справою життя. Так колишній гуртківець Лисенко Вадим, який відвідував заняття гуртків з першого класу, дуже цікавився кактусами і на сьогодні зібрав колекцію до 60 видів, нині навчається в університеті ім. Тичини м. Умань, на природничому факультеті.

Не меншою популярністю користується і акція «Парад квітів біля школи». Кожна з шкіл хоче, щоб їхнє подвір’я було найкраще, найестетичніше прибране, щоб відповідала кольорова гама, висота квітів, оформляють клумби з великою любов’ю. А потім вирощені квіти знаходять своє застосування під час проведення виставки квітів.

Учні займаються практичною природоохоронною діяльністю: розчищають береги річки від сміття, насаджують дерева, розвішують шпаківні, годівниці, листівки з закликами збереження природи.

Проводячи акції «Збережемо першоцвіти», «Прибери планету» діти проводять велику роботу по залученні громадськості до збереження екологічно чистих територій, вказують на негативне ставлення до оточуючого середовища. Гуртківці вирощують першоцвіти на своїх навчально-дослідних земельних ділянках, а потім висаджують їх на нові місця проростання. Для молодших гуртківців старшокласники

проводять традиційні екскурсії на яких знайомлять з рослинами – першоцвітами своєї місцевості, залучають їх до проведення пропагандиської роботи серед населення.

Традиційно стало проводити похід «Гарт» весною і восени залучаючи до участі в ньому гуртківців та учнів Леськівської ЗОШ. Але найцікавішим і найвідповідальнішим підведенням підсумків роботи «Туристично – екологічного» гуртка – є районні змагання з туризму. Кожен гуртківець прагне, щоб його залучили до участі в змаганнях, але ж відбір суровий – мають бути найвищі результати, як з природознавчих дисциплін так і з фізичного виховання, а до того ж ще й добрі успіхи у школі та хороша поведінка. І все це значною мірою стимулює дітей.

В поході значна увага приділяється і екологічному вихованню. Кожен гуртківець знає, що для вогнища використовується лише сухе дерево, а саме вогнище розводиться з дотриманням усіх правил пожежної безпеки, під час походу не дозволяється викидати сміття на території, а лише в спеціально відведених для цього місцях. І діти, які пройшли школу туризму ніколи не дозволять собі порушувати відпрацьовані звички навіть тоді коли вже стали дорослими.

Велику роботу по збереженню лісових насаджень проводять члени гуртка «Юні лісівники – дендрологи», який працює на базі Чорнявського НВК (керівник Сіренко Т.М.). Кожного року діти є активними помічниками лісівників у посадці лісу та допомагають доглядати за ним. Взимку коли приходять новорічні свята активно стають на захист лісової красуні, проводячи акцію «Нехай моя ялинка залишиться в лісі», беручи активну участь у конкурсі на кращий новорічний букет. Свої спостереження та враження від проведеної роботи висвітлюють в творчих доробках. Пропоную вам вірш учениці 8 класу, члена гуртка «Юні лісівники – дендрологи» Каменської М.:

Чи озирався, друже, ти колись навкруг?
Чи милувався красою лісу весняного?
А ловлячи легенький із тополі пух,
Ти помічав, як сяє в чистоті дорога?
Це ж ти створив красу цю неземну.
Це ж твої руки оживили сосну
Їх висадив ти безліч – не одну
Тому палити ліс не маєш права просто.
Забруднювати чи вирубувати – ні!
Ця думка більш не промайне у тебе
Колись свій ліс побачиш в далині
І скажеш, що цього робить не треба.
Ти ж знаєш ліс – це кисневий завод
На Новий рік ялинка свіжа не прикрасить дому
Це застереження ми винесли в народ
Щоб дать можливість жити поколінням новим.
Ти ж поважаєш труд свій і того

Хто чистить від отрути атмосферу
І ось куди не глянеш ти кругом
Ростуть Землі «зеленії» легені.
Колись розкажеш дітям ти своїм
Як дружно й весело ми їздили на сосну,
Тепер уже цей ліс буде твоїм
До нього приїжджатимеш ти в гості.
Стежками чистими, між вулиць осяйних
Які щороку прибирали знову
Від бруду й листя очищаєш їх,
Щоб все блищало, мов копійка нова.
Отак, згадаєш скільки зроблено всього
Тих добрих справ уже й не перелічиш.
А на душі так радісно від того,
Що навкруги усе буя і кличе жити.

Велику роботу проводять юні екологи під час виступу агітбригад. В своїх виступах вони торкаються проблем рідного краю, свого села та прилеглих територій, розповідають про проблеми, які виникли в результаті недбалого ставлення до природних багатств, оточуючого середовища.

Всіх добрих справ спрямованих на збереження екологічно чистого довкілля неперахувати, але з упевненістю можна сказати, що діти, які працювали в гуртках нашої станції шкоди довкіллю не принесуть і всі свої зусилля спрямують на збереження «дому в якому живуть» – планети Земля.

Список літератури

1. В.В.Вербицький. Основи – еколого натуралістичної освіти: Науково – методичний посібник. – К., 2005 – 490 с.
2. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників – К.: Грамота, 2001- 55 с.

СОЗДАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИ БЛАГОПРИЯТНОЙ ЗДОРОВЬЕФОРМИРУЮЩЕЙ СРЕДЫ УЧРЕЖДЕНИЯ ВНЕШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ КАК УСЛОВИЕ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Теханович Жанна Николаевна, методист
Государственного экологического центра
учащихся, г. Лида, Республика Белорусь

Миссия учреждения внешкольного воспитания и обучения как учреждения дополнительного образования – организация воспитательного пространства по созданию оптимальной среды, в которой формируется физически и нравственно здоровая, творческая личность, происходит развитие личностных качеств (таких, как

ценностная ориентация, духовная состоятельность, критическое мышление, умение отстаивать свою точку зрения, социальная ответственность и активность, навыки решения проблем, способность вести диалог между общественностью и органами власти, бережное отношение к окружающей среде), без которых невозможен высокий уровень эколого-валеологической культуры и решение социально-экологических проблем.

Актуальность деятельности по формированию экологически благоприятной здоровьесберегательной среды в учреждении внешкольного воспитания и обучения «Экологический центр детей и юношества г. Лиды» как условия личностного развития учащихся обусловлена следующими факторами:

1. Социальным и государственным заказом. Проблема формирования физически и нравственно здоровой личности является приоритетной в работе образовательных учреждений Республики Беларусь.

2. Важностью развития и сохранения эмоционального компонента восприятия окружающего мира. Отзывчивость и восприимчивость являются важнейшими особенностями детей: осознанное общение, близость с природой, единение с ней способствуют формированию знаний, чувств, оценок, переживаний, развитию способностей и интересов.

3. Необходимостью обеспечения системного подхода к формированию экологической и валеологической культуры учащихся средствами природы через создание экологически благоприятной здоровьесберегающей среды в учреждении образования.

4. Необходимостью развития и внедрения имеющегося опыта организации здоровьеформирующего пространства.

5. Возможностью использования многообразных форм индивидуальной, групповой и коллективной деятельности по эколого-валеологическому воспитанию на занятиях кружков.

Поскольку деятельность учащихся на занятиях объединений по интересам напрямую связана с изучением, исследованием природы, общением с ней, а ресурсы экологических здоровьесберегающих технологий пока явно недооценены, слабо задействованы и до сих пор не приведены в систему, своей целью мы ставим исследование возможностей организации деятельности по формированию экологически благоприятной здоровьесберегающей среды в учреждении образования с целью решения первоочередной социальной задачи – вырастить здоровую личность.

Определив стратегию и план внедрения методики в практику работы, мы приступили к реализации программы развития учреждения в целом и решению данной конкретной задачи в частности. Выявили

организационные условия для повышения эффективности процесса воспитания учащихся, определили основные направления и разработали конкретные механизмы формирования экологически благоприятной среды. Администрация организовала систематическую работу по повышению инновационной компетентности педагогических работников ЭЦДиЮ, методический отдел разработал механизмы и инструментарий методического сопровождения, был изучен опыт работы других учреждений в данном направлении.

Огромную роль эмоционального компонента в процессе познания и воспитания признавал В.И.Вернадский: «Разве можно узнать и понять, когда спит чувство, когда не волнуется сердце, когда нет каких-то чудных, каких-то неуловимых обширных фантазий?... Мне представляется разум и чувство тесно-претесно переплетённым клубком: одна нить – разум, другая – чувство, и всегда они друг с другом соприкасаются…» Важно в подростковом возрасте сохранить эмоциональный компонент восприятия окружающего мира. Отзывчивость и восприимчивость являются важнейшими особенностями детей. Осознанное общение, близость с природой, единение с ней способствуют формированию знаний, чувств, оценок, переживаний, развитию способностей и интересов.

Окружающая среда, в которой человек одномоментно видит большое число одинаковых элементов, называется агрессивной средой. При её восприятии резко изменяется движение глаз, и возникает ощущение провала, сравнимое с шагом в бездну. А это, в свою очередь, ведёт к большой нагрузке на нервную систему, и, следовательно, к стрессам. Голые стены из бетона, глухие заборы, сплошное асфальтовое покрытие… Слишком мало деталей, за которые может «зацепиться» глаз. Важная задача для педагогов центра – трансформировать представление об учреждении внешкольного воспитания и обучения в понятие о «центре для жизни», уютно спланированном, зелёном, насыщенном массой архитектурных деталей, с разнообразной цветовой гаммой, вписанном в окружающий ландшафт… Первые уроки «видеоэкологии» ребёнок получает, посещая ЭЦДиЮ: зелёное оформление учебных кабинетов, холлов, удачное сочетание светлых нежных оттенков окраски стен (каждое помещение – новый цвет), использование малых архитектурных и геометрических форм в озеленении прилегающей территории.

Визитная карточка экологического центра – ландшафтный сад, царство зелени и цветов, представляющий собой продуманную композицию из различных по цвету листвы и форме деревьев и кустарников, а также других элементов природы – воды, газонов, камней и цветов. Он многолик и поражает своей красотой в любой сезон года. В саду много заветных уголков (например, монохромные

садики, где собраны цветущие растения по окраске цветка), окутанных светлой природной аурой, вдохновляющей и творческой. Прост и скромен белый садик, холодный, спокойный, элегантный. Сочетание белого с зелёным создаёт ощущение свежести. Цветочная гамма голубого садика снимает эмоциональное напряжение, действует расслабляюще. Превосходно дополняют синие прохладные тона оттенки солнечных лучей расположенного рядом жёлтого садика. Они способствуют созданию хорошего настроения, активизируют, оживляют и бодрят, вызывают ощущение тепла. Импульс положительных эмоций излучают ароматические садики. Находясь рядом с ними, попадаешь в царство волшебных ароматов, врачующих не только тело, но и душу.

Учебный эколого-биологический комплекс ЭЦДиЮ включает в себя аптекарский огород, зоологический, коллекционный отделы, плодово-ягодный сад, отдел юных натуралистов и сельскохозяйственных культур, коммерческо-производственный отдел, уголок живой природы и является базой для проведения занятий на открытом воздухе, проведения практических, опытнических, исследовательских работ. Гордостью экологического центра является зимний сад (около 200 видов комнатных растений). Особое внимание уделено озеленению учебных кабинетов. В помещениях «воздушный коктейль» состоит порой из вредных для человека веществ, выделяемых различными синтетическими покрытиями, ДСП, а электромагнитные поля от бытовых приборов нарушают ионный баланс, способствуя образованию положительно заряженных частиц. Кроме того, в воздухе есть бактерии. Все перечисленные негативные факторы можно нейтрализовать с помощью комнатных растений. Прежде всего, это субтропические и тропические виды, фитонциды которых способны уничтожать патогенные микроорганизмы, а также обогащать воздух биогенными веществами, благотворно действующими на общее состояние детского организма. Изучив группы фитонцидных растений по их воздействию, в экологическом центре создано несколько фитомодулей (пространства определённого объёма с находящимися в нём растениями). В модулях фитонцидные растения располагаются ярусами. В холле второго этажа создана целая оздоровительная композиция (из расчёта 100 шт. растений на 100 м²), в кабинетах фитомодули профилактические (10-15 экземпляров нескольких видов).

В ЭЦДиЮ оборудован кабинет экологии. На стендах размещена полезная экологическая информация. Имеются телевизор, видеомагнитофон, ДВД-проигрыватель, мультимедийная установка для просмотра видеофильмов экологической видеотеки «Экология-21 век», показывающих, что между отношением человека к собственному здоровью и отношением к состоянию окружающей среды существует

чёткая взаимосвязь. Многие из них направлены на формирование здорового образа жизни: «Рак, окружающая среда и образ жизни», «Экологическое сельское хозяйство», «Эпоха генной инженерии: Патент на жизнь», «Ядерное танго» и др.

Одним из условий создания благоприятной здоровьеформирующей среды является посещение воспитанниками кружков экологического центра.

Для работы кружка «Зелёная аптека» (по изучению и культуре использования лекарственных трав) имеется определённая база: аптекарский огород, насчитывающий 60 видов лекарственных трав, где проводятся практические занятия по изучению, размножению растений, заготовке лекарственного сырья с последующей сушкой в сушильном шкафу; фитоуголок, где ребята практикуют приготовление настоев, отваров из лекарственного сырья. Фитоуголок – релаксирующее пространство ЭЦДиЮ.

С 2006 года функционирует кружок «Я и моё здоровье» по экспериментальной программе. Налажено тесное сотрудничество с Лидской горрайинспекцией природных ресурсов и охраны окружающей среды по финансированию работы кружка (приобретение тонометров, термометров, приборов для определения жизненной ёмкости лёгких, закупке спорттоваров и т.д.), с районным центром гигиены и эпидемиологии по определению количества нитратов в овощных культурах, анализу проб воды при проведении мониторинга экологического состояния водоёмов и т.д.

В образовательные программы всех кружков введен раздел по противорадиационному питанию «Фитотерапия и фитодиетика против радиации», а первым занятием проходит «Путешествие по эколого-биологическому комплексу», включающее ознакомление с отделами учебного эколого-биологического комплекса ЭЦДиЮ, выполнение практических заданий и упражнений на восприятие окружающего мира с помощью органов чувств. Это занятие – первая ступенька в системе по формированию валеологической культуры ребёнка. Важно уже в самом раннем возрасте уметь вызывать в сердцах ребят трепет перед красотой и величием природных ландшафтов. Открыв для себя сияющую красоту внешнего мира, подросток начинает интенсивно выстраивать красоту собственного внутреннего мира, благородство характера. Созданы условия для работы объединений «Белорусский сувенир» с природным материалом – соломкой.

В течение 10 лет в экологическом центре реализуется комплексно-целевая программа «Здоровье», которая включает разделы: «Формирование здоровьесберегающего пространства ЭЦДиЮ», «Информационно-аналитическая работа с учащимися», «Формирование экологической культуры учащихся», «Информационно-

просветительская работа с учащимися с целью повышения уровня грамотности в вопросах защиты от вредных для здоровья факторов среды, профилактики вредных привычек», «Физкультурно-оздоровительные мероприятия», «Мероприятия, направленные на формирование ЗОЖ и сохранение здоровья учащихся», «Пропаганда здорового образа жизни», «Методическое сопровождение организации работы, направленной на формирование ЗОЖ».

Работа по формированию валеологической культуры не должна быть эпизодической. Важно, чтобы наряду с организованной работой в учреждении присутствовал дух здоровья, создающий стимул для выбора здорового образа жизни, помогающий формировать здоровые поведенческие привычки. Стремление к достижению здорового образа жизни за счёт какого-либо одного средства неправильно, поскольку не охватывает всего многообразия взаимосвязей функциональных систем, формирующих организм человека. Поэтому так важно создать условия, которые позволят поддержать и развить детское творчество, воспитать культуру здорового образа жизни, самореализоваться ребёнку как личности.

Список литературы

1. Белова Н.И., Наумова Н.Н. Экология в мастерских. Метод. Пособие. – СПб.: «Паритет», 2004. – 224 с.
2. Воспитательное пространство внешкольного учреждения: восхождение к будущему: Сборник материалов Международной научно-практической конференции (Минск, 28-29.04.2004 г.) – Мн.: МГДДиМ, 2004. – 395 с.
3. Зборник нарматыуных дакументау Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. 2006. № 15. 1 – 112. Методические рекомендации «Здоровьесбережение учащихся в учреждениях, обеспечивающих получение общего среднего образования (комплексный подход)».
4. Как оздоровить воздух в комнатах / О.Абросимова // «Цветоводство». – 2006. – № 6. – 80 с.
5. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе учителя и школы. – М.: АРКТИ, 2003. – 272 с.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Крекотіна Тетяна Миколаївна, методист вищої категорії Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Стан здоров'я підростаючого покоління – найважливіший показник благополуччя суспільства та держави – відображає нинішню ситуацію і є прогнозом на майбутнє.

Погіршення здоров'я дітей шкільного віку в Україні стало не лише медичною, а також серйозною педагогічною проблемою. Відсутність пріоритету здоров'я негативно вплинуло на навчально-виховний процес, який був і залишається мінімально зорієнтований на виховання свідомого ставлення дітей до власного здоров'я, що вважається основними цінностями системи освіти. За статистикою стану здоров'я велику групу складають діти, які знаходяться „між здоров'ям і хворобою", бо у процесі навчання кожен школяр намагається пристосуватися до умов обмеженої свободи, однак, дуже потребує розуміння та конструктивної допомоги педагогів.

Одним із найшкідливіших чинників для здоров'я школярів є загальна стресогенна система організації освітнього процесу. Дослідження психологів свідчать, що рівень негативних емоцій школярів значно перевищує норму. Майже 60% учнів постійно відчувають навчальний стрес, що робить показники психологічного та фізичного здоров'я доволі низькими, погіршує успішність учнів, дисципліну, посилює стан тривожності. Усе це змушує акцентувати увагу на проблемі негативних наслідків навчання, що впливають на здоров'я, особливо під час інтенсивних змін у сфері освіти [1].

Отже, система навчання, з одного боку, може стати джерелом факторів ризику, що негативно впливають на здоров'я школярів, з іншого боку, – за умови правильної організації навчального процесу – навчальний заклад має потенційні можливості для подолання наслідків такого впливу. Це зумовлює потребу формування такого освітнього середовища, де було б ураховано всі труднощі процесу навчання, а також запропоновано кваліфіковану педагогічну підтримку.

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури щодо проблеми подолання наслідків навчальних факторів ризику (негативних наслідків у розвитку та здоров'ї учнів під час засвоєння нових знань і форм поведінки, необхідних для освітньої діяльності) підтверджує відсутність у навчальних закладах комплексу практичних заходів для збереження та зміцнення здоров'я дітей, недостатню підготовку педагогів для розв'язання зазначеної проблеми. Ризик виникає і як результат неадекватної оцінки педагогом власних професійних можливостей, а також використання технологій, що погіршують стан здоров'я школярів.

Іншими чинниками ризику, що негативно відбиваються на здоров'ї дітей, є: нераціональна організація навчального процесу; невідповідність навчального навантаження психофізіологічним, віковим можливостям учнів; низький рівень володіння педагогічними працівниками комплексом практичних заходів для створення системи заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я учнів під час навчально-виховного процесу. Численні інновації (завдяки правильному вибору

стратегій навчання та виховання, відбору навчальних програм, індивідуальному стилю професійної діяльності) сприяють запобіганню негативного впливу на стан здоров'я дітей [3].

Отже, для подолання таких негативних факторів у навчально-виховному процесі необхідно впроваджувати системи, що враховували б найважливіші характеристики освітнього середовища та умови життя дитини, тобто, здоров'язбережувальні технології.

Аналіз освітнього соціуму „позашкільний навчальний заклад" показав, що зазначені технології, маючи певні переваги над традиційними формами освіти, забезпечують психолого-педагогічні умови розвитку особистості, оптимізують соціальну адаптацію та пропонують високий рівень підготовки [5]. Це накладає певний відбиток на навчально-виховний процес, що характеризується не тільки інтенсифікацією освіти, а й високими виховними можливостями.

З різноманіття класифікацій здоров'язбережувальних освітніх технологій найбільш актуальними для освітнього соціуму „позашкільний навчальний заклад" є соціально-педагогічні технології, що, на нашу думку, є спеціальною програмою діяльності педагога, його співпраці з вихованцями. За такої умови збереження здоров'я реалізується через оптимізацію змісту та цілеспрямовану організацію навчального заняття, створення здоров'язбережувального простору як можливої альтернативи впливу на свідомість підростаючого покоління, формування ієрархії цінностей, творчого, конструктивного ставлення до оточуючого середовища.

Для реалізації цих завдань педагоги використовують здоров'язбережувальні технології, які подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Здоров'язбережувальні технології

№	Назва	Зміст	Форми роботи
1.	**Медико-гігієнічна**	Контроль і допомога у забезпеченні гігієнічних умов	- консультативна, невідкладна допомога; - санітарно-гігієнічна освіта; - моніторинг динаміки здоров'я учнів; - профілактичні заходи.
2.	**Фізкультурно-оздоровча**	Фізичний розвиток учнів	- спортивні дитячі/юнацькі об'єднання; - заняття в тренажерному залі; - дні здоров'я; - спортивні змагання; - туризм.
3.	**Забезпечення безпеки життєдіяльності**	Збереження життя	- інструктажі з техніки безпеки

4.	**Здоров'я-збережувальні освітні технології:** а) організаційно-педагогічні б) психолого-педагогічні в) навчально-виховні	визначають структуру навчального заняття; сприяють запобіганню дезадаптаційним станам; безпосередня робота педагога на занятті щодо формування культури здоров'я вихованців	- фізкультпаузи; - психолого-педагогічний супровід; - індивідуальні програми розвитку та корекції; - використання нестандартних форм роботи; - рівнева диференціація; - кінолекції; - участь в районних заходах із зазначеної тематики.

Роботу педагогічного колективу нашого закладу спрямовано на організацію освітнього процесу, під час якого якісне навчання, розвиток і виховання не супроводжується нанесенням збитку здоров'ю вихованців.

Для досягнення поставленої мети на заняттях керівники гурткової роботи використовують методи позитивної психологічної підтримки вихованця, диференційований підхід до дітей з різними можливостями, принцип рухової активності, враховують індивідуальні особливості школяра, підтримують пізнавальний інтерес до вивчення предмета [2].

1. Заняття – зона психологічного комфорту

Використання таких видів діяльності, що підтримують позитивне ставлення вихованця до себе, упевненість у собі, у своїх силах, доброзичливе ставлення до тих, хто його оточує, покращує мікроклімат на заняттях. Завдяки цьому атмосфера стає більш сприятливою для навчання та спілкування. З цією метою використовують методи емоційної релаксації, медитативні релаксаційні вправи, вправи на рефлексію, візуалізацію, ігри.

2.Індивідуальний і диференційований підхід на заняттях здійснюється з урахуванням:

-особистих інтересів та особливостей вихованців;

- можливості вибрати власний рівень і об'єм завдання.

Навчальний матеріал підбирають з урахуванням захоплень дитини. Організовуючи види навчальної взаємодії, враховують рівень екстравертності/інтровертності школяра. Наприклад, для виконання певних завдань на заняттях раціонально вибрати індивідуальний або груповий вид роботи, підготувати презентацію, виконати завдання в письмовій формі [4]. Поділ учнів на 3 типи (синтетичний, аналітичний, кінестетичний) також дозволяє індивідуалізувати форми та методи роботи.

3. Рухова активність учнів сприяє кращому оволодінню начальним матеріалом, зняттю втоми та підвищенню мотивації до

навчання. Відмітною особливістю є паралінгвістика – активна жестикуляція для підкріплення слухового образу візуальним, бо спрацьовує ще й інший вид пам'яті, який можна назвати „пам'ять тіла" або „пам'ять м'язів".

Активна поведінка на занятті забезпечується завдяки використанню проведення 1-2-х хвилинних фізкультпауз через 15-20 хвилин після початку заняття. Обов'язковою умовою ефективного проведення подібних форм є позитивний емоційний фон. На заняттях також практикують зарядку для зняття м'язового стомлення з пальців чи очей.

Раціональне чергування видів діяльності допомагає уникнути зниження уваги, а різноманітність типів взаємодії на занятті забезпечує активний стереотип поведінки дітей, знімає втому, робить заняття емоційно позитивним, а отже, зберігає здоров'я вихованців (таблиця 2).

Таблиця 2

Уведення елементів здоров'язбережувальних технологій під час заняття

Чинники заняття	**Рівень гігієнічної раціональності заняття**
Кількість видів навчальної діяльності	4-7
Середня тривалість різних видів навчальної діяльності	Не більше 10 хвилин
Частота чергування видів навчальної діяльності	Зміна не пізніше, ніж через 7-10 хвилин
Наявність емоційних розрядок	2-3

Використання цих елементів є оптимальним для проведення заняття, запобігає стомленню учнів, зводить до мінімуму навчальний стрес, допомагає досягти результативності навчального процесу.

Отже, для збереження здоров'я вихованців під час навчально-виховного процесу перед колективом нашого закладу поставлено такі завдання:

- забезпечення підготовки педагогічного колективу щодо впровадження в роботу позашкільного навчального закладу здоров'язбережувальних технологій;
- забезпечення організації освітнього процесу, що запобігає формуванню у вихованців дезадаптаційни станів: перевтоми, гіподинамії, дистресу;
- включення до плану роботи занять, що дозволяють цілеспрямовано підготувати вихованців до діяльності щодо збереження та зміцнення свого здоров'я, сформувати культуру здоров'я, виховати прагнення вести здоровий спосіб життя;

- проведення діагностики та моніторингу стану, динаміки здоров'я вихованців;
- проведення тематичної роботи з батьками щодо формування в сім'ях здоров'язбережувальних умов, здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок.

Таким чином, позашкільний навчальний заклад може забезпечити не лише умови активної пізнавальної та соціально-творчої діяльності, засвоєння об'єму навчальних знань і вмінь, але й широке впровадження здоров'язбережувальних технологій у навчальний процес, виховання в дітей культури здорового способу життя. Ці нові підходи в організації освіти зумовлені не лише необхідністю подолання недоліків існуючої системи освіти, але й прагненням сприяти виробленню позитивної мотивації щодо ведення здорового способу життя.

Тому, на нашу думку, завдання впровадження здоров'язбережувальних технологій у позашкільному навчальному закладі полягає в тому, щоб шляхом задоволення актуальних для кожного віку базових і допоміжних потреб сприяти мимовільному оволодінню основними навичками в освітній діяльності, забезпечити розвиток вихованців і спонукати їх до ведення здорового способу життя.

Отже, враховуючи все зазначене та зміни, що відбулися в державній освітній політиці країни, ми визначаємо стратегію нашої роботи: створення сприятливого здоров'язбережувального середовища як умову успішного розвитку особистості.

Список літератури

1. Денисенко Н.Ф. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним // Дошкільне виховання. – 2007. – № 7. – С.8-10.
2. Литовченко О.В. Єдність позашкільного закладу, сім'ї, школи і громадськості в соціальній адаптації дітей // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Зб. наук. праць. – Київ: ВіРА Інсайт, 2001 – Кн. І. – С. 18-192.
3. Резер Т. М. Здоровьесохраняющие технологии в образовательных учреждениях // Школьные технологии. – 2003. – № 5. – С. 219.
4. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в системі роботи Сумського територіального відділення МАН України: Методичний посібник / Упор. Бондар Л.М., Перепелиця Н.В., Сидоренко Н.Ю. ; Під заг. ред. Тихенко Л.В. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 257 с.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.
6. Тихенко Л.В. Здоров'язберігаючі технології як умова творчого розвитку та успішної діяльності вихованців позашкільних навчальних закладів / Педагогічні науки. Освітні інновації : Філософія, психологія, педагогіка: Збірник наукових праць. – Ч.1. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С 133-137.

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТУ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Козлова Людмила Михайлівна, методист
Сумського Палацу дітей та юнацтва

У статті розкриваються питання формування у дітей культури здоров'я, здорового способу життя засобами позашкільної освіти; розглядається практичний досвід роботи педагогічного колективу Сумського Палацу дітей та юнацтва по впровадженню здоров'язбережувальних технологій.

Стан здоров'я населення – показник суспільного добробуту країни, відображення рівня і характеру соціально-економічного розвитку, могутній чинник формування екологічного та культурного потенціалу суспільства.

За останні десятиліття у світовому масштабі проблема здоров'я увійшла до кола глобальних проблем людства. Збереження здоров'я громадян України є актуальною проблемою сьогодення.

Існує ряд державних документів, програм, проектів, концепцій щодо формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді: комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002-2011 р.р., національна програма «Діти України» на період до 2011 року, Закон України про охорону дитинства, Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей учнівської молоді, міжнародний проект ЄБ ВООЗ «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» [4, с.15].

В Україні розроблена модель «Навчальний заклад – школа сприяння здоров'ю». Сьогодні більше 3000 навчальних закладів України входять до національної мережі шкіл сприяння здоров'ю[1,с.7].

Протягом останнього часу наука про здоров'я інтенсивно розвивалася і дістала практичну спрямованість, наблизилася до життя. Дослідження різних аспектів здоров'я, здоров'язбережння ми знаходимо у публікаціях О.Ващенко, С.Свириденко, Т.Бойченко, В.Оржеховської, Ю.Лісицина, С.Попова та інших.

Метою статті є актуалізація питання впровадження у навчально-виховний процес позашкільного закладу здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій; розкриття шляхів залучення вихованців до здорового способу життя.

Зберегти здоров'я та життя дітей – першочергове завдання навчальних закладів. Актуальність цієї проблеми визначається тим, що на сьогодні стан здоров'я учнівської молоді України незадовільний. Згідно статистичних даних м. Суми, щорічно зростає кількість дітей із функціональними відхиленнями у здоров'ї, понад 50 % мають незадовільну фізичну підготовку. Якщо серед першокласників

реєструється більше ніж третина здорових дітей, то на час закінчення школи їх залишається не більше як 6 %. Зниження рухової активності при збільшенні навчального навантаження, несприятливі екологічні умови, недостатнє володіння дітьми навиками та уміннями здорового способу життя – це ті чинники, які спричиняють захворювання майже 60 % школярів міста [6, с.31].

Виходячи з вище зазначеного, педагогічний колектив Сумського Палацу дітей та юнацтва протягом 3-х років працював над науково-методичною проблемою «Формування здорового способу життя дітей та підлітків в умовах сучасного позашкільного закладу».

Впровадження в практику здоров'язбережувальних технологій, виховання культури здоров'я дітей в умовах позашкільного закладу ґрунтується на:

- забезпеченні умов безпечного здорового середовища навчання, що дозволяє зберегти здоров'я та психіку дитини, при якому навчання вихованцю і педагогу приносить здоров'я і радість;
- приведенні всіх елементів навчального процесу у відповідність зі станом здоров'я, фізичними та психологічними можливостями дітей та підлітків;
- сприянні вихованню у дітей відповідального ставлення до свого здоров'я, здоров'я сім'ї, суспільства;
- формуванні навичок здорового способу життя і підтриманні гарних міжособистісних стосунків;
- допомозі дитині в усвідомленні піклування про неї світу дорослих, тим самим надання їй відчуття цінності свого життя, захищеності і свободи самореалізації;
- сприянні відродженню сім'ї як основи збереження гідності і здоров'я дитини.

Опрацювавши матеріали з даного питання, найбільш прийнятним в умовах позашкільного закладу вважаємо здоров'язбережувальні технології за публікаціями О. Ващенко і С. Свириденко, на які посилається старший викладач кафедри методики початкової та природничо-математичної освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
В. Успенська.[9, с.46]

Серед них виділено такі типи технологій: здоров'язбережувальні, технології навчання здоров'ю, виховання культури здоров'я, оздоровчі.

Педагогічний колектив ПДЮ спрямовує виховання культури здоров'я згідно вказаних типів здоров'язбережувальних технологій.

Здоров'язбережувальні технології – саме вони створюють безпечні умови для перебування, навчання, вирішують завдання раціональної організації виховного процесу в Палаці дітей та юнацтва.

Основою здоров'язберігаючих технологій є дотримання педагогами таких принципів: врахування вікових і статевих особливостей дітей, стану здоров'я, їх індивідуальних психофізіологічних особливостей при виборі форм, методів і засобів навчання; структурування заняття в залежності від рівня розумової роботи, здібностей дітей; використання здоров'язбережувальних дій для забезпечення працездатності і розширення функціональних можливостей організму.

З урахуванням цих принципів і побудована модель здоров'язбережувальних технологій навчання вихованців:

- оптимальна комплексність заняття;
- раціональне чередування видів навчальної діяльності;
- доброзичливий стиль спілкування;
- емоційна розрядка;
- позитивні емоції
- фізкультхвилинки;
- правильна постава.

Позитивні результати дає тісна співпраця із медичними працівниками обласного лікарсько-фізкультурного диспансеру. Медичні обстеження дітей дають можливість вчасно виявити і запобігти їх захворюванням. За результатами діагностики стану фізичного здоров'я дітей розробляються індивідуальні програми корекції стану здоров'я вихованців із хронічними захворюваннями (сколіотична хвороба, порушення постави), за згодою батьків проводяться лікувальна гімнастика та лікувальний масаж; створена відеотека матеріалів з проблем валеологічної освіти.

Технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, вироблення життєвих навичок, профілактика травматизму.

Ці технології реалізуються через включення відповідних тем до навчально-виховних програм, навчально-тематичних планів; впровадження наскрізних валеологічних програм. Наскрізні програми «Азбука здоров'я», «Моє життя: мрії та перепони» допомагають вихованцям розширити знання про здоров'я, здоровий спосіб життя; прищепити навики гігієнічної культури; сформувати валеологічний світогляд. Вся система навчально-виховної роботи в гуртках та об'єднаннях ПДЮ спрямована на захист вихованців від перевантажень, збереження фізичного та психічного здоров'я, створення позитивного мікроклімату на заняттях.

Виховання культури здоров'я – виховання у дітей особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посилення мотивації на ведення здорового способу життя, підвищення відповідальності за особисте здоров'я.

Головною постаттю у формуванні культури здоров'я є педагог, який володіє знаннями в галузі оздоровлення і займає активну позицію у формуванні здорового способу життя. Питання професійної готовності педагогів ПДЮ до валеологічної освіти; впровадження активних методів, прийомів здоров'язбережувальних технологій вивчаються на семінарах, практикумах, творчих лабораторіях, тренінгах, майстер-класах, педагогічній студії методистів, школі молодого педагога. Протягом п'яти років Сумський Палац був експериментальним майданчиком інформаційно-методичного центру управління освіти і науки Сумської міської ради по апробації проекту виховної діяльності «Вчимося бути здоровими».

В ході творчої співпраці педагогів та дітей розроблено ігровий виховний проект «Вчимося бути здоровими», який базується на активних ігрових формах,, методиках, технологіях спрямованих на формування у молодших школярів активної мотивації щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, безпеки життєдіяльності. Результати апробації ігрового виховного проекту узагальнені в методичних рекомендаціях «Вчимося бути здоровими» та «Стежинки здоров'я». Сьогодні ігровий проект «Вчимося бути здоровими» впроваджується в практику роботи всіх міських шкіл.

Здоровий спосіб життя – це активна діяльність людей, спрямована на збереження і поліпшення здоров'я, зміну способу життя, оздоровлення, боротьбу зі шкідливими звичками і факторами ризику для здоров'я, зміцнення власного здоров'я. Навчити підлітків розумінню цього педагогу допомагають розроблені: тренінги: «Я і моє життя», «Здоров'я – це здорово», «Країна маріонеток», «Курити чи не курити? – Ось в чому питання», «Вживання алкоголю: міфи і реальність», «Я люблю тебе життя»; виховні валеологічні години: «Обери здоров'я – обери життя», «Бути здоровим престижно», «Захисти себе», «Обережно: пташиний грип», «Стань творцем життя»; зустрічі «Посади алею успіхів» тощо.

Для зміцнення здоров'я вихованців в ході навчально-виховного процесу на заняттях активно впроваджується принцип оздоровлення.

В ході заняття кожен педагог використовує:

- дихальні вправи та ігри (*для вентиляції легенів та розвитку грудно-черевного дихання, активізації центрів кори головного мозку*);
- мімічні, імітаційні вправи (*для зняття втоми мозку й активізації процесу мислення, пам'яті, уваги*);
- пальцеві ігри (*для активізації всіх органів*);
- фізкультхвилинки у вигляді загально розвивальних та ритмічних вправ, рухливих ігор;
- фізкультпаузи зі спеціальним комплексом вправ, що скеровані на розслаблення м'язів, опорно-рухового апарату, органів і систем, які

перебувають у статичному напруженні під час занять (*зору, нервової системи*);

- маніпулятивні вправи (*для зняття втоми очей, розвитку гостроти зору*);
- психогімнастика, ігри (*для психічної саморегуляції*);
- дидактичні, логічні, театралізовані ігри (*для розвитку навичок спілкування*);
- слухання музики (*для нетривалого розслаблення*);
- релаксація.

З метою вироблення у дітей свідомого ставлення до життя, усвідомлення пріоритету здоров'я, формування валеологічного світогляду пропонується широкий спектр масових, виховних заходів. Серед них: пізнавальні ігрові програми: «Ти і твоє життя», «Секрети країни здоров'я», «Зроби свій вибір на користь здоров'я», «Стань творцем життя»; конкурси дитячих малюнків «Спасибі – ні!», «Я хочу жити в якісному світі»; конкурси соціальної реклами «Змінимо життя на краще»; гра-випробовування «Котигорошко»; змагання «Пригодницькі перегони», «Скельний дебют»; масовий похід «Сумський радіус» тощо.

Виховання морально свідомої, здорової дитини ми вирішуємо спільно із сім'єю і реалізуємо це через різні форми роботи з батьками: батьківські збори, тренінгові заняття, круглі столи, заняття «Батьківської школи», огляди літератури, відкриті заняття гуртків, зустрічі «У сімейному колі», консультації, залучення батьків до конкурсно-оздоровчих заходів.

Оздоровчі технології – спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я дітей, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я, фізична підготовка, загартування, гімнастика, музична терапія.

Спорт, фізичне виховання – запорука зміцнення здоров'я. В ПДЮ працює 12 гуртків спортивно-туристичного спрямування («Альпінізм», «Скелелазіння», «Спортивний, гірський, пішохідний туризм», «Східні двоборства»). Програмою цих гуртків передбачається заняття із загально фізичної підготовки, спрямовані на розвиток таких якостей, як витривалість, спритність, сила, стрибучість, швидка координація рухів відповідно фізіологічних особливостей дітей різного віку та стану їх здоров'я.

Походи по рідному краю, змагання, експедиції, навчально-тренувальні збори, гірські сходження, спортивно-оздоровчі табори, зустрічі з видатними альпіністами України та СНД, заняття на тренажерах, скеледромі – все це допомагає вихованцям набути гарної фізичної форми, сприяє загартуванню, зміцненню здоров'я, підвищенню їх спортивних досягнень.

Сумський ПДЮ тісно співпрацює з Сумським обласним центром відпочинку, оздоровлення та туризму. Педагоги разом з вихованцями беруть участь в таких формах оздоровлення, відпочинку як наметові табори, байдаркові сплави, де гармонійно поєднують ефективне навчання, активний відпочинок, якісне оздоровлення з унікальною можливістю відкрити для себе світ та пізнати самого себе.

Школою синтезу танцювального мистецтва та спорту, школою гармонійного розвитку дітей є хореографічні колективи Сумського ПДЮ: Народний ансамбль бального танцю «Веселка», Народний театр сучасного танцю «Пігмаліон», Народний хореографічний ансамбль «Радість».

Отже, опрацювавши теоретичне обґрунтування даної проблеми та проаналізувавши практичні надбання педагогічного колективу Сумського ПДЮ, можна зробити висновки, що завдяки цілеспрямованому застосуванню у навчально-виховному процесі сучасних здоров'язбережувальних технологій; діяльнісному, системному підходу до формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, ми можемо сприяти вихованню здорової особистісті. Успіхом у вирішенні проблеми валеологічної культури стане створення єдиного здоров'язбережувального простору; консолідація зусиль сім'ї, школи, позашкільних, медичних закладів в організації оздоровчо-профілактичної роботи дітей та учнівської молоді.

Список літератури

1.Ващенко О., Свириденко С. Як створити школу сприяння здоров'ю. – К.: Шкіл. Світ, 2008. – 112с.

2.Чупаха И.В. и др. Здоровьясберегающие технологии в образовательно-воспитательном процессе: научно-практический сборник инновационного опыта. – М.: Илекса, 2001. – 400с.

3.Ващенко О., Свириденко С. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах // Директор школи – 2006. – №20.

4.Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді. //Завуч – 2004. – №28. – с.15-21.

5.Міська програма розвитку національної мережі шкіл сприяння здоро'ю «Здоров'я школяра». //Інформаційно-методичний збірник для заступників директорів навчально-виховних закладів. – Суми, 2004. – с.73-94.

6.Про підсумки розвитку освіти міста у 2007-2008 навчальному році. //Інформаційно-методичний збірник. – Суми, 2008. – 115с.

7.Свириденко С., Ващенко О. Формування навичок здорового способу життя. //Поч.. освіта. – 2007. – №16. – 112.

8.Сидоренко Н., Перепелиця Н.В. застосування здоров'язбережувальних педагогічних технологій у контексті природо відповідності навчання в позашкільному навчальному закладі. //Виховання дбайливого ставлення дітей до природи у світлі педагогічних ідей Василя Сухомлинського: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми, 2009. – с.21-27.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
“ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: СТРАТЕГІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПРАКТИКА”

(21-23.05.2009 року, м. Суми)

Однією з головних тенденцій суспільного розвитку в XXI столітті є зорієнтованість освітньої політики переважної більшості країн на забезпечення якісної освіти, створення необхідних умов для рівного доступу до неї всіх верств населення незалежно від національної чи релігійної належності та інших соціально-економічних чинників, що визначають якість життя людини в соціумі.

Сьогодні у соціокультурному та освітньому просторі будь-якої країни особливого значення набуває проблема виховання особистості, здатної до самореалізації у навчально-творчій та професійній діяльності, ефективної взаємодії у соціумі.

За визначенням ЮНЕСКО, сучасна позашкільна освіта “…є відкритою неформальною паралельною освітою, спроможною швидко і мобільно реагувати на зміни в соціальному середовищі, на різноманітність потреб і мотивів соціуму, здібностей дітей”. Соціальна значущість позашкільної освіти підсилюється впровадженням випереджального принципу виховання, постійним стимулюванням креативного потенціалу вихованців, створенням умов для самореалізації особистості у позашкільному освітньому соціумі на основі її евристичної, продуктивної та рефлексивної діяльності.

Особливого значення в позашкільному навчально-виховному середовищі набуває інтеграція компетентнісного та культурологічного підходів, що забезпечує органічність поєднання змістовної та емоційно-ціннісної складових позашкільної освіти. Саме культурологічний підхід, основні ідеї якого належать М.Скаткіну, І.Лернеру, В.Краєвському, ін., є підґрунтям для цілеспрямованої модернізації роботи позашкільних навчальних закладів щодо формування життєво важливих компетентностей особистості, зокрема за обраним профілем навчально-творчої діяльності, природничих, екологічних, валеологічних, історико-культурологічних, соціальних тощо.

Актуальним проблемам розвитку позашкільної освіти була присвячена Міжнародна науково-практична конференція “Позашкільна освіта: стратегія, інновації, практика”, яка відбулася 21-23 травня 2009 року на базі закладів освіти Сумської області. Її організаторами були Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді,

Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

На пленарному засіданні було обговорено 8 доповідей науково-педагогічних працівників та педагогів-практиків з Росії, Білорусії, України. Актуальні питання позашкільної освітньої практики обговорювалися під час роботи секцій: "Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в освітній системі "Сім'я – дошкільний – загальноосвітній – позашкільний – професійно-технічний – вищий навчальний заклад", "Сучасні моделі організації еколого-натуралістичної творчості дітей та учнівської молоді", "Здоров'язбережувальні педагогічні технології як умова творчого розвитку та ефективної творчої діяльності вихованців у позашкільному навчальному закладі".

Конференція відзначає актуальність і високий науково-методичний рівень переважної більшості доповідей, виступів, презентаційних блоків, що дозволило окреслити актуальні організаційно-технологічні, методичні та психолого-педагогічні проблеми навчально-розвивальної та виховної роботи з дітьми та учнівською молоддю в позашкільних навчальних закладах.

Практична складова роботи секцій забезпечувалась педагогічними колективами комплексних і профільних позашкільних навчальних закладів Сумщини, зокрема міст Суми, Конотоп, Білопілля, Тростянець, Охтирка, Путивль, Глухів.

Ураховуючи виховну спрямованість роботи позашкільних навчальних закладів, широко обговорили проблеми:

- формування систем біологічної освіти в позашкільних навчальних закладах, зокрема питання організації профільної навчально-виховної роботи, роботи валеологічного, естетичного та природоохоронного спрямування;
- переорієнтації навчання та виховання на компетентнісний підхід;
- узаємодії навчальних закладів у системі позашкільної освіти; їх співробітництва дошкільниими, загальноосвітніми, професійно-технічними, вищими навчальними закладами, а також науковими, науково-виробничими установами й організаціями, громадськістю, батьками вихованців;
- упровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес;
- збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Належна увага була приділена роботі Малої академії наук України, що в наш час розвивається як цілісна освітня система, складова системи позашкільної освіти України. Позитивно оцінено її інтеграційну функцію, спрямованість навчально-виховної роботи на розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді засобами пошуково-дослідницької діяльності, що сприяє соціалізації особистості, формуванню її творчої активності.

Під час конференції її учасниками наголошувалось на важливості роботи комплексних і профільних позашкільних навчальних закладів щодо застосування концепцій екологічного та валеологічного виховання в соціально-педагогічній системі “Сім’я – дошкільний – загальноосвітній – позашкільний – професійно-технічний – вищий навчальний заклад”, що забезпечує умови для розширення просвітницьких і природоохоронних можливостей освітнього соціуму регіонів.

Водночас учасники конференції відзначають, що хронічне погіршення стану навколишнього природного середовища країн СНД та здоров’я школярів зумовлює необхідність подальшого науково-методичного розроблення проблеми інтеграції навчально-розвивальних і здоров’язбережувальних технологій, вироблення в цьому контексті принципово нової концепції загальної середньої освіти.

Обговоривши шляхи вирішення зазначених проблем, Міжнародна науково-практична конференція

РЕКОМЕНДУЄ:

1. Уважати одним із найактуальніших завдань психолого-педагогічної науки і практики розроблення проблем щодо пошуку й використання адекватних психолого-педагогічних засобів і технологій, спрямованих на виховання в дітей і молоді суспільно значущих і морально-духовних цінностей як справжніх репрезентантів їхнього творчого розвитку та особистісної досконалості, інтеграції сучасних навчально-розвивальних і здоров’язбережувальних технологій, вироблення в цьому контексті принципово нової концепції загальної середньої освіти.

2. Інституту обдарованої дитини Академії педагогічних наук України:

- спрямувати роботу на створення цілісних психолого-педагогічних технологій проектування особистісного розвиту обдарованих дітей; адаптацію діагностично-проектуючого комплексу “Універсал” до умов роботи позашкільних навчальних закладів;
- започаткувати в мережі Інтернет роботу постійно діючого дистанційного семінару з проблем упровадження сучасних психолого-педагогічних технологій;

3. Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України:

- започаткувати роботу творчих груп щодо систематизації та вдосконалення понятійного апарату позашкільної освіти; розроблення відповідної вимогам часу концепції позашкільної освіти;
- забезпечити розроблення та впровадження в практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти спецкурсів з організації навчально-дослідницької та здоров’язбережувальної

діяльності школярів.

4. Національному еколого-натуралістичному центру:

- провести роботу щодо започаткування міжнародних освітньо-оздоровчих проектів, спрямованих на розширення знань учнівської молоді про заповідні території країн-учасниць конференції, популяризацію методик організації учнівської дослідницької роботи;
- забезпечити публікацію матеріалів конференції, що викликали значний інтерес, в спеціальних випусках журналу “Рідна школа”, сайті закладу;
- узагальнювати та пропагувати досвід освітньої діяльності позашкільних навчальних закладів з упровадження інноваційних педагогічних технологій еколого-натуралістичного спрямування.

5. Педагогічним колективам комплексних і профільних позашкільних навчальних закладів країн-учасниць конференції спрямувати свою діяльність на:

- упровадження ідей сучасної концепції екологічного виховання в соціально-педагогічній системі “Сім’я – дошкільна установа – школа – позашкільний навчальний заклад – вищий навчальний заклад”, що забезпечить можливість постійного розширення просвітницьких й природоохоронних можливостей освітнього соціуму регіонів;
- створення ефективних моделей Шкіл сприяння здоров’ю, що передбачається уведення в основу профільної навчально-виховної роботи здоров’язбережувальних технологій, розширення знань вихованців про культуру здоров’я, підвищення їх мотиваційної спрямованості до збереження та зміцнення власного здоров’я, вироблення навичок здорового способу життя;
- забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов для біологізації освітнього середовища, що дасть змогу розширити сфери навчально-творчої взаємодії школярів із природним середовищем, сприятиме їх загартуванню, фізичному розвитку, формуванню навичок здорового способу життя;
- психологізацію навчально-виховного процесу;
- упровадження сучасних форм і методів просвітницької та практичної природоохоронної роботи як складових педагогічних технологій еколого-натуралістичного спрямування.

ЗМІСТ

Передмова 5

Розділ 1. Сучасні моделі організації еколого-натуралістичної роботи дітей та учнівської молоді 6

1. ***Вербицкий В. В.*** Стратегические ориентиры развития системы внешкольного эколого-натуралистического образования Украины ……. 6
2. ***Тихенко Л. В.*** Формування системи біологічної освіти в сучасному позашкільному навчально-виховному просторі 16
3. ***Литовченко О. В.*** Виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах …… 26
4. ***Корнієнко А. В***. Організаційно-педагогічні умови підвищення виховного потенціалу гуртків художньо-естетичного напряму в позашкільних навчальних закладах 34
5. ***Горшкова О. Г.*** Науково – практичні підходи до сучасного виховного процесу в позашкільних закладах 40
6. ***Панченко С. М., Черномаз А. В.*** Роль експедиційних форм роботи в підготовці дослідницьких робіт школярів з біології 45
7. ***Ковбасенко Л. І.*** Основні завдання підвищення ефективності навчально-виховної діяльності з юними дослідниками в МАН України 50
8. ***Сєрих Л. В.*** Модель організації еколого-натуралістичної роботи засобами театралізованої діяльності молодших школярів 59
9. ***Цапкова Т. И.*** Реализация современных форм эколого-натуралистической работы в государственном образовательном учреждении дополнительного образования детей «Белгородский областной детский эколого-биологический центр» 66
10. ***Музыка В. А.*** Внешкольное образование: стратегия, инновации, практика 70
11. ***Герц І. І.*** Екологія і духовність 76
12. ***Калиновская Л. П., Новицкая Г. А.*** Опыт инновационной деятельности в учреждениях внешкольного воспитания и обучения эколого-биологического профиля Республики Беларусь 81
13. ***Драган О. А.*** Розв’язування учнями екологічних задач у звичайних і в ускладнених умовах 87
14. ***Пенская Л. А.*** Совместная деятельность детского самоуправления внешкольного учебного заведения и органов местного самоуправления в решении экологических проблем..... 95
15. ***Полникова Е. М.*** Из опыта работы областного государственного образовательного учреждения дополнительного образования детей «Курский областной эколого-биологический центр»

по экологическому и натуралистическому образованию и воспитанию детей 100
16. ***Трегубова Л. А***. Інноваційний потенціал педагогів Чернігівської обласної станції юних натуралістів 104
17. ***Богатир Т. В.*** Інновації в діяльності позашкільного навчального закладу та нетрадиційні форми організації навчального процесу гуртка 110
18. ***Остафійчук Т. В., Мороз Є. П.*** Формування ціннісного ставлення до природи в позашкільному навчальному закладі еколого-натуралістичного спрямування 116
19. ***Ровкач А. В.*** Стан еколого-натуралістичного виховання в загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах 120
20. ***Ткаленко Т. А.*** Формирование творческой личности с помощью экологического образования и воспитания 124
21. ***Висоцька Л. В.***, ***Рагуліна О. О.*** Модель організації еколого-краєзнавчої роботи в пересувному позашкільному навчальному закладі 129
22. ***Крекотіна Т. М., Герасименко О. В.*** Екологічна освіта та виховання як аспект навчальної діяльності в сучасному закладі позашкільної освіти 134
23. ***Омельчук Е. А.*** Роль екологічного краєзнавства в процесі біологізації навчально-виховного простору комплексного позашкільного навчального закладу 138
24. ***Чупрун О. Г.*** Організація еколого-натуралістичної роботи дітей та учнівської молоді 144
25. ***Кудрявцева В., Перепелиця Н.В.*** Біологізація навчально-виховного процесу в Глухівському міському центрі дитячої та юнацької творчості 148
26. ***Скоробагатько В.С.*** Упровадження біологічних знань у систему навчально-виховної роботи школи раннього творчого розвитку Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю 151

Розділ 2. Формування та розвиток здібностей дітей та учнівської молоді в освітній системі: «Сім'я – дошкільний навчальний заклад – школа – позашкільний навчальний заклад – професійно-технічний, вищий навчальний заклади 156

1. ***Пустовіт Г.П.*** Психолого-педагогічні контексти формування особистості у позашкільному навчальному закладі 156
2. ***Биковська О.В.*** .Стратегічні напрями розвитку позашкільної освіти...164
3. ***Науменко Р. А.*** Основні засади державної політики щодо виховання обдарованої молоді у позашкільних навчальних закладах України 168
4. ***Мачуський В. В.*** Психолого-педагогічні аспекти допрофесійної підготовки учнівської молоді в системі

позашкільної освіти 180
5. ***Мачуська І. М.*** Можливості сімейного виховання
у подоланні насильства щодо підлітків 186
6. ***Кореневская М. Е.*** Психолого-педагогическое
сопровождение одаренности в условиях
образовательного пространства г. Ростова-на-Дону 190
7. ***Пшенична Л. В.*** Інтеграція діяльності загальноосвітніх, позашкільних,
вищих навчальних закладів щодо створення
умов для формування активнотворчої особистості 196
8. ***Голінкевич-Лелетка Н. Л., Перепелиця Н. В.*** Узаємодія в
системі "Сім'я – загальноосвітній, позашкільний, вищий
навчальні заклади – соціокультурне середовище" як запорука
інноваційності діяльності МАН України 201
9. ***Пироженко Е. Л.*** Развитие творческого потенциала педагога
как фактор успешного становления личности ребенка 210
10. ***Жукович И. М.*** Исследовательский проект
как модель организации эколого-натуралистической
деятельности (из опыта работы ГУО «Брестский областной
эколого-биологический центр учащихся», Республика Беларусь) 213
11. ***Яковлєв В. А.*** Інтеграція позашкільної еколого-натуралістичної роботи
в освітній простір Луганщини 220
12. ***Гарань Н. С.*** Розвиток системи позашкільної
та дошкільної освіти в Україні (початок XX століття) 223
13. ***Вітіщенко І. Ю., Александрова Н. П.*** Еколого-натуралістичні центри і
станції юних натуралістів – важлива ланка у формуванні екологічної
освіти та культури особистості 228
14. ***Оловаренко Л. В.*** Знание культуры семейной жизни у воспитанников,
обучающихся, родителей и педагогов 235
15. ***Очкань Г. О.*** Формування духовних цінностей
особистості на заняттях української мови 241
16. ***Манжай Л. М.*** Взаємодія родинної та професійної педагогіки,
щодо на формування біологічної обізнаності дошкільнят 246

**Розділ 3. Здоров'язбережувальні технології як умова
творчого розвитку та ефективної діяльності вихованців позашкільних
навчальних закладів 250**

1. ***Єжова О. О.*** Теоретичні основи здоров'яспрямованої
діяльності позашкільного навчального закладу 250
2. ***Успенська В.М.*** Напрями діяльност ілабораторії з проблем
здоров'язберігаючої діяльності у закладах освіти 256
3. ***Геревич О. В.*** Проблеми екологічної освіти і виховання
молоді у контексті сталого розвитку 262
4. ***Головченко Л. Ю.*** Формування у дітей та учнівської
молоді культури здоровя засобами еколого-натуралістичної позашкільної
освіти 268

5. ***Сидоренко Н. Ю., Бондар Л .М.*** Формування мотивації на здоровий спосіб життя у вихованців позашкільних навчальних закладів 273
6. ***Геренко К.О.*** Виховання моральності як необхідна умова формування навичок здорового способу життя 275
7. ***Лукьянцева Н. Б.*** Здоровьесберегающие технологии как условие творческого развития детей с ограниченными возможностями в системе дополнительного образования 284
8. ***Лисенко О О.*** Організація роботи з дітьми з особливими потребами у гуртках валеологічного напряму (Іпотерапія – дивовижна реальність) 289
9. ***Поркуян О. В.*** Здоров'я дитини: пріоритети освіти і медицини 293
10. ***Хоменко В. А.*** Формування здоров'язберігаючого освітнього середовища в Полтавському обласному еколого-натуралістичному центрі учнівської молоді 298
11. ***Сова Г. О.*** Екологічне майбутнє нашої країни 301
12. ***Теханович Ж. Н.*** Создание экологически благоприятной здоровьеформирующей среды учреждения внешкольного воспитания и обучения как условие личностного развития школьников 305
13. ***Крекотіна Т. М.*** Сучасні аспекти реалізації здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі в позашкільних навчальних закладах 310
14. ***Козлова Л. М.*** Упровадження здоров'язбережувальних технологій в роботу позашкільного закладу 316

Рекомендації 322

Науково-методичне видання

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: СТРАТЕГІЯ, ІННОВАТИКА, ПРАКТИКА

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції

Підписано до друку з готових діапозитивів ___.03.2009 р.
Формат 60х84 1/16
Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. ____
Обл. вид. арк. ___
Наклад ___ примірників. Вид. № __

Віддруковано
у «_____»